

RAPPORT

2021

Hva kjennetegner gode (adoptiv)foreldre? En litteraturgjennomgang

Rapport

Hva kjennetegner gode (adoptiv)foreldre?

En litteraturgjennomgang

Silje Kvam Bårdstu, Christiane Lingås Haukedal, Leila Torgersen

Utgiver:

Utgitt av Folkehelseinstituttet
Område for psykisk og fysisk helse
Avdeling for barns helse og utvikling
Februar 2021

Tittel:

Hva kjennetegner gode (adoptiv) foreldre? En litteraturgjennomgang

Forfattere:

Silje Kvam Bårdstu
Christiane Lingås Haukedal
Leila Torgersen

Oppdragsgiver:

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)

Publikasjonstype:

Rapport

Bestilling:

Rapporten kan lastes ned som PDF
på Folkehelseinstituttets nettsider: www.fhi.no

Grafisk designmal:

Per Kristian Svendsen og Grete Sjøimer

Grafisk design omslag:

Fete Typer

ISBN elektronisk utgave: 978-82-8406-169-6

Emneord (MeSH): Adoption; Parents; Child, adopted; Child of impaired parents; Mental health.

Sitering: Torgersen L, Bårdstu S, Haukedal CL " Hva kjennetegner gode (adoptiv)foreldre? En litteraturgjennomgang ". [What characterizes good (adoptive) parents? A literature study] Rapport 2021. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2021.

Sammendrag	4
Executive summary	8
Forord	12
1 Innledning	14
1.1 Avgrensning og problemstilling	15
2 Metode	16
2.1 Litteratursøk	17
2.2 Vurdering av studiene og oppbygging av rapporten	18
3 Adoptivforeldrenes ressurser og egenskaper	23
3.1 Adoptivforeldrenes alder	23
3.2 Sosioøkonomisk status	27
3.3 Enslige forsørgere	35
3.4 Likekjønnede adoptivforeldre	37
3.5 Psykiske helse	40
3.6 Tilknytningsstil	49
3.7 Parforhold	57
3.8 Sosiale nettverk og sosial støtte	63
4 Familiedynamikk	67
4.1 Skoleforventninger og læringsstøttende atferd	68
4.2 Familiemiljø	73
4.3 Oppdragelsesstil	82
4.4 Foreldrestress	106
4.5 Forløpere til foreldrestress	113
5 Adopsjonsrelaterte temaer	122
5.1 Kulturformidling	122
5.2 Åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon	130
5.3 Realistiske forventninger til barnets utvikling og ferdigheter	137
6 Adopsjon av eldre barn og søsken	141
6.1 Adoptivbarnas alder ved adopsjon	141
6.2 Søskenadopsjon eller det å ha egne barn før adopsjon	150
7 Konklusjon	154
7.1 Oppsummering av resultatene av litteraturgjennomgangen	155
7.2 Litteraturgjennomgangens relevans for kunnskap generelt om den gjensidige påvirkningen mellom foreldre og barn	157
7.3 Begrensninger ved litteraturgjennomgangen	158
8 Referanser	159
9 Appendiks	172

Sammendrag

Bakgrunn og problemstilling

Gruppen barn som frigis for adopsjon er i det vesentlige vårt lands eller andre lands barnevernsbarn. Mange har vært utsatt for omsorgssvikt og mange har store helseutfordringer. Dette stiller store krav til kapasiteten og omsorgsevnen til adoptivforeldre, ikke bare mens barna er mindreårige, men også i et livsløpsperspektiv. For å kunne gjøre en god og forsvarlig vurdering av adopsjonssøkere er det nødvendig med oppdatert kunnskap om *hvilke* faktorer som har betydning for søkerens evne til å ivareta et adoptivbarns omsorgsbehov og *hvordan* de ulike faktorene vil kunne påvirke omsorgsevnen over tid. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har derfor bedt Folkehelseinstituttet om å gjøre en vurdering av kriteriene som i dag anvendes ved vurdering av søkere til adopsjon. Vurderingen av kriteriene skal gjøres i lys av en litteraturgjennomgang med et systematisk søk om *hvilke egenskaper ved adoptivforeldre som har betydning for adoptivbarnas helse og utvikling*. Rapporten er en presentasjon av resultatene av denne litteraturgjennomgangen.

Metode

Vi gjennomførte en litteraturgjennomgang med et systematisk litteratursøk basert på en rekke inklusjons- og eksklusjonskriterier beskrevet nærmere i rapporten. Rapporten presenterer og diskuterer resultatene fra 146 identifiserte studier som inkluderte studievariabler om *både* adoptivforeldre/adoptivfamilien og adoptivbarn der (1) variablene om adoptivbarna var utfallsvariabler, (2) der foreldrestress var utfallsvariabel, og (3) der studiene holdt tilstrekkelig vitenskapelig kvalitet.

Sortering av studiene og oppbygging av rapporten

Vi har sortert og presentert studiene etter temaer som på best mulig måte samsvarer med vurderingskriteriene som i dag anvendes på søkere til adopsjon, både nasjonalt og internasjonalt. Hvert tema danner utgangspunkt for ett delkapittel sortert under fire hovedtemaer. I den første delen, *adoptivforeldres ressurser og egenskaper*, inngår studier som beskriver demografiske faktorer og egenskaper hos adoptivforeldre og deres familier. I den andre hoveddelen, *familedynamikk*, inngår studier som omhandler relasjoner mellom foreldre og barn som er kjennetegnet ved gjensidig påvirkning. I den tredje delen, *adopsjonsrelaterte temaer*, inngår studier som sier i hvilken grad det er støtte for at forventninger foreldrene har til adopsjonen eller hvordan de snakker med barna om at de er adoptert, har opplevd rasisme, eller mer generelt om deres kulturelle bakgrunn, har betydning for barnas helse og utvikling. I den fjerde og siste hoveddelen inngår studier som fokuserer på *søskenadopsjon og adopsjon av eldre barn*, dvs adopsjoner som antas å være mer utfordrende og dermed forde ytterligere egenskaper og ressurser hos adoptivforeldre. Hvert delkapittel inneholder en detaljert presentasjon av de relevante studiene samt en oppsummering og vurdering av i hvilken grad de identifiserte studiene gir grunnlag for å si noe om sammenhengen mellom egenskapen ved foreldrene og barnas utvikling.

Resultater

Som en oversikt over hva som var konklusjonen i gjennomgangen i de ulike delkapitlene har vi laget en tabell som svarer på spørsmålet vi stilte innledningsvis: *Er det forskningsmessig belegg for å si at den gitte egenskapen ved adoptivforeldrene eller adoptivfamilien påvirker barnas helse og utvikling?*

Er det forskningsmessig belegg for å si at følgende egenskaper ved adoptivforeldrene påvirker barnas helse og utvikling?

	Ja	Nei	For få studier
Foreldres ressurser og egenskaper			
Alder		X	
Sosioøkonomisk status		X	
Enslig forsørger		X	
Likekjønnede adoptivforeldre			X
Vandel, rusmisbruk, og kriminalitet			X
Psykiske helse	X		
Tilknytningsevne	X		
Parforhold	X		
Sosiale nettverk og sosial støtte		X	
Familedynamikk			
Skolestøttende atferd		X	
Familiemiljø		X	
Oppdragelsesstil	X		
Foreldrestress		X	
Adopsjonsrelaterte temaer			
Kulturformidling			X
Åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon		X	
Foreldres (realistiske) forventninger til barnets utvikling og ferdigheter			X
Adoptivbarnas alder ved adopsjon		X	
Adopterte søsken		X	

Resultatene av litteraturgjennomgangen viser at man mangler relevante studier på flere områder. Dette gjelder spesielt betydningen for barna av hvordan foreldre velger å forholde seg til adoptivbarnas **etniske og kulturelle bakgrunn**, og i hvilken grad de har **realistiske forventninger** til barna. Litteraturgjennomgangen viser videre at det er høyst uklart i hvilken grad adoptivforeldrenes **alder, utdanning, økonomi, og sivilstatus** har betydning for barnas helse og utvikling. Litteraturgjennomgangen tyder videre på at barn som blir **adoptert i eldre alder** (vanligvis eldre enn fem år) oftere har alvorligere vansker idet de blir adoptert, men at alderen ikke i seg selv trenger å være en risikofaktor for barnets kognitive, psykologiske og relasjonelle utvikling.

Videre fant vi at barna ser ut til å fungere bedre psykologisk og kognitivt i familier der foreldrene opplever stor grad av **sosial og institusjonell støtte**, der **familiemiljøet** er

positivt, og der foreldrene **støtter godt oppunder barnas lesning og skolearbeid**. Litteraturgjennomgangen tyder imidlertid på at man ikke kan utelukke at det er andre kjennetegn ved barna og foreldrene som samvarierer med forholdene nevnt over, som bedre bidrar til å forklare denne sammenhengen.

Resultatene fra litteraturgjennomgangen viser at det er størst sikkerhet knyttet til konsekvensene for barna av **foreldrenes egen tilknytningsevne, psykiske helse, kvaliteten på parforholdet**, og deres **oppdragelsesstil**. Gjennomgangen tyder på at det er enkelte sider ved forelderens personlighet som både direkte og indirekte påvirker barna negativt. Foreldre med generelt svake evner til å inngå stabile, nære og tillitsfulle relasjoner til andre mennesker, med en generell tilbøyelighet til å reagere med fiendtlighet og aggresjon overfor sine omgivelser, samt med utpregede depressive tanker og negative emosjoner, i større grad vil bidra til at barnet deres utvikler seg i negativ retning. Foreldre med disse egenskapene er også mer tilbøyelige til å utvise dysfunksjonelle oppdragelsesstrategier som en respons på at barna utvikler vansker. Studiene bidrar ikke til å klart identifisere i hvilken grad en negativ utvikling starter med at barna påvirker sine foreldre, eller motsatt. Studiene viser imidlertid at egenskapene nevnt over øker sannsynligheten for en gjensidig negativ forsterkning av hverandre som leder til en økning av barnas vansker. Effekten på barna blir ytterligere forsterket hos de barna som bærer med seg en genetisk sårbarhet for å utvikle vansker, dvs. der de biologiske foreldrene har psykiske vansker/lidelser og/eller viser utagerende og aggressiv atferd.

Begrensninger ved litteraturgjennomgangen

De fleste studiene er basert på familier med *ynge barn*. Det kan hende det er andre forhold som er viktige når barna kommer i puberteten og i ungdomsalderen. Utenlandsadopterte barn kommer fra mange land som i ulik grad har klart å ivareta barnas basale behov før adopsjon. Systematiske forskjeller mellom barn fra ulike adoptivland kan være med på å forklare variasjonene i resultatene mellom studiene. De siste årene er det også en økende tendens til at adoptivbarna har til dels store vansker, spesielt ved utenlandsadopsjon. Denne tendensen gjør at mange av studiene kanskje ikke favner godt nok utfordringene til fremtidige adoptivfamilier med til dels store omsorgsoppgaver knyttet til barna, og som kommer fra andre land enn tidligere adopsjoner.

Veien videre

Adopsjonsprosjektet har flere deler hvor denne litteraturgjennomgangen er første leveranse. Neste rapport vil presentere resultatene fra en spørreundersøkelse om adoptivforeldrenes erfaringer fra adopsjonsprosessen, ønske om oppfølging, samt i hvilken grad de føler de har fått den hjelpen de har trengt til seg selv og sitt/sine adoptivbarn. Vi vil også komme med anbefalinger om kriterier som bør inngå i fremtidige vurderinger av adoptivsøkere, hvordan disse skal kunne måles, samt forslag til hvordan man kan organisere fremtidige oppfølginger av adoptivfamiliene.

Hvem er rapporten nyttig for?

Resultatene av litteraturgjennomgangen vil også kunne bidra til en bedre forståelse av hvilke egenskaper ved foreldrene som er av betydning for ivaretagelsen av barn og unge, også utenom adoptivfamilier. Adoptivfamilien er i hovedsak lik alle andre familier selv om omstendighetene rundt «unnnfangelsen» er forskjellig. Kunnskapen som er kommet frem i rapporten vil derfor være relevant for alle instanser som skal vurdere omsorgsevnen til familier; som for eksempel i barnevernet og ved godkjenning av fosterforeldre.

Rapporten vil også være relevant for alle som er interessert i hvordan foreldre og barn generelt påvirker hverandre. En utfordring innen forskning på hvordan foreldre påvirker sine barn er at man ikke kan skille likheter mellom foreldre og barn som skyldes foreldrenes påvirkning fra likheter som skyldes felles genetikk. Man klarer heller ikke fastslå om likheten mellom foreldre og barn skyldes at foreldre påvirker sine barn, eller om barna påvirker sine foreldre. Adoptivfamilier skiller seg fra andre familier ved at barna ikke deler de samme genene som sine adoptivforeldre. Dette gjør at studier av adoptivfamilier i økende grad blir brukt som et forskningsdesign for å undersøke hvordan foreldre og barn påvirker hverandre fordi man da har fjernet effekten av felles genetikk. I studier hvor man inkluderer informasjon om barnas biologiske foreldre kan man også identifisere retningen på påvirkningen mellom foreldre og barn. Det er derfor vårt ønske at denne rapporten også skal bli lest av forskere, praktikere og andre som ønsker å forstå mer om hvordan foreldre og barn påvirker hverandre.

Executive summary

Background and research question

In Norway and internationally, children released for adoption are, as a group, essentially children in care. Many of them have been the victims of neglect and many of them have major health challenges to contend with. This places great demands on the capacity and care-giving ability of adopters, not only while the adoptees are minors, but also from a life cycle perspective. In order to achieve well-founded and reliable assessment of prospective adopters, updated knowledge is needed of *which* factors are significant for prospective adopters' ability to meet an adoptee's care needs and *how* the various factors might influence care-giving ability over time. The Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir) has therefore commissioned the Norwegian Institute of Public Health to carry out an assessment of the criteria currently applied in assessing prospective adopters. The assessment of the criteria will be informed by a literature review of research literature to determine *which characteristics in adoptive parents are significant for adoptee health and development*. The report is a presentation of the findings of this literature review.

Method

We performed a review of the literature based on a number of inclusion and exclusion criteria detailed in the report. This report presents and discusses the results of 146 identified studies that included study variables addressing *both* adoptive parents/adoptive families and adoptees where (1) adoptee variables were outcome variables, and (2) where parental stress was an outcome variable.

Sorting of the studies and organisation of the report

We sorted and presented the studies according to topics best aligned with the assessment criteria to which prospective adopters are subject. Each topic forms the basis for a sub-chapter sorted under four main topics. The first section, *adoptive parents' resources and characteristics*, includes studies describing adoptive parent and adoptive family demographic factors and characteristics. The second main section, *family dynamics*, includes studies dealing with parent-child relationships characterised by mutual influence. The third section, *adoption-related topics*, includes studies indicating the extent to which evidence exists that parental expectations, or parents' way of talking to children about them being adopted, any experience of racism, or, more generally, concerning their cultural background, have implications for adoptee health and development. The fourth and last main section includes studies focusing on *sibling adoption and adoption of older children*, i.e. adoptions assumed to be more challenging and hence necessitating additional characteristics and resources in adoptive parents. Each sub-chapter contains a detailed presentation of the relevant studies and a summary and assessment of the extent to which the studies identified provide a basis for drawing conclusions on the relationship between parental characteristics and child development.

Results

To sum up the conclusion of the review in each of the sub-chapters, we produced a table to answer the initial question: *Do studies provide evidence that the given characteristic in adoptive parents or an adoptive family influence child health and development?*

Do studies provide evidence for asserting that the following characteristics in adoptive parents or an adoptive family influence child health and development?

	Yes	No	Insufficient studies
Parental resources and characteristics			
Parental age		X	
Socioeconomic status		X	
Single parenthood		X	
Same-sex parents			X
Personal conduct, substance abuse, and crime			X
Mental health	X		
Attachment security	X		
Marital relationship	X		
Social networks and social support		X	
Family dynamics			
School-supportive behaviour		X	
Family environment		X	
Parenting style	X		
Parental stress		X	
Adoption-related topics			
Cultural and ethnic socialisation			X
Openness and communication surrounding adoption		X	
Parents' (realistic) expectations of child development and skills			X
Age of adoptee at time of adoption		X	
Sibling adoption		X	

The results of the literature review indicate that relevant studies are lacking in several fields. This is especially the case regarding the significance for children of how parents relate to their adopted child's **ethnicity and cultural background**, and the extent to which they have **realistic expectations** of the child. The literature review further indicates that the extent to which adoptive parents' **age, educational attainment, financial status** and **marital status** have implications for child health and development is unclear. The literature review also suggests that children adopted at a higher **age** (usually more than five years old) tend to have more severe difficulties at the time of adoption, but that age in itself is not necessarily a risk factor for the child's cognitive, psychological and relational development.

Moreover, we found that children appear to function better psychologically and cognitively in families where the parents perceive that they receive extensive **social and institutional support**; where the **family environment** is positive; and where the parents **are highly supportive of the child's literacy and schooling**. However, the systematic

review suggests that it cannot be excluded that other, co-varying child and parent characteristics might exist to better account for this relationship.

The results of the literature review indicate that ***the parents' own attachment security, mental health***, the quality of ***the parents' marital/quasi-marital relationship*** and their ***parenting style*** are the most reliably established consequential factors for the child. The review suggests that certain aspects of parental personality have direct and indirect adverse impacts on the child. Parents with generally weak abilities to form stable, close and trusting relationships with other people, with a generalised tendency to react with hostility and aggression to those around them, and with pronounced depressive tendencies and negative emotions have a greater tendency to cause the child to develop in a negative direction. Parents with these characteristics tend also to display dysfunctional parenting strategies in response to the development of difficulties in the child. The studies do not serve to identify clearly whether negative development originates in the child's influence on the parents or vice versa. The studies do suggest, however, that the characteristics identified above increase the probability that any mutually negative reinforcement will exacerbate difficulties affecting the child. The effect on the child is further intensified in a child genetically predisposed towards developing disorders, i.e. where the biological parents have a mental disorder and/or a tendency for reactive and aggressive behaviour.

Limitations of the systematic review

The majority of the studies are based on families with *young children*. Other factors may be significant when those children reach puberty and during adolescence. Children adopted internationally come from diverse countries with varying capacity to meet children's basic needs pre-adoption. Systematic differences between children from different adoption countries may serve to account for the variations in the results between the studies. In recent years, there has also been an increasing tendency for adopted children to display severe disorders, especially in the case of international adoptions. This tendency means that many of the studies may not adequately encompass the challenges faced by future adoptive families entailed by substantial care-giving responsibilities, and where the child was adopted from countries other than those previously adopted from.

The way forward

The adoption project has several components, of which this systematic review of the literature is the first. The next report will present the results of a questionnaire-based survey of the adoptive parents' experiences from the adoption process, desire for post-adoption services, and the extent to which they feel they have received the help they needed for themselves and their adopted child(ren). We will also be making recommendations for criteria to inform future assessments of prospective adopters; how these need to be quantifiable, together with proposals for organisation of future post-adoption services for adoptive families.

Who is the report useful for?

The results of the literature review may also contribute to a better understanding of which parental characteristics are significant for parenting of children and adolescents beyond adoptive families as well. The adoptive family unit is essentially identical to any other family, the difference lying in the circumstances of "conception". The knowledge presented in the report will consequently be applicable to any agency assessing the care-giving ability of families, such as within the child welfare service and approval of foster parents.

The report will also be of relevance to anyone interested in how parents and children generally influence each other. One challenge in research into how parents influence their children is that it is not possible to separate out similarities between parents and children attributable to their common genetics. It is also not possible to establish whether similarities between parents and children are the result of parental influence on the child or vice versa. Adoptive families differ from other families in that the children do not share genetic material with their adoptive parents. This means that studies of adoptive families are increasingly being used as a research design to investigate how parents and children exert influence on each other, since this eliminates the effect of the common genetics. Studies that include information about the child's biological parents also permit identification of the direction of the influence between parent and child. Our aim is therefore for this report to be read by researchers, practitioners and others seeking a greater understanding of how parents and children exert influence on one another.

Forord

Folkehelseinstituttet har skrevet rapporten «*Hva kjennetegner gode (adoptiv)foreldre? En litteraturgjennomgang*» på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Litteraturgjennomgangen er del av prosjektet «Vurdering av foreldre til utlandsadopsjon» (Adopsjonsprosjektet) og er den første av to rapporter.

Gruppen barn som frigis for adopsjon er i det vesentlige vårt lands eller andre lands barnevernsbarn. Mange har vært utsatt for omsorgssvikt og mange har store helseutfordringer. Dette stiller store krav til kapasiteten og omsorgsevnen til adoptivforeldre, ikke bare mens barna er mindreårige, men også i et livsløpsperspektiv. Foreldre som ønsker å adoptere, må derfor igjennom en omfattende kartlegging som legges til grunn for en vurdering av egnethet. Bufdir ønsker at kriteriene for vurdering av egnethet skal være basert på oppdatert kunnskap – at det man vurderer foreldre på er relevant for å forstå i hvilken grad potensielle adoptivforeldre har de nødvendige foreldreferdighetene som kreves for de forestående omsorgsoppgavene. Vi har derfor gått gjennom relevant forskning for hvert av kriteriene man i dag benytter og vurdert i hvilken grad de kan si noe om egnethet i denne sammenheng. Vårt mål med denne rapporten er dermed å styrke kunnskapsgrunnlaget for kriteriene som tas i bruk ved fremtidige utredninger av søkere til adopsjon.

Vi håper at vi med denne rapporten også kan bidra til en bedre forståelse av hvilke egenskaper ved foreldre og familien som er av betydning for ivaretagelsen av barn og unge, i alle typer familier. Adoptivfamilien er i hovedsak lik alle andre familier selv om omstendighetene rundt «unnnfangelsen» er forskjellig. Kunnskapen som er kommet frem i rapporten vil derfor være relevant for alle instanser som skal vurdere omsorgsevnen til familier; som for eksempel i barnevernet og ved godkjenning av fosterforeldre.

En utfordring innen forskning på hvordan foreldre påvirker sine barn er at man ikke kan skille likheter mellom foreldre og barn som skyldes foreldrenes atferd, fra likheter som skyldes felles genetikk. Man klarer heller ikke fastslå om likheten mellom foreldre og barn skyldes at foreldre påvirker sine barn, eller om barna påvirker sine foreldre. Adoptivfamilier skiller seg fra andre familier ved at barna ikke deler gener med sine adoptivforeldre. Dette gjør at studier av adoptivfamilier i økende grad inkluderes i forskningsdesign som undersøker hvordan foreldre og barn påvirker hverandre fordi man da har fjernet effekten av felles genetikk. Rapporten vil derfor være relevant for alle som er interessert i hvordan foreldre og barn generelt påvirker hverandre i samspillet i familien, og hva ved foreldres atferd og væremåte som er viktig for barns utvikling. Det er vårt ønske at rapporten skal bli lest av både forskere, praktikere og andre som ønsker å forstå mer om hvordan foreldre og barn påvirker hverandre.

Den neste rapporten i prosjektet vil blant annet inneholde resultater fra spørreundersøkelse blant adoptivforeldre, og anbefalinger om kriterier for utvelgelse nye adoptivforeldre som blant annet er basert på resultater i denne rapporten.

Jeg vil takke Bufdir som ga oss muligheten til å gjennomføre denne viktige og spennende litteraturgjennomgangen, i tillegg til forfatterne av rapporten. Jeg vil også takke avdelingsdirektør Heidi Aase for innspill og diskusjoner gjennom hele prosjektperioden.

Ekstern fagfelle Tilmann von Soest (Psykologisk institutt, UiO) og intern fagfelle Tonje Holt (FHI) fortjener en særlig takk for gode og nyttige innspill i arbeidet med å kvalitetssikre rapporten. Til sist vil jeg takke Karethe Hustad Torgersen og Kristina Bela Reinen Amador for deres bidrag til bedre språk og utfylling av tabeller.

Oslo, februar 2021

Knut-Inge Klepp

Direktør, område for psykisk og fysisk helse

1 Innledning

Gruppen barn som frigis for internasjonal adopsjon i dag, er i det vesentlige andre lands barnevernsbarn, og ofte barn med spesielle behov. Mange har vært utsatt for omsorgssvikt og mange har store helseutfordringer. Dette stiller store krav til kapasiteten og omsorgsevnen til adoptivforeldre, ikke bare mens barna er mindreårige, men også i et livsløpsperspektiv. Selv om flesteparten av adopterte i Norge i dag klarer seg bra, viser forskning at adopterte som gruppe har økt risiko for blant annet å utvikle psykiske plager (Gärtner & Heggland, 2013).

Etter adopsjonsloven § 1 første ledd er formålet ved adopsjon av mindreårige, å sikre at adopterte barn får en trygg oppvekst. Adopsjon kan bare innvilges hvis den vil bli til barnets beste, jf. adopsjonsloven § 4. Etter bestemmelsen må det være *klart sannsynlig* at adopsjon vil gagne barnet. Adopsjonsmyndighetene kan bare innvilge adopsjon eller forhåndssamtykke til adopsjon, hvis det er stor sannsynlighet for at adoptivsøkerne både har evne og mulighet for å kunne ivareta barnets omsorgsbehov i hele barnets oppvekst, jf. adopsjonsloven § 5. Den grunnleggende problemstillingen ved adopsjon er derfor hvordan søkerne vil fungere som omsorgspersoner.

Når det gjelder adopsjon av barn fra utlandet, har Norge tiltrådt Haagkonvensjonen av 29. mai 1993 om vern av barn og samarbeid ved internasjonale adopsjoner. Det følger av konvensjonens artikkel 5 at Norge som "mottakerland" er forpliktet til å sikre at adoptivsøkere er egnet til å adoptere. Dette kravet ivaretas i norsk lovgivning gjennom kravet i adopsjonsloven § 18 om at søkere bosatt i Norge må ha forhåndssamtykke til å adoptere, kravene i adopsjonsloven §§ 4 og 5 og kravene til søkere som følger av forskrift om adopsjon av 22. juni 2018. I forskriftens § 1 angis de forhold som skal vektlegges i vurderingen av søkerens egnethet til å adoptere et ukjent barn (ved nasjonal spedbarnsadopsjon og adopsjon av barn fra utlandet), for eksempel psykisk og fysisk helse,andel, familiens økonomi og familiesituasjon.

Par og enkeltpersoner som ønsker å adoptere må gjennom en omfattende vurdering av deres ressurser, egenskaper, og foreldreferdigheter. Ved hjelp av intervju og hjemmebesøk blir søkerne vurdert på en rekke kriterier, forankret og beskrevet i «Q-1246. Veiledningshefte om utarbeidelse av sosialrapport ved søknad om adopsjon», fastsatt juni 2018 av Barne- og likestillingsdepartementet, etter lov av 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon. Sosialrapporten blir utarbeidet av fosterhjemstjenesten eller en egen enhet med utredere der familien bor. Veiledningsheftet fungerer som en intervjuguide over hvilke temaer som skal tas opp med søkerne. Sosialrapporten skal være beskrivende. Det er Bufetat sentralt som avgjør om søknadene skal innfris basert på blant annet sosialrapporten.

For å kunne gjøre en god og forsvarlig vurdering, er det nødvendig med oppdatert kunnskap om *hvilke* faktorer som har betydning for søkerens evne til å ivareta et adoptivbarns omsorgsbehov og *hvordan* de ulike faktorene vil kunne påvirke omsorgsevne og -mulighet over tid. Selv faktorer som hver for seg har liten risiko for å påvirke barnet negativt, kan gi større konsekvenser hvis de virker sammen over tid.

Det finnes per i dag ingen systematisk litteraturoversikt over hvilke egenskaper ved adoptivforeldre som har betydning for adoptivbarnas trivsel, helse og utvikling, hverken nasjonalt eller internasjonalt. Det er i Norge heller ikke gjennomført noen systematisk vurdering av kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for kriteriene brukt ved utredning av søkere til adopsjon. De fleste kriteriene baserer seg på generelle antagelser, klinisk erfaring, eller «sunn fornuft». Dette betyr ikke at det ikke eksisterer forskningsmessig belegg for mange av antagelsen som ligger til grunn for listen over kriterier. Det forskningsmessige belegget er imidlertid i hovedsak basert på studier med ikke-adoptivfamilier, uten at man vet om resultatene er overførbare til adoptivfamilier.

Tidligere funn av sammenhengen mellom foreldreegenskaper og barns utvikling bør også revurderes i lys av ny kunnskap om genetikk. Likhet mellom foreldre og barn ble ofte tidligere ensidig tolket som at foreldrene hadde påvirket sine barn. Nyere studier viser at mye av likheten mellom foreldre og barn (for eksempel psykiske vansker hos barn og foreldre, aggressiv atferd hos barn og kritisk oppdragelsesstil hos foreldre) heller kan forklares ved at det er felles genetikk som gjør barn og foreldre like enn foreldrenes oppdragelse. Eller at det heller er barnets atferd som påvirker foreldrene enn motsatt. Dette har gjort at man har måttet revurdere en del teorier om foreldrenes betydning for barns utvikling, og dette vil dermed også få betydning for vurdering av adoptivforeldre. Det er derfor grunn til å stille spørsmål ved i hvilken grad det er vitenskapelig belegg for kriteriene som anvendes til å vurdere de som søker om å adoptere i Norge i dag.

På bakgrunn av redegjørelsen over har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) bedt Folkehelseinstituttet om å gjøre en vurdering av kriteriene som i dag anvendes ved vurdering av søkere til adopsjon. Vurderingen av kriteriene skal gjøres i lys av (1) relevant lovverk, (2) beste praksis, og (3) forskningslitteratur om hvilke egenskaper ved adoptivforeldre som har vist seg å ha betydning for adoptivbarnas helse og utvikling. Denne rapporten svarer på punkt tre ved å gå gjennom og oppsummere funn fra relevant forskningslitteratur.

1.1 Avgrensning og problemstilling

Hvilke egenskaper ved adoptivforeldre har betydning for adoptivbarnas helse og utvikling? For å svare på dette spørsmålet har vi gjennomført et litteratursøk. En gjennomgang av studiene blir presentert separat for hver av de ulike kriteriene som anvendes ved vurdering av adoptivsøkere. Tre problemstillinger har dannet grunnlaget for litteratursøket:

- 1) For å gjøre en god og forsvarlig vurdering av søkere til adopsjon er det nødvendig med oppdatert kunnskap om hvilke faktorer ved adoptivforeldre som kan ha en direkte effekt på adoptivbarnas helse og utvikling. Eksempler på oppdatert kunnskap kan være studier av effekten av foreldres oppdragelsesstil og tilknytningsevne på barnas sosiale utvikling. Felles for disse studiene er at de har barnets helse og utvikling som utfall. Det sentrale spørsmålet her er *Hvilke egenskaper ved adoptivforeldrene har betydning for barnas helse og utvikling?*

- 2) Det er samtidig nødvendig å ha oppdatert kunnskap om hvilke ressurser og egenskaper som påvirker søkerens forutsetninger for å kunne ivareta et adoptivbarns omsorgsbehov, og dermed har en indirekte effekt på adoptivbarnas helse og utvikling. Eksempler på dette kan være studier av en potensiell effekt av partnerstøtte og foreldres psykiske helse på foreldrenes stressmestring og oppdragelsesstil. Felles for disse studiene er at de har foreldrenes foreldreferdigheter som utfall. Det sentrale spørsmålet her er *Hvilke egenskaper ved adoptivforeldrene har betydning for deres foreldreferdigheter?*
- 3) Til sist er det nødvendig med oppdatert kunnskap om i hvilken grad enkelte grupper barn krever helt særegne egenskaper ved foreldrene. Eksempler på dette kan være studier som viser at eldre barn i større grad krever foreldre med tidligere erfaringer med barn. Vi vil her avgrense oss til egenskaper ved barnet som er nevnt i Q-1246: høy alder ved barnet, adopsjon av søsken, og barn med spesielle omsorgsbehov. Det sentrale spørsmålet her er: *Er det grunnlag for å si at det å adoptere eldre barn, søsken, eller barn med spesielle omsorgsbehov krever særegne egenskaper ved foreldrene?*

2 Metode

Vi har valgt å gjennomføre en *litteraturgjennomgang med et systematisk litteratursøk* til forskjell fra en *systematisk kunnskapsoversikt*. Begge metoder har det til felles at de søker å gi en uttømmende oversikt over litteraturen som er relevant for en problemstilling, basert på et grundig litteratursøk med tydelige problemstillinger og avgrensninger. Begge metoder innebærer en gjennomgang av alle de identifiserte studiene basert på noen på forhåndsdefinerte tematiske og metodiske kriterier, for å ende opp med et utvalg relevante artikler. Forskjellen mellom de to metodene ligger i den videre vurderingen/analysen av de identifiserte studiene.

Ved *systematiske kunnskapsoversikter* blir alle de inkluderte studiene gjenstand for en objektiv systematisk vurdering av metodisk kvalitet ved hjelp av et eget vurderingssystem, helst gjennomført av to forskjellige fagpersoner slik at man er enige om vurderingene. Målet er å sammenstille forskningsresultater og studier på en objektiv og transparent måte, med vekt på å vurdere resultatenes effektstyrke og studienes vitenskapelige kvalitet.

En *litteraturgjennomgang med et systematisk litteratursøk* har heller som mål å beskrive hele bredden av studier, for deretter å oppsummere og diskutere det samlede forskningsfeltets styrker og svakheter, samt funnenes relevans for problemstillingen. Det er flere grunner til at vi har valgt denne metoden. For det første har vi en mye videre problemstilling enn det som er anbefalt i systematiske kunnskapsoversikter. Temaene her omfatter de fleste forskningsområder innenfor barns utvikling. For det andre ville en slik selvstendig metodisk vurdering av alle de inkluderte studiene vært altfor omfattende. Den viktigste grunnen er imidlertid at metoden passer bedre til vår problemstilling, som er å

diskutere det samlede kunnskapsgrunnlaget for hver av de ulike kriteriene som anvendes i vurderingen av adopsjonssøkere. Dette betyr ikke at vitenskapelig kvalitet ikke inngår i vår analyse. Alle studiene som tilfredsstiller inklusjonskriteriene, har blitt gjenstand for en generell kvalitetsvurdering. Studiene er sortert etter anvendt vitenskapelig metode, og hvert delkapittel inneholder en samlet vitenskapelig vurdering av hele kunnskapsgrunnlaget innenfor det relevante temaet.

2.1 Litteratursøk

Et litteratursøk ble utført i databasene MEDLINE (Ovid), PsycINFO (Ovid) og Social Services Abstracts og Sociological Abstracts av en bibliotekar ved Folkehelseinstituttet (for en oversikt over søkeordene, se Appendix 1). Søket spesifiserte 1) *utvalget* (adopsjon, adoptivbarn, adoptivforeldre), 2) *variabler* (egenskaper hos adoptivbarn og adoptivforeldre) og 3) *utfallsmål* (utfall hos adoptivbarn og adoptivforeldre/familien).

Inklusjons- og eksklusjonskriterier. For å kunne identifisere så mange relevante studier som mulig belyser spørsmålet om *hvilke egenskaper ved adoptivforeldre som har betydning for adoptivbarnas helse og utvikling*, ble det anvendt relativt brede inklusjonskriterier for søket som omfattet følgende:

1. Studier om både utenlands og innenlandsadopsjon.

Selv om oppdraget i utgangspunktet gjaldt utenlands adopsjon ble det besluttet å også inkludere studier om innenlandsadopsjon. For noen av temaområdene var det få studier gjennomført på utenlandsadopterte, og flere av de kvalitetsmessige beste studiene var gjennomført på innenlandsadopterte. I tillegg er det mange studier som ikke skiller mellom innenlands- og utenlandsadopterte. Mange studier av innenlandsadopterte inkluderer barn med en annen etnisk bakgrunn enn søkerne, og med lignende erfaringer som utenlandsadopterte. Forskjellene mellom familiene er derfor ikke så store. Selv om det er flere kvalitative forskjeller på innenlands- og utenlandsadopterte har vi ikke funnet grunnlag for å si at adoptivforeldre til innenlandsadopterte skal ha en annen innflytelse på sine barns utvikling enn det som er tilfelle for utenlandsadopterte.

2. Studier som har mål på egenskaper ved adoptivforeldre, adoptivfamilier, og/eller adoptivbarn

Vi inkluderte et bredt spekter av søkeord for å få med studier om *individuelle egenskaper ved adoptivforeldrene* (ferdigheter, helse, karakteristikk, utdannelse, økonomi, holdninger, praksis, erfaringer, alder, etc.), *egenskaper ved familiene og foreldrenes relasjoner til barna* (foreldreferdigheter, oppdragelsesstil, familierelasjoner, foreldre-barn relasjoner, familiekommunikasjon), *adopsjonsrelaterte temaer* (forventninger, holdninger, praksis), og *egenskaper ved barna* (utvikling, atferd, helse, tilpasning, livskvalitet, tilfredshet, psykiske vansker/problemer/lidelser, etc.).

3. Avgrensning til studier publisert etter år 2000.

Litteratursøket ble avgrenset til å inkludere studier publisert fra og med år 2000. Søket ble gjennomført 12.09.19. Basert på disse kriteriene resulterte litteratursøket i totalt 4446 studier.

Utvelgelse av studier Neste steg innebar en gjennomgang av sammendragene i studiene. Følgende studier/artikler ble inkludert:

1. Studier som inkluderte studievariabler om *både* adoptivforeldre og adoptivbarn, der variablene om adoptivbarna var utfallsvariabler.
2. Studier om adoptivfamilier der foreldrestress var utfallsvariabel.
3. Studier om adoptivfamilier som undersøkte i hvilken grad barnets alder ved ankomst til familien, eller søskenadopsjon, stilte større eller andre krav til foreldrene sammenlignet med andre adoptivfamilier.

Listen under viser hovedgrupper av studier som dermed ble ekskludert:

- a. Studier som kun omhandlet hvordan det går med adoptivbarn uten informasjon om egenskaper ved adoptivforeldrene. Dette inkluderte mange studier som sammenlignet adoptivbarns helse/utvikling/kognitiv fungering med ikke-adoptivbarn.
- b. Studier som omhandler rollen til terapeut og velferdssystemet eller effekten av intervensjoner og terapi for adoptivbarn- og foreldre.
- c. Studier med informasjon om foreldre og barn med andre utfallsmål hos adoptivforeldre enn foreldrestress
- d. Case-studier, studier med lav N (< 20) og upubliserte doktorgradsavhandlinger
- e. Studier skrevet på annet språk enn engelsk og hvor det heller ikke forelå engelsk oversettelse

Basert på de ovenstående inklusjons- og eksklusjonskriteriene ble 193 studier identifisert. De 193 studiene ble deretter lest i sin helhet av to av prosjektmedarbeiderne med det formål å vurdere hvorvidt studiene tilfredsstilte inklusjonskriteriene, samt i hvilken grad studiene tilfredsstilte krav til vitenskapelig kvalitet. Kvalitetskravene var basert på Nasjonalt Kunnskapssenter for Helsetjenesten sine sjekklistor for vurdering og oppsummering av forskning (www.helsebiblioteket.no/kunnskapsbasert-praksis/kritisk-vurdering/sjekklistor). Studien ble vurdert basert på i hvilken grad formålet med studien var klart formulert, om personene ble rekruttert på tilfredsstillende måte, om egenskapene ved foreldre og barn ble presist målt, om man hadde inkludert relevante alternative forklaringsvariabler og kontrollert for disse, samt om resultatene var presist rapportert. Som et resultat av denne vurderingen ble antallet studier redusert med 40 studier: 25 på grunn av dårlig vitenskapelig kvalitet og 20 fordi de likevel ikke tilfredsstilte inklusjonskriteriene. Vi endte dermed med 146 studier.

2.2 Vurdering av studiene og oppbygging av rapporten

Sortering av studier etter tema. Resultatene fra litteratursøket skal gi grunnlag for å vurdere kriteriene som i dag anvendes ved vurdering av søkere til adopsjon. Vi har derfor sortert studiene etter temaer som på best mulig måte samsvarer med vurderingskriteriene slik de er beskrevet i «Q-1246. Veiledningshefte om utarbeidelse av sosialrapport ved søknad om adopsjon». Tabell 1 viser en tematisk liste over observerbare og målbare egenskaper som nevnes i veiledningsheftet. Andre egenskaper som nevnes som for eksempel vurderinger av foreldrenes refleksjonsevne er ikke like lett å undersøke i kvantitative vitenskapelige studier og er derfor ikke inkludert i listen.

Tabell 1: Liste over vurderingskriterier anvendt på adopsjonssøkere
FORELDRES RESSURSER OG EGENSKAPER
Alder
Sosioøkonomisk status/økonomi/utdannelse
Familiekonstellasjon/sivilstatus
Likekjønnede adoptivforeldre
Vandel, rusmisbruk, og kriminalitet hos adoptivforeldre
Psykiske helse
Tilknytnings-evne/-stil
Parforhold
Sosiale nettverk og sosial støtte
FAMILIEDYNAMIKK
Skolestøttende atferd
Familiemiljø
Oppdragelsesstil
Foreldrestress
ADOPSJONSRELATERTE TEMAER
Kulturformidling
Motivasjon for å adoptere
Betydning av åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon
Foreldres (realistiske) forventninger til barnets utvikling og ferdigheter
EKSTRA UTFORDRENDE ADOPSJONER
Adoptivbarn med høy alder
Søskenadopsjon

Studiene ble deretter sortert etter temaene over. De fleste studiene omhandler om mer enn ett tema, og samme studie ble da plassert under flere temaer. Hvert tema danner i hovedsak utgangspunkt for ett delkapittel i rapporten. Temaene er delt inn i fire hoveddeler: 1) *adoptivforeldres ressurser og egenskaper*, 2) *familiodynamikk*, 3) *adopsjonsrelaterte temaer* og 4) *adoptivbarn med spesielle omsorgsbehov*.

I den første delen, *adoptivforeldres ressurser og egenskaper*, inngår studier som beskriver demografiske faktorer og egenskaper hos adoptivforeldre og deres familier. Dette er alle forhold det er mulig å vurdere og måle direkte under søknadsprosessen.

I den andre hoveddelen, *familiodynamikk*, inngår studier som omhandler relasjoner mellom foreldre og barn som anses å være dynamiske og samspillsorienterte, med stor grad av gjensidig påvirkning. Dette er også vurderingskriterier som ofte må måles indirekte ved å spørre adoptivsøkerne hva de tror de kommer til å gjøre når de får barn, eller hva de selv opplevde da de var barn. Unntaket er der søkerne har egne biologiske barn fra før der man kan spørre om deres nåværende oppdragelsespraksis ovenfor egne barn. De fleste søkerne har imidlertid ikke barn fra før av. Vi har i denne rapporten ikke gått inn på spørsmålet om det er grunnlag for å anta at det er sammenheng mellom hva man sier før man får barn og hva man faktisk kommer til å gjøre, eller i hvilken grad det er en direkte sammenheng mellom hva man selv opplevde og hva man gjør ovenfor sine egne

barn. Vi har heller vurdert i hvilken grad det er støtte for at endringer i adoptivforeldrenes foreldreferdigheter og oppdragelsesstil faktisk endrer barnas helse og trivsel. I denne hoveddelen har vi valgt å tone ned beskrivelsen av tverrsnittstudiene og heller fokusere på funn fra de longitudinelle og genetisk informative studiene ettersom disse i større grad enn tverrsnittstudiene kan si noe om retning på sammenhengene.

I den tredje hoveddelen, *adopsjonsrelaterte temaer*, inngår studier som sier i hvilken grad det er støtte for at forventninger foreldrene har til adopsjonen eller hvordan de snakker med barna om at de er adoptert, har opplevd rasisme, eller mer generelt om deres kulturelle bakgrunn, har betydning for barnas helse og utvikling. Vi fant ingen studier som undersøkte betydningen av foreldrenes motivasjon for barnas helse og utvikling. Dette er på samme måte som over temaer som danner utgangspunkt i hva adoptivsøkerne tror de kommer til å gjøre når de får et barn. Vi fant ingen studier som undersøkte sammenhengen mellom foreldrenes egen rasisme og fordommer, og adoptivbarnas utvikling. Vi fant heller ingen studier som undersøkte sammenhengen mellom foreldres motivasjon for å adoptere, og barnas eller familiens fungering.

I den fjerde og siste hoveddelen inngår studier som fokuserer på *søskena* *adopsjon* og *adopsjon av eldre barn*, det vil si adopsjoner som antas å være mer utfordrende og dermed forandre ytterligere egenskaper og ressurser hos adoptivforeldre. Vi håpet å finne studier som kunne si noe om systematiske forskjeller i betydningen av foreldreegenskaper mellom foreldre med barn med store utfordringer, sammenlignet med andre barn. Dette fant vi ikke. Men vi fant andre studier som kan være med på å belyse temaet.

Sortering av studier etter forskningsdesign Studiene ble sortert i fire hovedgrupper som også indirekte gjenspeiler forskjeller i vitenskapelig kvalitet. Ulikt design har sammenheng med hvilke slutninger man kan trekke av studiene.

Først er det viktig å si noe generelt om genetikk. Forskjeller i psykologiske egenskaper mellom mennesker kan delvis forklares ved genetikk. Det er imidlertid variasjon i hvor arvbar en egenskap er, og i hvor stor grad oppvekstmiljøet kan påvirke utviklingen av egenskapen. Man blir født med en genetisk styrke eller sårbarhet, hvor miljøet man vokser opp i bestemmer hvordan egenskapen videre utvikler seg. Man kan som regel ikke direkte måle grad av genetisk sårbarhet. For psykiske egenskaper er ikke dette manifestert i enkeltgener. Men siden man i gjennomsnitt arver 50% av genene til hver av sine foreldre kan tilstedeværelse av en psykisk lidelse hos en av de biologiske foreldrenes brukes som en indikasjon på adoptivbarnets genetiske sårbarhet i møte med adoptivforeldrenes væremåte.

Delt genetikk mellom foreldre og barn kan slå ut ulikt hos foreldre og barn. En arvet tilbøyelighet til aggresjon og sinne kan komme til uttrykk hos foreldrene via sinne og fiendtlighet ovenfor barnet, mens for barnet kan den samme arvede tilbøyeligheten komme til uttrykk via sinne og slåssing med andre barn. Dette betyr at om man ser at fiendtlige foreldre får sinte barn kan man ikke dermed slutte at denne sammenhengen i sin helhet kan forklares ved gjensidig påvirkning mellom foreldre og barn. Det kan være felles genetikk som forklarer likheten. Man kan likevel anta at fiendtligheten hos foreldrene forsterker effekten av barnets egen genetiske sårbarhet. Delt genetikk utgjør dermed en dobbel risiko for barnet ved at de både arver foreldrenes egenskaper, og blir utsatt for et ufordelaktig miljø bestemt av samme egenskap.

Felles for alle studiene av adoptivfamilier er at de indirekte innebærer en kontroll for felles genetikk. Om adoptivforeldre og adoptivbarn deler de samme egenskapene eller om det er en sammenheng mellom foreldrenes oppdragelsesstil og barnas oppførsel vet vi at

de har påvirket hverandre. Dette gjør at mange i dag bruker studier av adoptivfamilier for å teste ut tidligere antagelser om i hvilken grad oppdragelsesstil eller det å lese for barnet har en effekt på barnet.

Et problem gjenstår og det er i hvilken grad det faktisk er foreldrene som påvirker barna, eller om det heller er slik at barna påvirker sine foreldre. Om man finner at fiendtlige adoptivforeldre har sinne adoptivbarn kan dette like gjerne forklares ved at barnas aggresjon får foreldrene til å bli mer fiendtlige. Dette er spesielt viktig å ha god kunnskap om når man skal vurdere foreldreferdigheter. Er det slik at sammenhengen går fra foreldre til barn vil dette være viktige temaer for en vurdering av adoptivsøkere. Er det imidlertid heller motsatt slik at barn heller påvirker foreldre er det mer viktig å finne ut hvilke egenskaper ved foreldrene som gjør de mer motstandsdyktige mot barnas negative påvirkning, samt hvilke tiltak man kan sette inn for å veilede foreldrene.

Ulike forskningsdesign gir oss svar på ulike spørsmål. Longitudinelle studier, det vil si der man følger barn og foreldre over tid, har lenge vært sett på som de beste studiene. I dag er det heller slik at det er studier som også involverer et genetisk design som anses som de beste studiene. Dette fordi slike studier ikke bare kan si noe om i hvilken grad det er en sammenheng, men de kan også si noe om betydningen av genetisk sårbarhet, samt si noe om hvem som påvirker hvem. En sortering av studiene i ulike design innebærer derfor også delvis en sortering av kvalitet. De ulike studiemetodene vil her bli forklart.

Tverrsnittstudier innebærer studier hvor man har målt egenskaper ved foreldre og barn kun ved ett tidspunkt. Man kan dermed ikke si noe om betydningen av tid, det vil si hva som kom først og dermed hvem i familien som har påvirket hvem. Studiene kan derimot si noe om hva som kjennetegner familier med for eksempel mye konflikter eller familier der barna har psykiske vansker. Selv om man ikke vet årsaken til konflikten er dette likevel viktig kunnskap når man skal vurdere risikoen ved å adoptere bort et barn i familier med mye konflikter. Tverrsnittstudier er også mer egnet der man ønsker å se på sammenhengen mellom egenskaper ved barna som er uforanderlige, og hvordan det går med barna. Dette gjelder for eksempel betydningen av foreldrenes utdanningsnivå og alder ved adopsjon. Man kan imidlertid likevel ikke si noe om det er utdanningsnivået i seg selv eller foreldrenes alder som betyr noe. Her vil det være viktig å vurdere i hvilken grad studiene har kontrollert for andre faktorer ved familiene som bedre kan forklare sammenhengen.

Longitudinelle studier innebærer at man har flere måletidspunkter over tid. Dette gjør at man kan undersøke i hvilken grad endringer på et tidlig tidspunkt henger sammen med endringer på et senere tidspunkt. Man kan for eksempel undersøke i hvilken grad endringer i oppdragelsesstil fra ett tidspunkt til ett annet fører til en samtidig endring i barnas atferd. Da kan man anta at barn og foreldre har påvirket hverandre. Man kan imidlertid ikke vite sikkert hvem som har påvirket hvem: om det er barna som har endret seg slik at foreldrene samtidig har endret atferd, eller om det er motsatt.

Genetisk informative studier innebærer en større mulighet til å vurdere retningen på sammenhengen mellom barn og foreldre. De fleste av de genetisk informative studiene som presenteres i rapporten har informasjon både om adoptivbarn, adoptivforeldre, og biologiske foreldre. Basert på det faktum at adoptivforeldre og adoptivbarn ikke har felles genetikk, er det antatt at alt samsvar mellom egenskaper hos adoptivforeldre og utfall hos adoptivbarn kun kan være et resultat av det gjensidige samspillet dem imellom (miljø).

Samtidig er det slik at alt samsvar mellom biologiske foreldre og adoptivforeldre kun kan tilskrives en effekt som går fra adoptivbarna til adoptivforeldrene. Et eksempel på slike

studier er der man har funnet at det er en sammenheng mellom biologiske mors aggresjon og adoptivmors fiendtlige oppdragerstil. Denne sammenhengen kan kun forklares ved at barnet har arvet den samme aggressiviteten som sin biologiske mor. Når det er en sammenheng mellom biologiske mors aggresjon og adoptivforeldrenes fiendtlige oppdragelsesstil betyr dette at det er barnets aggresjon som har endret adoptivmorens oppdragelsesstil, og ikke motsatt. Disse studiene har dermed en unik mulighet til å undersøke retningen på sammenhengene, samt si noe om hvor mye av sammenhengen mellom adoptivforeldre og adoptivbarn som kan skyldes adoptivforeldrenes påvirkning av barnet, og ikke motsatt. I tillegg kan disse studiene undersøke i hvilken grad en genetisk sårbarhet hos barna (via spørsmål om biologiske foreldres vansker) kan påvirke hvor mottagelige adoptivbarna er for adoptivforeldrenes oppdragelsesstil.

Registerbaserte studier baserer seg på nasjonale registre og inkluderer oftest hele populasjonen i et land. De fleste av disse studiene er likevel genetisk informative da de gir mulighet til å sammenlikne adoptivfamilier med andre familier. Dette fordi all likhet mellom foreldre og barn i adoptivfamilier skyldes ikke-genetiske faktorer. Om man sammenligner adoptivfamilier med vanlige familier vil man dermed få svar på hvor mye av en sammenheng som kan forklares ved miljø og hvor mye som heller kan forklares med felles genetikk. Registerstudiene er interessante i denne sammenheng fordi de kan fortelle oss om sammenhengen mellom egenskaper ved adoptivforeldre og adoptivbarn i utvalg som er store nok til også å se på mindre utbredte fenomener, som psykiske lidelser hos adoptivbarn.

Studiene er også presentert etter type adopsjon på følgende måte: Studier med utelukkende utenlandsadopterte er kategorisert som *utenlandsadopsjon*. Under overskriften *innenlands eller blandede adopsjoner* har vi inkludert studier som inkluderer innenlands- eller blandede adopsjoner. Flere studier oppgir kun at barna er adoptert og ikke hva slags type adopsjon det er. Disse studiene kommer inn under sistnevnte overskrift. Vi har også oppgitt adopsjonsland i de tilfellene studiene inneholder slik informasjon.

Oppbygging av hvert delkapittel

Hvert delkapittel begynner med en beskrivelse av temaet, og en liste over de identifiserte studiene: som referanser i teksten og mer detaljert i tabellen som følger hvert delkapittel. Deretter følger en detaljert beskrivelse av hver studie. Beskrivelsene er imidlertid ikke helt utfyllende da dette ville tatt for mye plass. Leseren må derfor regne med å gå til originalartikkelen for å få alle nødvendige detaljer nytt til studien. Hvert delkapittel avsluttes med en oppsummering og diskusjon av hovedfunnene.

Følgende kvalitetsvurderinger ligger til grunn for diskusjonen: Hvorvidt man har identifisert nok studier, om studiene har vurdert om andre faktorer/tredjevariabler kan ha påvirket eller forklart de observerte sammenhengene, hvorvidt man har benyttet seg av et design som gjør at man kan slutte hvilken retning sammenhengen går, samt hvilke informasjonskilder som ble benyttet (kun foreldre, eller foreldre og barn, selv-rapportert eller observasjon).

I delkapitlene under hovedoverskriften *Familiemiljø* vil vi ha en mer detaljert drøfting organisert under følgende overskrifter:

1. Er det en sammenheng?

Under denne overskriften oppsummeres hovedfunnene, inklusive en vurdering om hvorvidt funnene er konsistente eller ei på tvers av ulike studiedesign samt på tvers av

ulike aldersgrupper. Videre diskuteres funnernes gyldighet (validitet) i lys av hvorvidt studiene anvender ulike typer informanter (observatører for eksempel som lærerrapportering, eller om studien har selvrapportering) eller om de kun har informasjon fra en type kilde (e.g., foreldrerapport). Funnernes gyldighet diskuteres også her mer inngående i lys av hvorvidt studiene har tatt høyde for om sammenhengene kan forklares av andre, umålte faktorer (tredjevariabler).

2. Hvem påvirker hvem?

Under denne overskriften diskuteres det mer inngående om studiene evner å kunne si noe om retning på påvirkning mellom adoptivbarn og adoptivforeldre, inklusive hvorvidt det kan foreligge en gjensidig påvirkning mellom aktørene. Det diskuteres også gjennomgående i denne delen i hvilken grad funnene evner å indikere hvorvidt sammenhengene kan tilskrives genetiske eller miljømessige faktorer. Her trekkes spesielt funn fra genetisk informative studier frem, hvor man har informasjon om egenskaper ved både biologiske foreldre og adoptivforeldre samt adoptivbarnet, dersom slike studier er inkludert i delkapittelet.

Resten av delkapittelet er viet en presentasjon av enkeltstudiene og enkeltfunnene som er relevante for delkapittelets tema. Det betyr at samme studie kan bli presentert litt forskjellig i hvert kapittel. Det er vårt ønske at denne rapporten skal brukes både av de som skal godkjenne fremtidige adopsjon- og fosterhjemsforeldre, samt andre forskere. Vi har derfor bestrebet oss på å gi en så omfattende beskrivelse som mulig av studiene. Det er spesielt studiene om Familiemiljø som har en svært omfattende beskrivelse av hvordan dette er målt siden det er stor variasjon mellom studiene. I tillegg har vi tenkt at om man skal bruke rapporten som kunnskapsgrunnlag for intervjuer av adoptivsøkere er det viktig å vite hva man legger i tilknytning, oppdragelsesstil, og familiemiljø. Slik vet man hvilket fenomen man snakker om, og hva man skal samtale om.

3 Adoptivforeldrenes ressurser og egenskaper

Vi vil her beskrive studier som omhandler demografiske faktorer og egenskaper hos adoptivforeldre og familiene, og hvordan disse egenskapene er assosiert med utfall hos barna og foreldreferdigheter. Dette inkluderer adoptivforeldrenes alder, sosioøkonomiske status, sivilstatus, tilstedeværelse av biologiske og/eller adoptivsøsken, vandel og rus, foreldres psykiske helse, foreldrenes egen tilknytningsevne, parforhold og foreldrenes grad av sosial støtte i omgivelsene.

3.1 Adoptivforeldrenes alder

I adoptivfamilier er gjennomsnittsalderen til adoptivforeldre ofte høyere enn i andre familier, da de fleste først har prøvd å få egne barn og/eller stått i adopsjonskø i flere år. Eldre foreldre og et stort aldersspenn mellom foreldre og barn er antatt å kunne påvirke foreldrenes evne til å ta vare på sine barn, både i positiv og negativ retning. På den ene siden argumenteres det for at høyere alder hos foreldrene kan ha en positiv innvirkning på barn da de kan ha mer sosial kapital, livserfaring og kunnskap om oppdragelse enn yngre foreldre. På den andre siden kan høyere alder være en utfordring dersom foreldrene

har aldersrelaterte fysiske og/eller psykiske helseutfordringer som hindrer dem fra å kunne yte god nok omsorg for barna i et livsløpsperspektiv (Smith & Palmieri 2007). De fleste land har en øvre og en nedre grense for alder på adoptivseekere.

3.1.1 Identifiserte studier

Vi fant få studier hvor betydningen av adoptivforeldrenes alder var hovedfokuset i studien, og ikke kun inkludert som en kontrollvariabel. Vi har derfor inkludert både studier om betydningen av adoptivforeldrenes alder for både barnas utvikling og for foreldrenes trygghet i foreldrerollen. I litteratursøket ble det funnet fire tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom alder hos adoptivforeldre og utfall hos både adoptivbarn og -foreldre (Eanes & Fletcher, 2006; Elliott & McMahon, 2011; Salcuni, Miconi, Altoe, & Moscardino, 2015; Vandivere & McKlindon, 2010), to longitudinelle studier (Rushton, Mayes, Dance, & Quinton, 2003) og en genetisk informativ studie (Elmund, Lindblad, Vinnerljung, & Hjern, 2007).

Tabell 2. Adoptivforeldrenes alder

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Eanes & Fletcher (2006) USA	72 mødre 50 år (30-75), barn 11 år (4 - 19 år)	?	T	Mor: alder	Mor: egenopplevd foreldrekompetanse	NS
Elliott & McMahon (2011) Australia	59 barn, 5,6 år (3 - 8 år), 57 mødre, 2 fedre	U	T	Mor: alder	Barn: symptomer på angst	-
Elmund, Lindblad et al. (2007) Sverige	16522 barn, f. 1973 - 1984	U	R	Mor: alder (>35)	Barn: risiko for plassering i fosterhjem og barnevernsinstitusjoner	+
Glidden (2000) USA	123 foreldre 42 år (SD = 7), barn 4,5 år (1 - 13 år)	I, U	L	Mor: alder	Mor: depresjon, stress og trivsel forbundet med adoptivbarnet, fornøydhed med parforholdet	NS
Rushton, Mayes et al. (2003) Storbritannia	61 barn, 5 - 9 år	I	L	Foreldre: Alder	Foreldre: tilknytning til adoptivbarn	NS
Salcuni, Miconi et al. (2015) Italia	90 barn, 6,2 år (9 mnd. - 10 år), 90 mødre, 43 år (SD = 4), 90 fedre 45 år (SD = 5)	U	T	Mor/far: alder	Foreldre: foreldrestress	NS
Vandivere & McKlindon (2010) USA	2089 barn, 5 - 18 år	I, U	T	Mor: alder >50	Barn: fysisk helse, psykisk helse og kognitiv utvikling/skoleprestasjoner	-

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, gjsn : gjennomsnitt, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.1.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.1.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte fire tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom alder hos adoptivforeldre og utfall hos både adoptivbarn og -foreldre: én vedrørende utenlandsadopsjon (Elliott & McMahon, 2011; Salcuni et al., 2015) og to som omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Eanes & Fletcher, 2006; Vandivere & McKlindon, 2010).

Utenlandsadopsjon. En italiensk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldrenes alder og deres grad av foreldrestress (Salcuni et al., 2015). Utvalget bestod av 90 par adoptivmødre (gjennomsnittsalder = 43,44, SD = 4,44) og fedre (gjennomsnittsalder = 45,28, SD = 4,58) og deres adoptivbarn (n = 90) mellom ni måneder og ti år (gjennomsnittsalder = 6,52 år, SD = 2,36). Barna var adoptert fra henholdsvis øst-europeiske (40 %), latinamerikanske (33 %), og asiatiske land (19 %). Foreldrestress ble målt ved spørsmål om i hvilken grad adoptivmødrene og fedrene kjente på stress knyttet til rollen som forelder. Resultatene viste at alder var urelatert til stressnivå, både hos mødrene og fedrene.

I en australsk studie undersøkte forfatterne blant annet sammenhengen mellom foreldrenes alder og angst hos adoptivbarn (Elliott & McMahon, 2011). Deltagerne var adoptivforeldre (57 mødre, to fedre) til barn mellom tre og åtte år (alle jenter, gjennomsnittlig alder 5,6 år SD = 1,5). Hos barna ble symptomer på ulike former for angst målt med foreldrerapportert spørreskjema, med spørsmål som kan gi indikasjoner på generalisert-, separasjons-, eller sosial angst, tvangslidelse og frykt for fysiske skader. De fant at yngre foreldre rapporterte at barn hadde høyere skårer på angst.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivmødrenes alder og grad av opplevd kompetanse som forelder (Eanes & Fletcher, 2006). Utvalget bestod av 72 adoptivmødre (aldersspenn = 30-75 år, gjennomsnittsalder = 50 år) og deres adoptivbarn mellom fire og 19 år (gjennomsnittsalder = elleve år). Foreldrekompetanse ble målt ved spørsmål om adoptivmødres opplevelser og følelser rundt sine oppdragelsesevner. Resultatene viste at mødrenes alder ikke var relatert til adoptivmødrenes grad av opplevd foreldrekompetanse.

En annen amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldrenes alder og barnas tilpasning hos 2089 barn mellom fem og 18 år (gjennomsnittsalder ikke oppgitt) (Vandivere & McKlindon, 2010). Barna var adoptert fra henholdsvis fosterhjem (n = 763), andre innenlands forordninger (n = 781) og utenlandsadopsjon (n = 545, land ikke spesifisert). Tilpasning hos barna ble målt med foreldrerapport med spørsmål om fysisk helse (god versus dårlig, helseutfordringer), psykisk helse (sosiale problemer, diagnostisert med ADHD og tilknytningsforstyrrelse) og kognitiv utvikling/skoleprestasjoner (lesematte- og språkferdigheter). Barnerelaterte faktorer inkluderte barnets alder ved adopsjon samt grad av pre-adoptiv deprivasjon (omsorgssvikt og traumer før adopsjon) og negative erfaringer. Foreldrerelaterte faktorer inkluderte husholdningens økonomi, foreldrenes utdanning samt størrelsen på aldersspennet mellom adoptivforeldre og barn hvor en øvre grense ble satt til ≥ 50 år. Resultatene viste at større aldersspenn mellom adoptivforeldre og barn var forbundet med lavere sannsynlighet for at adoptivbarna var diagnostisert med tilknytningsforstyrrelser eller med sosiale problemer, sammenlignet med der aldersspennet var mindre enn 50 år. Selv om dette funnet antyder at et større aldersspenn mellom adoptivforeldre og barn er positivt assosiert med adoptivbarnas tilpasning, blir denne sammenhengen hverken nærmere kommentert eller forklart i artikkelen.

3.1.2.2 Longitudinelle studier

To longitudinelle studier om betydningen av adoptivforeldrenes alder for utfall hos adoptivbarna og/eller -foreldrene ble funnet: Én vedrørende utenlandsadopsjon (Glidden, 2000; Martin, Rosenhauer, & Greco, 2016) og én som omhandler andre typer adopsjoner (Rushton et al., 2003).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie fulgte et utvalg bestående av 123 adoptivforeldre (gjennomsnittsalder adoptivmødre = 42,3 år, SD = 6,98) og deres adoptivbarn mellom ett og 13 år (gjennomsnittsalder = 4,5 år, SD = 2,75) som var både innenlands- og utenlandsadopterte (land ikke oppgitt) over to tidspunkt med 5,7 års mellomrom (Glidden, 2000). Studien fant ingen sammenheng mellom adoptivforeldrenes alder og en rekke indikatorer for tilpasning hos adoptivmødre i form av depresjon, stress (personlig byrde), trivsel forbundet med adoptivbarnet samt fornøydhets med parforholdet.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En britisk studie fulgte et utvalg bestående av 61 adoptivbarn mellom fem og ni år (gjennomsnittsalder ikke oppgitt) og deres adoptivforeldre over ett år med intervjuer foretatt en og tolv måneder etter adopsjon. Hensikten var å undersøke betydningen av blant annet adoptivforeldrenes alder for kvaliteten på tilknytningen mellom adoptivbarn og foreldre (Rushton et al., 2003). Tilknytning ble målt ved intervju og spørsmål om adoptivforeldrenes grad av fornøydhets med adoptivbarnet, i hvilken grad det forelå et positivt foreldre-barn-forhold samt hvorvidt de følte at adoptivbarnet hadde knyttet seg til dem. De fant ingen signifikant sammenheng.

3.1.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Litteratursøket identifiserte en genetisk informativ studie om betydningen av alder hos adoptivforeldre for utfall hos utenlandsadopterte barn. I denne svenske studien anvendte de nasjonale registerdata fra den totale populasjonen født mellom 1973 og 1984 for å identifisere og sammenligne to utvalg bestående av svenske barn (populasjonsutvalg, n = 1 026 523) og adopterte barn av ikke-europeisk opprinnelse (n = 16 522) fra primært Sør og Øst-Asia (67 %), latinamerikanske (27 %), afrikanske (3 %) og arabiske land (3 %) (Elmund et al., 2007). Formålet var å undersøke betydningen av en rekke demografiske faktorer (mors alder, sivilstatus og sosioøkonomisk status) hos foreldre for barns risiko for å bli plassert i fosterhjem eller barnevernsinstitusjoner. Resultatene viste at høyere alder hos mor ved barnets fødsel (>35 år) var forbundet med forhøyet risiko for at adoptivbarn ble tatt ut av hjemmet og plassert i barnevernsinstitusjoner sammenlignet med barna i populasjonsutvalget.

3.1.3 Oppsummering og diskusjon

De inkluderte studiene fant ingen sammenheng mellom adoptivforeldrenes alder og foreldrenes psykiske helse, deres opplevelse av mestring av foreldrerollen, eller tilknytning til barnet. Studiene som undersøkte betydningen av adoptivforeldrenes alder for barnets helse og utvikling, viste at de eldste foreldrene rapporterte om barn med færre vansker og de yngste foreldrene rapporterte om barn med flere vansker. Studiene kan derfor tyde på at om alder har en effekt på barn og foreldre, så er den positiv. Det er imidlertid et problem at man ikke kan vite om barn med store vansker systematisk blir plassert hos eldre foreldre. Eller yngre. Dette vil påvirke resultatene.

Bakgrunnen for å undersøke betydningen av adoptivforeldrenes alder har vært å se om det finnes støtte i forskningslitteraturen for å sette en øvre eller nedre aldersgrense

for hvor gamle foreldre kan være når de adopterer. Mange land har i dag en øvre aldersgrense for adopsjon på rundt 40 år. Vi har ikke funnet nok studier til å kunne bekrefte eller avkrefte dette. Det er likevel verdt å merke seg at den presenterte registerstudien, som har et større utvalg og dermed flere barn med eldre foreldre, fant at der aldersforskjellen mellom adoptivbarn og adoptivforeldre er over 35 år øker sannsynligheten for at barna blir plassert i fosterhjem eller barnevernsinstitusjon. Dette kan muligens tyde på at det i utgangspunktet er positivt med eldre erfarne foreldre, men ved store konflikter og belastninger øker sannsynligheten for at foreldrene overdrar barna til barnevernet hvis foreldrene er over 40 år når de får adoptere. Her trengs imidlertid flere studier for at man skal kunne konkludere.

3.2 Sosioøkonomisk status

Foreldres sosioøkonomiske status (SØS), ofte definert som kombinasjonen av deres utdannings- og inntektsnivå, er ansett å være en viktig miljømessig faktor som kan påvirke barns kognitive og psykososiale utvikling. Høy SØS hos foreldrene er antatt å ha en positiv påvirkning på barns skoleprestasjoner og kognitive evner (se; Johnson, McGue, & Iacono, 2007b). Dette både fordi foreldre med høy SØS i større grad legger til rette for et læringsstimulerende miljø i familien (lese bøker, fokus på å lære bokstaver og lignende) og fordi de kan ha høyere forventninger til sine barns akademiske prestasjoner enn foreldre med lavere SØS (Vinnerljung, Lindblad, Hjern, Rasmussen, & Dalen, 2010). Lav SØS hos foreldrene har også vist seg å være assosiert med en høyere forekomst av psykiske og fysiske problemer hos barna. Man kunne derfor forvente at foreldre med høyere SØS har større muligheter til å sikre en positiv utvikling hos adoptivbarn, enn foreldre som har lavere SØS.

Forskning om sammenhengen mellom foreldrenes SØS og barns utvikling er som regel basert på familier med biologisk slektskap mellom foreldre og barn. Det er da vanskelig å skille mellom den genetiske og den miljømessige effekten av foreldrenes SØS har på barns sosiale og kognitive utvikling. Dette fordi faktorer som bidrar til høy SØS, som for eksempel intelligens og personlighetsrelaterte egenskaper, i stor grad bestemmes av underliggende genetikk som foreldrene og barna deler. Det er derfor interessant å undersøke i hvilken grad man finner de samme resultatene i adoptivfamilier, da all samvariasjon mellom foreldre og barn her skyldes effekten av miljøet.

Det er en mulighet for at foreldre med høy SØS og høye forventninger til barnas prestasjoner, vil være mer tilbøyelige enn foreldre med lavere SØS til å uttrykke misnøye om barna ikke lever opp til forventningene. Dersom foreldrenes forventninger skiller seg mye fra barnas faktiske utvikling og prestasjoner, kan det ha negativ innvirkning på relasjonen mellom barn og foreldre, og dermed også barns psykiske helse og sosioemosjonelle utvikling. Fraværet av felles genetikk gjør foreldre og barn mer forskjellig i adoptivfamilier. Det er derfor også en mulighet for at høy SØS kan ha en negativ effekt på adoptivbarns psykiske helse i adoptivfamilier, til forskjell fra andre familier.

3.2.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte ni tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldrenes SØS og ulike utfall hos både adoptivbarn og -foreldre (Eanes & Fletcher, 2006; Elliott & McMahon, 2011; Erich & Leung, 1998; Feuge, Cossette, Cyr, & Julien, 2018; Glidden, 1991; Rushton et al., 2003; South, Foli, & Lim, 2013; van Londen,

Juffer, & van Ijzendoorn, 2007; Vandivere & McKlindon, 2010; Vonk & Massatti, 2008; Yoon, 2004), åtte longitudinelle studier (Beckett et al., 2006; Chisholm, 1998; Glidden, 2000; Raaska, Elovainio, Lapinleimu, Matomaki, & Sinkkonen, 2015; Stams, Juffer, & van Ijzendoorn, 2002; Stover et al., 2012; Tan, Kim, Baggerly, Mahoney, & Rice, 2017), og ti genetisk informative- eller registerstudier (Elmund et al., 2007; Hjern, Lindblad, & Vinnerljung, 2002; Johnson et al., 2007b; Kendler, Turkheimer, Ohlsson, Sundquist, & Sundquist, 2015; Kirkpatrick, McGue, & Iacono, 2009; Neiss & Rowe, 2000; Segal, Tan, & Graham, 2015; Vinnerljung et al., 2010; von Borczyskowski, Lindblad, Vinnerljung, Reintjes, & Hjern, 2011; Wicks, Hjern, & Dalman, 2010).

Tabell 3. Sosioøkonomisk status

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Beckett, Maughan et al. (2006) Storbritannia	131 barn, målt ved 4, 6 og 11 år	U	L	Foreldre: utdanning	Barn: IQ	NS
Chisholm (1998) Canada	46 barn/foreldre, 4 - 5 år	U	L	Foreldre: utdannings- og inntektsnivå	Barn: tilknytningsstil	+
Eanes & Fletcher (2006) USA	72 mødre, 4 - 16 år	?	T	Foreldre: SØS	Mor: subjektiv følelse av kompetanse som forelder	
Elliott & McMahon (2011) Australia	59 barn, 5,6 år (3 - 8 år), 57 mødre, 2 fedre	U	T	foreldre: SØS	Barn: angstsymptomer	NS
Elmund, Lindblad et al. (2007) Sverige	16 522 barn, f. 1973 - 1984	U	R	Foreldre: SØS	Barn: risiko for plassering i fosterhjem eller barnevernsinstitusjoner	NS
Erich & Leung (1998) USA	69 barn, 7 år (0 - 12 år), 28 familier	I	T	Foreldre: utdanningsnivå	Familie: grad av velfungering i familien	-
Feuge, Cossette et al. (2018) Canada	46 barn/par, 9 år	I	T	Foreldre: inntekt	Foreldre: involvering i den daglige emosjonelle og fysiske omsorgen for barnet	-
Glidden (1991) USA	97 familier, 6 år (1 - 13 år)	I	T	Foreldre: utdannings- og inntektsnivå	Foreldre: funksjonsnivå i familien (personlig byrde, disharmoni)	NS
					Foreldre: grad fornøydhet med adopsjonen	NS
Glidden (2000) USA	123 familier, 6,8 år (1 - 12 år)	I	L	Mor: utdanningsnivå	Familie: funksjonsnivå	NS
				Foreldre: inntektsnivå		NS
Hjern, Lindblad et al. (2002) Sverige	11 320 barn, f.1970 - 1979	U	R	Foreldre: SØS	Barn: psykiske vansker	-
				Foreldre: SØS	Barn: sosial mistilpasning	+
Johnson, McGue et al. (2007) USA	409 familier, 10 - 22 år	I	G	Foreldre: SØS	Barn: skolekarakterer	+
Kendler, Turkheimer et al. (2015) Sverige	436 søskenpar, 18 - 20 år	I	G	Foreldre: SØS hos adoptivforeldre	Barn: IQ, sammenlignet med biologiske søsken som hadde vokst opp hos biologiske foreldre	+
Kirkpatrick, McGue et al. (2009) USA	692 adoptivsøsken, 11 - 18 år	I	G	Foreldre: utdanningsnivå	Barn: IQ, målt i ungdomsalder	+
Kreppner, Rutter et al.	144 barn, målt ved 6 og 11 år	U	L	Foreldre: utdannelsesnivå	Barn: svekkelse i kognitiv og psykologisk funksjon	NS

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
(2007) Storbritannia						
Neiss & Rowe (2000) USA	565 barn, 12 - 17 år	I	G	Foreldre: utdanningsnivå	Barn: verbal intelligens	+
Raaska, Elovainio et al. (2015) Finland	171 barn, T1: 2 - 3 år	U	L	Foreldre: sosial klasse	Barn: atferdsproblemer	NS
Rushton, Mayes et al. (2003) Storbritannia	61 barn, 5 - 9 år	I	T	Foreldre: utdanningsnivå	Barn: trygg/utrygg tilknytningsstil	NS
Segal, Tan et al. (2015) USA	42 tvillinger, 27 søsken, 6 år (3 - 17 år)	U	R	Mor: utdanningsnivå	Barn: grad av atferdsproblemer	-
Sams, Juffer et al. (2002) Nederland	146 barn, fulgt fra 0 til 7 år	U	L	Foreldre: utdanning- og yrkesbakgrunn	Barn: sosial og kognitiv utvikling	NS
					Barn: grad av internaliserende vansker eller atferdsproblemer	NS
Tan, Kim et al. (2017) USA	184 barn	I	L	Foreldre: SØS	Barn: lese- og matteferdigheter i barnehagealder	+
Van Londen, Juffer et al. (2007) Nederland	70 barn/mødre, 14 mnd.	U	T	Foreldre: utdanningsnivå	Barn: mentalt og psykomotorisk funksjonsnivå og utvikling	NS
Vandivere & McKlinton (2010) USA	2089 barn, 0 - 17 år	U	T	Foreldre: inntektsnivå	Barn: fysisk helse, skoleprestasjoner og psykososiale tilpasning	+
				Foreldre: utdanningsnivå	Barn: fysisk helse, skoleprestasjoner og psykososiale tilpasning	NS
Vinnerljung, Lindblad (2010) Sverige	6448 adoptivbarn, 533 ikke-adopterte søsken, 13 - 16 år	U	G	Foreldre: utdanning- og inntektsnivå	Barn: skolekarakterer 13-16 årsalder	+
von Borczykowski, Lindblad et al. (2011) Sverige	27 600 barn, f. 1946 - 1968	I	R	Foreldre: SØS	Barn: selvmordsrisiko	NS
Wicks, Hjern et al. (2010) Sverige	13 116 barn/familier, f. 1955 - 1984	I	R	Foreldre: SØS hos adoptivforeldre	Barn: Psykose som voksne	+
Yoon (2004) USA	241 barn/familier, 12 - 19 år	U	T	Foreldre: inntekts- og utdanningsnivå	barn: indikatorer på psykososial tilpasning	NS

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1 (2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.2.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.2.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte ti tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldrenes SØS og ulike utfall hos både adoptivbarn og -foreldre; to studier vedrørende utenlandsadopsjon (van Londen et al., 2007; Vonk & Massatti, 2008; Yoon,

2004), og seks studier som omhandler andre typer adopsjon (Eanes & Fletcher, 2006; Erich & Leung, 1998; Feuge et al., 2018; Glidden, 1991; Rushton et al., 2003; South et al., 2013; Vandivere & McKlindon, 2010). Vi vil bare kort presentere resultatene og ikke omtale disse studiene i detalj, men heller fokusere mer på de store registerbaserte studiene som er bedre egnet til å identifisere eventuelle sammenhenger.

Utenlandsadopsjon. En nederlandsk studie fant ingen signifikant sammenheng mellom mødrenes utdanningsnivå og adoptivbarnas kognitive og psykomotoriske funksjonsnivå og utvikling (van Londen et al., 2007). Studien hadde et utvalg på 70 adoptivmødre og deres 14 måneder gamle adoptivbarn. Barna var hovedsakelig født i Asia (80 %) og kom fra Taiwan (36 barn), Kina (14 barn) eller Sør-Korea (seks barn). De resterende barna var født i Colombia (ti barn) eller Etiopia (fire barn).

Tilsvarende resultat ble også funnet i en amerikansk studie, der det heller ikke var noen sammenheng mellom adoptivforeldrenes inntekts- og utdanningsnivå og indikatorer på psykososiale tilpasning (trivsel versus uro, og selvfølelse) hos adoptivbarna (Yoon, 2004). Denne studien inkluderte et utvalg med 241 adoptivfamilier og deres adoptivbarn som var mellom tolv og 19 år ved måling. Alle barna som inngikk i studien, var født i Korea.

I en australsk studie undersøkte forfatterne sammenhengen mellom angst i en gruppe barn adoptert fra Kina og foreldrenes utdanningsnivå (Elliott & McMahon, 2011). Barn som hadde foreldre med universitetsutdanning ble funnet å ha mer angst, men dette funnet var ikke signifikant når SØS ble inkludert i en regresjonsmodell der også andre faktorer ble kontrollert for.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie fant ingen sammenheng mellom adoptivforeldrenes SØS (kombinasjon av utdanning og yrkeskategori) og mors subjektive følelse av kompetanse som forelder (Eanes & Fletcher, 2006). Studien undersøkte et utvalg med 72 adoptivmødre og deres adoptivbarn som var mellom fire og 16 år gamle ved adopsjon. En britisk studie viste på tilsvarende måte at det ikke var noen signifikant sammenheng mellom adoptivforeldrenes utdanningsnivå og i hvilken grad adoptivbarna ble klassifisert med trygg eller utrygg tilknytningstil (Rushton et al., 2003). Utvalget bestod av 61 adoptivbarn som var mellom fem og ni år, som tidligere hadde vært i fosterhjem, og deres adoptivforeldre. I en amerikansk studie fant man heller ingen sammenheng mellom adoptivforeldrenes utdannings- og inntektsnivå og grad av funksjonsnivå i familien (målt som personlig byrde, disharmoni) eller i hvor stor grad foreldrene var fornøyde med adopsjonen (Glidden, 1991). Studien hadde et utvalg av 87 adoptivfamilier hvor adoptivbarna var mellom ett og 13 år (gjennomsnittlig alder ved måling var seks år).

To studier viser derimot en negativ sammenheng mellom indikatorer for høy SØS og ulike utfall hos adoptivfamiliene. En kanadisk studie viste at høyere inntekt hos adoptivforeldrene var forbundet med lavere grad av involvering i den daglige emosjonelle og fysiske omsorgen for barnet (Feuge et al., 2018). Her bestod utvalget av 46 likekjønnede adoptivforeldrepar og deres adoptivbarn mellom ett og ni år. Tilsvarende viste en amerikansk studie at lavere utdanning hos adoptivfedre var forbundet med høyere grad av velfungering i familien (Erich & Leung, 1998). Utvalget bestod av 28 adoptivfamilier inklusive 69 adoptivbarn mellom null og tolv år ved adopsjon (gjennomsnittlig alder var syv år ved adopsjon). Velfungering i familien ble operasjonalisert som samarbeid, problemløsning, varme og samhold mellom familiemedlemmene.

Kun en av studiene av innenlands- eller blandede adopsjoner finner en positiv sammenheng mellom høy SØS hos adoptivforeldre og utfall hos både adoptivbarn og adoptivforeldre. Studien fant en positiv sammenheng mellom høyere inntekt hos adoptivforeldrene, men ikke utdanningsnivå, og adoptivbarnas fysiske helse, skoleprestasjoner og psykososiale tilpasning (Vandivere & McKlindon, 2010). Studien hadde et utvalg på 2089 adoptivbarn mellom null og 17 år ved adopsjon og deres adoptivforeldre, og kontrollerte for ulike typer adopsjoner (utenlands n = 545, innenlands n = 78, og fosteradopsjoner n = 763).

3.2.2.2 Longitudinelle studier

Videre ble åtte longitudinelle studier om betydningen av adoptivforeldrenes SØS identifisert, hvorav fem omhandler utenlandsadopsjon (Beckett et al., 2006; Chisholm, 1998; Raaska et al., 2015; Stams et al., 2002) og tre omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Glidden, 2000; Stover et al., 2012; Tan et al., 2017).

Utenlandsadopsjon. Blant studiene som omhandler utenlandsadopsjon fant kun én studie en signifikant sammenheng mellom indikatorer for SØS hos adoptivforeldrene og utfallsmål hos adoptivbarna. Blant adoptivbarn fra Romania som hadde tilbrakt minst åtte måneder på et rumensk barnehjem før adopsjon (N = 46), fant Chisholm (1998) at adoptivbarn som ble klassifisert med utrygg tilknytning ved fire til fem årsalder (foreldrerapportert) hadde adoptivforeldre med vesentlig lavere utdanning og inntekt sammenlignet med adoptivforeldre til adoptivbarn som var klassifisert med trygg tilknytning. En annen britisk studie av 131 adoptivbarn fra Romania som hadde erfart mer enn seks måneders deprivasjon før adopsjon, fant derimot ingen sammenheng mellom adoptivforeldrenes utdanning og adoptivbarnas IQ, målt ved fire, seks og elleveårsalder (Beckett et al., 2006).

Tilsvarende resultat er å finne i en studie av Kreppner et al. (2007). Studien undersøkte kognitiv og psykologisk fungering målt ved seks og elleveårs alder hos 144 adoptivbarn fra Romania som tidligere hadde bodd på institusjon. Kognitiv fungering ble målt med McCarthy scales for barn ved seks års alder, og WISC-III ved elleve år. Psykologisk fungering ble målt gjennom spørreskjema (og delvis intervju med foreldre) om symptomer på uoppmerksomhet, adferds-, emosjonelle- eller sosiale problemer. Resultatene viste at grad av svekkelse i kognitiv og psykologisk fungering målt ved seks og elleveårsalder var urelatert til adoptivforeldrenes utdannelsesnivå.

En nederlandsk studie som fulgte adoptivbarn fra spedbarnsalder til syv år (N = 146) fant heller ingen prospektiv sammenheng mellom adoptivmødre og -fedres utdanning og yrkesbakgrunn og adoptivbarnas sosiale og kognitive utvikling, grad av internaliserende vansker eller atferdsproblemer over tid (Stams et al., 2002). Barna i studien var adoptert fra Sri Lanka (n= 79), Sør-Korea (n= 48) eller Colombia (n= 19).

Det samme var tilfelle i en finsk studie (N = 171) som heller ikke fant en signifikant sammenheng mellom adoptivforeldrenes yrkestilhørighet (operasjonalisert etter yrkeskategori) og endring i atferdsproblemer over en toårsperiode hos adoptivbarn fra de var rundt 2-3 år (Raaska et al., 2015). I denne studien var barna adoptert fra Asia (n= 124 (73,4 %) fra Kina, Thailand, Filipinene eller India), Øst-Europa (n = 8 (4,7 %) fra Russland, Romania, Estland og Polen), Afrika (n = 21 (12,4 %) Sør-Afrika, Etiopia og Mosambik) og Latin-Amerika (n = 16 (9,5 %) fra Colombia og Guatemala).

Innenlands- eller blandede adopsjoner. På tilsvarende måte som i studiene nevnt over, viste en amerikansk studie at adoptivmødres utdanning og familiens inntekt ikke var

signifikant relatert til ulike mål på funksjonsnivå i adoptivfamilien over en femårs periode (Glidden, 2000). Utvalget bestod av 123 adoptivfamilier med adoptivbarn mellom ett og tolv år ved første måletidspunkt (gjennomsnittlig alder = 6,8 år). Mål på funksjonsnivå i familien inkluderte mødres depresjonssymptomer, grad av disharmoni og samspill mellom familiemedlemmer, opplevd personlig byrde og kvaliteten på parforholdet.

En annen amerikansk studie med et utvalg på 184 adoptivbarn og deres adoptivforeldre, fant derimot at adoptivforeldre med høy SØS (kombinasjon utdanning, inntekt og yrkeskategori) hadde adoptivbarn med bedre lese- og matteferdigheter målt i løpet av det siste året i barnehagen sammenlignet med de med foreldre med lavere SØS (Tan et al., 2017). Samtidig viste resultatene at høy SØS deretter var negativt assosiert med utviklingen i disse ferdighetene gjennom barnas første år på skolen. Det vil si at barna til foreldre med høy SØS hadde en negativ utvikling. Denne studien viser at positive assosiasjoner mellom høy SØS og adoptivbarnas lese- og matteferdigheter i barnehagealder kan skyldes en seleksjonseffekt i form av hvem som får adoptere, hvor de dårligst stilte adoptivbarna kan dra nytte av å bli plassert hos adoptivforeldre med høyest inntekt og utdanning. Denne studien tydeliggjør også viktigheten av å undersøke om slike sammenhenger holder stand over tid for å se hvordan foreldrenes ressurser påvirker utviklingen til barna over tid.

3.2.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Litteratursøket identifiserte ti studier: fire omhandlet utenlandsadopsjoner (Segal et al., 2015), hvorav tre anvendte nasjonale registerdata (Elmund et al., 2007; Hjern et al., 2002; Vinnerljung et al., 2010). Seks studier omhandlet innenlands- eller blandede adopsjon (Johnson et al., 2007b; Kendler et al., 2015; Kirkpatrick et al., 2009; Neiss & Rowe, 2000), hvorav to av disse anvendte nasjonale registerdata (von Borczyskowski et al., 2011; Wicks et al., 2010).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie med et utvalg bestående av adopterte tvillinger fra Kina på gjennomsnittlig seks år (3 - 17 år, n = 42) og biologisk urelaterte adoptivsøsken på samme alder (4 - 22 år, n = 27) fant at høyere utdanning hos adoptivmødre predikerte lavere grad av atferdsproblemer hos adoptivbarna målt med CBCL (Segal et al., 2015).

En svensk registerstudie undersøkte betydningen av foreldrenes utdanning og inntektsnivå for skolekarakterer målt da barna var mellom 13 - 16 årsalderen (Vinnerljung et al., 2010). Studien benyttet fire ulike utvalg av barn bestående av henholdsvis adoptivbarn fra Korea (n = 1434), adoptivbarn fra andre land (n = 5014, fra India, Thailand, Chile, Sri Lanka, Colombia, Ecuador og Etiopia), søsken av adoptivbarn (men biologiske barn av adoptivmor, n = 533) og svenske barn (populasjonsutvalg, n = 404 116). Høyere utdanning og inntektsnivå hos foreldrene var generelt positivt assosiert med bedre skolekarakterer hos samtlige av barneutvalgene, men assosiasjonen var mye svakere hos adoptivbarn.

En annen svensk studie anvendte nasjonale registerdata for blant annet å undersøke betydningen av SØS hos adoptivforeldre for barns risiko for å bli plassert i fosterhjem eller barnevernsinstitusjoner (Elmund et al., 2007). Utvalget bestod av den totale populasjonen av svensker født mellom 1973 og 1984 og studien sammenlignet svenske barn (populasjonsutvalg, n = 1 026 523) med adopterte barn av ikke-europeisk opprinnelse (n = 16 522) fra primært Sør og Øst-Asia (67 %), latin amerikanske (27 %), afrikanske (3 %) og arabiske land (3 %). Resultatene viste at det ikke var SØS, men derimot sivilstatus som

eneforsørger samt høyere alder på mor som var av betydning for adoptivbarns risiko for å bli plassert vekk fra adoptivhjemmet.

En tredje svensk registerstudie undersøkte betydningen av en rekke sosiale og demografiske faktorer for psykiske vansker og sosial mistilpasning (Hjern et al., 2002). Studien anvendte fire utvalgsgrupper bestående av henholdsvis adopterte fra primært latinamerikanske og asiatiske land (n = 11 320), svensk-fødte søsken av de adopterte (n = 2343), barn av immigranter (n = 4006) og barn fra den generelle svenske populasjonen (n = 853 419) som var trukket fra den nasjonale kohorten av individer født mellom 1970 - 79. Psykiske vansker ble definert som minst ett registrert tilfelle av selvmord, selvmordsforsøk eller psykiatrisk lidelse. Sosial mistilpasning inkluderte minst ett registrert tilfelle av narkotikamisbruk, alkoholmisbruk eller alvorlig kriminalitet. Resultatene viste at høyere SØS i adoptivfamilien var assosiert med lavere risiko for psykiske vansker hos adopterte, men høyere risiko for sosial mistilpasning. Forfatterne antydte at denne sammenhengen muligens skyldes at adopterte kan oppleve problemer med å takle og leve opp til høyt utdannede foreldres krav og forventninger til hvordan barna bør prestere på skolen og på andre arenaer.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte den genetiske og miljømessige sammenhengen mellom foreldres utdanningsnivå og barnas verbale intelligens (Neiss & Rowe, 2000). Studien sammenlignet 565 adoptivbarn, med 565 barn som ikke var adoptert (mellom tolv og 17 år) som var matchet på grunnlag av kjønn, alder og gjennomsnittlig utdanningsnivå hos foreldre. Resultatene viste at foreldrenes utdanning forklarte rundt 3 - 4% av variasjonen i barnas verbale IQ, kontrollert for det genetiske bidraget.

Tilsvarende viste en amerikansk studie at adoptivforeldrenes SØS (kombinasjon av yrke, utdanning og inntekt) utgjorde et lite men signifikant bidrag til barnas skolekarakterer (Johnson et al., 2007b). Studien hadde 617 deltakere, og sammenlignet adoptivbarn (mellom ti og 22 år gamle, blanding av utenlands- og innenlandsadopterte) og deres biologisk urelaterte søsken med biologisk relaterte søskenpar (mellom elleve og 19 år gamle).

En svensk studie anvendte et søskendesign hvor minst en av søsknene hadde vokst opp hos en eller begge av sine biologiske foreldre, mens den andre hadde vokst opp hos adoptivforeldre (N = 436 søskenpar) (Kendler et al., 2015). Studien fant at foreldres SØS hadde betydning for kognitive utfall hos barna, målt ved militærsesjon. Adoptivbarn som hadde vokst opp hos adoptivforeldre med høyere utdannelse enn deres biologiske foreldre hadde høyere IQ skåre enn sine biologiske søsken, mens adoptivbarn som hadde vokst opp hos adoptivforeldre med lavere utdanningsnivå enn sine biologiske foreldre hadde lavere IQ skårer enn sine biologiske søsken.

En amerikansk studie som benyttet et kombinert utvalg av biologiske søsken (N = 540) og adoptivsøsken (der to tredjedeler var internasjonalt adoptert) (N = 692) mellom elleve og 18 år, fant også at selv om foreldrenes utdanningsnivå var signifikant assosiert med kognitive evner hos ungdommene i begge utvalgene, så kunne foreldrenes utdanning kun forklare 1 % av den totale variansen i adoptivbarnas IQ (Kirkpatrick et al., 2009).

To svenske registerstudier har undersøkt betydningen av adoptivforeldrenes SØS for psykiske lidelser og risiko for selvmord hos innenlandsadopterte barn. En av studiene benyttet et utvalg bestående av barn født i Sverige som hadde vokst opp hos svenske adoptivfamilier (N= 13 116 født mellom 1955 og 1984) og koblet dette utvalget opp mot det nasjonale pasientregisteret (Wicks et al., 2010). Studien målte genetisk sårbarhet ved

å sjekke hvorvidt biologisk mor hadde diagnostisert psykose. Denne studien fant at barn uten genetisk sårbarhet for psykose, men som hadde vokst opp hos adoptivforeldrene med ufordelaktig SØS (kombinasjon av arbeidsledighet, enslig forsørger, bo i leilighet) hadde økt risiko for non-affektiv psykose i voksen alder. Til sammenligning hadde barn med både økt genetisk sårbarhet og som hadde bodd hos adoptivforeldre med ufordelaktig SØS, ytterligere høyere risiko for psykose som voksne. Den andre studien inkluderte en nasjonal kohort (N = 2 471 496 født mellom 1946 og 1968 hvorav 27 600 var nasjonalt adopterte) og fant at lavere SØS hos foreldre var assosiert med høyere risiko for selvmord i gruppen ikke-adopterte, men at dette ikke var av betydning for selvmordsrisiko i gruppen av adopterte (von Borczyskowski et al., 2011).

3.2.3 Oppsummering og diskusjon

Flesteparten av studiene viser på at adoptivforeldrenes SØS ikke er signifikant assosiert med adoptivbarnas utvikling. Dette er i stor kontrast til studier basert på vanlige familier hvor foreldrenes SØS ofte er en av de viktigste forklaringsvariablene for barnas psykiske og fysiske helse. Forklaringen kan være at sammenhengen rapportert i andre studier i større grad skyldes felles genetikk, og i mindre grad den miljømessige betydningen av foreldrenes utdanning og økonomi. En tilleggsforklaring kan være at adoptivforeldre er en allerede selektert gruppe, hvor det er få familier uten utdanning og med svært dårlig økonomi.

De genetisk informative studiene tyder på en positiv miljømessig effekt av høyere SØS på adoptivbarnas kognitive evner og skoleprestasjoner. Blant de studiene som undersøker psykososiale utfall og som finner signifikante sammenhenger med SØS, er det derimot mer uklart hvorvidt høy SØS kan være av positiv eller negativ betydning hos adoptivbarn. Noen funn indikerer at høyere SØS kan henge sammen med lavere risiko for psykiske lidelser og atferdsproblemer, mens andre funn viser at det i motsatt fall kan være en forhøyet risiko for vansker hos adopterte som vokser opp hos høyt utdannede adoptivforeldre. Flere av forfatterne påpeker at sammenhengen mellom høyere SØS og mistilpasning muligens kan skyldes at adoptivbarn opplever å ikke nå opp til sine velutdannede adoptivforeldres (urealistiske) forventninger, og dermed kan få problemer med å takle sin følelse av tilkortkommenhet.

Et viktig funn er at både positive og negative utfall hos adoptivbarn kan avhenge av interaksjonen mellom genetisk sårbarhet og miljøfaktorer i adoptivfamilien. Effekten av genetisk sårbarhet for psykiske vansker og tilpasningsutfall ser ut til å kunne forsterkes dersom det også foreligger uheldige miljømessige faktorer i adoptivbarnets oppvekstmiljø. En slik effekt maskeres i vanlige tverrsnitt og longitudinelle studier.

Oppsummert viser studiene at foreldrenes økonomi og utdanning har generelt langt mindre å si for adoptivbarnas psykiske helse og utvikling enn det man ville forvente fra tidligere studier av vanlige familier. Det er likevel grunn til å forvente en liten effekt av foreldrenes SØS på barnas kognitive utvikling, samt en positiv effekt på barns helse og utvikling der barna har med seg genetisk sårbarhet for vansker fra sine biologiske foreldre. Samtidig tyder enkelte studier på at høy utdanning hos foreldrene også kan være forbundet med mer vansker hos adoptivbarna når de blir eldre, muligens på grunn av høyere forventninger fra foreldrene med høy utdanning.

3.3 Enslige forsørger

Adoptivbarn som vokser opp med eneforsørger kan ha en økt risiko for negative utfall fordi byrden forbundet med å være forelder og utfordringene som er knyttet til foreldrerollen er antatt å være større for eneforsørger sammenlignet med foreldrepar (se; Elmund et al., 2007). Det argumenteres for at to foreldre lettere vil kunne støtte hverandre i å etablere og opprettholde en oppdragsstil preget av autoritativitet, sensitivitet og varme, selv ved utfordrende atferd hos barnet. Eneforsørger antas å lettere kunne oppleve at deres energi og tålmodighet ved utfordrende atferd utfordres, som videre kan ha negativ innvirkning på hvorvidt de evner å opprettholde optimal foreldreteatferd. På bakgrunn av slike antakelser har flere avsenderland og adopsjonsorganisasjoner reservert seg mot å plassere barn hos eneforsørger.

3.3.1 Identifiserte studier

Vi identifiserte en tverrsnittstudie om sammenhengen mellom adoptivforeldres sivilstatus og utfall hos adoptivbarna (Vandivere & McKlindon, 2010), en longitudinell studie (Raaska et al., 2015), samt tre svenske studier som benyttet registerdata (Elmund et al., 2007; von Borczyskowski et al., 2011; Wicks et al., 2010).

Tabell 4. Enslig forsørger

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Elmund, Lindblad et al. (2007) Sverige	16 522 barn, f. 1973 – 1984	U	R	Foreldre: sivilstatus som enslig forsørger	Barn: risiko for plassering i barnevernsinstitusjoner	+
Raaska, Elovainio et al. (2015) Finland	171 barn, 2 - 6 år	U	L	Foreldre: sivilstatus. Om enslig vs. to foreldre	Barn: tilknytningsrelaterte atferdsproblemer	NS
Vandivere & McKlindon (2010) USA	2089 barn, 0 - 17 år ved adopsjon	U,I	T	Foreldre: sivilstatus	Barn: fysisk og psykisk helse, sosial og følelsesmessig trivsel	NS
von Borczyskowski, Lindblad et al. (2011) Sverige	27 600 barn, f. 1946 – 1968	I	R	Foreldre: sivilstatus som enslig forsørger	Barn: selvmord som dødsårsak, målt gjennom det nasjonale dødsårsaksregisteret	+
Wicks, Hjern et al. (2010) Sverige	13 116 barn/familier, f. 1955 – 1984	I	G	Foreldre: sivilstatus som enslig forsørger	Barn: psykoselidelse i voksen alder	+

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.3.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.3.2.1 Tverrsnittstudier

Vi identifiserte kun én tverrsnittstudie om sammenhengen mellom adoptivforeldres sivilstatus og utfall hos adoptivbarna. En studie av Vandivere and McKlindon (2010) viste at adoptivforeldrenes sivilstatus (gift/samboer versus enslig) ikke hadde sammenheng med adoptivbarnas tilpasning kontrollert for type adopsjon. Utvalget bestod av 2089

adoptivbarn mellom null og 17 år ved adopsjon og deres adoptivforeldre (utenlandsadopsjoner: $n = 545$, land uoppgitt, innenlandsadopsjoner: $n = 78$, og fosteradopsjoner: $n = 763$). Adoptivbarnas tilpasning ble målt ved å se på fysisk og psykisk helse samt sosial og emosjonell trivsel.

3.3.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte videre en longitudinell studie gjennomført i Finland, der forfatterne undersøkte hvorvidt det var en sammenheng mellom adoptivforeldres sivilstatus og utfall hos adoptivbarna. Utvalget bestod av 171 adoptivbarn mellom to og seks år fra henholdsvis Asia (73 %), Afrika (12 %), Latin Amerika (10 %) og Øst-Europa (5 %). Resultatene viste at det å ha enslig forelder sammenlignet med adoptivhjem med to foreldre ikke var signifikant assosiert med utvikling av tilknytningsvansker over en toårsperiode (Raaska et al., 2015).

3.3.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Litteratursøket identifiserte tre svenske studier som benyttet registerdata hvor man sammenlignet adopterte med ikke-adopterte (Elmund et al., 2007; von Borczyskowski et al., 2011; Wicks et al., 2010).

Utenlandsadopsjon. Studien til Elmund et al. (2007) anvendte nasjonale registerdata fra den totale populasjonen av svensker født mellom 1973 og 1984 for å sammenligne adopterte barn av ikke-europeisk opprinnelse ($n = 16,522$) (adoptert fra Afrika (2 %), Sør-Asia (37 %), Øst-Asia (31 %), Latin Amerika (27 %) og Midtøsten (3 %)) med barn i biologisk relaterte familier (populasjonsutvalg, $n = 1\,026\,523$). Resultatene viste at sivilstatus som eneforsørger var forbundet med økt risiko for at adoptivbarna ble plassert i barnevernsinstitusjoner.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. Studien til Wicks et al. (2010) benyttet et utvalg bestående av barn født i Sverige som hadde vokst opp hos svenske adoptivfamilier ($N = 13\,116$ født mellom 1955 og 1984) og koblet dette utvalget opp mot det nasjonale pasientregisteret. Genetisk sårbarhet ble målt ved å se hvorvidt barnas biologiske mor hadde hatt en psykoselidelse. Resultatene viste at barn som hadde vokst opp hos enslig forsørger hadde økt risiko for psykose i voksen alder, og at denne risikoen økte om biologiske mor i tillegg hadde hatt en psykoselidelse.

I den andre studien benyttet von Borczyskowski et al. (2011) et adopsjonsdesign hvor et nasjonalt utvalg ($N = 2\,471\,496$ født mellom 1946 og 1968 hvorav 27 600 var nasjonalt adopterte) ble koplet opp mot det nasjonale dødsårsaksregisteret i Sverige. Det å vokse opp hos enslig forsørger økte risikoen for selvmord hos både adopterte og ikke-adopterte, men dette syntes å utgjøre en vesentlig større risikofaktor for de ikke-adopterte barna sammenlignet med de adopterte barna.

3.3.3 Oppsummering og diskusjon

Vi fant få studier som hadde undersøkt om adoptivbarn som bor med aleneforeldre er mer utsatt for vansker enn andre. Det er også uklart i hvilken grad de bor med foreldre som har adoptert barna alene, eller i hvilken grad foreldrene er enslige pga. skilsmisse fra den andre forelderen. Gjennomgangen av studiene tyder likevel på at det å bo hos en enslig forelder kan øke risikoen for alvorlige psykiske lidelser og selvmord hos adoptivbarn. Dette gjelder særlig om de i tillegg har en nedarvet genetisk sårbarhet via tilstedeværelsen av psykiske vansker hos sine biologiske foreldre. Det å være enslig adoptivforelder kan

også øke risikoen for at barnevernet overtar omsorgen for adoptivbarnet. Sammenhengene er imidlertid små, noe som kanskje kan forklare at vi her kun finner sammenhenger i de store registerbaserte studiene, men ikke finner noen sammenheng i de mindre spørreskjemabaserte studiene. Det er også viktig å peke på at vi ikke vet om resultatene i registerstudiene kan vise til økt risiko som er en konsekvens av det å ha opplevd et samlivsbrudd hos sine adoptivforeldre, heller enn direkte belastninger knyttet til det å kun bo med en forelder. Resultatene kan også skyldes egenskaper ved skilte foreldre man ikke ser hos gifte foreldre.

Vi har ikke funnet noen studier som ser på om barn som ble adoptert av en enslig forsørger har større risiko for vansker sammenlignet med barn adoptert av to foreldre. Dette er det imidlertid vanskelig å studere da resultatene også her kan være påvirket av selektiv plassering av adoptivbarn. Studier har vist at enslige adoptivforeldre oftere har høyere alder ved adopsjon samt at de også oftere mottar barn som er eldre når de plasseres for adopsjon enn foreldrepar (Elmund et al., 2007). Dette er begge faktorer som er funnet å være assosiert med økt tilbøyelighet for tilpasningsproblemer hos adoptivbarna (Juffer & van Ijzendoorn, 2005; O'Conner, Marvin, Rutter, Olrick, & Britner, 2003). Sammenhengen mellom å vokse opp hos enslig forsørger og økt risiko for skjevutvikling kan dermed muligens være tilfeldig (spuriøs) og heller skyldes andre bakenforliggende faktorer.

Det er viktig å merke seg at en av studiene viser at sammenhengen mellom sivilstatus og barnets utvikling er sterkere i biologiske relaterte familier sammenlignet med adoptivfamilier. Dette kan tyde på at uheldige effekter av å vokse opp hos en enslig forelder kan kanskje bedre forklares av felles genetisk sårbarhet (samme gener ligger bak foreldres sivilstatus og barnas sårbarhet for psykiske lidelser) heller enn det å vokse opp med én forelder i seg selv. Dette viser betydningen av å basere seg på studier av adoptivfamilier når man skal vurdere betydningen av foreldreegenskaper som skal være førende for adoptivsøkere.

3.4 Likekjønnede adoptivforeldre

De fleste avsenderland og internasjonale adopsjonsbyråer har reservert seg mot å plassere adoptivbarn hos likekjønnede par. Tilsvarende har også majoriteten av mottakerland et lovpålagt forbud mot at likekjønnede par skal få adoptere (Brodzinsky, 2003; Farr, Forssell, & Patterson, 2010). Disse restriksjonene er i hovedsak basert på antakelsen om at det kan medføre negative konsekvenser for adoptivbarn å vokse opp hos homofile og lesbiske adoptivforeldre, fremfor hos heteroseksuelle adoptivforeldre. Primært har det vært frykt for at mangelen på enten en mannlig eller kvinnelig rollemodell i barnas oppvekstmiljø kan bidra til skjevutvikling av barnas seksuelle identitet og kjønnsrolleidentitet (Biblarz & Stacey, 2010). Det har også vært en uttrykt bekymring for at barn av likekjønnede par kan bli mer utsatt for mobbing av jevnaldrende, enn barn av heteroseksuelle foreldre. Samtidig har et økende antall studier av ikke-adopterte påpekt at det ikke eksisterer signifikante forskjeller mellom barn oppdratt av likekjønnede versus heteroseksuelle foreldre hverken når det gjelder barnas psykososiale utvikling eller tilpasning (for en oversikt, se; Erich, Kanenberg, Case, Allen, & Bogdanos, 2009).

3.4.1 Identifiserte studier

I litteratursøket ble det funnet tre tverrsnittstudier som har undersøkt om det er sammenhengen mellom hvorvidt adoptivforeldre er likekjønnede eller ikke, for ulike utfall hos adoptivbarna og foreldrestress (Averett, Nalavany, & Ryan, 2009; Erich et al., 2009; Farr et al., 2010), og to longitudinelle studier (Farr, 2017; Goldberg & Smith, 2014).

Tabell 5. Likekjønnede adoptivforeldre

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Averett et al. (2009) USA	155 barn, 1,5 - 18 år	I	T	Foreldre: seksuell orientering	Barn: eksternaliserende og internaliserende vansker	NS
Erich, Kanenberg et al. (2009) USA	210 barn, 11 - 19 år, 154 familier	I	T	Foreldre: seksuell orientering	Barn: tilknytning som ungdom (selv- og foreldrerapportert)	NS
Farr (2017) USA	106 barn, T1: 1 - 5 år, 96 familier	I	L	Foreldre: seksuell orientering	Barn: eksternaliserende og internaliserende vansker	NS
					Foreldre: foreldrestress, kvalitet på parforhold, familiefungering	NS
Farr, Forssell et al. (2010) USA	106 barn, 36,14 mnd. (13 - 72 mnd.)	I	T	Foreldre: seksuell orientering	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	NS
					Barn: kjønnsrollemønster/atferd	NS
Goldberg & Smith (2014) USA	148 barn/familier, 6 mnd.	I	L	Foreldre: seksuell orientering	Foreldre: foreldrestress	NS
Tornello et al. (2011) USA	351 barn, 7 år, 230 fedre, 193 partnere	I,U	T	Foreldre: Åpenhet om legning	Foreldre: Foreldrestress	+
				Foreldre: usikkerhet på egen identitet som homofil	Foreldre: Foreldrestress	+ /

Note. A: adopsjonstype, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.4.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.4.2.1 Tverrsnittstudier

Vi har identifisert tre tverrsnittstudier som har undersøkt sammenhengen mellom hvorvidt adoptivforeldre er likekjønnede eller ei, for utfall hos adoptivbarna. To studier med utvalg bestående av både innenlands-, utenlands- og fosterbarnsadopsjon (Erich et al., 2009; Farr et al., 2010; Tornello, Farr, & Patterson, 2011) og en studie med barn som var innenlandsadopterte (Averett et al., 2009)

En amerikansk studie undersøkte betydningen av ulike faktorer som kan være relatert til grad av opplevd foreldrestress (målt med PSI). Faktorer som ble undersøkt var betydningen av å ha sosial støtte fra familie og venner (målt med 'Multidimensional Scale of Perceived Social Support' (MSPSS)), flere barn i familien, adopsjon av eldre barn, eldre

barn på deltagelsestidspunktet, lavere inntekt, lavere utdanningsnivå, og å være mindre åpne og mindre positive til sin identitet som homofil (Tornello et al., 2011). Et utvalg på 230 homofile adoptivfedre deltok, gjennomsnittsalder på barna deres ved måling var syv år. Resultatene viste at adoptivfedre som rapporterte mindre støtte fra familie og venner, hadde eldre barn og hadde adoptert barn som var eldre på adopsjonstidspunktet og som hadde mindre positiv identitet som homofil, rapporterte høyere grad av foreldrestress. Når det gjaldt identitet, var det særlig opplevelse av stigma knyttet til å være homofil som påvirket grad av opplevd stress. Inntekt og utdanningsnivå ble ikke funnet å være statistisk signifikant assosiert med opplevd foreldrestress.

En amerikansk studie med et utvalg bestående av 154 adoptivfamilier ($n = 127$ heteroseksuelle og $n = 27$ lesbiske/homofile foreldrepar) og deres adopterte ungdommer mellom elleve og 19 år ($n = 210$, land ikke oppgitt) fant at seksuell orientering ikke var av betydning for adoptivbarnas tilknytning (selv- og foreldrerapportert) til adoptivforeldrene (Erich et al., 2009). Det var heller ingen signifikant sammenheng mellom adoptivforeldrenes seksuelle orientering og deres grad av livskvalitet, kvalitet på parforholdet eller fornøydhet med relasjonen til adoptivbarna.

Tilsvarende fant en annen amerikansk studie heller ingen sammenheng mellom adoptivforeldrenes seksuelle orientering og tilpasning (internaliserende og utagerende vansker målt ved CBCL, foreldre- og lærerrapportering) hos adoptivbarna. Denne studien hadde et utvalg bestående av 106 adoptivfamilier (29 lesbiske, 27 homofile og 50 heterofile foreldrepar) og deres adoptivbarn mellom 13 og 72 måneder ($M = 36,14$ måneder, $SD = 15,74$). Det var heller ingen forskjeller i adoptivbarnas kjønnsrollemønster/atferd på tvers av de ulike familiekonstellasjonene (Farr et al., 2010).

I enda en annen amerikansk studie, av Averett et al. (2009), ble omfanget av eksternaliserende og internaliserende vansker hos innenlandsadopterte barn sammenlignet ut fra foreldrenes seksuelle legning. Det ble kontrollert for demografiske- og bakgrunnsfaktorer; kjønn, barnets alder, opplevd omsorgssvikt eller misbruk, søskenadopsjon, forberedelse til adopsjon, familiens inntekt og familie fungering. Utvalget besto av 155 barn som hadde homofile foreldre og 1229 barn som hadde heterofile foreldre. Barna var i aldersspennet 1,5 til fem år ($n = 380$, hvorav 23 % hadde homofile foreldre) og seks til 18 år ($n = 1004$, hvorav 7 % hadde homofile foreldre). Barnas eksternaliserende og internaliserende vansker ble målt med CBCL (foreldrerapportert). Familiefungering ble målt med spørsmål om hvilke stryker og evner familien har, der en høyere skåre indikerte bedre familiefungering (for eksempel «vi tror alltid at noe godt vil komme ut av selv de verste situasjoner»). Etter kontroll for demografiske- og bakgrunnsfaktorer, ble det ikke funnet noen sammenheng mellom foreldrenes legning og eksternaliserende- eller internaliserende vansker hos barna.

3.4.2.2 Longitudinelle studier

To longitudinelle studier om betydningen av det å ha likekjønnede adoptivforeldre ble identifisert i litteratursøket.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie med et utvalg av 148 adoptivforeldre (50 lesbiske, 40 homofile og 58 heterofile foreldrepar) og deres adoptivbarn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = seks måneder, $SD = 10,6$ måneder, gjennomsnittsalder ved måling = 2,49 år, $SD = ,85$) fant at seksuell orientering ikke var en signifikant prediktor for foreldrestress målt to år etter adopsjon (Goldberg & Smith, 2014).

Tilsvarende fant en amerikansk studie at adoptivforeldrenes seksuelle orientering hverken var av betydning for tilpasning hos adoptivbarna (eksternaliserende og internaliserende vansker, målt ved CBCL, foreldre- og lærerrapportering) eller for adoptivforeldrenes foreldrstress, kvalitet på parforhold og familiefungering (Farr, 2017). Studien hadde et utvalg bestående av 96 adoptivfamilier, hvorav 26 av foreldreparene var lesbiske, 29 homofile og 41 heterofile, og deres adoptivbarn, som var mellom ett og fem år ved første måling og rundt åtte år ved andre måling.

3.4.3 Oppsummering og diskusjon

Ingen av de fem identifiserte studiene finner en sammenheng mellom det å ha likekjønnede foreldre og barnets tilpasning/utvikling. Det finnes imidlertid ingen studier basert på kun utenlandsadopsjon, og alle studiene er fra USA. Ingen studier har fulgt opp adoptivbarna frem til ungdomsalder. Vi har derfor ingen grunnlag for å si at det å ha likekjønnede foreldre har noe å si for barnets tilpasning.

Vandel, rusmisbruk og kriminalitet

Det kan kanskje sees som unødvendig å skulle undersøke om det å ha foreldre som ruser seg eller utfører kriminelle handlinger er skikket til å adoptere. Det som imidlertid er interessant er i hvilken grad tidligere rusmisbruk eller tidligere kriminelle handlinger før adopsjon er assosiert med utfall hos adoptivbarn senere i livet. Vi fant ingen slike studier. Vi kan derfor ikke si noe om det er andre konsekvenser for adoptivbarn når foreldre ruser seg eller er kriminelle, utover den risikoen alle barn er utsatt for i slike familier, uavhengig av om de er adopterte eller biologiske barn.

3.5 Psykiske helse

Psykisk helse omfatter spennet fra god psykisk helse og livskvalitet, til psykiske plager og lidelser. Både psykiske plager og psykiske lidelser hos foreldre er antatt å kunne påvirke barns tilpasning og utvikling. Psykiske lidelser kan gjøre at foreldrene har mindre energi og overskudd til å være sammen med og ta seg av barna på en adekvat måte. Det kan videre påvirke foreldrenes følelse av å mestre foreldrerollen og deres kapasitet til å takle stress, noe som kan gi utslag på deres omsorgsevne ovenfor barnet.

En av flere måter psykiske plager kan måles innen forskning er ved hjelp av spørreskjema. Personen skal da ta stilling til tilstedeværelsen av en rekke symptomer på psykiske plager, som tretthet, motløshet, triste tanker, manglende tro på fremtiden, osv. Omfattende psykiske plager kan være svært belastende for personen, men en person med moderate psykiske vansker vil ofte likevel kunne fungere på jobb og hjemme med familien. Psykiske lidelser omfatter en rekke ulike tilstander eller diagnoser som i større grad enn psykiske plager kan svekke en persons funksjonsnivå. En diagnose forutsetter at et bestemt antall kriterier, beskrevet i diagnosemanualene, må være oppfylt. I Norge benyttes diagnosemanualen ICD ('International classification of diseases') utviklet av verdens helseorganisasjon. De fleste psykiske lidelsene som er omhandlet i dette delkapittelet er foreldrenes angst og depresjon.

3.5.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte tre tverrsnittstudier om sammenhengen mellom psykisk helse hos adoptivforeldre og utfall hos adopterte barn (Elliott & McMahon, 2011; Foli,

South, & Lim, 2012; Liskola, Raaska, Lapinleimu, & Elovainio, 2018), men ingen longitudinelle studier. Litteratursøket identifiserte videre syv genetisk informative studier som har benyttet ulike design for å undersøke betydningen av adoptivforeldrenes psykiske helse for utfall hos adoptivbarn. Dette er studier hvor man også har tatt hensyn til det genetiske bidraget fra barnets biologiske foreldre (primært mor). Seks av disse studiene har benyttet data fra den amerikanske prospektive adopsjonsstudien *The Early Growth and Development Study* (EGDS; Leve et al., 2007; se også delkapittel om adoptivforeldrenes oppdragelsesstil)(Brooker et al., 2015; Kerr et al., 2013; Leve et al., 2010; McAdams et al., 2015; Natsuaki et al., 2010; Pemberton et al., 2010). I tillegg til EGDS studiene, undersøkte en finsk studie betydningen av genetisk sårbarhet og miljøeffekter for forekomst av psykiske lidelser hos voksne (Wahlberg et al., 2004).

Tabell 6. Psykisk helse

Ref.	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res	Kommentar
Brooker, Neiderhiser et al. (2015) (EGDS) USA	349 barn/for. /biol. mor, T1: 9 mnd., T2: 18 mnd., T3: 27 mnd.	I	G	Foreldre: symptomer på angst (T1, T2, T3)	Barn: negative følelser/uro (foreldrerapportert) og observasjon av situasjon med fremmed	+	Mors angstsymptomer ved 9mnd. assosiert med negative følelser hos barna ved 18 mnd. (kontrollert for negative følelser hos barn ved 9mnd. og genetisk sårbarhet). Barns negative følelser assosiert med økning i angstsymptomer hos foreldre ved T3, kontrollert for tidligere symptomer. Både foreldre og barn påvirker hverandre
Elliott & McMahon (2011) Australia	59 barn/57 mødre/2 fedre	U	T	Foreldre: symptomer på psykiske plager	Barn: angstsymptomer	+	Foreldre som rapporterte om mer psykiske plager, var mer engstelige eller stresset, hadde også høyere sannsynlighet for å ha barn som hadde mer angst
Grabow et al. (2017) (EGDS) USA	541 barn/for. /biol. mor, 7 år	I	G	Adoptivmor: traumer	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	+	Traume hos adoptivmor var assosiert med atferdsvansker hos barna, moderert gjennom en assosiasjon med adoptivmors depressive symptomer
				Biologisk mor: depressive symptomer	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	+	
Hails et al. (2018) USA (EGDS)	561 barn/for. /biol. mor, 6 år	I	G	Adoptivforeldre : depressive symptomer	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	+	Depressive symptomer hos adoptivforeldrene ble funnet å øke risiko, men bare symptomer hos adoptivfar i tidlig alder var en hovedeffekt som gav et

Ref.	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res	Kommentar
							selvstendig bidrag til å forklare barnas internaliserende symptomer. Depressive symptomer hos far modererte også sammenhengen mellom adoptivmors depressive symptomer og barnas eksternaliserende vansker
				Biologisk mor: internaliserende symptomer	Barn: eksternaliserende vansker	+	Ikke signifikant sammenheng med internaliserende vansker hos barnet
Kerr, Leve et al. (2013) (EGDS) USA	346 barn/for. /biol. mor, T1: 18 mnd., T2: 27 mnd., T3: 54 mnd.	I	G	Biologisk mor: depressiv lidelse (intervju), prenatal depresjon (selvrapportert)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker, CBCL, T1, T2, T3	x (T1)	Depressive symptomer hos biologisk mor assosiert med internaliserende vansker ved 18 mnd. (T1). Ikke relatert til barnets utvikling av vansker (T2, T3)
Leve, Kerr et al. (2010) (EGDS) USA	348 barn/for. /biol. mor, 9 mnd.	I	G	Barn: genetisk sårbarhet, målt ved eksternaliserende vansker hos biologiske foreldre. Foreldre: følelsesregulering, målt ved symptomer på angst og depresjon	Barn: grad av oppmerksomhet mot frustrerende hendelser, målt ved observasjon i eksperimentell setting (utforske leke fritt, for deretter bli fysisk hindret med pleksiglass - frustrasjonsutløsen de betingelse)	+	Interaksjonseffekt; høyere genetisk sårbarhet ga økt grad av frustrert oppmerksomhet når adoptivmødre hadde dårligere følelsesregulering, enn adoptivbarn med genetisk sårbarhet, men med adoptivmødre med god følelsesregulering
				Foreldre: følelsesregulering, målt ved symptomer på angst og depresjon	Barn: grad av oppmerksomhet mot frustrerende hendelser	+	Direkte sammenhenger mellom høyere grad av symptomer på angst og depresjon hos adoptivmødre og høyere grad av frustrert oppmerksomhet hos barnet
Liskola, Raaska et al. (2018) Finland	548 barn, 9 - 12 år	U	T	Far: depressive symptomer	Barn: depressive symptomer (selvrapportert)	+	Sterkest hos jenter. Kontrollert for barnets alder, opprinnelsesland, alder adopsjon, kjønn, SES
				Mor: depressive symptomer	Barn: depressive symptomer (selvrapportert)	NS	
McAdams, Rijdsdijk et al. (2015) (EGDS) Sverige og USA	361 barn/for. /biol. mor, T1: 4 år, T2: 6 år, T3: 7 år	I	G L	Foreldre: depressive symptomer (selvrapportert)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL).	+	

Ref.	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res	Kommentar
				Biologisk mor: depressive symptomer (selvrapportert)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL)	+	Depressivitet hos forelder assosiert med internaliserende og eksternaliserende vansker hos barn, også når kontrollert for genetisk sårbarhet. Bidireksjonale analyser viser at vansker hos barn ved 4 (T1) og 6 år (T2) assosiert med høyere grad av depressive symptom hos adoptivforeldre ved T2 og T3, men ikke motsatt (ensidig påvirkning fra adoptivbarn til foreldre)
Natsuaki, Ge et al. (2010) (EGDS) USA	281 barn/mor/biol.mor, T1: 9 mnd., T2: 18 mnd.	I	G L	Barn: genetisk sårbarhet, målt ved alvorlig depressiv lidelse hos biologisk mor (diagnostisk intervju, T2) Mor: responsiv oppdragelsesstil	Barn: sosial utvikling/vanskelig temperament (18 mnd., T2)	+	Interaksjonsaffekt: barna med genetisk sårbarhet hadde vanskeligere temperament ved 18 mnd. alder hvis adoptivmor hadde vært mindre responsiv da barnet var ni måneder
				Mor: depressive symptomer T1	Barn: sosial utvikling/vanskelig temperament (18 mnd., T2)	+	Depressive symptomer hos mor (men ikke far) når adoptivbarn var 9 mnd. var positivt assosiert med mer vanskelig temperament ved 18 mnd. (kontrollert for tidligere nivå av vanskelig temp. og genetisk sårbarhet)
Pemberton, Neiderhiser et al. (2010) (EGDS) USA	351 barn/for./biol.mor, T1: 9 mnd., T2: 19 mnd., T3: 27 mnd.	I	G L	Biologisk mor: depressive symptomer ved T1 og T2. Foreldre: depressive symptomer ved T1, T2 og T3	Barn: atferdsvansker ved 27 mnd. (T3), CBCL, foreldrerapportert	+	Depressive symptomer hos mor og far var positivt assosiert med atferdsvansker hos barnet (kontrollert for genetisk sårbarhet)
Wahlberg, Wynne et al. (2004) Finland	109 barn, 18 år	I	G L	Barn: biologisk mor med schizofreni eller paranoid psykose	Barn: psykiatriske diagnoser, registerbasert	+	Barn med genetisk sårbarhet hadde mer psykiatriske diagnoser
				Barn: genetisk sårbarhet X Foreldre: avvikende kommunikasjon	Barn: psykiatriske diagnoser, registerbasert	+	Interaksjonseffekt: Adopterte med genetisk sårbarhet og foreldre med avvikende kommunikasjonsmønstre hadde høyere forekomst av psykiatriske diagnoser

Ref.	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res	Kommentar
				Foreldre: avvikende kommunikasjon	Barn: psykiatriske diagnoser, registerbasert	+	Adopterte som hadde adoptivforeldre med mer avvikende kommunikasjonsmønstre hadde mer psykiske lidelser enn adopterte som hadde foreldre med lite avvikende kommunikasjon

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.5.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.5.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte tre tverrsnittstudier om sammenhengen mellom psykisk helse hos adoptivforeldre og utfall hos adopterte barn, to om utenlandsadopsjon (Elliott & McMahon, 2011; Liskola et al., 2018).

Utenlands adopsjon. En finsk studie undersøkte sammenhengen mellom depressive symptomer hos adoptivmødre og -fedre og depressive plager hos deres adoptivbarn (N = 548) mellom ni og tolv år fra asiatiske (42 %), europeiske (31 %), amerikanske (17 %) og afrikanske (10 %) land (Liskola et al., 2018). Depressive symptomer hos adoptivmødre og -fedre ble målt ved spørsmål som hvorvidt de følte seg verdiløse, ikke fant glede i dagligdagse aktiviteter og manglet selvtilitt (selvrapportert). Depressive symptomer hos adoptivbarna ble målt i form av spørsmål som ble gruppert inn i fem dimensjoner: negativt humør, mellommenneskelige problemer, ineffektivitet, anhedoni (manglende evne til å føle glede) samt negativ selvfølelse (selvrapportert). Resultatene viste at høyere grad av depressive symptomer hos adoptivfedre, men ikke adoptivmødre, var signifikant assosiert med høyere nivåer av depressive symptomer hos adoptivbarna, spesielt hos jenter. Studien kontrollerte for barnets alder, opprinnelsesland, alder ved adopsjon og kjønn, samt familiens sosioøkonomiske status.

I en australsk studie undersøkte forfatterne forekomst av angst i en gruppe barn adoptert fra Kina sammenlignet med nasjonale normer. De undersøkte også eventuelle assosiasjoner mellom egenskaper hos barna (alder ved adopsjon, tid hos adoptivforeldre) og foreldre (angst, depresjon, stress, utdanningsnivå og foreldrenes alder), og angst hos barna, og (Elliott & McMahon, 2011). Deltagerne var adoptivforeldrene (57 mødre, to fedre) til barn mellom tre og åtte år (alle jenter, gjennomsnittlig alder 5,6 år SD = 1,5). Hos barna ble symptomer på ulike former for angst målt med foreldrerapportert spørreskjema, med spørsmål som kan gi indikasjoner på generalisert-, separasjons-, eller sosial angst, tvangslidelse og frykt for fysiske skader. For barn i skolealder inkluderte målet også forekomst av panikkangst. Barnets temperament ble målt for å avdekke tendens til å utvise tilbaketrukket atferd. Foreldrene svarte også på spørreskjema om forekomst av egne symptomer på depresjon, angst og stress. Resultatene viste at foreldre som rapporterte om mer psykiske plager i form av engstelighet eller stress, hadde også høyere sannsynlighet for å rapportere om mer angst hos barna.

3.5.2.2 Longitudinelle studier

Ingen longitudinelle studier om sammenhengen mellom psykisk helse hos adoptivforeldre og utfall hos adoptivbarn ble identifisert i litteratursøket.

3.5.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Litteratursøket identifiserte ni studier som har benyttet ulike design for å undersøke betydningen av adoptivforeldrenes psykiske helse for utfall hos adoptivbarn, hvor man også har tatt hensyn til det genetiske bidraget fra barnets biologiske foreldre (primært mor). Seks av disse studiene har benyttet data fra den amerikanske prospektive adopsjonsstudien EGDS. (EGDS; Leve et al., 2007; se også delkapittel om adoptivforeldrenes oppdragelsesstil). Denne studien har samlet inn data fra et utvalg bestående av 359 triader, bestående av adoptivbarnet, barnets adoptivforeldre, samt barnets biologiske foreldre. Gruppen besto av både innenlands- og utenlandsadopterte barn, hvorav 78 % var kaukasiske (et vanlig amerikansk uttrykk for ikke-fargede etniske grupper), 10 % afroamerikanske, 5 % multietniske, 2% asiatiske, og 5 % tilhørte en annen etnisk gruppe enn de nevnt over. Data ble samlet inn med ulike intervaller fra barna var født til de ble tre år gamle, og deretter frem mot ni års alder med ett-års intervaller. De foreliggende studiene omhandler primært sped- og småbarnsperioden (mellom ni og 54 måneder).

Leve et al. (2010) undersøkte sammenhengen mellom genetisk sårbarhet for utagerende vansker hos adoptivbarna (utagerende atferd hos biologiske foreldre), grad av følelsesregulering hos adoptivforeldre, og adoptivbarns grad av oppmerksomhet mot frustrerende hendelser (identifisert som en tidlig forløper til utagerende vansker). Utvalget besto av 348 triader bestående av adoptivbarn, adoptivforeldre og biologiske foreldre. Barna var ni måneder på undersøkelsestidspunkt. Utagerende atferd hos biologiske foreldre ble målt tre til seks måneder etter adopsjon med spørsmål om forekomst av rusmiddelbruk, spenningssøking, lovbrudd og utagerende atferd (selvrapportert). Adoptivforeldrene fylte ut et spørreskjema om symptomer på angst og depresjon (BAI/BDI, selvrapportert). Adoptivbarnas grad av oppmerksomhet i frustrerende situasjoner ble observert i en eksperimentell setting hvor barn først fikk utforske en leke fritt, for deretter å bli fysisk hindret i denne utforskningen med et oppsatt pleksiglass (frustrasjonsutløsende betingelse). Resultatene viste direkte sammenhenger mellom høyere grad av symptomer på angst og depresjon hos adoptivmødre og høyere grad av frustrasjon hos adoptivbarna. Resultatene viste videre at adoptivbarn med høy grad av genetisk sårbarhet (utagerende vansker hos biologiske foreldre) viste mer frustrasjon når adoptivmødrene deres hadde symptomer på angst eller depresjon, sammenlignet med barn med genetisk sårbarhet, men hvor adoptivmødre ikke hadde symptomer på angst eller depresjon. Forfatterne tolket resultatene dithen at kombinasjonen av å ha en genetisk sårbarhet for utagerende vansker (arvet fra biologiske foreldre) og det å vokse opp hos adoptivforeldre med symptomer på angst eller depresjon, kan bidra til at adoptivbarna utvikler en tilbøyelighet til å reagere med økt oppmerksomhet og intensitet ved frustrerende hendelser og situasjoner, muligens i et forsøk på å påkalle oppmerksomheten til sine depressive og engstelige adoptivmødre.

Natsuaki et al. (2010) undersøkte sammenhengen mellom genetisk sårbarhet hos adoptivbarna (målt ved å se på forekomst av depresjon hos biologiske mødre), depressive symptomer hos adoptivmødre, og vanskelig temperament hos adoptivbarna (på engelsk beskrevet som 'fussiness'). Det ble kontrollert for grad av responsiv oppdragelsesstil hos adoptivforeldre. Utvalget bestod av 281 adoptivfamilier og inkluderte både biologisk mor, adoptivmor og barn. Vanskelig temperament hos adoptivbarna ble målt ved ni og 18

måneders alder ved spørsmål om hvorvidt barnet viser negativ emosjonalitet, uro eller humørsvingninger, samt hvor lett det er å trøste barnet når det er opprørt (foreldrerapportert). Forekomst av alvorlig depressiv episode hos biologiske mødre ble målt ved 18 måneders alder i form av et diagnostisk intervju, mens depressive symptomer hos adoptivmødre og -fedre ble målt ved bruk av BDI (selvrapportert). Resultatene viste at depressive symptomer hos adoptivmødre, men ikke -fedre, målt når adoptivbarna var ni måneder gamle var positivt assosiert med høyere grad av vanskelig temperament hos adoptivbarn ved 18 måneders alder. Dette gjaldt selv når analysene kontrollerte både for nivåer av vanskelig temperament hos adoptivbarna ved ni måneders alder, og for forekomst av alvorlig depressiv episode hos biologiske foreldre. Sistnevnte analyse betyr at man kontrollerer for effekten barnet har på sine adoptivforeldre, slik at man kan slutte at sammenhengen skyldes foreldrenes påvirkning av barnet og ikke kun motsatt.

Pemberton et al. (2010) undersøkte sammenhengen mellom depressive symptomer hos barnas biologiske mødre samt hos adoptivmødre og -fedre og atferdsvansker hos adoptivbarna (N= 351) over tre tidspunkt (ni, 18 og 27 måneders alder). Depressive symptomer hos både biologiske mødre (intervjuet ved ni og 18 måneders alder) og hos adoptivmødre og fedre (intervjuet ved ni, 18 og 27 måneders alder) ble målt ved bruk av selvrapportert BDI. Atferdsvansker hos adoptivbarna ble målt ved 27 måneders alder ved spørsmål om grad av utagerende vansker (spørsmål om barnet slår eller er fiendtlig; ledd i CBCL, foreldrerapportert). Resultatene viste at depressive symptomer hos adoptivmødre, uavhengig av når de forekom i sped- og småbarnsperioden, samt depressive symptomer hos adoptivfar ved ni måneders alder, var assosiert med mer atferdsvansker hos adoptivbarna ved 27 måneders alder. Studien kontrollerte for effekten av depressive symptomer hos barnas biologiske mor, men ikke for tidligere nivåer av atferdsvansker hos adoptivbarna.

Brooker et al. (2015) undersøkte sammenhengen mellom negative følelser hos adoptivbarn og symptomer på angst hos adoptivforeldre over tre tidspunkt (ni, 18, og 27 måneders alder, N = 349), og negative følelser hos biologisk mor og far (målt ved 18 måneders alder med spørreskjema om negativ-afekt). Symptomer på angst hos adoptivforeldrene ble målt ved bruk av BAI, selvrapportert. Negative følelser hos adoptivbarna ble målt ved å kombinere spørsmål om barnas grad av uro og mistilpasning ved nye og ukjente situasjoner og personer (foreldrerapportert), med observasjoner av barnas reaksjon på at en fremmed inviterte barna til leke, samt hvordan barna interagererte med den fremmede. Resultatene viste at høyere grad av symptomer på angst hos adoptivforeldrene når adoptivbarna var ni måneder gamle, var assosiert med høyere nivåer av negativ affekt hos adoptivbarna ved 18 måneders alder, kontrollert for tidligere nivåer av negativ affekt hos barna. På tilsvarende måte var høyere negativ affekt hos adoptivbarna ved ni måneders alder, assosiert med en økning i symptomer på angst hos adoptivforeldrene ved 27 måneders alder, kontrollert for tidligere angstsymptomer hos adoptivforeldrene. Resultatene tydeliggjør at psykisk helse hos adoptivbarn og adoptivforeldre kan gjensidig påvirke hverandre over tid.

Kerr et al. (2013) undersøkte sammenhengen mellom antisosial atferd og depressive symptomer hos adoptivmødre, og eksternaliserende og internaliserende vansker hos adoptivbarn (N = 346, plassert hos adoptivfamilien rundt tre måneder etter fødsel) over tre tidspunkt (18, 27 og 54 måneder). Antisosial atferd hos biologiske mødre og adoptivmødre ble målt med spørsmål om i hvilken grad foreldrene lyver, stjeler og/eller er lite hjelpsomme mot andre (selvrapportert). Depressive symptomer hos adoptivmødre ble målt ved bruk av BDI, selvrapportert. Depresjon hos biologiske mødre ble målt ved bruk av diagnostiske intervju og BDI. Internaliserende og utagerende vansker hos

adoptivbarna ble målt med CBCL, foreldrerapportert. Resultatene viste at depressive symptomer og antisosial atferd hos adoptivmødre var signifikant assosiert med samtidige internaliserende og utagerende vansker hos adoptivbarna, også etter kontrollert for depressive symptomer og antisosial atferd hos biologisk mor. På denne måten kontrollerer de for effekten av barnas atferd på adoptivforeldrene og viser dermed at adoptivforeldrene har en selvstendig effekt på barna.

McAdams et al. (2015) undersøkte sammenhengen mellom depressive symptomer hos biologiske foreldre, adoptivforeldre, og psykiske vansker hos barna. De brukte også utvalget fra EGDS bestående av adoptivbarn målt ved fire, seks og syv år, deres adoptivforeldre og biologiske foreldre (N = 361) samt et utvalg av svenske tvillinger og deres tenåringsbarn (N = 876, gjennomsnittsalder = 15,7 år). Depressive symptomer hos adoptivforeldre ble målt ved samtlige tidspunkt ved bruk av BDI, selvrapportert, det samme målet ble anvendt hos biologiske mødre ved henholdsvis fire og 18 måneder, og fire år post-adopsjon, mens tilsvarende symptomer i det svenske foreldreutvalget ble målt ved bruk av et annen validert måleinstrument når deres barn var rundt 15 år (selvrapportert). Psykiske vansker i begge utvalgene av barn ble målt med CBCL ved henholdsvis fire, seks og syv år hos adoptivbarna (foreldrerapportert) og ved 15 år hos barna av de svenske tvillingene (foreldre og barnerapportert). Resultatene viste at for begge utvalgene var det signifikant sammenheng mellom depressive symptomer hos foreldre og grad av internaliserende og utagerende vansker hos adoptivbarna. Sammenhengen forble signifikant selv etter at de kontrollerte for effekten av barna på adoptivforeldrene (ved å kontrollere for biologiske foreldres vansker). Videre viste resultatene fra de bidireksjonale analysene utført på adopsjonsutvalget at internaliserende og eksternaliserende problemer hos adoptivbarna ved fire og seksårsalder var assosiert med høyere grad av depressive symptomer hos adoptivforeldrene ved henholdsvis seks og syv års alder, men ikke motsatt. Dette funnet er viktig fordi det viser at retning og grad av påvirkning over tid også kan være av ensidig art, her eksemplifisert ved en ensidig påvirkning fra adoptivbarna til adoptivforeldrene, fremfor å være av gjensidig art slik som beskrevet i studien til Brooker et al. (2015). Samtidig kan forskjellene mellom disse to studiene muligens skyldes forskjell i alder; studien til Brooker et al. (2015) undersøkte bidireksjonale sammenhenger i tidlig småbarnsalder (mellom ni og 27 måneder) mens McAdams et al. (2015) undersøkte tilsvarende sammenhenger hos litt eldre barn (mellom 4,5 og syv år).

I tillegg til EGDS studiene, undersøkte en finsk studie betydningen av genetisk sårbarhet (schizofreni hos biologisk mor) og miljøeffekter (kommunikasjonsavvik hos adoptivforeldre) for forekomst av psykiske diagnoser hos 109 voksne som hadde blitt adoptert bort av mødre som var innlagt grunnet schizofreni eller paranoid psykose mellom 1960 og 1979 (Wahlberg et al., 2004). Kommunikasjonsavvik hos adoptivforeldrene ved første måling (18 års alder) ble målt ved bruk av en projektiv test (Rorschach) hvor grad av problemer med resonnement og språk, uklar argumentasjon og kryptiske kommentarer ble observert. Forekomst av schizofreni hos adopterte ble målt i form av hvorvidt det forelå ulike typer diagnoser (fra pasientregisteret) syv år etter første måling. Resultatene viste at adoptivbarn med en genetisk sårbarhet (det vil si biologisk mor med schizofrenidiagnose) som vokste opp hos adoptivforeldre med høy grad av avvikende kommunikasjonsmønstre hadde høyere forekomst av psykiske problemer enn adoptivbarn med genetisk sårbarhet, men som hadde vokst opp hos adoptivforeldre uten avvikende kommunikasjonsmønstre. Resultatene viser at i hvilken grad du er sårbar for foreldrenes avvikende kommunikasjonsmønster er avhengig av om du er genetisk disponert for å utvikle psykiske vansker.

Hails et al. (2018) undersøkte eksternaliserende og internaliserende vansker hos adoptivbarn i skolealder. Studien undersøkte hvordan det å være eksponert for symptomer på depresjon hos både adoptivmor og -far, samt arvet risiko for internaliserende vansker fra biologisk mor påvirket utvikling av vansker hos adoptivbarna. Utvalget besto av longitudinelle data fra 561 adoptivbarn, biologiske mødre og adoptivforeldre. Adoptivforeldres depressive symptomer ble målt med BDI- II, da adoptivbarna var ni og 18 måneder, mens barnas internaliserende og utagerende vansker ble målt med foreldre- og lærer-rapportert CBCL ved barnas seks års alder. Internaliserende vansker hos biologisk mor ble målt med CIDI, 18 måneder etter adoptivbarnets fødsel. Depressive symptomer hos adoptivforeldrene ble funnet å øke risiko for internaliserende eller utagerende vansker hos adoptivbarnet ved seks års alder

Perez-Grabow et al. (2017) undersøkte hvordan traume og påfølgende depresjon hos mor kan henge sammen med internaliserende eller utagerende vansker hos deres barn. Dette ble undersøkt i et adopsjonsdesign, og inkluderte 541 dyader av adoptivbarn og adoptivmødre, og 126 dyader av biologisk mor og biologisk barn, koblet sammen med samme mor. Traumer hos mødre ble undersøkt gjennom selvrapportering, mens depressive symptomer ble målt med BDI. Adferdsvansker hos barna ble målt ved syv års alder med CBCL. Traume hos moren som oppdro barna var assosiert med internaliserende og utagerende vansker hos barna for både adoptivdyadene og de biologiske dyadene, via mors depressive symptomer. Funnet av en signifikant assosiasjon mellom traume hos mor og adferd hos barnet i adopsjonsfamiliene tyder på en sammenheng som ikke kan forklares ved felles genetikk.

3.5.3 Oppsummering og diskusjon

Alle studiene rapporterer om en sammenheng mellom økt forekomst av psykiske vansker og lidelser hos en eller begge av foreldrene, og økt forekomst av psykiske vansker hos barna. Utfall hos barna inkluderte både vanskelig temperament, depressive symptomer, angstsymptomer, utagerende vansker, og sosial utvikling. Nesten alle studiene inkluderte kun førskolebarn.

Kun en studie hadde et utvalg på barn fra ni til tolv år, og de fant ingen sammenheng mellom mors psykiske vansker og barns depressive symptomer. Denne studien fant imidlertid en sammenheng mellom far og barns depressive symptomer. Fire studier undersøkte om det var forskjell i betydningen av mor og fars psykiske vansker. To studier som inkluderte barn rundt seks år, fant kun en sammenheng for far. To av studiene som omhandlet barn under to år fant enten kun en sammenheng for mor, eller for begge. Det er for få studier til å konkludere, men det kan se ut som om sammenhengen mellom mor og barnets psykiske vansker er viktigere de første årene, mens sammenhengen mellom fars og barnets psykiske vansker er sterkere når barna blir eldre. Dette funnet styrkes ved at vi fant et lignende resultat for betydningen av fars tilknytning når barna var små, sammenlignet med når de var eldre.

Er det en sammenheng? Sammenfattet indikerer de inkluderte studiene at det er en sammenheng mellom adoptivforeldrenes egenrapportering av psykiske vansker og foreldrenes rapportering om adoptivbarnas psykiske helse og tilpasning: både samtidig og på et senere tidspunkt. Det er imidlertid en svakhet ved de fleste studiene at de baserer seg på foreldrenes egen rapportering av barnets vansker. En depressiv mor kan fort oppfatte at barnet har mer depressive plager enn andre ville ha gjort. Kun ett av studiene

bruker observasjoner av barna. Videre indikerer flere av studiene en interaksjon mellom genetiske og miljømessige faktorer. Adoptivbarn som har biologiske foreldre som viser utagerende atferd eller som har psykiske vansker er mer sårbare for adoptivforeldrenes psykiske vansker. Gyldigheten til disse sammenhengene blir ytterligere styrket av at flesteparten av disse studiene anvender ulike typer informanter (kombinasjon foreldre- og barnerapport/observasjon).

Hvem påvirker hvem? Vi vil senere i rapporten vise at psykiske vansker hos barna er en viktig kilde til stress og psykiske vansker hos foreldrene. Resultatene fra studiene tyder på at adoptivforeldrenes psykiske vansker påvirker adoptivbarna. Også etter at man har tatt hensyn til effekten av barnas vansker på foreldrenes grad av vansker.

Oppsummert kan vi si at det er grunn til å tro at psykiske vansker hos adoptivforeldrene påvirker barnas fungering, og at effekten forsterkes hos adoptivbarna samtidig er genetisk disponert for vanskene. Resultatene viser samtidig at barnas vansker påvirker foreldrene, noe som igjen kan påvirke foreldrenes evne til å være gode foreldre for sine barn. Vi mangler imidlertid gode studier av adoptivforeldre med eldre barn. De få studiene som er gjennomført antyder at far kanskje får en viktigere rolle for graden av vansker hos barna i ungdomsalderen, men her trengs det flere studier før man kan konkludere.

3.6 Tilknytningsstil

Tilknytning er et begrep som brukes for å karakterisere det emosjonelle båndet og kvaliteten på forholdet mellom barn og foreldre. Ifølge tilknytningsteori spiller kvaliteten på barnets tilknytningsforhold en vesentlig rolle for dets sosiale, kognitive og emosjonelle utvikling (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1969). Barn som har opplevd manglende omsorg av ulik art fra sine primære omsorgspersoner, er mer tilbøyelige til å utvikle en utrygg tilknytning til andre personer senere i livet. Tilknytning er derfor et like aktuelt begrep både for barn og for voksne. Grunnen til at man ønsker å vurdere foreldrenes tilknytningsevne ved adopsjon er at man tenker seg at mødre og fedres egen tilknytningsevne og reaksjonsmønster kan påvirke hvordan de vil møte og samhandle med sine egne barn (Bowlby, 1973).

En trygg tilknytningsstil hos foreldre anses å være forbundet med høy grad av både fysisk og følelsesmessig tilgjengelighet ovenfor barnet, og det å være lydhør og sensitiv overfor barnets behov (Allen et al., 2003). Foreldre med trygg tilknytning anses for å være bedre rustet til å kunne håndtere og tolerere separasjonsprosessen som barn går gjennom når de kommer i ungdomsalderen. Foreldre med utrygg tilknytning kan oppleve ungdommenes søken etter autonomi og utforskende atferd som en trussel mot forholdet mellom foreldre og barn. I tillegg foreligger det en antakelse om at adoptivforeldre med trygg tilknytning ofte evner å integrere sin tidligere tilknytningshistorie med sin nåværende personlige biografi på en god og sammenhengende måte. De kan dermed ha spesielt gode forutsetninger for å bistå adoptivbarn med å prosessere tidligere negative og eventuelt potensielt traumatiske erfaringer og relasjoner. De kan videre hjelpe barnet med å integrere disse erfaringene inn i barnets personlige identitet og selvkonsept, på en enhetlig og sammenhengende måte (Pace, Zavattini, & D'Alessio, 2012). Motsatt antas det at foreldre med utrygg tilknytning, er mindre tilbøyelige til å skape samsvar og balanse i sin egen personlige identitet og historie. De kan derfor ha dårligere forutsetninger for å kunne overføre emosjonell trygghet til sine barn, og kan være mindre egnet til å redusere eller motvirke den negative innvirkningen av barnas eventuelle pre-adoptive erfaringer.

De fleste av studiene som vil bli gjengitt her har kartlagt tilknytning hos voksne ved bruk av 'The Adult Attachment Interview' (AAI). Dette er et semistrukturert intervju, hvor foreldrenes tilknytning blir vurdert ved bruk av retrospektive spørsmål om forholdet til omsorgspersoner i barndommen (kvaliteten på forholdet, grad av emosjonell uro, erfaringer med separasjon og tap, opplevd avvisning og/eller misbruk). AAI inneholder også spørsmål om forhold til foreldre på nåværende tidspunkt (organisert eller disorganisert forhold til foreldrene), samt spørsmål om man føler at disse erfaringene med foreldrene kan ha påvirket ham eller henne. Basert på disse spørsmålene kan foreldres egen tilknytningsstil primært klassifiseres som enten 1) trygg tilknytning, som innebærer kombinasjonen av å være komfortabel med intimitet samt evne å være selvstendig; 2) utrygg - avvisende tilknytning, som innebærer en tilbøyelighet til å avvise intimitet, begrenset evne til å vise følelser, samt at man fremstår som svært selvstendig; 3) utrygg - overopptatt tilknytning, som innebærer at man er overdrevent opptatt av det sosiale forholdet, og hvor vedkommende er avhengig av andres aksept for å føle seg vel; og 4) utrygg - engstelig tilknytning, som innebærer en tendens til å unngå intimitet av frykt for avvisning, samt sosial tilbaketrukkethet (Bartholomew & Horowitz, 1991). I tillegg finnes det en rekke spørreskjemaer som også brukes for å kartlegge foreldrenes tilknytningsstil.

3.6.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte seks tverrsnittstudier som hadde sett nærmere på en eventuell sammenheng mellom adoptivforeldres egen tilknytningsstil, og ulike utfall hos adoptivbarn- og ungdommer (Le Mare & Audet, 2014; Niemann & Weiss, 2012; Pace, Di Folco, Guerriero, Santona, & Terrone, 2015; Palacios, Roman, Moreno, & Leon, 2009; Piermattei, Pace, Tambelli, D'Onofrio, & Di Folco, 2017; Veríssimo & Salvaterra, 2006), og fem longitudinelle studier (Barone & Lionetti, 2012; Barone, Lionetti, & Green, 2017; Gorter, Helder, Oh, & Gunnoe, 2017; Lionetti, 2014; Pace et al., 2012).

Tabell 7. Tilknytningsstil

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Barone & Lionetti (2012) Italia	20 barn/for., 3 - 5 år	U	L	Foreldre: tilknytning ved T1 (AAI intervju)	Barn: tilknytning ved T2 (observasjon)	+
Barone, Lionetti et al. (2017) Italia	48 barn, 3 - 5 år, 42 mødre/fedre	U	L	Mor og far: tilknytning (AAI intervju) T1, 6 mnd. post-adopsjon	Barn: Tilknytningsstil, 12 mnd. post-adopsjon T2 (observasjon)	+
				Mor: tilknytning (AAI intervju) T1	Barn: empati, sosial kompetanse ved T3	NS
				Far: tilknytning (AAI intervju) T1	Barn: empati, sosial kompetanse ved T3	+
				Barn tilknytning	Barn: eksternaliserende vansker	NS
Gorter et al. (2017) USA	49 barn, T1: 78,0 mnd., T2: 88,1 mnd., T3: 100,3 mnd. og T4: 131,2 mnd.	U	L	Barn: ant. mnd. på barnehjem. Medierende faktorer: tilknytningsmiljø i familien. Barn: vansker med å stanse impulser og innfall.	Barn: ukritisk vennlighet	+
Le Mare & Audet (2014) Canada	80 barn, 15,7 år	U	T	Foreldre: tilknytning til barnet (selvrapportert)	Barn: tilknytning til foreldrene (selvrapportert)	+

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Lionetti (2014) Italia	30 barn / fulgt fra 0 til 12-14 mnd.	U	L	Mor: tilknytning T2 (AAI intervju)	Barn: tilknytning ved T3 (observasjon)	+
				Far: tilknytning T2 (AAI intervju)	Barn: tilknytning ved T3 (observasjon)	NS
Niemann & Weiss (2012) USA	22 barn/mødre, 13 mnd. ved adopsjon	U	T	mor: egen tilknytning (prosjektiv test) 6 mnd. post-adopsjon	Barn: tilknytning (observasjon), 6mnd. post-adopsjon	NS
Pace, Di Folco et al. (2015) Italia	46 barn, 13,6 år (11 - 16 år), 30 mødre	I	T	Mor: tilknytning (AAI intervju)	Barn: tilknytning (AAI intervju)	+
Pace, Zavattini et al. (2012) Italia	28 barn, 5,9 år (4 - 7 år), 20 foreldre	U	L	Foreldre: tilknytning ved T1 (AAI intervju)	barn: tilknytning (observasjon)	+
Palacios, Roman et al. (2009) Spania	30 familier, 6,2 år	U	T	mor: mentaliseringsevne og tilknytning (intervju)	Barn: tilknytning (foreldrerapp)	NS
Piermattei, Pace et al. (2017) Italia	20 barn/mødre/fedre, 6,8 år (4,5 - 8,5 år)	U	T	mor: egen tilknytning (AAI intervju)	barn: tilknytning (rollespill)	+
				far: egen tilknytning (AAI intervju)	barn: tilknytning (rollespill)	NS
Veríssimo & Salvaterra (2006) Portugal	106 barn/mødre, 37,8 mnd. (10 - 69 mnd.)	I	T	Mor: tilknytning (skåre av selvrappporterte historier)	Barn: tilknytning (observasjon av atferd og interaksjon med foreldre)	+

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1 (2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.6.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.6.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte seks tverrsnittstudier om sammenhengen mellom adoptivforeldres egen tilknytningsstil og ulike utfall hos adoptivbarn- og ungdommer. Fire studier omhandler utenlandsadopsjon (Le Mare & Audet, 2014; Niemann & Weiss, 2012; Palacios et al., 2009; Piermattei et al., 2017), mens to studier omhandler innenlands- eller blandedeadopsjoner (Pace et al., 2015; Veríssimo & Salvaterra, 2006).

Utenlandsadopsjon. En italiensk studie undersøkte grad av samsvar i tilknytning hos adoptivforeldre og adoptivbarn, samt sammenhengen mellom tilknytning og kvaliteten på samhandlingen (Piermattei et al., 2017). Utvalget bestod av 20 adoptivbarn fra Øst-Europa (40 %), Latin Amerika (35 %), Asia (20 %) og Afrika (5 %) mellom 4,5 og 8,5 år (gjennomsnittsalder = 6,8 år, SD = 1,1) og deres adoptivforeldre. Tilknytning hos adoptivbarn ble målt i form av rollespill i ulike situasjoner (skadet kneet, mareritt) hvor barnet etter hvert skal fullføre historien, og deretter måles på evne til mentalisering (evne til å forstå egen og andres atferd som meningsfulle og styrt av indre fenomener). Tilknytning hos adoptivforeldre ble målt ved bruk av AAI tilknytningsintervju for voksne. Kvaliteten på samhandling mellom adoptivforeldre og adoptivbarn ble målt ved observasjon av graden av følelsesmessig tilgjengelighet hos både adoptivforeldre og adoptivbarn. Hos foreldrene så de på kvalitet og bredde av følelsesmessige uttrykk,

fiendtlighet mot barnet, innblanding i barnets aktiviteter, strukturering av barnets miljø. Hos barna så de på villighet til å bli involvert av foreldrene samt følge deres forslag, evne til å involvere foreldre i leken. Resultatene viste høyt samsvar (75 %) mellom trygg tilknytning hos adoptivmødre og adoptivbarn, men viste ikke det samme for adoptivfedre. Forskerne fant også at adoptivmødre og -barn som ble klassifisert med utrygg tilknytning også hadde lavere nivåer av følelsesmessig tilgjengelighet enn adoptivmødre og -barn med trygg tilknytning. På bakgrunn av disse resultatene argumenterte artikkelforfatterne at trygt tilknyttede adoptivbarn kan anses å ha bedre kapasitet til å aktivere sine mødre og få dem engasjert i følelsesmessig utveksling enn utrygt tilknyttede barn.

En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom tilknytningsstiler hos adoptivmødre og -barn, kontrollert for pre-adoptive faktorer og utviklingsforstyrrelser hos adoptivbarna (Niemann & Weiss, 2012). Utvalget bestod av 22 adoptivbarn og deres adoptivmødre. Barna var adoptert som spedbarn fra Asia (68 %), Afrika (14 %), Sentral-Amerika (14 %) og Øst-Europa (5 %), og gjennomsnittsalder ved adopsjon var 13 måneder (SD = 5,35, gjennomsnittsalder ved måling = ukjent). Tilknytning hos adoptivbarna ble målt ved observasjon av barnets atferd og hvordan det interagerer med sine adoptivforeldre i en naturalistisk hjemmesituasjon. Tilknytning hos adoptivmødre ble målt i form av en projektiv test. Der ble mødrene bedt om å beskrive hva som skjer på ulike bilder, lage en historie om forløpet til hendelsen på bildet, resonnere om hva karakterene tenker og føler, samt beskrive hva som skjer i etterkant. Målingene ble gjennomført seks måneder etter adopsjon. Resultatene viste at det ikke var signifikant sammenheng mellom adoptivmødres tilknytningsstil og tilknytningsstil hos adoptivbarna. Det var i tillegg en høy andel av mødrene som viste utrygg tilknytningsstil. Artikkelforfatterne mente dette kunne skyldes at målingene ble foretatt relativt kort tid etter adopsjonen (seks måneder), og at mødrene var preget av såpass mye stress, at de midlertidig utviste en utrygg tilknytningsstil.

En spansk studie undersøkte sammenhengen mellom tilknytningsstil hos foreldre og barn samt foreldres evne til mentalisering (Palacios et al., 2009). Studien sammenlignet et utvalg bestående av 30 adoptivfamilier og deres adoptivbarn fra primært Russland mellom fire og åtte år (gjennomsnittsalder ved måling = 6,16 år, gjennomsnittsalder hos adoptivbarn ved adopsjon = 3,16), med et lignende utvalg av 30 ikke-adoptivforeldre og deres barn i samme alders. Tilknytnings vansker hos barna ble målt ved foreldrerapporterte spørsmål om hvorvidt barna viste tilknytningsrelatert hemmet (lammet av frykt uten noen åpenbar grunn) eller uhemmet atferd (kommer ofte for fysisk nær fremmede). Foreldrenes egen tilknytning ble målt ved å be mødrene formulere en historie basert på ord som referer til mor-barn interaksjon og mor-far interaksjon. Historiene ble skåret med utgangspunkt i en syv-punkts skala. Mødrenes evne til mentalisering ble målt i form av innholdsanalyse av mødrenes responser på et semi-strukturert intervju. Mødrene fikk spørsmål om i hvilken grad de uttrykker følelser, føler at de mestrer foreldrerollen, samt om deres bruk av disiplin. Resultatene viste at adoptivmødre hadde lavere skåre på trygg tilknytning, enn ikke-adoptivmødre. Forfatterne mente denne forskjellen muligens kan ha oppstått i etterkant av adopsjonen, da adoptivforeldre kan oppleve store utfordringer med å oppdra et adoptivbarn som har tilknytningsvansker. Disse utfordringene kan igjen ha påvirket foreldrenes mestringsfølelse og egen tilknytningsevne. Denne antakelsen ble støttet av funn som viste at adoptivforeldre som adopterte eldre barn, eller som oppdro eldre adoptivbarn ved måletidspunktet, hadde lavere skårer enn adoptivforeldre som adopterte eller oppdro yngre barn. Samtidig viste resultatene at blant ikke-adoptivfamilier, var mødrenes negative refleksjoner og følelser rundt sine erfaringer med barnet og som forelder,

inklusive mindre glede og mestringsfølelse samt mer sinne og skuffelse, assosiert med tilknytningsproblemer hos barna. Denne sammenhengen ble derimot ikke funnet hos adoptivmødre. Forfatterne tolket dette dithen at adoptivforeldrene muligens, i større grad enn foreldre som har biologiske barn, evner å kunne reflektere over tilknytningsrelaterte problemer hos adoptivbarna. Dette gjør de, uten at det nødvendigvis går utover hvordan de tenker og føler omkring sitt adoptivbarn.

En kanadisk studie undersøkte sammenhengen mellom tilknytning hos adopterte ungdommer og deres adoptivforeldre og tilpasning hos adoptivungdommene (Le Mare & Audet, 2014). De anvendte et utvalg bestående av 80 ungdommer (gjennomsnittsalder ved måling = 15,7 år, SD = 2,25) adoptert fra rumenske barnehjem (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 18 måneder, SD = 16,63) og deres adoptivforeldre. I analysene ble det kontrollert for lengde på pre-adoptiv deprivasjon, grad av åpenhet i kommunikasjonen mellom adoptivforeldre- og barn om det å være adoptert, samt i hvilken grad adoptivungdommene var eksponert til rumensk kultur. Tilpasning hos adoptivungdommene ble målt ved spørsmål (foreldrerapportert CBCL) om internaliserende (angst, sosial tilbaketrukkethet) og utagerende vansker (aggressivitet, antisosial atferd). Ungdommenes tilknytning ble målt ved spørsmål om i hvilken grad adoptivbarna følte seg trygge og sikre på adoptivforeldrene (selvrapportert). Tilknytning hos adoptivforeldrene ble målt ved spørsmål tatt fra to subskalaer av mål på foreldrestress (PSI), som omhandler hva adoptivforeldrene tenker om sin rolle som forelder og hvorvidt foreldre-barn relasjonen medfører positive følelser hos foreldrene. Resultatene viste at det var en positiv sammenheng mellom adoptivforeldrenes tilknytningsevne og adoptivungdommenes tilknytning. Videre viste resultatene at adoptivforeldre som rapporterte høyere grad av positiv tilknytning til sine adoptivbarn også rapporterte færre tilpasningsproblemer hos adoptivungdommene. Det var også tegn på noen forskjeller i sammenhengen mellom adoptivungdommenes tilknytning til mødre og fedre og tilpasningsutfall: positiv tilknytning til adoptivfar, men ikke adoptivmor, var negativt assosiert med internaliserende vansker hos adoptivungdommene. Forfatterne tolket dette dithen at fedres rolle i barnas liv kan være av økende betydning ettersom barna blir eldre.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En italiensk studie undersøkte grad av sammenheng og overlapp mellom tilknytningsstilene til adoptivmødre og deres adopterte ungdommer. Det ble kontrollert for depressive symptomer hos adoptivmødre, en rekke pre-adoptive faktorer (alder ved adopsjon, deprivasjon) samt adoptivbarnas verbale intelligens (målt med deltesten vokabular fra WISC-III) (Pace et al., 2015). Utvalget bestod av 30 adoptivmødre og deres 46 adopterte ungdommer mellom 11 og 16 år (gjennomsnittsalder ved måling = 13,6 år, SD = 1,6, gjennomsnittsalder ved adopsjon = 6,3 år, SD = 1,5). Tilknytning hos adoptivmødre ble målt ved bruk av AAI tilknytningsintervju for voksne, mens tilknytning hos adoptivbarna ble målt ved bruk av et semistrukturert intervju tilpasset aldersgruppen, basert på AAI. Adoptivforeldrene og adoptivbarna ble klassifisert til en av tre tilknytningskategorier: trygg tilknytning, utrygg-avvisende tilknytning eller utrygg-overopptatt tilknytning. Resultatene viste at det var høy grad av samsvar mellom tilknytningsstilene til adoptivmødrene og ungdommene (70 %). Resultatene viste videre at hverken mødrenes depressive symptomer, utdanningsnivå, lengde på ekteskapet, eller barnets alder ved adopsjon, var assosiert med adoptivmødrenes tilknytningsstil. Det ble heller ikke påvist noen sammenheng mellom adoptivmødrenes tilknytningsstil og de adopterte ungdommenes verbale intelligens.

En portugisisk studie undersøkte sammenhengen mellom tilknytning hos adoptivmødre og tilknytning hos deres adoptivbarn (N = 106) mellom ti og 69 måneder

(gjennomsnittsalder ved måling = 37,8 måneder, SD = 16,35, gjennomsnittsalder ved adopsjon = 9,01 måneder, SD = 11,94) (Veríssimo & Salvaterra, 2006). Tilknytning hos adoptivbarna ble målt via observasjon av barnets atferd og interaksjon med sine adoptivforeldre i en naturalistisk hjemmesituasjon. Adoptivmødrenes tilknytning ble målt ved å be mødrene om å fullføre historier om hvordan de ville ha interagert med barn i de ulike vignetter/situasjoner. Formålet med dette var å kartlegge mødrenes grad av sensitivitet til barnets behov, samt deres evne til å være emosjonelt tilgjengelige og lydhøre. Resultatene viste at adoptivmødre som i vignettene beskrev sin samhandling med barnet i tråd med trygg tilknytning, også primært hadde adoptivbarn som hadde blitt vurdert til å ha høyere grad av trygg tilknytning av observatørene.

3.6.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte videre fem longitudinelle studier som omhandler betydningen av adoptivforeldres tilknytningsevne for utfall hos adoptivbarna, fire studier om utenlandsadopsjon (Barone & Lionetti, 2012; Barone et al., 2017; Gorter et al., 2017; Pace et al., 2012) og én studie om innenlands- eller blandede adopsjoner (Lionetti, 2014).

Utenlandsadopsjon. En italiensk studie fulgte et utvalg over to tidspunkt for å undersøke sammenhengen mellom adoptivbarnas og foreldrenes tilknytningsmønster over tid (Pace et al., 2012). Utvalget bestod av 28 adoptivbarn mellom fire og syv år (gjennomsnittsalder = 5,9 år, SD = 1,75, land ikke spesifisert) og deres adoptivforeldre (N = 20), og ble målt 40 dager etter adopsjon og deretter seks måneder senere. Tilknytningsstil hos adoptivbarna ble målt på begge tidspunktene ved bruk av en prosedyre tilsvarende 'the Strange Situation Procedure' samt ved bruk av rollespill med dukker som skulle representere barnets samspill med foreldrene. Tilknytning hos adoptivforeldrene ble målt på første tidspunkt ved bruk av AAI tilknytningsintervjuet for voksne. Resultatene viste at flertallet av adoptivbarna ble klassifisert med utrygg tilknytning ved første måling. Videre viste resultatene at adoptivbarn som gikk fra å være klassifisert med utrygg tilknytning ved første måling til trygg tilknytning ved andre måling (42 %) stort sett hadde adoptivmødre som selv var klassifisert med trygg tilknytning. Adoptivbarn som forble klassifisert som med utrygg tilknytning ved begge målingene hadde stort sett mødre som selv var klassifisert med utrygg tilknytning ved første måletidspunkt. På bakgrunn av disse funnene argumenterte artikkelforfatterne at trygg tilknytning hos adoptivmødre mest sannsynlig legger et godt grunnlag for trygg tilknytning hos barna, fordi de er mer tilbøyelige til å se forbi og respondere annerledes på negativ atferd hos adoptivbarna.

En italiensk studie inkluderte et utvalg av 48 tidligere adoptivbarn som hadde bodd på en barnevernsinstitusjon fra Øst-Europa (n = 10), Asia (n = 7), Sør-Amerika (n = 20) og Sør-Afrika (n = 6) mellom tre og fem år (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 46,54 måneder, SD = 11,52) og deres adoptivforeldre. Barna og foreldrene ble fulgt over tre tidspunkt i løpet av de første to årene etter adopsjon (Barone et al., 2017). Formålet med studien var å undersøke betydningen av adoptivforeldres tilknytningsstil for adoptivbarnas tilknytning og tilpasning. Tilknytning hos adoptivforeldre ble målt i løpet av det første halvåret etter adopsjon, ved bruk av AAI tilknytningsintervju for voksne. Tilknytningsstil hos adoptivbarna ble målt ved det andre tidspunktet for oppfølging (ett år etter adopsjon). Tilknytning ble vurdert av observatører som kodet barnas fortelling under et dukke-rollespill, hvor dukkene representerte adoptivbarna og deres adoptivmødre. To år etter adopsjon, ble adoptivbarnas tilpasning målt ved bruk av observasjon av deres evne til å gjenkjenne og forstå følelser hos andre, deres sosiale kompetanse i samspill med andre barn, samt grad av internaliserende eller utagerende vansker (siste var lærerrapportert, ved CBCL). Resultatene viste at høyere grad av trygg tilknytning hos både adoptivmødre

og -fedre ved første måletidspunkt var positivt assosiert med trygg tilknytning og negativt assosiert med disorganisert tilknytning hos adoptivbarna ett år etter adopsjon. Et positivt tilknytningsmønster hos adoptivbarna (høy trygghet og lav disorganisert tilknytning), samt trygg tilknytning hos adoptivfedre var videre positivt assosiert med høyere nivåer av sosial kompetanse og emosjonsforståelse hos adoptivbarna. Et positivt tilknytningsmønster hos adoptivbarna var også negativt assosiert med internaliserende vansker to år etter adopsjon. Selv om det ikke ble funnet en direkte og signifikant sammenheng mellom trygg tilknytning hos adoptivmødre og tilpasning hos adoptivbarna to år etter adopsjon, antyder forfatterne at det kan være en indirekte effekt. Dette ved at trygg tilknytning hos adoptivforeldre kan bidra til at også adoptivbarna danner et trygt tilknytningsmønster, som videre kan ha positiv innvirkning på deres sosiale og følelsesmessige utvikling og tilpasning over tid. Denne indirekte effekten ble ikke empirisk testet i denne studien.

En italiensk studie undersøkte betydningen av adoptivforeldres egne tilknytningsrepresentasjoner, for barnas tilknytning og forståelse av følelser (Barone & Lionetti, 2012). Utvalget bestod av 20 adoptivfamilier med adoptivbarn mellom tre og fem år (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 3,9 år, SD = 1,4, land ikke spesifisert). Adoptivforeldrenes tilknytningsrepresentasjoner ble målt ved adopsjon, ved bruk av AAI tilknytningsintervju for voksne. Tilknytning hos adoptivbarna ble målt 12 til 18 måneder etter adopsjon, ved observasjon av barnas beskrivelser av ulike tilknytningsrelaterte temaer under rollespillsekvenser med dukker. Adoptivbarnas forståelse av følelser ble målt to år etter adopsjon i form av deres evne til å gjenkjenne følelsesuttrykk i presenterte ansiktsbilder. Resultatene viste at det var relativt sterkt samsvar mellom adoptivforeldres og adoptivbarns tilknytningsstil. Rundt 75 % av adoptivbarna som ble klassifisert med en trygg tilknytningsstil, hadde også minst én adoptivforelder som var klassifisert med trygg tilknytningsstil. På dette grunnlaget konkluderte forfatterne med at minst én adoptivforelder med trygg tilknytning er nok til å beskytte adoptivbarn mot å utvikle et utrygt tilknytningsmønster.

En amerikansk studie undersøkte forekomst og varighet av ukritisk vennlighet hos adopterte barn som hadde opplevd en periode av deprivasjon. Samtidig undersøkte studien hvorvidt de kunne finne holdepunkter for at det enten var tilknytningsmiljøet i familien eller barnas vansker med å stanse impulser eller innfall, som bidro til opprettholdelse av ukritisk vennlighet hos barna over tid, gitt barnas deprivasjon (Gorter et al., 2017). Utvalget besto av 49 barn, adoptert fra Sørøst Asia (n = 24, gjennomsnittlig adoptert 40,8 mnd.), Øst-Europa/Nord Asia (n = 11, gjennomsnittlig adoptert 100,5 mnd.), Afrika (n = 10, gjennomsnittlig adoptert 49,3 mnd.) og Sentral/Sør-Amerika (n = 4, gjennomsnittlig adoptert 54,5 mnd.). Alder ved adopsjon varierte mellom åtte og 196 måneder. Studien fulgte barna over fire testtidspunkt, der barna i gjennomsnitt var (1) 78,0 mnd. (SD = 46,5), (2) 88,1 mnd. (SD = 46,9), (3) 100,3 mnd. (SD = 47,9) og (4) 131,2 mnd. (SD = 43,9). De første tre årene av studien ble deltagerne fulgt årlig, mens testtidspunkt fire var tre år etter testtidspunkt tre. Studiens utfallsvariabel var ukritisk vennlighet hos barna ved måletidspunkt fire, som ble målt med spørsmål om hvorvidt barnet ikke fulgte med på hvor familien var når de var på ukjente steder, manglende tilbakeholdenhet overfor fremmede voksne, ikke-aggressiv fysisk kontakt med fremmede, og tilbøyelighet til å følge en fremmed. Påvirkningsfaktorer var lengde på deprivasjon forut for adopsjon, som ble definert som antall måneder på barnehjem. Videre ble det undersøkt hvorvidt tilknytningsmiljø i familien og vansker med å stanse impulser eller innfall (begge gjennomsnitt på tvers av de tre første måletidspunktene) medierte effekten

lengde på deprivasjon hadde på ukritisk vennlighet. Tilknytningsmiljø ble målt med et standardisert foreldrerapporteringsskjema, med spørsmål om hvor godt foreldrene oppdager og håndterer barnets emosjoner, samt nærhet og hvor fornøyde foreldrene var med forholdet mellom foreldre og barn. Vansker med å stanse innfall ble målt med et standardisert foreldrerapporteringsskjema, med spørsmål om barnet mestrer å stoppe upassende atferd eller impulser. Resultatene viste at effekten av deprivasjon før adopsjon på ukritisk vennlighet ble mediert av vansker med å stanse impulser og innfall, og ikke av tilknytningsmiljø. Forfatterne tolker dette som at vansker med å stanse impulser kan være en viktigere forklaring av opprettholdelse av ukritisk vennlighet, enn vansker med relasjonen mellom foreldre og barn.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En italiensk studie undersøkte betydningen av tilknytning hos adoptivforeldre og temperament hos adoptivbarna, for barnas tilknytningsevne (Lionetti, 2014). Studien fulgte et utvalg av 30 adoptivbarn som var adoptert relativt kort tid etter fødsel (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 5,4 måneder, SD = 44) og deres adoptivforeldre. Foreldre og barn ble fulgt over to tidspunkt, henholdsvis fire til seks og tolv til 14 måneder etter adopsjon. Fire til seks måneder etter adopsjon ble tilknytning hos adoptivforeldre målt ved hjelp av AAI tilknytningsintervjuet for voksne. Adoptivbarnas temperament ble målt samtidig, med spørsmål (foreldrerapportert spørreskjema) som omhandler grad av positiv emosjonalitet (smil, glede, energinivå), negativ affektivitet (tristhet, frykt, utilpass) og reguleringsevne (hvor lang tid det tar å trøste/roe barnet). Tilknytning hos adoptivbarna ble vurdert via observasjon tolv til 14 måneder etter adopsjon, ved hjelp av 'the Strange Situation Procedure'. Resultatene viste at trygg tilknytning hos adoptivmødre målt ved første tidspunkt, var positivt assosiert med trygg tilknytning hos adoptivbarna målt seks til åtte måneder senere. Hverken temperament hos adoptivbarna eller tilknytningsstil hos adoptivfar hadde signifikant sammenheng med adoptivbarnas tilknytning. Ettersom man kun målte tilknytning hos adoptivbarna på det siste tidspunktet, vet man ikke hvorvidt adoptivforeldrenes tilknytningsevne bidro til endring (økning/reduksjon) i adoptivbarnas tilknytning over tid. Samtidig viste resultatene at visse aspekter ved adoptivbarnas temperament, påvirket styrken på sammenhengen mellom tilknytning hos adoptivmødre og adoptivbarna. Denne sammenhengen var sterkere hos adoptivbarn som ble rapportert til å ha bedre reguleringsevner, enn hos adoptivbarn med svakere reguleringsevner. Forfatterne konkluderte med at adoptivbarn med god reguleringskapasitet virker å dra større fordel av trygg tilknytning hos adoptivmødre, sammenlignet med adoptivbarn med mindre god reguleringskapasitet.

3.6.3 Oppsummering og diskusjon

Er det sammenheng?

Alle studiene, med unntak av to som ikke viste noen signifikante sammenhenger, indikerte at trygg tilknytning hos adoptivforeldre samsvarer med trygg tilknytning hos deres barn. Flere studier benytter seg av observasjon av barna, for å forhindre at foreldrene både skal rapportere om egen og om deres barns tilknytning. Studiene antyder videre at en trygg tilknytningsstil hos adoptivforeldre ser også ut til å henge sammen med andre positive utfall hos adoptivbarn, som færre tilpasningsproblemer og en positiv sosial- og følelsesmessig utvikling. Studiene antyder også at en trygg tilknytning hos adoptivforeldre kan ha en positiv påvirkning på adoptivbarn som ankommer adoptivfamilien med en utrygg tilknytningsstil, ved å bidra til at denne gradvis endres mot trygg tilknytning.

Adoptivforeldre som selv har utrygg tilknytning kan derimot se ut til å bidra til at adoptivbarn som ankommer familien med utrygg tilknytningsstil, fortsetter å utvise utrygg tilknytning over tid.

Hvem påvirker hvem?

Selv om studiene indikerer at foreldres tilknytningsstil på et tidligere tidspunkt har sammenheng med utfall hos barna på et senere tidspunkt, kan man ikke entydig konkludere om retningen på sammenhengen. En utrygg tilknytning og tilknytningsvansker hos barna kan påvirke foreldrenes tilknytningsevne, på samme måte som foreldrenes tilknytningsevne kan påvirke barna. For å kunne kontrollere for at adoptivforeldrenes egen tilknytningsevne ikke er påvirket av adoptivbarnets, trenger man derfor ideelt sett studier som måler adoptivforeldrenes tilknytning før foreldrene mottar adoptivbarnet. Ingen av studiene hadde gjort dette. Det er derfor en fordel at flere av studiene har målt adoptivforeldrenes tilknytningsevne relativt kort tid etter adopsjon.

Flertallet av studiene har brukt AAI tilknytningsintervjuet for voksne. Dette instrumentet måler adoptivforeldrenes tilknytningsstil basert på deres forhold til tidligere omsorgspersoner og nåværende partnere. Det er grunn til å anta at dette målet i mindre grad er påvirket av barnas tilknytningsevne, noe som styrker antagelsen om at det er foreldrenes tilknytningsstil som påvirker barna, og ikke motsatt. Det er også en styrke ved flere av studiene at de har brukt observatører for å klassifisere adoptivbarns tilknytningsstil, heller enn foreldrerapportert tilknytning. Man unngår med dette at egenskaper hos både adoptivbarnet og adoptivforeldrene kan påvirke hvordan adoptivforeldrene vurderer adoptivbarna. Samlet sett gjør dette at det er stor sannsynlighet for at studiene har vist at foreldrenes tilknytningsstil eller tilknytningsevne har en positiv effekt på barnas egen tilknytningsevne.

Hvem gjelder sammenhengene for?

De ulike studiene beskrevet i dette delkapittelet har definert og målt adoptivforeldres tilknytningsevne på forskjellig måte og med ulike intervaller etter adopsjon. De har brukt ulike utfallsmål på adoptivbarna og benyttet ulike utvalg bestående av både utenlands- og innenlandsadopterte barn og unge i ulike aldersgrupper, fra spedbarn- til ungdomsalder. På tross av disse forskjellene i utvalgene og ulike utfallsmål, trekker likevel resultatene fra disse studiene i hovedsak i samme retning. Dette bidrar til å styrke antakelsen om at adoptivmødre- og fedres egen tilknytningsstil kan være av betydning for utvikling og tilpasning hos adoptivbarn- og ungdom, på tvers av barnas alder.

3.7 Parforhold

Kvaliteten på adoptivforeldres parforhold anses å kunne påvirke en rekke faktorer i familien. Dette inkluderer hvordan foreldrene samhandler og kommuniserer seg imellom, hvordan de forholder seg til og behandler barna, og dermed også hvordan både foreldre og barn har det. Kvaliteten på parforhold har i særskilt grad blitt antatt å kunne ha en smitteeffekt på foreldres oppdragelsesstil (se; Stover et al., 2012). Antakelsen er at et dårlig parforhold kan bidra til at foreldre har mindre tålmodighet og responderer med mer sinne, aggresjon og fiendtlighet på utfordrende atferd hos barna. Et mer harmonisk parforhold derimot, antas å kunne bidra til bedre og mer adekvat samhandling og kommunikasjon mellom foreldre og barn. På tilsvarende måte er det antatt at nærhet, respekt, stabilitet og tillit mellom partnere kan fungere som en beskyttende faktor mot stress knyttet til både utfordringer hos barnet og til vansker på ulike områder i livet.

Dårlig kvalitet på parforholdet kan derimot bidra til å øke belastningen av stress og livsutfordringer (Deater-Deckard & Scarr, 1996).

3.7.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte en tverrsnittstudie som så på sammenhengen mellom kvaliteten i adoptivforeldrenes parforhold og utfall hos adoptivbarn. Studiene omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Farr et al., 2010; Leve, Scaramella, & Fagot, 2001). Litteratursøket identifiserte videre tre longitudinelle studier, som undersøker betydningen av kvaliteten på parforholdet til adoptivforeldre for utfall hos adoptivbarn. Én av studiene omhandler utenlandsadopsjon (Colvert et al., 2008), mens de øvrige to omhandler andre typer adopsjoner (Amato & Cheadle, 2008; Mannering et al., 2011). Det ble også funnet fire genetisk informative studier, der samtlige benytter data fra den amerikanske 'The Early Growth and Development Study' (EGDS). Utvalget i disse studiene består av innenlandsadopterte barn, deres biologiske mødre og deres adoptivforeldre (Fearon et al., 2015; Rhoades et al., 2012; Rhoades et al., 2011; Stover et al., 2012).

Tabell 8. Parforhold

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res	Kommentar
Amato & Cheadle (2008) USA	50 barn, 5 - 18 år	I	L	Foreldre: konflikt i parforholdet (T1, T2)	Barn: atferdsproblemer (foreldrerapp., T1, T2)	+	Økning i konfliktnivå mellom tidspunktene ble fulgt av samtidig økning i atferdsproblemer hos barna, mens økning i atferdsproblemer ikke medførte økning i konfliktnivå
Colvert, Rutter et al. (2008) USA	217 barn, T1: 6 år, T2: 11 år	IU	L	Foreldre: stabilitet og kvalitet på parforhold (T1)	Barn: emosjonelle vansker	NS	
					Barn: atferdsvansker	NS	
Farr, Forssell et al. (2010) USA	106 barn, 3 år (13 - 72 mnd.), 212 foreldre	I	T	Foreldre: fornøydhet med forhold til partner	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	-	Fornøydhet assosiert med lavere grad av vansker hos barna
Fearon, Reiss et al. (2015) (EGDS) USA	561 barn/for./biol.for., T1: 9 mnd., T2: 18 mnd., T3: 27 mnd.	I	GL	Biologisk mor: internaliserende vansker	Foreldre: negativ oppdragelsesstil (T1, T2)	NS	
				Biologisk mor: eksternaliserende vansker, mor: stress i parforholdet	Foreldre: negativ oppdragelsesstil (T1, T2)	+	Genetisk predisposisjon i form av eksternaliserende atferd hos biologisk mor var assosiert med negativ oppdragelsesstil,

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res	Kommentar
							men kun dersom mor også rapporterte om problemer og stress i parforholdet.
Mannering, Harold et al. (2011) (EGDS) USA	357 familier, T1: 9 mnd., T2: 18 mnd.	I	L	Foreldre: ustabilitet i parforhold (T1)	Barn: søvnproblemer (T1, T2)	+	Høy grad av ustabilitet predikerte økte nivåer av søvnproblemer ved 18 mnd. Søvnproblemer (T1) var ikke relatert til økt ustabilitet i foreldrenes parforhold
Rhoades, Leve et al. (2011) (EGDS) USA	361 barn/for./biol.for, T1: 9 mnd., T2: 18 mnd.	I	GL	Foreldre: fiendtlighet i parforhold og streng og overreagerende disiplin	Barn: nivå av sinne og frustrasjon	+	Foreldrenes bruk av streng og overreagerende disiplin medierer sammenhengen mellom fiendtlighet i parforhold og barns nivå av sinne og frustrasjon
				Biologisk mor: inne/frustrasjon X Foreldre: fiendtlighet i parforhold	Barn: nivå av sinne og frustrasjon	+	Fiendtlighet i parforholdet predikerte kun sinne/frustrasjon hos adoptivbarn dersom barnas biologiske mødre skåret høyt på sinne/frustrasjon. Barn med genetisk sårbarhet er mer påvirkelig av fiendtlighet i foreldrenes parforhold
Rhoades, Leve et al. (2012) (EGDS) USA	361 barn/for./biol.for., T1: 9 mnd., T2: 18 mnd., T3: 27 mnd., T: 54 mnd.	I	GL	Mor: fiendtlighet i parforholdet T1	Barn: søvnproblemer T3	+	Kontrollert for søvnproblemer ved T2
				Far: fiendtlighet i parforhold T1 og fiendtlighet i foreldrestil T2	Barn: søvnproblemer T3	+	Sammenhengen mellom fiendtlighet i parforhold hos fedre og barns søvnproblemer var i stor grad forklart av høy grad av fiendtlig i fedres foreldrestil ved T2. Kontrollert for søvnproblemer ved T2

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res	Kommentar
Stover, Connell et al. (2012) (EGDS) USA	308 barn/for./biol.for., T1: 18 mnd., T2: 27 mnd.	I	GL	Foreldre: fiendtlighet i parforholdet og fiendtlig foreldrestil (T1)	Barn: aggressivitet (T2)	+	Høy grad av fiendtlighet i parforholdet var assosiert med høy fiendtlig foreldrestil, som igjen var relatert til høyere grad av aggressivitet hos barna ved 27 mnd.

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.7.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.7.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte to tverrsnittstudier som så på sammenhengen mellom kvaliteten i adoptivforeldrenes parforhold og utfall hos adoptivbarn. Begge omhandler andre typer adopsjoner enn utenlandsadopsjon (Farr et al., 2010; Leve et al., 2001).

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie fant at adoptivforeldre som var mer fornøyde med forholdet til partneren, rapporterte lavere grad av internaliserende og utagerende vansker hos adoptivbarna (Farr et al., 2010). Utvalget bestod av 212 foreldre og deres 106 adoptivbarn som i snitt var tre år ved måling (SD = 15,74 måneder, aldersspenn = 13 - 72 måneder).

3.7.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte videre tre longitudinelle studier som undersøker betydningen av kvaliteten på parforholdet til adoptivforeldre for utfall hos adoptivbarn, én som omhandler utenlandsadopsjon (Colvert et al., 2008) og to som omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Amato & Cheadle, 2008; Mannering et al., 2011).

Utenlandsadopsjon. En britisk studie undersøkte betydningen av stabilitet og kvalitet i adoptivforeldrenes parforhold for utvikling av emosjonelle- og atferdsvansker hos adoptivbarn (Colvert et al., 2008). Studien benyttet to utvalg bestående av henholdsvis 165 rumenske adoptivbarn (144 med bakgrunn fra barnehjem) og 52 innenlandsadopterte britiske barn målt ved seks og elleve års alder. Stabilitet og kvalitet på adoptivforeldrenes parforhold ble målt ved seks års alder i form av en risikoindeks. Denne besto av ulike mål på hvorvidt foreldrene hadde tenkt på skilsmisse, deres vurdering av forholdet til partner, samt kvaliteten på ekteskapet. Følelsesmessige vansker hos adoptivbarna ble målt ved spørsmål om hvor ofte barnet viser frykt, bekymring, eller gråter lett. Atferdsvansker ble målt ved spørsmål om hvor ofte barnet havner i slåsskamp, lyver, ødelegger andres ting eller plager andre barn. Resultatene viste at det ikke var noen signifikant sammenheng mellom risikoindeksen og adoptivbarnas utvikling av følelsesmessige eller atferdsmessige vansker mellom seks og elleve års alder.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom konflikt i parforholdet og atferdsproblemer hos barn mellom fem

og 18 år. Utvalget besto av 1394 biologiske barn og 50 adoptivbarn, som ble fulgt over to tidspunkt (T1 = 1987 - 88, T2 = 1992 - 94) (Amato & Cheadle, 2008). Konflikt i parforholdet ble målt ved spørsmål om hvor ofte foreldrene hadde opplevd konflikt relatert til ulike livsområder (husarbeid, økonomi, barn og samvær) de siste tolv månedene. Atferdsproblemer hos adoptivbarna ble målt ved spørsmål om hvorvidt barna i løpet av det siste året hadde hatt vansker på skolen, vært i kontakt med politi, eller hatt kontakt med helsevesenet på grunn av følelsesmessige eller atferdsmessige problemer (foreldrerapportert). Resultatene viste at en økning i konfliktnivå i parforholdet mellom de to tidspunktene, ble fulgt av en økning i atferdsproblemer hos barna. En økning i barnas atferdsproblemer medførte derimot ikke en økning i konfliktnivå i parforholdet over tidspunktene. Selv om det var stor skjevhet i antallet biologiske versus adopterte barn, viste tilleggssanalyser at effektstørrelsen fra konfliktnivå til atferdsproblemer var tilnærmet lik i begge barnegruppene.

Tilsvarende fant en annen amerikansk studie, med et utvalg av 357 adoptivfamilier med adoptivbarn målt ved henholdsvis ni- og 18 - måneders alder, at faktorer ved adoptivforeldrenes parforhold påvirket grad av søvnproblemer hos adoptivbarna- og ikke omvendt (Mannering et al., 2011). Høy grad av ustabilitet i adoptivforeldrenes parforhold (målt som blant annet hvorvidt man hadde tenkt på og diskutert skilsmisse og separasjon) ved ni måneders alder, predikerte økte nivåer av søvnproblemer hos adoptivbarna ved 18-måneders alder. Søvnproblemer hos ni måneder gamle adoptivbarn var derimot ikke signifikant relatert til økt ustabilitet i adoptivforeldrenes parforhold.

3.7.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Litteratursøket identifiserte fire genetisk informative studier hvor samtlige benytter data fra den amerikanske EGDS-studien, hvor utvalget består av innenlandsadopterte barn, deres biologiske mødre og deres adoptivforeldre (Fearon et al., 2015; Rhoades et al., 2012; Rhoades et al., 2011; Stover et al., 2012).

Rhoades et al. (2011) undersøkte direkte og indirekte sammenhenger mellom fiendtlighet i parforholdet, streng og overreagerende foreldrestil hos adoptivforeldre, samt grad av sinne/frustrasjon hos adoptivbarn (N = 361) målt ved henholdsvis ni og 18 måneders alder. Resultatene viste en indirekte sammenheng mellom høy grad av fiendtlighet i adoptivforeldrenes parforhold og høye nivåer av sinne og frustrasjon hos adoptivbarna. Denne assosiasjonen ble forklart (mediert) av foreldrenes bruk av streng og overreagerende disiplin. Dette resultatet indikerer dermed at det ikke nødvendigvis er et dårlig parforhold mellom foreldrene som er av vesentlig betydning for negative utfall hos adoptivbarna. Et dårlig parforhold synes heller å kunne påvirke kvaliteten på foreldrenes oppdragelsesstil som videre har direkte innvirkning på utfall hos barna. Resultatene fra interaksjonsanalyser viste videre at sammenhengen mellom kvaliteten på foreldrenes parforhold, og grad av sinne og frustrasjon hos barna, også var betinget av nivå av sinne/frustrasjon hos adoptivbarnas biologiske mor. Høy grad av fiendtlighet i adoptivforeldrenes parforhold predikerte kun høy grad av sinne og frustrasjon hos adoptivbarn dersom barnas biologiske mødre også skåret høyt på sinne og frustrasjon. Disse funnene indikerer dermed at adoptivbarn som er genetisk predisponert for høye nivåer av sinne og frustrasjon, kan være mer sårbare for den negative innvirkningen av høy fiendtlighet i adoptivforeldrenes parforhold.

Rhoades et al. (2012) undersøkte videre om graden av fiendtlighet i adoptivforeldrenes parforhold og foreldrestil hadde innvirkning på søvnproblemer hos adoptivbarn (N = 361). Familiene ble fulgt over tre tidspunkt, ved henholdsvis ni, 27 og 54 måneders alder.

Studien kontrollerte for genetisk påvirkning i form av grad av internaliserende vansker hos adoptivbarnas biologiske mor. Resultatene viste at økt grad av fiendtlighet i parforholdet hos adoptivmødre ved ni måneder, predikerte større forekomst av søvnproblemer hos adoptivbarna ved 54 måneders alder. Det samme var tilfelle for adoptivfedre, men her ble denne sammenhengen i stor grad forklart av høy grad av fiendtlighet i fedres foreldrestil ved 27 måneders alder. Disse sammenhengene forble signifikante selv når man kontrollerte for søvnproblemer hos adoptivbarna ved 18-måneders alder. Funnene tyder dermed på at familieprosesser som indikerer lav stabilitet og negativ samhandling i familiemiljøet, kan ha innvirkning på søvnkvaliteten hos adoptivbarn.

Stover et al. (2012) undersøkte betydningen av grad av fiendtlighet i parforholdet og fiendtlig foreldrestil hos adoptivforeldre, for forekomst av aggressiv atferd hos adoptivbarn (N = 308) målt ved henholdsvis 18 og 27 måneders alder. Resultatene viste at høy grad av fiendtlighet i parforholdet var signifikant assosiert med høy grad av fiendtlig foreldrestil, som igjen var signifikant relatert til høyere grad av aggressivitet hos adoptivbarna ved 27 måneders alder. Dette funnet indikerer dermed, i likhet med studien til Rhoades et al. (2011), at det ikke nødvendigvis er kvaliteten på foreldrenes parforhold som er av direkte betydning for utfall hos adoptivbarn. Det synes derimot å være effekten et dårlig parforhold kan ha på adoptivforeldrenes oppdragelsesstil, som kan ha negativ påvirkning på adoptivbarnas tilpasning. Resultatene viste videre at både høyere grad av aggresjon hos adoptivbarna og flere antisosiale trekk hos adoptivforeldrene når barna var 18 måneders gamle, var signifikant assosiert med høyere grad av fiendtlighet i både parforholdet og i foreldrestilen til adoptivforeldre ved 27 måneders alder, kontrollert for antisosiale trekk hos biologisk mor. Disse funnene indikerer dermed at det kan foreligge en gjensidig påvirkning mellom adoptivbarns aggresjonsnivåer og adoptivforeldrenes grad av fiendtlighet, som synes å kunne forsterke hverandre over tid. Samtidig antyder også funnene at adoptivforeldres personlighet, her i form av antisosialitet, er en faktor som i stor grad kan ligge til grunn for den observerte fiendtligheten. Dette gjelder fiendtlighet både adoptivforeldrene imellom og i samhandling med adoptivbarna.

Fearon et al. (2015) undersøkte sammenhengen mellom genetiske faktorer hos biologiske mødre og en rekke familie- og foreldrerelaterte miljøfaktorer hos 561 triader av adoptivbarn, deres biologiske mor og adoptivforeldre. Data ble innsamlet når barna var henholdsvis ni, 18 og 27 måneder gamle. Genetiske faktorer hos adoptivbarnas biologiske mødre inkluderte internaliserende og utagerende vansker, indeksert i form av risikosøkende atferd, psykiske diagnoser og grad av symptomer på depresjon, angst og antisosial adferd. Miljøfaktorer inkluderte negativ oppdragelsesstil (overreaktiv) hos adoptivmødre målt ved spørsmål om to aspekter ved deres samhandling med barnet. Dette inkluderte deres tendenser til å utvise sinne, irritasjon eller harde/strengte responser ved ulydig eller utfordrende atferd hos barnet og i hvor stor grad foreldrene opplevde stress forbundet med den daglige interaksjonen med barnet og foreldrerollen, begge målt ved samtlige tidspunkt. Resultatene viste at genetisk predisposisjon i form av eksternaliserende, men ikke internaliserende vansker, hos biologiske mødre var signifikant assosiert med en økt tilbøyelighet hos adoptivmødre til å anvende overreaktiv oppdragelse og til å føle seg maktesløs og stresset i foreldrerollen. Dette gjaldt imidlertid kun dersom adoptivforeldrene også rapporterte om problemer og stress i parforholdet. Dette funnet indikerer at genetiske risikofaktorer hos barnet ikke automatisk utløser en negativ foreldrestil hos adoptivforeldre, men at adoptivforeldre kan ha lettere for å respondere negativt på utfordrende atferd og egenskaper hos adoptivbarna dersom de også opplever å ha problemer i parforholdet.

3.7.3 Oppsummering og diskusjon

Tverrsnittstudiene finner en sammenheng mellom kvaliteten på adoptivforeldres parforhold og egenskaper og utfall hos adoptivbarna. Studiene kan derimot ikke si om det er kvaliteten på parforholdet som påvirker adoptivbarna, eller om det heller er egenskaper ved barna som påvirker adoptivforeldrenes parforhold. De longitudinelle studiene som i hovedsak omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner, og som har målt faktorer hos både adoptivbarn og adoptivforeldre over flere tidspunkt, kan derimot kontrollere for tidligere nivåer av faktorene. Disse antyder at retning på påvirkning primært virker å gå fra kvaliteten på adoptivforeldrenes parforhold, til utfall hos barna. Mer spesifikt indikerer funnene fra disse studiene at høy grad av ustabilitet og økning i konfliktnivå i parforholdet over tid, kan være uheldig for både tilpasnings- og utviklingsutfall hos adoptivbarna. Samtidig er det viktig å understreke at det kan foreligge systematiske skjevheter i disse sammenhengene ettersom studiene kun anvender foreldrerapportering på samtlige av målene og på samtlige tidspunkt. Det er også viktig å påpeke at det ikke ble funnet signifikante sammenhenger mellom kvaliteten på adoptivforeldrenes parforhold og tilpasning hos adoptivbarn i den ene longitudinelle studien om utenlandsadopsjon.

Samtlige av de genetisk informative studiene antyder at problemer eller fiendtlighet i adoptivforeldrenes parforhold kan ha negative innvirkninger på både tilpasning og trivsel hos adoptivbarn på flere områder, inklusive søvnkvalitet og eksternaliserende atferd (sinne, aggressivitet). Funnene indikerer videre at disse sammenhengene muligens kan skyldes at problemer eller fiendtlighet i parforholdet påvirker adoptivforeldrenes foreldrestil og væremåte. Dette gir utslag i form av hvordan de takler og responderer på utfordrende atferd eller egenskaper hos adoptivbarna. Det kan synes som at mindre grad av tilfredshet i parforholdet kan bidra til at partnerne gir hverandre mindre støtte, som igjen kan føre til mer foreldrestress og mer negativ, overreagerende og streng foreldrestil. God kvalitet på parforholdet kan derimot fungere som en buffer, som hjelper adoptivforeldrene med bedre å takle utfordringer og den nye rollen som forelder. Kvaliteten i parforholdet virker dermed å kunne sette en grunntone, som har ringvirkninger på flere aspekter i det utvidede familiemiljøet. Det kan i tillegg se ut til at personlighetstrekk og egenskaper, som for eksempel antisosiale tendenser hos adoptivforeldrene, kan bidra til de observerte sammenhengene. Til tross for dette, er det overraskende få studier som undersøker om dette er tilfelle, eller som kontrollerer for personlighet hos adoptivforeldre og -barn.

Oppsummert kan vi konkludere med at det er tydelig støtte i studiene for at kvaliteten på parforholdet, og da spesielt graden av fiendtlighet mellom partnerne, har negativ effekt på barna. Påvirkningen er både direkte og indirekte via sammenhengen mellom fiendtlighet i parforholdet og en fiendtlig oppdragelsesstil, som påvirker barnet negativt.

3.8 Sosiale nettverk og sosial støtte

Sosial støtte innebærer i hvilken grad man føler at man har tilgang til praktisk og emosjonell støtte fra ulike aktører i sine omgivelser, inkludert partner, familie, venner eller hjelpeinstanser og støtteapparat. En rekke studier har vist at det er en sammenheng mellom opplevd sosial støtte og egen psykiske helse og tilfredshet, samt evnen til å tåle stress. Sosial støtte kan virke som en buffer på utfordringer fra omgivelsene, fra familien, og ved vansker og utfordringer knyttet til barnas helse og trivsel.

Adoptivforeldre kan ha et særskilt behov for tilgang på både formell og uformell sosial støtte, fordi adoptivbarn har økt sannsynlighet for å ha opplevd omsorgssvikt, traumer og dårlige pre-adoptive levekår, noe som gjør de mer sårbare for å utvikle vansker gjennom barne- og ungdomsårene. Adoptivbarn har også oftere enn andre barn ulike fysiske og psykiske funksjonshemninger som kan oppleves utfordrende for adoptivforeldrene (Reilly & Platz, 2004). Medisinsk, økonomisk og rådgivende sosial støtte fra offentlige støtteapparat og hjelpeinstanser, kan være viktig for at adoptivforeldre skal føle at de har mulighet, ressurser og overskudd til å ivareta adoptivbarn med spesielle behov på en god måte. Den mer uformelle sosiale støtten fra venner og familie kan fungere som en beskyttende faktor mot mulige negative konsekvenser av for eksempel depressive symptomer eller høy grad av opplevd stress hos adoptivforeldre, som kan gå utover kvaliteten på deres oppdragelsesstil samt følelse av å mestre foreldrerollen (Taraban et al., 2018). Sosial støtte kan på denne måten ha en positiv innvirkning på adoptivforeldrenes evne til å takle ulike utfordringer hos adoptivbarna, samt bidra til at foreldrene har mer ressurser og overskudd til å oppdra barna på en hensiktsmessig måte. Dette kan igjen ha en positiv innvirkning på adoptivbarnas utvikling og tilpasning (Belsky, 1984; McEachern et al., 2013).

3.8.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte fire tverrsnittstudier om sammenhengen mellom sosial støtte fra ulike aktører og grad av fungering og tilpasning i adoptivfamilien (Bird, Peterson, & Miller, 2002; Leung & Erich, 2002; Reilly & Platz, 2004; Tornello et al., 2011), og to longitudinelle studier (Goldberg & Smith, 2014; Viana & Welsh, 2010). Litteratursøket identifiserte ingen studier som undersøkte sammenhengen mellom foreldrenes opplevde støtte og barnas helse og utvikling. Man antar imidlertid at sosial støtte hos foreldrene vil ha en indirekte effekt på barna via foreldrenes kapasitet til å vise omsorg for barna.

Tabell 9. Sosiale nettverk og sosial støtte

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Bird, Peterson et al. (2002) USA	99 foreldre med barn, alder ved adopsjon 18 mnd. (0 - 10 år)	I	T	Foreldre: familien støtter adopsjon	Foreldre: emosjonelle vansker, adopsjonsrelatert stress, lite mestringsfølelse, dårlige mestringsstrategier.	-
Goldberg & Smith (2014) USA	148 barn/foreldrepar, T2: 25 år	I	L	Foreldre: opplevd støtte før adopsjon (T1)	Foreldre: foreldrestress (T2)	-
Leung & Erich (2002) USA	117 barn/52 foreldrepar, 4,5 år (0 - 10 år)	I	T	Foreldre: støtte fra ektefelle/partner, andre adoptivforeldre, lege, barnehage	Familie: fungering og samhold	+
Reilly & Platz (2004) USA	373 barn/249 familier, 9,7 år	I	T	Foreldre: finansiell støtte og støttegrupper	Foreldre: fornøydhet med oppdragelsesmåte	+
Tornello, Farr et al. (2011) USA	351 barn/230 fedre, 7 år	I	T	Far: støtte fra familie og venner	Far: foreldrestress	-
Viana & Welsh (2010) USA	143 barn/mødre, T2: 6 mnd.	U	L	Foreldre: sosial støtte før adopsjon(T1)	Foreldre: foreldrestress (T2)	NS

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
				Foreldre: støtte fra hjelpeapparatet	Foreldre: foreldre-barn relasjonen	+
				Foreldre: tilgang på formell og uformell støtte	Foreldre: positiv effekt av adopsjon på familien	+

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

3.8.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

3.8.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte fire tverrsnittstudier om sammenhengen mellom sosial støtte fra ulike aktører og grad av fungering og tilpasning i adoptivfamilien: En om utenlandsadopsjon (Bird et al., 2002) og tre om innenlands- eller blandede adopsjoner (Leung & Erich, 2002; Reilly & Platz, 2004; Tornello et al., 2011).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom sosial støtte fra familien og grad av opplevde emosjonelle vansker hos 99 adoptivforeldre. Emosjonelle vansker ble undersøkt med et spørreskjema om hvor ofte i løpet av den siste måneden foreldrene hadde opplevd symptomer på blant annet angst og depresjon. Sosial støtte fra familien ble målt gjennom ett spørsmål om i hvilken grad familien har støttet beslutningen om å adoptere. Det ble kontrollert for adopsjonsrelatert stress (ta stilling til stressende situasjoner adoptivfamilier kan oppleve), grad av mestring (tiltro til egen mestring av ulike situasjoner og/eller bruk av ulike problemløsnings- eller mestringsstrategier) og selvfølelse, samt en rekke bakgrunnsfaktorer, som alder ved adopsjon og antall barn i familien (Bird et al., 2002). Resultatene viste at adoptivforeldre som følte mindre grad av sosial støtte fra familien, også rapporterte om høyere grad av emosjonelle vansker (angst, depressive symptomer, negativ affekt), adopsjonsrelatert stress (bekymringer vedrørende økonomi og adoptivbarnet), lavere mestringsfølelse, og bruk av mindre optimale mestringsstrategier.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte betydningen av sosial støtte fra familie og venner hos 230 homofile adoptivfedre for grad av opplevd foreldrestress (PSI) (Tornello et al., 2011). Gjennomsnittsalder på barna ved måling var 7 år. Sosial støtte ble målt med spørsmål om for eksempel hjelp fra familien eller om de kan snakke med venner om problemer. Resultatene viste at adoptivfedre som rapporterte mindre støtte fra familie og venner, også rapporterte høyere grad av foreldrestress.

En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom oppfatning av grad av støtte fra ulike aktører (ektefelle/partner, storfamilien, venner, helsetjeneste og støtteapparat) og grad av fungering og samhold i adoptivfamilier (ikke klart spesifisert hvordan er målt). Dette var familier som hadde adoptivbarn med ulike fysiske eller psykiske funksjonsnedsettelse, og dertil spesielle behov (Leung & Erich, 2002). Utvalget bestod av 117 adoptivbarn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 4,5 år), og flesteparten av barna hadde erfart flere omplasseringer og/eller omsorgssvikt og misbruk. Det er ikke spesifisert hvordan fungering og samhold i familiene ble målt. Resultatene viste at høyere grad av opplevd støtte fra ektefelle/partner, andre adoptivforeldre, familiens lege eller barnehage var positivt relatert til bedre fungering i adoptivfamilien. Denne effekten vedvarte selv etter at forskerne kontrollerte for grad av problemer hos adoptivbarna. Høy

grad av støtte fra slektninger, skolevesenet eller støtteapparat var imidlertid negativt relatert til adoptivfamiliens fungering.

Nok en amerikansk studie undersøkte betydningen av forskjellige former for støtte fra ulike aktører for adopsjonsutfall som familiens fungering, kvaliteten på forholdet mellom adoptivbarn og –foreldre, samt parforholdet til foreldrene (Reilly & Platz, 2004). Utvalget besto av 249 adoptivfamilier med totalt 373 adoptivbarn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 3,1 år, SD = 3; gjennomsnittsalder ved måling = 9,7 år, SD = 4,2) med spesielle behov. Ulike formelle former for støtte inkluderte finansiell, juridisk og helserelatert, mens mer uformell form for støtte var for eksempel støttegrupper. Adoptivforeldrene ble spurt om de hadde trengt noen av disse formene for støtte, og hvis de rapporterte om et behov, ble de spurt om de mottok støtten og hvordan kvaliteten på støtten var. Kvaliteten på familiens fungering, forholdet mellom adoptivbarn og –foreldre, samt parforholdet ble målt gjennom spørsmål som for eksempel hvordan adopsjonen hadde påvirket foreldrenes parforhold og om de får mye glede ut av å være foreldre. Resultatene viste at både finansiell støtte fra det offentlige og mer uformell støtte fra støttegrupper var positivt assosiert med adoptivforeldrenes grad av fornøydhet med hvordan de oppdro adoptivbarna. Manglende støtte fra støtteapparat var assosiert med lavere kvalitet på relasjonen mellom adoptivforeldre og barn. Videre var adoptivforeldrenes følelse av å ha tilgang på både formell og uformell støtte positivt assosiert med deres følelse av at adopsjonen i sin helhet hadde hatt en positiv innvirkning på familien.

3.8.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte to longitudinelle studier om betydningen av ulike former for sosial støtte for adoptivfamiliens fungering og grad av stress, én studie om utenlandsadopsjon (Viana & Welsh, 2010) og én studie om innenlands- eller blandede adopsjoner (Goldberg & Smith, 2014).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte betydningen av sosial støtte fra venner og familie målt før adopsjon, for grad av foreldrestress målt seks måneder etter adopsjon (Viana & Welsh, 2010). Utvalget besto av 143 adoptivmødre og deres adoptivbarn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 1,37 år, SD = 1,53), fra henholdsvis Kina (37 %), Korea (30 %), Latin Amerika (13 %), Øst-Europa (11 %) og andre asiatiske land (9 %). Analysene kontrollerte for en rekke andre pre-adoptive faktorer ved barna (alder, kjønn, spesielle behov) og foreldrene (demografi, depressive symptomer, forventninger rundt barnets helse og fungering). Sosial støtte ble målt ved spørsmål som «Jeg/vi har venner/familie som kan bistå med praktisk hjelp og emosjonell støtte når jeg/vi trenger det». Resultatene viste at lavere grad av sosial støtte fra familie og venner før adopsjon var signifikant assosiert med høyere grad av foreldrestress. Denne sammenhengen var ikke lenger signifikant når man kontrollerte for de andre pre-adoptive faktorene.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte betydningen av støtte fra familie og venner for foreldrestress, og endring i denne typen stress, hos adoptivforeldre over en toårsperiode (Goldberg & Smith, 2014). Studien kontrollerte for pre-adoptive faktorer som depressive symptomer, kvaliteten på parforholdet og ulike karakteristikk hos adoptivbarna som alder ved adopsjon og emosjonelle og/eller atferdsvansker. Utvalget bestod av 148 adoptivforeldre og deres adoptivbarn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 5,6 måneder, SD = 10,3; gjennomsnittsalder ved post-adopsjonsmåling = 2,5 år, SD = ,9). Grad av opplevd støtte fra familie og venner ble før adopsjon målt ved spørsmål som «venner/familie gir meg den moralske støtten jeg trenger», mens grad av foreldrestress ble målt etter tre måneder, ett år og to år etter

adopsjon. Resultatene viste at lavere grad av opplevd støtte fra venner og familie i tiden før adopsjon, var signifikant relatert med høyere grad av post-adoptivt foreldrestress. Dette gjaldt selv når det ble kontrollert for betydningen av de andre pre-adoptive variablene, som depressive symptomer hos foreldrene, kvalitet på parforholdet og karakteristikk hos adoptivbarna.

3.8.3 Oppsummering og diskusjon

Alle studiene rapporterte om en positiv sammenheng mellom formell og uformell støtte, og mindre foreldrestress og mer mestring og fornøydhet med foreldrerollen. Tverrsnittstudiene evner derimot ikke å si noe om hverken årsaksforhold eller retning. Vi vet ikke med utgangspunkt i studiene i hvilken grad det er mangel på sosial støtte som bidrar til stress og mistrivsel, eller om det er graden av stress og mistrivsel som bidrar til mangel på opplevd og/eller faktisk mottatt sosial støtte for familiene. Det kan også være slik at det å få et sykt barn eller et krevende barn gjør at man ikke har tid til å snakke eller treffe familie og venner. Det er derfor en styrke ved en av tverrsnittstudiene at de har kontrollert for vansker hos barna.

Begge de to longitudinelle studiene viser at opplevd sosial støtte før adopsjon, er knyttet til mindre foreldrerelatert stress etter adopsjon. Begge studiene kontrollerte videre for en rekke forhold både ved foreldrene, familiene og barna som kan antas å påvirke i hvilken grad man oppsøker og mottar støtte fra omgivelsene. Den ene studien fant da at effekten forsvant, mens den andre fant at effekten av støtte ble opprettholdt. Studien hvor effekten av støtte før adopsjon forsvant etter kontroll for egenskaper ved foreldrene, familiene og barna, fant imidlertid at støtte fra omgivelsene og hjelpeapparatet etter adopsjon hadde en positiv sammenheng med kvaliteten på foreldre-barn relasjonene og på familien.

Samlet sett viser studiene at jo mer foreldrene rapporterer om støtte fra omgivelsene, jo oftere rapporterer de om lite foreldrestress og mer mestringsfølelse som foreldre. Dette gjelder også etter at man har kontrollert for de viktigste alternative forklaringsvariablene. Det kan dermed se ut til at sosial støtte kan ha en egen selvstendig effekt på foreldrene. Det er imidlertid gjennomført for få longitudinelle studier til at man med utgangspunkt i de presenterte studiene kan si dette med sikkerhet.

4 Familiedynamikk

I denne delen oppsummerer vi resultatene fra studier som omhandler egenskaper ved adoptivforeldrene som anses å være dynamiske og samspillsorienterte, både fordi de antas å kunne påvirke utfall hos adoptivbarn, men også fordi foreldrene selv kan bli påvirket av adoptivbarnas egenskaper. Familiedynamikk viser til at familiens fungering kan påvirkes både av egenskaper ved barnet, egenskaper ved enkeltforeldre, relasjonen mellom foreldre og barn, samt relasjonen mellom ektefellene.

Hovedspørsmålet i vår gjennomgang av studiene vil være i hvilken grad det med utgangspunkt i de identifiserte studiene vil være grunnlag for å konkludere med at foreldrenes oppdragelsesstil og foreldreferdigheter i seg selv påvirker barnets helse og

utvikling. Dette stiller helt spesielle krav til studiene da man her må kunne skille de ulike effektene fra hverandre. Vi vil presentere alle de identifiserte studiene, men konklusjonen vil i hovedsak basere seg på de longitudinelle og de genetisk informative studiene, med størst vekt på sistnevnte.

Til sist vil vi også her presentere studiene som omhandler hvilke faktorer som antas å påvirke graden av foreldrestress hos foreldrene. Dette er studier med foreldrestress som utfallsmål. Det er viktig å kunne identifisere hvilke egenskaper ved foreldrene som gjør de best egnet til å tåle potensielt stressede perioder senere i barnets liv, og da spesielt hvis barna har ulike former for vansker.

4.1 Skoleforventninger og læringsstøttende atferd

Læringsstøttende atferd er et relativt vidt begrep som rommer handlinger og egenskaper hos foreldre som stimulerer barnas kognitive og utdanningsrelaterte utvikling. Dette inkluderer blant annet hvor ofte foreldrene leser for barna sine, i hvilken grad de deltar på aktiviteter sammen med barna, deres holdninger til lekser og skole, hvilke forventninger de har til barnas skoleprestasjoner, samt hvor engasjerte og involverte de er i barnets skolehverdag. Et stort antall studier blant ikke-adoptivfamilier har vist at høyere grad av engasjement og positive holdninger til skole hos foreldre er assosiert med bedre skoleprestasjoner hos barna (for en oversikt, se; Johnson, McGue, & Iacono, 2007a).

Grunnen til at temaet faller inn under kapitlene om familiedynamikk er at hovedspørsmålet er på hvilken måte barn og foreldre gjensidig påvirker hverandre. Barna vil kunne motiveres av foreldrenes støtte og forventninger, men foreldrenes forventninger til barna vil bli også påvirket av barnas faktiske evner. Foreldrenes støtte til skolearbeidet blir påvirket av elevenes vansker med skolearbeidet. Det er derfor vanskelig å skille ut den selvstendige effekten av foreldrenes læringsstøttende atferd på barnas skoleprestasjoner.

4.1.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte én tverrsnittstudie om sammenhengen mellom adoptivforeldres læringsstøttende atferd og utdanningsutfall hos adoptivbarn (Werum, Davis, Cheng, & Browne, 2018). Videre ble det funnet én longitudinell studie om sammenhengen mellom læringsstøttende atferd hos adoptivforeldre og utdanningsutfall hos adoptivbarn (Tan et al., 2017). Det ble også funnet tre studier som så på betydningen av adoptivforeldrenes læringsstøttende atferd for utdanningsutfall hos adoptivbarn, der det ble kontrollert for genetiske faktorer (Johnson et al., 2007a, 2007b; Wadsworth, Corley, Hewitt, Plomin, & DeFries, 2002).

Tabell 10. Skoleforventninger og læringsstøttende atferd

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Johnson, McGue et al. (2007) (2) USA	409 familier, 10 - 22 år / 208 ikke-adoptivfamilier med genetisk relaterte søsken n = 208	I	G	Foreldre: forventet lengde på barnets utdannelse	Barn: skolekarakterer og engasjement i skolen	+
				Barn: skolekarakterer	Foreldre: forventet lengde på barnets utdannelse	+

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Johnson, McGue et al. (2007) USA	409 familier, 10 - 22 år / 208 ikke-adoptivfamilier med genetisk relaterte søsken n = 208	I	G	Foreldre: forventet lengde på barnets utdannelse	Barn: skoleprestasjoner (mediert av intelligens)	+
Tan, Kim et al. (2017) USA	184 barn	I	L	Foreldre: utdanningsrelatert involvering, faktor 1: forventinger om utdanningsnivå	Barn: lese og regneferdigheter (test) i barnehagen	+
				Foreldre: utdanningsrelatert involvering, faktor 2: investering i barnas kognitive utvikling	Barn: økning i lese og regneferdigheter (test) over tre tidspunkt	+
				Foreldre: utdanningsrelatert involvering, faktor 3: vektlegging av sos og kognitive evner	Barn: nivå og økning i lese og regneferdigheter (test) over tre tidspunkt	+
Wadsworth, Corley et al. (2002) USA	195 barn/204 mødre/186 fedre, T1: 7 år, T2: 14 år og T3: 16 år	I	G	Foreldre: leseferdigheter (test)	Barn: leseferdigheter (test)	NS
Werum, Davis et al. (2018) USA	1577 barn, 6 - 17 år	I	T	Foreldre: deltagelse/tilstedeværelse i barnas fritid	Barn: involvering og motivasjon for skole	+

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ? : ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

4.1.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

4.1.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte kun én tverrsnittstudie om sammenhengen mellom adoptivforeldres læringsstøttende atferd og utdanningsutfall hos adoptivbarn (Werum et al., 2018).

Utenlands- og innenlandsadopsjon. En amerikansk studie av Werum et al. (2018) undersøkte om type adopsjon kunne ha sammenheng med hvorvidt adoptivforeldre investerte i sine barns utdanningsrelaterte utvikling, og om dette videre kunne ha noe å si for adoptivbarnas utdanningsutfall sammenlignet med ikke-adopterte barn (n = 60 844). Studien benyttet et utvalg bestående av barn mellom seks og 17 år (N = 62 421), hvorav 1577 var adopterte (internasjonal adopsjon n = 349, innenlandsadopsjon n = 617, eller fosterbarns adopsjon n = 611). Grad av investering hos adoptivforeldrene ble målt ved spørsmål om hvor ofte foreldrene og barna deltar på aktiviteter sammen, hvorvidt barnet er påmeldt til organiserte fritidstilbud, hvor ofte familien spiser middag sammen, hvorvidt foreldrene kjenner barnas venner samt om barnet går på privat eller offentlig skole (foreldrerapport). Utdanningsutfall hos adoptivbarna ble målt med spørsmål om hvorvidt barnet bryr seg om å gjøre det bra på skolen, hvor ofte foreldrene blir kontaktet av skolen grunnet problemer med barnet samt hvorvidt barnet gjør alle hjemmeleksene sine (foreldrerapportert). Resultatene viste at adoptivbarn, og særlig barn adoptert av

fosterfamilier, hadde dårligere utdanningsutfall sammenlignet med barn i ikke-adoptivfamilier. Samtidig viste resultatene at samtlige typer adoptivforeldre generelt investerte mer ressurser i barnas utdanning enn ikke-adoptivforeldre. Adoptivforeldre til barn adoptert fra utlandet viste høyest grad av investering, kontrollert for foreldrenes utdanning og inntekt. Høyere grad av investering ble videre funnet å være signifikant assosiert med bedre skoleprestasjoner. Denne sammenhengen var spesielt sterk hos de utenlandsadopterte barna.

4.1.2.2 Longitudinelle studier

Kun en longitudinell studie om sammenhengen mellom læringsstøttende atferd hos adoptivforeldre og utdanningsutfall hos adoptivbarn (innenlands- eller blandede adopsjoner) ble identifisert (Tan et al., 2017).

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom foreldrenes grad av utdanningsrelaterte involvering og barnas lese- og matteferdigheter (Tan et al., 2017). Studien fulgte et utvalg bestående av omtrent 14 000 barn i barnehagealder, hvorav 184 var adopterte. Barna ble testet på tre tidspunkt: Høst og vårsemesteret siste året i barnehagen og vårsemesteret i første klasse på barneskolen. Adoptivforeldrenes utdanningsrelaterte involvering ble målt i form av tre faktorer ved første måletidspunkt; 1) deres forventninger om hvilket utdanningsnivå barna ville oppnå (fra videregående til doktorgrad), 2) foreldrenes grad av investering i barnas kognitive utvikling (lese bøker, synge sanger, fortelle historier), og 3) i hvilken grad foreldrene vektla betydningen av barnas kognitive og sosiale ferdigheter i barnehagealder (evne til å vente på tur, sitte stille og følge med, kunne bokstaver og tall). Barnas utvikling i lese- og matteferdigheter ble kartlagt ved bruk av en-til-en vurderinger av barnas utvikling i lese- og språkkunnskaper og evne til matematisk tenkning (observatør). Resultatene viste at adoptivforeldrenes forventninger og grad av investering ble funnet å ha sammenheng med både nivå og vekst i barnas lese- og matteferdigheter. Foreldrenes forventninger om hvilket utdanningsnivå barnet ville oppnå var assosiert med høyere nivå i lese- og matteferdigheter i barnehagen. Høyere grad av investering i barnas kognitive utvikling var assosiert med økt vekst i barnas matteferdigheter over tid. Høyere grad av vektlegging av betydning av barnas kognitive og sosiale ferdigheter hos foreldrene, var assosiert med høyere nivå på både lese- og matteferdigheter i barnehagen, samt at disse ferdighetene styrkes over tid. På bakgrunn av disse funnene argumenterte forfatterne for at foreldre som legger stor vekt på betydningen av kognitive og sosiale ferdigheter hos barna, kan være tilbøyelige til å aktivt gå inn for at barna skal tilegne seg slike ferdigheter. Videre vil disse foreldrene mest sannsynlig også kunne justere sine forventninger til barnets akademiske prestasjoner, etter å ha observert i hvilken grad barnet viser interesse for og evne til læring.

4.1.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Vi identifiserte tre studier, samtlige om innenlands- eller blandede adopsjoner, som så på betydningen av adoptivforeldrenes læringsstøttende atferd for utdanningsutfall hos adoptivbarn, kontrollert for genetiske faktorer (Johnson et al., 2007a, 2007b; Wadsworth et al., 2002).

Wadsworth et al. (2002) undersøkte sammenhengen mellom leseferdigheter hos barn og foreldre i adoptivfamilier og ikke-adoptivfamilier, som var matchet basert på barnets kjønn, antall barn i familien, og fedrenes alder og sosioøkonomisk status. Utvalget bestod av om lag 200 adoptivfamilier som var matchet opp mot ikke-adoptivfamilier, og alle ble målt da barna var syv, 14 og 16 år. Leseferdigheter ble målt ved bruk av en validert test

som ble aldersjustert for å passe foreldrene og barna på de ulike tidspunktene. Barna ble kartlagt ved samtlige av tidspunktene, mens foreldrene kun ble målt ved første måletidspunkt. Resultatene viste at det ikke var sammenheng mellom leseferdighetene til adoptivforeldre og adoptivbarn ved noen av de tre måletidspunktene. Leseferdighetene til ikke-adoptivforeldrene var imidlertid signifikant assosiert med deres barns leseferdigheter, målt ved samtlige av de tre måletidspunktene. Resultatene antyder at individuell variasjon i leseferdigheter hos barn i hovedsak kan tilskrives genetiske faktorer mens miljømessige faktorer (adoptivforeldrenes leseferdigheter) ikke virker å ha direkte betydning for variasjonen i barns leseferdigheter.

En amerikansk studie av Johnson et al. (2007b) undersøkte betydningen av foreldrenes forventninger til hvor høy utdanning barna vil oppnå for barnas skoleprestasjoner, kontrollert for variabler som kjønn og intelligens. Studien anvendte et utvalg bestående av 409 adoptivfamilier med genetisk urelaterte adoptivsøsken og 208 ikke-adoptivfamilier med genetisk relaterte søsken (aldersspenn = 10 - 22 år ved måling). Skoleprestasjoner hos barna ble målt i form av gjennomsnittlig skolekarakter, mens foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå ble målt ved spørsmål om forventet lengde på barnets utdanning (kun videregående, lavere grad høyskole/universitet, høyere grad høyskole/universitet). Intelligens ble målt med WISC-R eller WAIS-R avhengig av barnets alder. Resultatene viste at det ikke var noen forskjell i grad av forventninger til barnas fremtidige utdanningsnivå hos adoptiv- og biologiske foreldre. Videre viste resultatene at høyere grad av forventninger til barnas utdanningsnivå var positivt assosiert med høyere gjennomsnittlig skolekarakter, og at denne sammenhengen i stor grad ble forklart av barnas intelligens. Dvs at adoptivforeldrenes forventninger var et resultat av observasjonen av barnas faktiske ferdigheter, heller enn at det var foreldrenes forventninger som påvirket barna. Samtidig antydte resultatene at assosiasjonen mellom foreldres forventninger til barnas utdanningsnivå og barnas intelligens, var signifikant sterkere hos adoptivbarna fremfor hos de biologiske barna. Forfatterne tolket denne forskjellen dithen at adoptivforeldre i større grad enn biologiske foreldre evner å justere sine forventninger om barnets fremtidige utdanningsnivå i tråd med adoptivbarnets faktiske skoleprestasjoner og kognitive kapasitet. De antar dette er fordi adoptivforeldre har mindre grunn enn biologiske foreldre til å forvente at barnet vil være lik seg selv på skolerelaterte prestasjoner. I lys av disse resultatene er denne studien viktig å ha med i dette delkapittelet, selv om den ikke direkte ser på betydningen av foreldres læringsstøttende atferd, fordi den viser at retning på påvirkning ikke nødvendigvis kun går fra foreldre til barn, men at også barnas evner og egenskaper kan påvirke foreldrenes utdanningsrelaterte forventninger.

Samme utvalget som i studien beskrevet over ble også anvendt i en studie av Johnson et al. (2007a) for å undersøke hvorvidt sammenhengen mellom foreldres forventninger til hvor høy utdanning barna vil oppnå og barnas skoleprestasjoner, kontrollert for barnas intelligens, kjønn og foreldrenes oppdragelsesstil, kunne tilskrives genetiske eller miljømessige faktorer. Foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå ble målt med et spørsmål om forventet lengde på barnets utdanning (kun videregående, lavere grad høyskole/universitet, høyere grad høyskole/universitet). Skoleprestasjoner ble målt i form av to faktorer; karakterer i ulike fag (rapportert av lærere og foreldre) samt hvor engasjert barnet er i skolen (interesse for skolearbeid, gjør lekser uten å bli påminnet det, ønske å få gode karakterer, trives med å gå på skolen, selvrapportert). Foreldrenes oppdragelsesstil ble målt ved å stille barn og foreldre spørsmål om fravær av konflikt, og om foreldre og barn har et varmt gjensidig forhold. Resultatene viste at sammenhengen mellom foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå og barnas skolekarakterer

var signifikant sterkere i adoptivutvalget enn i ikke-adoptivutvalget. Samtidig viste resultatene at en stor andel av den individuelle variasjonen innad i de målte faktorene primært kunne tilskrives genetisk påvirkning. Det samme var tilfelle for sammenhengen mellom foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå og barnas skoleprestasjoner. Like fullt viste resultatene at miljøpåvirkning var av betydning for den individuelle variasjonen i målene. Dette gjaldt særlig for barnas skoleengasjement og for sammenhengen mellom dette og foreldrenes forventninger om barnas utdanningsnivå. Til sammen indikerer disse resultatene at adoptivforeldres forventninger til barnas utdanningsnivå og atferd knyttet til disse forventningene kan ha en liten, men like fullt direkte, miljømessig påvirkning på barnas utdanningsutfall. I tillegg antyder funnene som viser at sammenhengen mellom foreldrenes forventninger, barnas skoleengasjement og skolekarakterer i stor grad kan tilskrives miljøpåvirkning (ikke-delt), og at barnas skolerelaterte evner og prestasjoner også synes å påvirke foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå. I lys av dette argumenterte forfatterne for at det mest sannsynlig foreligger en gjensidig påvirkningseffekt mellom barn og foreldre. Foreldres forhåndsforventninger til barnas fremtidige utdanningsnivå er basert på foreldrenes egne skoleerfaringer og bidrar til å forme foreldrenes skolerelaterte sosialiseringsspraksis mot sine barn, men vil i stor grad justeres i takt med barnets faktiske evner og prestasjoner.

4.1.3 Oppsummering og diskusjon

Er det sammenheng? Alle studiene med unntak av én, rapporterer om en positiv sammenheng mellom foreldrenes forventninger og involvering på den ene siden, og barnas skoleferdigheter og skoleresultater på den andre siden. Dette gjelder også der barnas ferdigheter ble målt ved en test heller enn foreldrenes rapportering. Det var kun studien som så på sammenhengen mellom faktiske leseferdigheter hos foreldre og barn som ikke rapporterte om noen sammenheng. Dette er kanskje ikke så uventet da foreldrenes oppfølging og støtte av barna ikke nødvendigvis trenger å være påvirket av foreldrenes egne leseferdigheter. Selv om det finnes få studier, tyder disse på at det er en faktisk sammenheng mellom foreldres forventninger og læringsstøttende atferd, og barnas skoleresultater og kognitive ferdigheter.

Hvem påvirker hvem? Tre av studiene tar utgangspunkt i foreldrenes forventninger om lengde på utdannelsen. Man tolker resultatene dithen at foreldrenes forventninger stimulerer barna til mer innsats og mer motivasjon for skolen. Det er imidlertid en like plausibel antagelse at det heller er barnas skoleferdigheter og engasjement som driver foreldrenes forventninger om at barna vil ta en lang utdanning. Kun én av studiene tok utgangspunkt i foreldrenes faktiske involvering i barnas kognitive utvikling. De fant at jo mer tid foreldrene investerte i barnas kognitive utvikling, jo mer økte barnas lese og skriveferdigheter over tid. Man kan imidlertid heller ikke her vite om noe av effekten skyldes at de av barna som styrker sine ferdigheter mest over tid, i større grad motiverer foreldrene til å lese sammen med barna. Flere av studiene i dette delkapittelet argumenterer derfor også for at det er like sannsynlig at barnas ferdigheter påvirker foreldrene, som motsatt.

Studiene til Johnson et al. (2007a, b) viser at det eksisterer en slik gjensidig påvirkning mellom foreldrenes forventninger og barnas egenskaper og skoleferdigheter. Samme studie viser også at det er variasjonen i barnas intelligens som i stor grad ser ut til å underbygge sammenhengen mellom foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå og skolekarakter hos barna (Johnson et al., 2007b). Dette tyder på at resultatene fra de presenterte studiene i stor grad kan tilskrives barnas effekt på foreldrene, og ikke motsatt.

Studiene viser også at størstedelen av variasjonen i skoleferdigheter kan tilskrives genetikk, men også at foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå synes å bidra til individuell variasjon i skolerelaterte utfall hos barn. Denne effekten er imidlertid liten. Oppsummert kan man her si at man ikke har nok studier til å konkludere. Men resultatene tyder på at sammenhengen mellom foreldrenes støtte og forventninger, og barnas ferdigheter, mer er et resultat av at barnas evner påvirker foreldrenes forventninger, heller enn at foreldrenes atferd påvirker barnas ferdigheter.

4.2 Familiemiljø

I dette delkapittelet har vi samlet alle studiene som ser på effekten av familiens fungering/samhandling/kommunikasjonsstil på barnets helse og utvikling. Dette innebærer faktorer som måten familiemedlemmer snakker til hverandre og kommuniserer på, deres grad av opplevd samhold og samhørighet, den følelsesmessige tonen de benytter seg imellom, samt hvorvidt familieklimaet er preget av støtte eller konflikt og kritikk. Begrepet familiemiljø er videre avgrenset til å ikke inkludere samhandlingsfaktorer som adoptivforeldres oppdragelsesstil eller deres egen tilknytningsevne da dette er mer særegne og individuelle aspekter/egenskaper ved adoptivforeldre som er nærmere beskrevet i neste kapittel.

Kvaliteten på miljøet i familien anses å være viktig for barns psykososiale utvikling i kraft av å kunne fungere som en trygg og stabil base for barns utvikling, utforskning, læring og identitetsdannelse. Familiemiljøet er samtidig en viktig indikator på foreldrenes fungering, personlighet, og psykiske helse. Til sist er det også grunn til å anta at om noen av barna utvikler vansker så vil dette påvirke hele familien. Det er derfor ved gjennomgang av studiene i dette delkapittelet viktig å vurdere i hvilken grad studiene klarer å identifisere hvem som påvirker hvem, samt i hvilken grad det er familiemiljøet i seg selv som påvirker barnet, eller om dette heller er en indikator på foreldrenes manglende omsorgsevne ovenfor barnet.

4.2.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte syv tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom egenskaper ved familien og ulike utfall hos adopterte barn, ungdom og unge voksne. (Averett et al., 2009; Balenzano, Coppola, Cassibba, & Moro, 2018; Crea, Chan, & Barth, 2014; Ji, Brooks, Barth, & Kim, 2010; Matthews, Tirella, Germann, & Miller, 2016; Rueter & Koerner, 2008; Santos-Nunes, Narciso, Vieira-Santos, & Roberto, 2018; Wydra & O'Brien, 2018), to longitudinelle studier (O'Connor, Jenkins, Hewitt, DeFries, & Plomin, 2001; Tung, Norona, Lee, Langley, & Waterman, 2018) og to genetisk informative studier (Tienari et al., 2004; Wahlberg et al., 2004).

Tabell 11. Familiemiljø

Ref.	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
Averett et al. (2009) USA	1384 barn, 1,5 - 5 år	I	T	Familiefungering: familiens styrker og evner	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	-	Effekt kun for ungdommene, ikke barna
Balenzano, Coppola	59 barn, 11- 24 år	I	T	Familie: familiemiljø: samhold og konflikt	Barn: depressive symptomer	-	

Ref.	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
et al. (2018) Italia							
Crea, Chan et al. (2014) USA	449 barn/famili er, 16 år	I	T	Familie: familiemiljø: samhold, struktur og forutsigbarhet, tilhørighet i familien	Barn: ADHD symptomer (foreldrerapportert)	+	Artikkelforfatterne tolket resultatene dithen at kvaliteten på familiemiljøet kan fungere som både en beskyttende og en eskalerende faktor for adoptivbarns risiko for ADHD- symptomer
Ji, Brooks et a (2010) USA	346 barn/famili er, 15,5 år	I	T	Familie: familiemiljø: samhold, struktur og forutsigbarhet (foreldrerapportert)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	-	Barn med pre- adopsjon omsorgssvikt hadde mindre internaliserende vansker dersom vokst opp i adoptivfamilie med godt familiemiljø
Matthew s, Tirella et al. (2016) USA	88 barn/famili er, 17år (5 - 25 år)	U	T	Familie: familiefungering: samhold og tilpasning (foreldrerapp.)	Barn: sosial tilpasning og akademisk prestasjon (selvrapp.)	NS	
				Familiefungering: evne til møte og takle problemer (foreldrerapp.)	Barn: sosial tilpasning og akademisk prestasjon (selvrapp.)	-	
O'Conno r, Jenkins et al. (2001) USA	158 barn/famili er, T1: 10 år, T2: 12 år	I	L	Familie: familiemiljø (affektivitet)	Barn: økning i popularitet hos jevnaldrende (lærerrapp.) (T1, T2)	+	
				Familie: familiemiljø	Barn: problemer med jevnaldrende	NS	
Rueter & Koerner (2008) USA	592 barn/famili er, 16 år	I	T	Familie: samhandlingsmønster (observasjon)	Barn: eksternaliserende vansker (observasjon og rapportert)	-	
Santos- Nunes, Narciso et al. (2018) Portugal	102 familier, 6 - 17 år	I	T	Familie: familiemiljø: samhold og konflikt	Barn: prososial kompetanse og aggresjon(foreldrerappo rtert)	NS	
Tiernari, Wynne et al. (2004) Finland	303 barn, T1: 23 år (11 - 57 år), T3: 44 år	I	G L	Familie: familiemiljø: konflikt, samhandling, grensesetting (intervju og observasjon) Biologisk mor: schizofreni	Barn: schizofreni symptomer	+	Utvalg: barn med mødre med diagnose. Barn med genetisk sårbarhet med oppvekst i mer harmonisk familiemiljø (lav konflikt) hadde lavere forekomst av diagnoser

Ref.	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
Tung, Norona et al. (2018) USA	82 barn/familier, 4 år (0 - 8 år)	I	L	Familie: familiemiljø før adopsjon (grad av samhold)	Barn: eksternaliserende vansker. T1-T5 (foreldrerapportert), T6 (selv- og foreldrerapportert)	NS	Kontrollert for barnas temperament, kjønn, alder ved adopsjon, grad av pre-adoptiv omsorgssvikt
Wahlberg, Wynne et al. (2004) Finland	109 barn, T1: 18 år	I	G L	Familie: mors kommunikasjonsmønstre, koding av lydbånd. Biologisk mor: schizofrenispektrumlidelse	Barn: Psykisk lidelse	+	Interaksjonseffekt: genetisk sårbare barn oppvokst med foreldre med kommunikasjonsavvik hadde størst risiko for psykisk lidelse

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

4.2.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

4.2.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte syv tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom hvordan adoptivfamilien fungerer og ulike utfall hos adopterte barn, ungdom og unge voksne: en studie om utenlandsadopsjon (Matthews et al., 2016) og syv studier om innenlands- eller blandede adopsjoner (Averett et al., 2009; Balenzano et al., 2018; Crea et al., 2014; Ji et al., 2010; Rueter & Koerner, 2008; Santos-Nunes et al., 2018; Wydra & O'Brien, 2018).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom familiefungering i adoptivfamilien, adoptivforeldrenes grad av fornøydhet med adopsjonen, adoptivbarnas akademiske prestasjoner og sosiale tilpasning. Det ble kontrollert for barnas pre-adoptive erfaringer (Matthews et al., 2016). Utvalget bestod av 88 adopterte ungdommer og unge voksne mellom 15 og 25 år (gjennomsnittsalder = 17 år) og deres foreldre. Familiefungering ble målt ved bruk av tre skalaer (foreldrerapportert) som målte henholdsvis 1) grad av samhold mellom familiemedlemmene og deres evne til å tilpasse seg hverandres behov, 2) grad av samlet familierelatert stress samt 3) familiemedlemmenes evne til å møte og takle problemer. Sosial tilpasning og akademisk prestasjon hos adopterte ungdom ble målt ved selvrapport på ulike skalaer. Disse inkluderte mål på psykisk helse (angst), selvfølelse, følelser rundt eget utseende, grad av popularitet og lykke, skoleprestasjoner og fremtidige målsettinger i livet. Resultatene viste at god evne til å møte og takle problemer hos familiemedlemmene, vurdert av adoptivforeldrene, var positivt assosiert med god sosial tilpasningsevne hos adoptivungdommene. De andre indikatorene på adoptivfamiliens fungering var ikke signifikant relatert med utfall hos adoptivbarna. Det er samtidig viktig å påpeke at denne sammenhengen forelå, uten at det i analysene ble kontrollert for de andre miljøfaktorene.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie brukte to utvalg, bestående av 384 adoptivfamilier og 208 ikke-adoptivfamilier, for å undersøke betydningen av ulike typer samhandlingsmønstre i familien for tilpasning hos 16 år gamle

ungdommer (Rueter & Koerner, 2008). Samhandlingsmønstrene mellom familiemedlemmene ble målt ved å observere en samarbeidsoppgave, og kategorisere atferden i én av to kategorier. Orientering mot kommunikasjon målt som hvorvidt familiemedlemmene klart uttrykte sine synspunkter, lyttet til hverandre og grad av uttrykt kjærlighet, varme og støtte, eller orientering mot konformitet og føyelighet ble målt som hvorvidt familiemedlemmene forsøkte å overbevise, påvirke og/eller kontrollere de andres synspunkt. Tilpasning hos ungdommene ble målt med flere informasjonskilder; ved observasjon av ungdommenes grad av utagerende vansker i form av fiendtlighet og konflikt med foreldrene, samt ved spørsmål om hvorvidt de hadde skulket skolen, ødelagt ting, eller havnet i slåsskamp/konflikt med jevnaldrende (lærer- og selvrapportert). Resultatene viste at ungdommer i adoptivfamilier oftere ble rapportert et høyere nivå av utagerende vansker enn ungdommer i ikke-adoptivfamilier. Samtidig viste resultatene at det forelå en interaksjonseffekt, hvor familiens typiske samhandlingsmønster påvirket sammenhengen mellom å være adoptert og å ha utagerende vansker. Adoptivungdommer hadde signifikant høyere grad av utagerende vansker i familier hvor samhandlingsmønsteret var orientert mot konformitet og kontroll. Det var derimot ingen forskjeller mellom adoptivbarn og ikke-adoptivbarn på grad av utagerende vansker i familier hvor samhandlingsmønsteret var preget av god kommunikasjon og støttende relasjoner. Forfatterne tolket resultatene dithen at et familieklima preget av høy grad av kontroll og rigid kommunikasjon kan slå mer uheldig ut for adopterte ungdommer enn ikke-adopterte ungdommer.

Enda en amerikansk studie fant at adoptivbarn som rapporterte om høyere grad av kjærlig og varmt familieklima (affektiv responsivitet) innad i adoptivfamilien og sterkere tilknytning til sine adoptivmødre, også rapporterte høyere grad av familiesamhold og tilfredshet med sin adoptivfamilie (Wydra & O'Brien, 2018). Studien hadde et utvalg bestående av 50 adoptivbarn mellom åtte og 18 år (gjennomsnittsalder = 12,9 år, SD = 2,9, aldersspenn ved adopsjon = 0 - 16 år, både utenlands- og innenlandsadopsjon) og deres adoptivforeldre. Tilknytning til mor og far ble målt ved hjelp av et spørreskjema til barna der de svarte på enkeltspørsmål om relasjonen til foreldrene, mens kjærlig og varmt familieklima ble målt med spørsmål om hvordan familien uttrykker kjærlighet og varme for hverandre. Resultatene viste at foreldre som rapporterte høyere grad av kjærlig og varmt klima innad i familien, også rapporterte høyere grad av familiesamhold og tilfredshet med adoptivbarnet, mens adoptivbarnets tilknytningsstil ikke var signifikant assosiert med disse utfallene hos adoptivmødre.

En annen amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom kvaliteten på familiemiljøet (samhold og samholdighet) i adoptivfamilier og adoptivbarnas psykososiale tilpasning i ungdomsårene (Ji et al., 2010). Studien kontrollerte for betydningen av pre-adoptive risikofaktorer som prenatal eksponering til rusmidler, omsorgssvikt og antall plasseringer utenfor hjemmet før adopsjon. Utvalget bestod av 379 adoptivforeldre og deres adoptivbarn (gjennomsnittsalder ved måling = 15,5 år, SD = 1,2). Familiemiljøet ble målt ved spørsmål om i hvilken grad dette generelt var preget av samhold, struktur og forutsigbarhet. Psykososial tilpasning hos adoptivbarn ble målt ved spørsmål om eksternaliserende (lyver, plager andre) og internaliserende vansker (depressive symptomer). Det var adoptivforeldrene som svarte på spørsmålene i begge målene. Resultatene viste en direkte statistisk signifikant sammenheng mellom et positivt familiemiljø, og lavere grad av eksternaliserende og internaliserende problemer hos adoptivbarna. Resultatene viste videre at prenatal eksponering til rusmidler hadde en negativ innvirkning på miljøet i adoptivfamilien, som videre hadde en negativ innvirkning på adoptivbarnas tilpasning. Adoptivbarn som hadde opplevd pre-adoptiv omsorgssvikt

hadde lavere grad av internaliserende vansker dersom de hadde vokst opp i en adoptivfamilie preget av godt samhold og samhørighet. Forfatterne konkluderte dermed med at et positivt familieklima kan ha en beskyttende virkning på den psykososiale utviklingen til adoptivbarn som ellers har en pre-adoptiv sårbarhet. Disse resultatene må likevel tolkes med forsiktighet ettersom det kun var adoptivforeldrene som rapporterte på samtlige av målene.

Data fra samme forskningsprosjekt som beskrevet over ble anvendt for å undersøke sammenhengen mellom kvaliteten på familiemiljøet i adoptivfamilien (N = 449) og ADHD symptomer hos adoptivbarna ved 16 år alder (Crea et al., 2014). Studien benyttet pre-adoptive risikofaktorer som fødselsvekt, alder ved adopsjon, adopsjon fra fosterhjem, kjønn og hvorvidt barna tidligere hadde blitt diagnostisert med ADHD som prediktorer i analysen. Familiemiljøet ble målt ved bruk av to skalaer, begge foreldrerapportert. Den ene omhandlet hvorvidt familieklimaet var preget av samhold, struktur og forutsigbarhet. Den andre omhandlet i hvor stor grad de individuelle familiemedlemmene følte de passet godt sammen med øvrige familiemedlemmer samt hvorvidt familien passet inn med det øvrige samfunnet. Grad av ADHD-symptomer hos adoptivbarna ble målt ved bruk av spørsmål om forekomst av ulike typer atferd (hyperaktivitet) knyttet til ADHD (foreldrerapportert). Resultatene viste både direkte og indirekte sammenhenger mellom familiemiljø og ADHD-symptomer hos adoptivbarna. Familiemiljø hadde også en direkte negativ sammenheng med ADHD-symptomer, noe som indikerer at familiemiljø kan være en medierende faktor. Tidligere ADHD diagnose og adopsjon fra fosterhjem hadde en indirekte sammenheng med ADHD-symptomer ved 16 år.

En portugisisk studie undersøkte betydningen av familiemiljø for tilpasning hos adoptivbarn kontrollert for faktorer som foreldrestress og en rekke demografiske faktorer som alder, kjønn, antall barn, lengden på parforholdet (Santos-Nunes et al., 2018). Barna var mellom seks og tolv år, og utvalget bestod av ulike familietyper, inklusive 102 adoptivfamilier, 33 familier med både biologiske og adoptivbarn, samt 102 familier med biologiske barn. Familiemiljø ble målt ved bruk av to skalaer. Skalaene målte grad av samhold ved å spørre om hvorvidt man i familien har tid og oppmerksomhet til hverandre, og konflikt i form av hvor ofte man krangler. Tilpasning hos barna ble målt ved spørsmål om barnet evner å dele (mål på prososial kompetanse) og hyppighet av raseriutbrudd (mål på problematferd). Alle målene var rapportert av foreldrene. Resultatene viste at det ikke var noen signifikant sammenhenger mellom noen av indikatorene på familiemiljø og barnas tilpasning i noen av familiegruppene.

En italiensk studie undersøkte betydningen av familiemiljøet i adoptivfamilien for sammenhengen mellom pre-adoptive risikofaktorer (for eksempel alder ved adopsjon, omsorgssvikt, overgrep, institusjonalisering, rusmisbruk hos biologiske foreldre) og psykologisk tilpasning hos adoptivbarn (Balenzano et al., 2018). Utvalget bestod av 37 adopterte ungdommer mellom elleve til 18 år og 22 adopterte unge voksne mellom 18 – 24 år. De pre-adoptive risikofaktorene ble hentet fra de offisielle filene som forelå ved adopsjon. Familiemiljø ble målt som en overordnet faktor kalt «kvalitet på familierelasjonen». Dette målet bestod av de samme to skalaene som i studien beskrevet over slått sammen, det vil si grad av samhold (hvorvidt man har tid og oppmerksomhet til hverandre) og konflikt (hvor ofte man er sinte på hverandre). Psykologisk tilpasning hos de adopterte ungdommene og unge voksne (selvrapportert) ble målt ved bruk av to skalaer som målte henholdsvis plager (distress, målt med ASEBA hos ungdommer eller SCL-90-R hos unge voksne) og trivsel (well-being). Skalaen som målte plager, målte grad av depressive symptomer, angst, kvaliteten på sosiale relasjoner og somatiske plager. Trivselsskalaen målte grad av selvfølelse, autonomi, personlig vekst, samt følelse av

mening med livet. Resultatene viste at bedre kvalitet på familierelasjonene var positivt assosiert med god trivsel hos adopterte ungdommer og unge voksne, og negativt assosiert med plager. Resultatene viste videre at det var en positiv sammenheng mellom å ha kontakt med sine biologiske foreldre (målt i frekvens) og de adoptertes positive tilpasning, men kun når det var mindre god kvalitet i adoptivfamiliens relasjonelle klima. Kontakt med biologiske foreldre hadde derimot en negativ sammenheng med målet på god tilpasning hos de adopterte når kvaliteten på familierelasjonene i adoptivfamilien var god. Forfatterne tolket dette resultatet dithen at adopterte ungdommer som vokser opp i adoptivfamilier med godt samhold og lite konflikt og som også har kontakt med sine biologiske foreldre kan oppleve en tilhørighetskonflikt.

I en amerikansk studie av Averett et al. (2009), undersøkte forfatterne omfanget av eksternaliserende og internaliserende vansker hos innenlandsadopterte barn. Det ble kontrollert for demografiske- og bakgrunnsfaktorer; kjønn, barnets alder, opplevd omsorgssvikt eller overgrep, søskenadopsjon, forberedelse til adopsjon, familiens inntekt og familiefungering. Utvalget besto av 155 barn som hadde homofile foreldre og 1229 barn som hadde heterofile foreldre. Barna var i aldersspennet 1,5 - 5 år (n = 380, hvorav 23 % hadde homofile foreldre) og 6 - 18 (n = 1004, hvorav 7 % hadde homofile foreldre). Barnas eksternaliserende og internaliserende vansker ble målt med CBCL (foreldrerapportert). Familiefungering ble målt med spørsmål om hvilke stryker og evner familien har, der en høyere skåre indikerte bedre familiefungering (for eksempel «vi tror alltid at noe godt vil komme ut av selv de verste situasjoner»). Bedre familiefungering var signifikant assosiert med mindre emosjonelle- og atferdsmessige vansker hos ungdommer, men ikke hos de yngre barna.

4.2.2.2 Longitudinelle studier

Videre identifiserte litteratursøket to longitudinelle studier om betydningen av familiemiljøet i adoptivfamilien for utviklingen av adoptivbarn og -ungdoms psykososiale tilpasning som begge omhandlet innenlands- eller blandede adopsjoner (O'Connor et al., 2001; Tung et al., 2018).

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte betydningen av forholdet mellom foreldre og barn og familiemiljø for kvaliteten på barns forhold til jevnaldrende (O'Connor et al., 2001). Utvalget bestod av 245 adoptivfamilier og 245 ikke-adoptivfamilier med målinger utført ved henholdsvis 10 og 12 år. Familiemiljø ble målt ved bruk av tre skalaer som målte henholdsvis 1) hengivenhet, 2) samhold og 3) grad av konflikt mellom familiemedlemmene (barnerapportert). Forholdet mellom foreldre og barn ble målt ved bruk av tre skalaer, en om positiv og to om negativ oppdragelsesstil. Spørsmålene omfattet henholdsvis hvorvidt foreldrene utviste 1) varme (sensitive, lydhøre og fokusert på barnet), 2) negativ kontroll (fiendtlighet, unnnvikende) og/eller 3) var inkonsekvente i sin oppdragelsesstil (foreldrerapportert). Barnas forhold til jevnaldrende (lærerrapportert) ble målt ved bruk av to skalaer som inkluderte spørsmål om hvorvidt barnet var populært blant sine medelever eller om det lett havnet i konflikt med andre barn. Resultatene viste at et godt familiemiljø i form av høyere grad av hengivenhet mellom familiemedlemmene samt høyere varme i foreldre-barn relasjonen var signifikant assosiert med en økning i popularitet blant jevnaldrende hos barna mellom ti og tolv år. Videre viste resultatene at negativ kontroll i foreldre-barn relasjonen ved tiårsalder var signifikant assosiert med en økning i problemer med jevnaldrende over de to tidspunktene. Ingen av skalaene som representerte kvaliteten på familiemiljøet var signifikant assosiert med barnas problemer med jevnaldrende. Resultatene viste også at problemer med jevnaldrende ved ti år var assosiert med en økning i negativ kontroll og fiendtlighet i forholdet mellom foreldre og barn fra ti til tolv år, som indikerer at det kan

foreligge en gjensidig påvirkning i samspillet mellom barna og foreldrenes egenskaper. Disse resultatene var tilnærmet like hos de adopterte og ikke-adopterte familiene, noe forfatterne tolket som en indikasjon på at miljøfaktorer som familiens affektive klima kan ha betydning for alle barns sosiale utvikling. En styrke ved denne studien er at samtlige av variablene er målt ved begge tidspunkt slik at man med større sikkerhet kan vurdere om det er samvariasjon mellom familiemiljøet og adoptivbarnas tilpasning over tid, kontrollert for tidligere og samtidige nivåer på variablene. Samtidig favner målingene kun over en toårsperiode og et relativt smalt alderssegment, noe som innebærer at resultatene ikke nødvendigvis kan generaliseres til andre aldersgrupper.

En annen amerikansk studie undersøkte betydningen av kvaliteten på det post-adoptive familiemiljøet for endring i utagerende vansker over tid, kontrollert for barnas temperament, kjønn, alder ved adopsjon samt grad av pre-adoptiv omsorgssvikt (Tung et al., 2018). Studien fulgte et utvalg av 82 barn adoptert fra fosterhjem over syv måletidspunkt og frem til 19 årsalder (gjennomsnittsalder ved første måling = fire år, aldersspenn = fire måneder til åtte år). Familiemiljø ble målt ved spørsmål om grad av samhold, hjelp og støtte i familien ett år etter adopsjon (foreldrerapportert). Barnas temperament ble målt på første måletidspunkt med spørsmål til foreldre fordelt på flere subskalaer; blant annet sensitivitet, aktivitetsnivå, reaktivitet og frustrasjonstoleranse. Utagerende vansker hos adoptivbarna (foreldrerapportert CBCL) ble målt ved adopsjon og deretter årlig inntil fem år etter adopsjon. Rundt elleve til 15 år etter adopsjon ble adoptivbarnas arrestasjonshistorie og bruk av rusmidler kartlagt ved bruk av online spørreskjema (selv- og foreldrerapportert). Resultatene viste at grad av samhold i familien målt ett år etter adopsjon ikke var signifikant relatert til endring i utagerende vansker hos adoptivbarna i løpet av de fem første årene etter adopsjon. Det samme gjaldt arrestasjonshistorie og rusmiddelbruk målt elleve til 15 år etter adopsjon. Styrker ved denne studien er at den måler familiemiljøet tidlig i adopsjonsprosessen hvor barnets atferd ikke i like stor grad har kunnet påvirke familiemiljøet, at den foretar relativt hyppige målinger av utagerende vansker over lang tid, samt at barna selv rapporterer om egne vansker. Det er imidlertid et spørsmål om utvalget er så lite at studien ikke har hatt statistisk styrke til å fange opp sammenhenger med mer lavfrekvente alvorlige atferdsproblemer.

4.2.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Kun to genetisk informative studier om betydningen av kvaliteten på miljøet i adoptivfamilier for adopterte barn og unges utvikling og tilpasning ble identifisert i litteratursøket, hvorav begge omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Tienari et al., 2004; Wahlberg et al., 2004).

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En finsk registerstudie av Tienari et al. (2004) undersøkte betydningen av oppvekstmiljø for hvorvidt adopterte hadde blitt diagnostisert med schizofreni henholdsvis tolv og 21 år etter første måling (median alder ved siste måling = 44 år). Studien anvendte et utvalg bestående av barn adoptert bort av mødre med en schizofrenidiagnose, sammenlignet med barn adoptert bort av mødre uten en schizofrenidiagnose. Utvalget besto av 303 adopterte i aldersspennet mellom elleve og 57 år ved første måling (median alder = 23 år). Blant de 303 adopterte ble 145 identifisert til å ha høy genetisk sårbarhet (biologisk mor med schizofrenispektrum diagnose) og 158 kategorisert til å ha lav genetisk sårbarhet (biologisk mor uten diagnostisert psykisk lidelse). Det ble kontrollert for kjønn og alder ved undersøkelsestidspunktet og alder ved adopsjonstidspunktet. Kvalitet på familiemiljøet ble målt ved bruk av kliniske intervju og observasjon foretatt av psykiatere over en todagersperiode. Klinikerne kartla

adoptivfamiliens grad av konflikt (bruk av kritikk, intense følelser, mangel på empati, lav fleksibilitet), begrensning i sin samhandling (flat affekt, passivitet, innsnevret kommunikasjon, rigiditet) samt problemer med grensesetting (kaotisk struktur, lite adekvat problemløsning og uklar kommunikasjon). Resultatene viste at forekomsten av schizofrenispektrum diagnoser for adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet for schizofreni samvarierte med oppvekstmiljø. Barna med høy genetisk sårbarhet hadde større sjanse for selv å bli diagnostisert dersom oppvekstmiljøet hadde vært preget av konflikt og problemer med grensesetting. Adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet som hadde vokst opp i et mer harmonisk familiemiljø preget av lav konflikt, hadde signifikant lavere forekomst av diagnoser innenfor schizofrenispekteret. Resultatene antyder dermed at et positivt og omsorgsfullt familiemiljø kan fungere som en beskyttende faktor for adoptivbarn som har en genetisk sårbarhet for utvikling av psykiske lidelser.

En annen finsk studie undersøkte betydningen av genetisk sårbarhet (biologisk mor diagnostisert med og uten schizofrenispektrumdiagnose) og kvaliteten på oppvekstmiljøet i adoptivfamilien for adoptivbarnas risiko for psykiske lidelser (Wahlberg et al., 2004). Studien anvendte et utvalg av 109 adoptivbarn som ble rekruttert til studien fordi de ved første måletidspunkt ikke var diagnostisert med en psykisk lidelse (median alder ved første måling = 18 år). I utvalget var det deltagere som hadde hhv. høy eller lav genetisk sårbarhet for schizofreni. Diagnostiserte psykiske lidelser ble så målt henholdsvis 14 og 21 år senere. Kvaliteten på oppvekstmiljøet ble målt som adoptivforeldrenes kommunikasjonsmønstre, særlig avvikende kommunikasjon ('communication deviance'). Dette ble kodet basert på lydopptak og transkribering av deres svar på en assosiasjonstest (Rorschach), hvor svarene reflekterer hvorvidt foreldrenes kommunikasjon preges av gjentakelser, merkelige setningsoppbygginger samt kommentarer som brått opphører. Antakelsen bak denne testen er at slike kommunikasjonsavvik kan føre til at mottaker av kommunikasjonen blir rådvill, forvirret og usikker, og som videre er antatt å kunne påvirke utviklingen av barns tankeprosesser. Resultatene viste at det forelå en interaksjonseffekt mellom genetisk sårbarhet og risikofaktorer i miljøet. Adoptivbarn med genetisk sårbarhet (biologisk mor med schizofrenispektrumdiagnose) som vokste opp med adoptivforeldre som hadde høyere grad av kommunikasjonsavvik, hadde større sannsynlighet for å bli diagnostisert med en psykisk lidelse enn adoptivbarn med lav genetisk og/eller lav miljømessig sårbarhet.

4.2.3 Oppsummering og diskusjon

Er det en sammenheng? Syv av de elleve identifiserte studiene rapporterer om en signifikant sammenheng mellom kvaliteten på familiemiljøet og adoptivbarns tilpasning og utvikling. Mer konkret antyder funnene at et godt familiemiljø preget av samhold, positiv følelsesmessig tone, høy grad av støtte, samt lite konflikt og sinne mellom familiemedlemmene samvarierer med god tilpasning hos adoptivbarna. Et mer negativt ladet familiemiljø er assosiert med dårligere tilpasning hos adoptivbarna. Disse sammenhengene er funnet både når faktorene måles samtidig og over tid. Funnene styrkes videre ved at seks av de totalt ti studiene benytter en kombinasjon av foreldrerapportering og ungdommenes selvrapportering eller nøytrale observatører. Dette er sterkere mål enn utelukkende foreldrerapporterte mål om kvaliteten på familiemiljøet og deres oppfatning av ungdommenes fungering. Denne høye forekomsten av selvrapport fra adopterte kan reflektere at alderssegmentet i flertallet av de identifiserte studiene primært består av adopterte ungdom og unge voksne fremfor yngre barn. Kun et fåtall av studiene omfatter barn ned i førskolealder, og det er disse studiene som ikke finner signifikante sammenhenger mellom kvaliteten på familiemiljøet og utfall

hos adoptivbarna. Dette indikerer at det kan være vanskelig å konkludere om hvorvidt sammenhengen mellom familiemiljø og utfall hos adopterte gjelder i samtlige aldersgrupper eller primært gjelder for ungdom og unge voksne. Det er også mulig at det foreligger andre bakenforliggende faktorer som påvirker kvaliteten på familiemiljøet, og/eller de observerte sammenhengene mellom familiemiljøet og utfall hos adoptivbarna. Eksempler kan være adoptivforeldrenes egen tilknytningsevne, individuelle karakteristikk og kvaliteten på adoptivforeldrenes parforhold.

Hvem påvirker hvem? Alle de inkluderte studiene i dette delkapittelet har som utgangspunkt en hypotese om at familiemiljøet påvirker barnet, og hevder det er dette de har ment å teste. Samtidig er det grunn til å anta at egenskaper og vansker hos adoptivbarna også kan påvirke familiemiljøet negativt. De ovennevnte studiene gir ikke entydige svar på hvorvidt det er familiemiljøet som påvirker adoptivbarnas tilpasning eller om det er egenskaper og karakteristikk ved adoptivbarna som påvirker familiemiljøet.

Tverrsnittstudiene evner ikke å kunne si noe om hvorvidt det er familiemiljøet som påvirker barna positivt, eller om det er velfungerende barn som legger til rette for et godt familiemiljø.

Heller ikke resultatene fra de longitudinelle studiene gir et entydig bilde av om det er en sammenheng mellom kvaliteten på miljøet i adoptivfamilien og adoptivbarns tilpasning og psykososiale utvikling over tid. Den ene studien fant at en endring mot et mer positivt familiemiljø hang sammen med en samtidig økning i adoptivbarnas popularitet blant jevnaldrende over en to-års periode. Den andre studien viste at samhold og støtte innad i adoptivfamilien ett år etter adopsjonen, ikke var signifikant assosiert med adoptivbarnas utagerende vansker over tid.

Samtidig antyder flere av studiene at det foreligger en gjensidig påvirkning mellom egenskaper i adoptivfamiliens miljø, inklusive egenskaper hos adoptivforeldrene, og egenskaper ved adoptivbarna. Dette gjelder spesielt de studiene som har mulighet til å kontrollere for tidligere og samtidige nivåer på de ulike barne- og foreldrerelaterte faktorene. Flere av funnene indikerer at problemer som allerede foreligger hos adoptivbarna før og under adopsjon kan påvirke både det overordnede miljøet i adoptivfamilien, samt hvordan adoptivforeldrene forholder seg til adoptivbarnet eller ungdommen. Dette kan igjen påvirke adoptivbarnets tilpasning og utvikling. Videre indikerer de genetisk informative studiene en interaksjon mellom genetisk sårbarhet hos adoptivbarn og miljøfaktorer i adoptivfamilien. Et godt familiemiljø ser ut til å kunne fungere som en beskyttende faktor hos barn som har en genetisk sårbarhet for skjevutvikling, mens et mindre godt familiemiljø derimot kan bidra til å øke risikoen for tilpasningsvansker hos genetisk sårbare adoptivbarn.

De genetisk informative studiene antyder at miljøet i adoptivfamilien er av betydning for forekomsten av psykiske lidelser for adoptivbarn med forhøyet genetisk sårbarhet. Et positivt familiemiljø synes å fungere som en beskyttende faktor for adoptivbarn og unge, som ellers har en genetisk sårbarhet for utvikling av psykiske problemer. Samtidig antyder disse studiene også at et mer uheldig familieklime kan bidra til å øke risikoen for skjevutvikling hos adoptivbarn som også har en genetisk sårbarhet.

4.3 Oppdragelsesstil

Oppdragelse er et begrep som omhandler hvilke strategier og tilnæringsmetoder foreldre bruker for å sosialisere sine barn. Dette inkluderer blant annet hvordan de forholder seg til og responderer på sine barns atferd, og kan grovt sett deles inn i positiv og negativ oppdragelsesstil. Positiv oppdragelsesstil defineres ofte i form av begreper som varme, følelsesmessig tilgjengelighet, sensitivitet og responsivitet. I forskning måles dette ved å se på i hvor stor grad foreldre er støttende, følelsesmessig tilgjengelige, orientert mot barnets behov, forsterker positiv atferd hos barnet samt uttrykker positive følelser og kjærlighet til barnet (Darling & Steinberg, 1993). Positive oppdragelsesstiler er antatt å ha en positiv innvirkning på barnets sosialisering, ved å bidra til at barnet utvikler et tillitsfullt forhold til andre mennesker, en trygghet på at den sosiale omverdenen vil dem vel og en følelse av selvverd (Ainsworth, 1989; Bretherton, 2005). Negativ oppdragelsesstil defineres ofte i form av begreper som over-reaktivitet og autoritær disiplin. Dette måles gjerne ved å se på hvorvidt foreldre anvender en streng, disiplinær, kontrollerende eller straffende tilnærming til barna, i form av skriking, trusler, kritikk, negative kommandoer til barnet, eller fysisk og verbal aggresjon (Arnold, O'Leary, Wolff, & Acker, 1993; Maccoby, 2000). En slik negativ måte å forholde seg til barnet på er antatt å ha en negativ innvirkning på barnets evne til å regulere følelser, og kan bidra til at barnet internaliserer en fiendtlig og lite tillitsfull holdning til andre mennesker, samt lærer uheldige og dysfunksjonelle konfliktløsningsstrategier (Bowlby, 1969; Bretherton, 2005; Eisenberg et al., 1999). I tråd med disse antakelsene antyder den generelle litteraturen om samspill mellom foreldre og barn at positive og negative oppdragelsesstiler kan ha betydning for en rekke utviklingsutfall hos barn, inkludert psykisk helse (internaliserende og utagerende vansker), regulerings- og tilpasningsproblemer, skoleprestasjoner, kriminalitet og rusbruk, samt utviklingen av barns empati og sosiale kompetanse (Bates & Pettit, 2007; Lengua, Honorado, & Bush, 2007; Maccoby, 2000; Meunier, Bisceglia, & Jenkins, 2012).

4.3.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte 12 tverrsnittstudier som ser nærmere på sammenhengen mellom oppdragelsesstil hos adoptivforeldre og ulike utfall hos adoptivbarn (Audet & Le Mare, 2011; Eanes & Fletcher, 2006; Leve et al., 2001; Liu & Hazler, 2017; Pearlmutter, Ryan, Johnson, & Groza, 2008; Piermattei et al., 2017; Rushton et al., 2003; Santos-Nunes, Narciso, Vieira-Santos, & Roberto, 2017; Tan, Camras, Deng, Zhang, & Lu, 2012; Tan, Gelley, & Dedrick, 2015; van Londen et al., 2007; Whitten & Weaver, 2010; Yoon, 2004). 14 longitudinelle studier (Beijersbergen, Juffer, Bakermans-Kranenburg, & van, 2012; Croft, O'Connor, Keaveney, Groothues, & Rutter, 2001; Dance, Rushton, & Quinton, 2002; Feeney, Passmore, & Peterson, 2007; Garvin, Tarullo, Van Ryzin, & Gunnar, 2012; Hein et al., 2017; Jaffari-Bimmel, Juffer, van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Mooijaart, 2006; Lawler, Koss, & Gunnar, 2017; Lipscomb et al., 2011; Rushton et al., 2003; Schoenmaker et al., 2015; Stams et al., 2002; Van Den Dries, Juffer, Van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Alink, 2012; van der Voort et al., 2014; van der Voort, Linting, Juffer, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2013), og 19 genetiske informative studier. Fjorten av disse studiene omhandler adoptivbarn i småbarnsalderen (fra ni måneder til ni år) mens fem studier omhandler adoptivbarn i ungdomsalderen og tidlig voksen alder (mellom elleve og 32 år). Fjorten studier benytter utvalg fra den amerikanske Early Growth and Development Study (EGDS; Leve et al., 2013) og omhandler småbarnsalderen (Elam et al., 2014; Fearon et al., 2015; Hajal et al., 2015; Harold et al., 2013; Hyde et al., 2016; Leve, Griffin, et al., 2019; Leve et al., 2009; Lipscomb et al., 2012; Natsuaki et al., 2010; Natsuaki

et al., 2013; Reuben et al., 2016; Sellers et al., 2019; Stover et al., 2012; Van Ryzin et al., 2015). To av studiene benytter data fra den amerikanske The National Longitudinal Study of Adolescent Health (Add Health; Harris et al., 2003) og omhandler ungdomsperioden (Beaver et al., 2014; Beaver, Schwartz, Connolly, Al-Ghamdi, & Kobeisy, 2015). De resterende tre av studiene er basert på data fra Sibling Interaction and Behavior Study (SIBS; McGue et al., 2007) som er en amerikansk studie (Klahr, McGue, Iacono, & Burt, 2011; Klahr, Rueter, McGue, Iacono, & Burt, 2011; Samek, Rueter, Keyes, McGue, & Iacono, 2015).

Tabell 12. Oppdragelsesstil

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
Beaver, Schwartz et al. (2015) (Add Health) ingen info (USA)	286 familier, 24 - 32 år	I U	G	Foreldre: oppdragelsesstil: 1) tilstedeværelse 2)tilknytning , 3)involvering 4)ettergivenhet (ungdomsrap., ved 16 år)	Unge voksne: kriminell atferd	NS	
Beijersbergen, Juffer et al. (2012) Nederland	125 familier, T1: 12 mnd., T2: 14 år	U	L	Mor: sensitiv støtte (observasjon)	Barn: tilknytning (12mnd. observasjon, 14 år AAI intervju)	+	
Bridgett et al. (2018) USA (EGDS)	361 barn/for./biol.f or., T1: 27 mnd., T2: 54 mnd., T3: 72 mnd.	I	G L	Foreldre: negativ oppdragelse	Barn: top-down selvregulering	-	Kontrollert for barnets kjønn, selv-regulering hos biologisk mor og potensielle effekter av adoptivbarnets temperament
				Barn: aggresjon	Adoptivmor: negativ oppdragelse	+	
Dance, Rushton et al. (2002) Storbritannia	63 barn, T1: +1 mnd., T2: +12 mnd.	I	L	Foreldre: sensitivitet. (T1, T2, semistrukturert intervju)	Familie: tilfredshet med og følelse av tilknytning til adoptivbarnet (T2, semistrukturert intervju)	NS	
Elam, Harold et al. (2014) (EGDS) USA	361 barn/for./biol.f or. T1: 27 mnd., T2: 4,5 år	I	G L	Foreldre: Fiendtlig oppdragelsesstil	Barn: Problematisk atferd blant jevnaldrende (foreldrerapp., T2)	+	
				Foreldre: Fiendtlig oppdragelsesstil	Barn: sosial motivert mot foreldrene (foreldrerapp., T1)	-	
				Biologisk mor: sosial motivert (T2, selvrapp.)	Foreldre: fiendtlig oppdragelsesstil	-	Viser at barna påvirker foreldres oppdragelsesstil
Fearon, Reiss et al. (2015) (EGDS) USA	561 barn/for./biol.f or., T1: 9 mnd., T2: 18 mnd., T3: 27 mnd.	I	G L	Biologisk mor: eksternaliserende el internaliserende psykisk lidelse (T2) X Foreldre: problemer i parforholdet	Foreldre: negativ oppdragelsesstil, lite mestring av foreldrerollen, mye barnerelatert	+	Om problemer i parforholdet, så påvirker barnets genetiske risiko oppdragelsesstilen og

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
					stress (selvrapp. T1, T2, T3)		mestringen av foreldrerollen
				Foreldre: negativ oppdragelsesstil, lite mestring av foreldrerollen, mye barnerelatert stress (selvrapp. T1, T2, T3)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL; foreldrerapp., T3)	+	
Garvin, Tarullo et al. (2012) USA	35 adoptivbarn, 38 fosterbarn, 46 biologiske barn, T1: 18,9 mnd.	U	L	Foreldre: følelsesmessig tilgjengelighet (observasjon) T1	Barn: forståelse av følelser (intervju og observasjon av barn) T3	+	
				Foreldre: følelsesmessig tilgjengelighet (observasjon) T1, Barn: evne til å initiere og oppsøke kontakt 18mnd.	Barn: ukritisk imøtekommende atferd 30 mnd.	+	
Harold et al. (2013) (EGDS) USA/England	320 barn/for./biol.f or., 6 år	I	T L	Foreldre: Fiendtlighet i oppdragelsen, Biologisk mor: symptomer på ADHD	Barn: ADHD symptomer	+	ADHD symptomer hos biologisk mor hadde en effekt på fiendtlighet hos adoptivmor, via mer impulsivitet eller aktivering hos barna
Hein, Tan et al. (2017) USA	75 barn, T1: 5,17 år (2,6 – 8,9 år)	U	L	Foreldre: oppdragelsesstil: belønner atferd og inkonsekvent oppdragelsesstil	Barn: atferdsproblemer, sosial kompetanse, internaliserende og eksternaliserende vansker (foreldrerapp.)	NS	
				Foreldre: oppdragelsesstil: belønner riktig atferd	barn: akademisk nivå, laboratorietesting	+	
Hyde, Waller et al. (2016) (EGDS) USA	561 barn/for./biol.f or., T1: 18 mnd., T2: 27 mnd.	I	G L	Mor: positiv forsterkning av barnet	Barn: antisosial utvikling (Callous-unemotional; CBCL, T2)	+	(kun ved høy genetisk sårbarhet)
				Mor: positiv forsterkning av barnet	Barn: antisosial utvikling (Callous-unemotional; CBCL, T2)	+	(kun ved høy genetisk sårbarhet)
Jaffari-Bimmel, Juffer et al. (2006) Nederland	160 familier, T1: 12 mnd., T2: 18 mnd., T3: 30 mnd., T4: 7 år, T5: 14 år	U	L	Mor: sensitiv støtte (observasjon)	Barn: vanskelig temperament. Målt T1-T5	-	
Klahr, McGue et al. (2011) (SIBS) USA	672 barn, T1: 14 år, T2: 18 år	I U	L	Familie: foreldre-barn-forhold (Observasjon og foreldrerapp.)	Barn: atferdsvansker (T1, T2)	+	
Klahr, Reuter et al. (2011) (SIBS) USA	406 adoptivøsken, 14 år (11 - 19 år)	I U	L	Familie: foreldre-barn-forhold (Observasjon og foreldrerapp.)	Barn: antisosial atferd (observasjon og selvrapportert)	+	

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
Lawler, Koss et al. (2017) USA	68 barn, T1: + 3 mnd., T2: + 11 mnd.	U	L	Foreldre: oppdragelsesstil: struktur og grensesetting (T1)	Barn: reguleringsevne (T2)	+	
Leve, Griffin et al. (2019) (EGDS) USA	177 søskenpar, T1: 7 år, T2: 9,5 år	I	L	Foreldre: fiendtlig oppdragelsesstil, Biologisk mor: psykiske lidelser, Barn: evne til å inhibere responser	Barn: problemer med relasjoner til jevnaldrende	+	Genetisk sårbarhet førte til inhiberende vansker hos barnet, som igjen førte til mer fiendtlighet i oppdragelsen hos foreldrene og vansker med relasjoner til jevnaldrende
Leve, Harold et al. (2009) (EGDS) USA	290 barn/for./biol.f or., T1: 9 mnd., T2: 18 mnd.	I	G L	Mor: strukturerende oppdragelse (T2) Biologisk mor: symptomer på psykiske lidelser, antisosial atferd, rus	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL; foreldrerapp., T2)	+	Høyere grad av strukturerende oppdragelsesstil var assosiert med færre tilpasningsvansker hos barn med høy genetisk sårbarhet, men med flere tilpasningsvansker hos barn med lav genetisk sårbarhet
Lipscomb et al. (2018) (EGDS) USA	361 barn/familier, T1: 4,5 år, T2: 6 år	I	L	Foreldre: fiendtlig oppdragelsesstil	Barn: eksternaliserende vansker	+	
				Foreldre: fiendtlig oppdragelsesstil	Barn: eksekutiv funksjon	-	
				Foreldre: fiendtlig oppdragelsesstil	Barn: Leseferdigheter	-/+	HPA aktivering modererte sammenhengen. For barn med moderat til høy HPA aktivering var fiendtlig oppdragelse assosiert med svakere leseferdigheter, mens barn som hadde lav HPA aktivering viste bedre leseferdigheter i nærvær av mer fiendtlig oppdragelse
Lipscomb, Leve et al. (2011) USA	382 barn, T1: 9 mnd., T2: 18 mnd., T3: 27 mnd.	I	L	Foreldre: oppdragelsesstil: overreaktiv strategier (sint, streng, irritabel) (selvrapp.)	Barn: hvor ofte barnet gråter/er opprørt, viser frykt og engstelse, hvor lett lar trøste (foreldrerapp.)	+	

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
Natsuaki, Leve et al. (2013) (EGDS) USA	275 barn/for./biol.f or., T1: 18 mnd., T2: 27 mnd.	I	G L	Foreldre: responsivitet (observasjon, T1), Biologisk mor: sosial fobi, vurdert ved diagnostisk intervju	Barn: sosial sjenanse og angst (observasjon, T1, T2)	+	(kun ved høy genetisk sårbarhet)
Natusaki, Ge et al. (2010) (EGDS) USA	281 barn/for./biol.f or., T1: 9 mnd., T2: 18 mnd.	I	G L	Foreldre: responsiv oppdragelsesstil X Biologisk mor: diagnose på klinisk depresjon	Barn: vanskelig temperament, (T1, T2)	+	Kun barn med høy genetisk sårbarhet (depresjon hos biologisk mor) viste økning i vanskelig temperament ved T2 dersom adoptivmødre hadde lavere responsivitet ved T1
Lipscomb, Leve et al. (2012) (EGDS) USA	358 barn/for./biol.f or., T1: 9 mnd., T2: 18 mnd., T3: 27 mnd.	I	G L	Foreldre: overreaktiv oppdragelsesstil (sinne, irritasjon, streng disiplin) X Biologisk mor: negative følelser: frustrasjon, tristhet, frykt, misnøye (selvrapp., T2)	Barn: eksterenalisierende vansker, (CBCL; foreldrerapp, T3)	x	Interaksjon: Genetisk sårbarhet hadde direkte virkning på høyere negativ emosjonalitet, og en indirekte virkning på eksterenaliseringen de vansker, kun når adoptivforeldre rapp lavere nivåer av overaktivitet
Reuben, Shaw et al. (2016) (EGDS) USA	225 barn/for./biol.f or., T1: 27 mnd., T2: 6-7 år	I	G L	Biologisk mor: eksterenalisierende vansker (selvrapportert)	Barn: Eksterenalisierende vansker. (lærerrapp., T2)	NS	
				Barn: temperamentsregulering x Foreldre: oppdragelsesstil	Barn: Eksterenalisierende vansker. (lærerrapp., T2)	+	Interaksjon: høyere nivå av varm foreldrestil hos mødre (men ikke fedre) assosiert med lavere eksterenaliseringen de vansker hos barn med lav selvregulering, men ikke hos barn med høy selvregulering
Rushton, Mayes et al. (2003) England	61 barn, 5 - 9 år	I	L	Foreldre: varme, responsivitet og sensitivitet mot barnet (intervju) (T1, T2)	Barn: tilknytning/tilpasning (foreldrerapp., T1, T2)	+	
Rushton, Mayes et al. (2003) Storbritannia	-barn n = 61 /gjsn. ved adopsjon: 5-9 år / -familier n = ?	I	L	Foreldre: emosjonell responsivitet mot barnet (intervju., ved T1, T2)	Barn: tilknytning til foreldrene (foreldrerapp., T1, T2)	+	

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
Samek, Rueter et al. (2015) (SIBS) (USA)	258 søsken, T1: 11 - 21 år	I	L	Foreldre: grad av involvering (ungdomsrapportert, T1, T2)	Ungdom: rusbruk. (selvrapp, T1, T2)	+	
Schoenmaker, Juffer et al. (2015) Nederland	190 familier, T1: 12 mnd., T2: 18 mnd., T3: 30 mnd., T4: 7 år, T5: 14 år, T6: 23 år	U	L	Mor: sensitiv støtte (observasjon) T1 - T4	Barn: tilknytning. T1 og T2 observasjon, T5 og T6 AAI intervju	+	
Sellers et al. (2019) (EGDS), bygger videre på resultatene i Harold et al. (2003) USA	345 barn/for./biol.f or., 6 år	I	G	Foreldre: Fiendtlig oppdragelse, Biologisk mor: symptomer på ADHD	Barn: symptomer på impulsivitet og hyperaktivitet	+	ADHD symptomer hos biologisk mor predikerte tidlig impulsivitet og aktivitet hos barna, som senere utløste fiendtlighet i foreldrenes oppdragelse, som igjen var assosiert med symptomer på ADHD ved 6 års alder
Stams, Juffer et al. (2002) Nederland	146 familier/ T1: 12 mnd., T2: 14 år	U	L	Mor: sensitiv støtte (observasjon)	Barn: sosial og kognitiv utvikling/tilpasning (lærer- og foreldrerapp, obs)	+	
Stover, Connell et al. (2012) (EGDS) USA	361 barn/for./biol.f or., T1: 18 mnd., T2: 27 mnd.	I	G	Foreldre: Fiendtlig oppdragelsesstil (selvrapp, partnerrapp., T2)	Barn: aggresjon (CBLCL, foreldrerappert T1 og T2)	+	Kontrollert for aggressive trekk hos biologisk mor
				Biologisk mor: antisosial atferd	Barn: aggresjon (CBLCL, foreldrerapp. T1 og T2)	NS	Tyder på at effekten ikke går fra barn til foreldre
				Barn: aggresjon (CBLCL, foreldrerappert T1)	Foreldre: Fiendtlig oppdragelsesstil (selvrapp, partnerrapp., T2)	+	
Van Den Dries, Juffer et al. (2012) Nederland	92 barn, T1: + 2 mnd., T3: + 6 mnd., 50 familier.	I	L	Mor: sensitivitet (observasjon)	Barn: ukritisk vennlighet ovenfor fremmede	-	
					Barn: Tilknytning (observasjon)	NS	
van der Voort, Linting et al. (2013) Nederland	160 familier, T1: 12 mnd., T2: 18 mnd., T3: 30 mnd., T4: 7 år, T5: 14 år	U	L	Mor: sensitiv støtte (observasjon)	barn: atferdsvansker (lærerrapp.) 14 år	-	
van der Voort, Linting et al. (2014) Nederland	160 familier, T1: 12 mnd., T2: 18 mnd., T3: 30 mnd., T4: 7 år, T5: 14 år	U	L	Mor: sensitiv støtte (observasjon)	Barn: internaliserende vansker, CBCL (mødrerapp.) (T4, T5)	+	
				Mor: sensitiv støtte	Barn: grad av sjenanse (T1, T2, T3, T4, T5)	+	

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Re s	Kommentar
Van Ryzin, Leve et al. (2015) (EGDS) USA	361 barn/for./biol.f or., T1: 18 mnd., T2: 27 mnd., T3: 6 år	I	G L	Foreldre: sensitivitet/responsivitet (observasjon) (T2)	Barn: sosial kompetanse (foreldre-/lærerrapp., T3)	+	(kun ved genetisk sårbarhet)
				Biologisk mor: sosiabilitet (T1) Adoptivforeldre: sensitivitet	Barn: sosial kompetanse (foreldre-/lærerrapp., T3)	+	Interaksjon: Barn med både en genetisk sårbarhet og hvor adoptivmor viste lavere sensitivitet hadde lavere sosial kompetanse
Waller et al. (2016) (EGDS) USA	561 barn/for./biol.f or., T1: 9 (3-6) mnd., T2: 18 mnd., T3: 27 mnd.	I	G L	Biologisk mor: fryktløshet	Barn: ufølsom og ikke-emosjonell atferd	+	Moderert av fryktløshet hos barna.
				Barn: fryktløshet	Barn: ufølsom og ikke-emosjonell atferd	+	Positiv oppdragsstilis hos mor modererte sammenhengen mellom fryktløshet og ufølsom og ikke-emosjonell adferd hos barna, noe som indikerte at positiv oppdragsstilis kan fungere som en buffer for å utvikle disse trekkene
				Biologisk mor: lite tilknytningsatferd	Barn: ufølsom og ikke-emosjonell atferd	+	Men ikke via barnets tilknytningsatferd

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

4.3.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

4.3.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte 13 tverrsnittstudier om sammenhengen mellom oppdragsstilis hos adoptivforeldre og ulike utfall hos adoptivbarn (Audet & Le Mare, 2011; Eanes & Fletcher, 2006; Leve et al., 2001; Liu & Hazler, 2017; Pearlmutter et al., 2008; Piermattei et al., 2017; Rushton et al., 2003; Santos-Nunes et al., 2017; Tan et al., 2012; Tan et al., 2015; van Londen et al., 2007; Whitten & Weaver, 2010; Yoon, 2004).

Flesteparten av disse studiene, med noen få unntak (e.g., van Londen et al., 2007), finner statistisk signifikante sammenhenger mellom adoptivforeldrenes oppdragelsesstil og en rekke utfall hos adoptivbarna. Dette omfatter internaliserende og utagerende vansker, tilknytningsstil, samt sosial, kognitiv og følelsesmessig utvikling. Grunnet den store forekomsten av studier på dette området vil dette delkapittelet ikke beskrive tverrsnittstudiene i nærmere grad. Vi vil heller presentere de longitudinelle og genetisk informative studiene mer inngående, da disse er bedre egnet til å belyse sammenhengen mellom adoptivforeldres oppdragelsesstil og utfall hos adoptivbarn, og også kan si noe om retningen på påvirkningen.

4.3.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte 15 longitudinelle studier om sammenhengen mellom adoptivforeldres oppdragelsesstil og en rekke utfall hos adoptivbarna, hvorav 11 studier omhandler utenlandsadopsjon (Beijersbergen et al., 2012; Croft et al., 2001; Garvin et al., 2012; Hein et al., 2017; Jaffari-Bimmel et al., 2006; Lawler et al., 2017; Schoenmaker et al., 2015; Stams et al., 2002; Van Den Dries et al., 2012; van der Voort et al., 2014; van der Voort et al., 2013) og fire studier omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Dance et al., 2002; Feeney et al., 2007; Lipscomb et al., 2011; Rushton et al., 2003).

En nederlandsk studie undersøkte sammenhengen mellom grad av sensitivitet hos adoptivforeldre (N = 50 adoptivfamilier), og responsivitet, tilknytning og ukritisk vennlighet hos 92 adoptivbarn (mellom elleve og 16 måneder ved adopsjon fra Kina). Målinger ble utført to og seks måneder etter adopsjon (Van Den Dries et al., 2012). Av adoptivbarna hadde 50 barn tidligere vært plassert i kinesiske institusjoner, mens 42 barn hadde vært i fosterhjem før adopsjon. Sensitivitet hos adoptivmødre ble målt ved observasjon av mødrenes evne til å oppfatte og respondere på barnets signaler, samt tilpasse seg følelsesmessig til barnets behov. Responsivitet hos barnet ble målt ved observasjon av barnets iver og villighet til å respondere på mødrenes henvendelser. Ukritisk vennlighet hos barna ble målt ved spørsmål om hvor vennlig og/eller sjenert barnet er i møte med fremmede voksne, samt barnets atferd under disse omstendighetene (foreldrerapportert). Tilknytning hos adoptivbarna ble målt ved bruk av 'The Strange Situation Procedure'. Videre viste resultatene at det ikke var noen forskjell i grad av sensitivitet hos adoptivmødre av adoptivbarn med utrygg og trygg tilknytning. Like fullt var høyere nivåer av sensitivitet hos adoptivmødre assosiert med mindre ukritisk vennlighet hos adoptivbarna. Forfatterne tolket dette dithen at følelsesmessig tilgjengelige adoptivmødre, i større grad enn mindre sensitive mødre, evner å forsterke og fostre utvikling av en sunn skeptisk/selektiv holdning til fremmede ('selective attachment behavior') hos sine barn.

En amerikansk studie undersøkte om det var en gjensidig påvirkning mellom adoptivforeldres oppdragelsesstil (sensitivitet, struktur og grensesetting) og evne til regulering (Lawler et al., 2017). Utvalget bestod av 68 adoptivbarn (gjennomsnittlig alder ved adopsjon = 26,1 måneder, SD = 5, fra Sørøst Asia (34 %), Afrika (32 %), Russland/Øst-Europa (25 %) og Latin Amerika (9 %). Barna ble fulgt ved henholdsvis tre og 11 måneder etter adopsjon, og ble sammenlignet med et utvalg av 52 barn på samme alder og deres biologiske foreldre. Resultatene viste at adoptivforeldre og biologiske foreldre gjennomsnittlig skåret relativt likt på de ulike oppdragelsesdimensjonene (sensitivitet/responsivitet, struktur og grensesetting). Samtidig var det noen forskjeller mellom de to gruppene; kun blant adoptivfamiliene fant man at høyere grad av struktur og grensesetting hos foreldre ved første måletidspunkt hadde en positiv innvirkning på barnas evne til regulering åtte måneder senere. Adoptivbarnas evne til regulering tre

måneder etter adopsjon hadde derimot ingen innvirkning på adoptivforeldrenes oppdragelsesstil åtte måneder senere, noe som antyder at påvirkningen primært gikk fra adoptivforeldrene til adoptivbarna. På samme måte indikerte resultatene at høyere kvalitet på omsorgen før adopsjon og færre tegn til deprivasjon før adopsjon, var positivt assosiert med høy grad av sensitivitet/responsivitet, struktur og grensesetting hos adoptivforeldrene.

En annen amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldres bruk av positiv versus inkonsekvent oppdragelsesstil ved første måling, og akademiske, tilpasnings- og atferdsmål hos adoptivbarn målt over to tidspunkt med 15 måneders mellomrom (Hein et al., 2017). Utvalget bestod av 75 barn (gjennomsnittsalder ved første måling = 5,17 år, SD = 1,66, aldersspenn = 2,57 – 8,91 år) adoptert fra Russiske barnehjem. Positiv versus inkonsekvent oppdragelsesstil ble målt med spørsmål om hvorvidt foreldrene belønner god oppførsel, og om de truer med straff ved dårlig oppførsel uten å følge dette opp (foreldrerapportert). Tilpasning hos adoptivbarna ble målt med foreldrerapport på ulike skalaer som måler grad av atferdsproblemer, sosial kompetanse, internaliserende og utagerende vansker. Adoptivbarnas akademiske nivå ble testet i form av kartlegging av barnas kunnskaper på ulike domener i en laboratoriesetting. Resultatene viste at oppdragelsesstil ved første tidspunkt ikke var signifikant assosiert med noen av utfallsvariablene hos adoptivbarna, med ett unntak: Høyere grad av disiplin rapportert hos adoptivmødre på første tidspunkt, var assosiert med lavere akademisk nivå hos adoptivbarna på samme tidspunkt. Samtidig viste resultatene at høyere diskrepans mellom adoptivmor- og fars selvrapporteringer på positiv oppdragelsesstil, var assosiert med høyere nivå av atferdsproblemer og lavere tilpasning hos adoptivbarna både på samme tidspunkt og 15 måneder senere. Ettersom det kun ble utført korrelasjonsanalyser uten å kontrollere for tidligere nivåer av utfallsvariablene hos adoptivbarna, samt at adoptivforeldrene ble brukt som informanter på flertallet av målene, bør disse resultatene leses og tolkes med forsiktighet.

En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom kvalitet på adoptivforeldres oppdragelsesstil, her i form av følelsesmessig tilgjengelighet og sosioemosjonell fungering (Garvin et al., 2012). Utvalget av 35 adoptivbarn som hadde bodd i institusjon før adopsjon som barnehjem eller sykehus (gjennomsnittsalder = 18,9 måneder ved første tidspunkt, SD = 0,56, fra ulike land) og deres foreldre ble målt over tre tidspunkt ved henholdsvis 18, 30 og 36 måneder. Dette utvalget ble sammenlignet med to andre utvalg bestående av fosterbarn (n = 38) og biologiske barn (n = 46) og deres foreldre. Foreldrenes følelsesmessige tilgjengelighet ble målt ved observasjon av frilek, ved å se på hvorvidt foreldre tolket og oppfattet barnets sosiale tegn, initiering av kommunikasjon på en korrekt og sensitiv måte, samt grad av positiv affekt i foreldrenes respons. Sosioemosjonell tilpasning hos adoptivbarna ble målt ved bruk av semistrukturerte intervjuer (foreldreapportert) og observasjon av adoptivbarna. Observatøren skåret barna på følgende tre områder; barnets grad av forståelse av følelser (gjenkjenning av grunnleggende følelser), grad av interesse for å etablere sosial kontakt (hvorvidt barnet søker sosial kontakt med observatør ved å peke på eller holde opp en leke samtidig som gir øyekontakt), og tilknytningsvansker (barnets grad av ukritisk imøtekommenhet mot både kjente og fremmede). Resultatene viste at høyere grad av følelsesmessig tilgjengelighet hos foreldrene ved 18 måneders alder var positivt assosiert med høyere nivå av forståelse av følelser hos samtlige av barnegruppene ved 36- måneders alder. Kun i gruppen av adoptivbarn som hadde bodd på institusjon fant man at lavere evne til å initiere og oppsøke sosial kontakt ved 18 måneder viste høyere grad av ukritisk imøtekommende atferd ved 30 måneders alder. Adoptivbarn med bedre evne til å initiere

sosial kontakt viste derimot lavere grad av ukritisk vennlig atferd 12 måneder senere, men kun dersom deres adoptivforeldre var lavere på følelsesmessig tilgjengelighet. Resultatene indikerer dermed at høyere grad av følelsesmessig tilgjengelighet hos adoptivforeldre, kan bidra til å redusere sjansen for at adoptivbarn med svakere evne til å initiere sosial kontakt vil utvise ukritisk imøtekommende atferd (indikasjon på tilknytningsvansker) senere i utviklingen.

I tillegg til de ovennevnte studiene har seks nederlandske studier brukt det samme utvalget for å undersøke sammenhengen mellom sensitiv støtte hos adoptivmødre og en rekke utfall hos adoptivbarn fra spedbarnsalder til ungdomsalder (Beijersbergen et al., 2012; Jaffari-Bimmel et al., 2006; Schoenmaker et al., 2015; Stams et al., 2002; van der Voort et al., 2014; van der Voort et al., 2013). Utvalget består av adoptivfamilier i Nederland (N omtrent 190, der barna hadde kommet til Nederland før seks måneders alder, med en gjennomsnittsalder ved adopsjon = 10,5 uker, SD = 5,4). Adoptivbarna var fra adoptivbarn fra Sri Lanka, Sør-Korea og Columbia. I samtlige av disse studiene er sensitiv støtte hos adoptivmødre målt ved henholdsvis tolv, 18 og 30 måneder, og deretter når adoptivbarna var syv år. Ved de tre første målingene ble sensitiv støtte vurdert ved observasjon av i hvilken grad mødre viste respekt for barnets autonomi, grad av struktur og grensesetting samt kvaliteten på deres instruksjoner i en samarbeidsoppgave (puslespill). Sensitiv støtte ved syv og 14 år ble vurdert ved observasjon av hvorvidt mødre viste empati, engasjement og positiv respons i kommunikasjonen med sitt adoptivbarn under en oppgave de var satt til å løse sammen. En styrke ved disse studiene er at de inkluderer informasjon fra ulike informanter, både nøytrale observatører, lærere og adoptivforeldre, samt i noen tilfeller også selvrappport fra adoptivbarna. Resultatene fra disse studiene vil bli beskrevet i de påfølgende avsnittene.

En studie av (Stams et al., 2002)(n = 146) undersøkte betydningen av tilknytning hos adoptivbarna og grad av sensitiv støtte hos adoptivmødre for adoptivbarnas sosiale og kognitive utvikling og tilpasning. Adoptivbarnas tilknytning ble målt ved tolv måneders alder ved bruk av 'the Strange Situation Procedure'. Adoptivbarnas sosiale og kognitive utvikling og tilpasning ved syv års alder ble målt ved bruk av ulike instrumenter som blant annet kartla barnas intelligens, skoleprestasjoner og -vansker, selvfølelse, sosiale kompetanse, samt internaliserende og utagerende vansker (kombinasjon av lærer- og foreldrerapport (CBCL) og observasjon). Resultatene viste at høyere nivåer av sensitiv støtte hos adoptivmødre i både tidlig og sen barndom var positivt assosiert med både god sosial og kognitiv utvikling hos adoptivbarna ved 7 år. Høyere grad av trygg tilknytning hos adoptivbarna i tidlig barndom var positivt relatert til deres sosiale utvikling, kontrollert for adoptivbarnas temperament og pre-adoptive bakgrunn.

Studien til Beijersbergen et al. (2012; n= 125) undersøkte betydningen av sensitiv støtte hos adoptivmødre for kontinuitet og endring i adoptivbarnas tilknytning, begge målt ved tolv måneders og ved 14 års alder og ved bruk av samme type observasjoner som i studien beskrevet over. Tilknytning hos adoptivbarna ved tolv måneders alder ble målt ved bruk av 'the Strange Situation Procedure', mens tilknytning ved 14 års alder ble målt ved bruk av AAI (nærmere beskrevet i delkapittelet om adoptivforeldrenes tilknytningsevne). Resultatene viste at 39% av ungdommene ble klassifisert med trygg tilknytning mens 61% ble klassifisert med en utrygg tilknytningsstil. Videre viste resultatene at mens noen av adoptivbarna hadde kontinuitet i sin tilknytningsstil, mens andre endret tilknytningsstil over tid. Både stabilitet og endring i barnas tilknytningsstil hadde en signifikant sammenheng med stabilitet og endring i adoptivmødrenes sensitive støtte over tid. Adoptivbarn med vedvarende trygg tilknytning over tidspunktene, hadde mer sensitive mødre ved både tolv måneders og 14 års alder enn adoptivbarn som gikk fra trygg

tilknytning i tidlig barndom til utrygg tilknytning i ungdomsalderen. Adoptivbarn som gikk fra utrygg tilknytning i barndommen til trygg tilknytning i ungdomsårene hadde adoptivmødre som viste en relativ økning i sensitiv støtte fra tolv måneders alder til 14 års alder, sammenlignet med adoptivmødre av adoptivbarn med vedvarende utrygg tilknytning over tid. Høy grad av kontinuitet i sensitiv støtte hos adoptivmødre over tid synes dermed å fremme kontinuitet i et trygt tilknytningsmønster hos adoptivbarn. En økning i adoptivmødres sensitive støtte over tid virker å ha en positiv påvirkning på barn som i utgangspunktet kan være preget av utrygg tilknytning.

En studie av Schoenmaker et al. (2015; n = 190) undersøkte betydningen av sensitiv støtte hos adoptivmødre for tilknytning hos unge voksne adopterte ved 23 års alder. I denne studien ble sensitiv støtte hos adoptivmødrene målt ved henholdsvis tolv, 18 og 30 måneder, samt ved syv og 14 års alder. Adoptivbarnas tilknytning ble målt ved tolv og 18 måneders alder ved bruk av the Strange Situation Procedure, og ved 14 og 23 års alder ved bruk av the Adult Attachment Interview (se beskrivelse i delkapittelet om adoptivforeldres tilknytningsevne). Resultatene viste at det ikke var sammenheng mellom adoptivbarnas tilknytningsstil i tidlig barndom og deres tilknytning ved 23-års alder, men at tilknytning ved 14 år var signifikant relatert til tilknytning ved 23 år. Videre viste resultatene at høyere sensitiv støtte hos adoptivmødre både tidlig i barndommen (tolv, 18 og 30 måneder) og ved syv-års alder, var positivt assosiert med høyere nivåer av trygg tilknytningsstil hos adoptivbarna ved 23- års alder. Forfatterne tolket dette dithen at høy grad av sensitiv støtte i barndommen kan ha en vedvarende påvirkning på adoptivbarns tilknytningsstil.

Studien av van der Voort et al. (2013; n = 160) undersøkte sammenhengen mellom sensitiv foreldrestil hos adoptivforeldre og adoptivbarnas temperament (effortful control/selvregulering) og atferdsvansker. Sensitiv støtte hos adoptivmødrene ble målt ved henholdsvis tolv, 18 og 30 måneder, ved syv års alder og til slutt ved 14 års alder. Adoptivbarnas temperament ble målt ved spørsmål fra et validert temperamentsmål om hvorvidt barna klarer å kontrollere sin atferd og stoppe impulser (mødrerapportert). Atferdsvansker ble målt som barnas aggresjonsnivå og ble målt ved syv og 14- års alder, med spørsmål om hvorvidt barnet slåss, er høylytt og blir lett frustrert (lærerrapportert). Resultatene viste at det primært var lavere grad av temperamentstrekket selvregulering i både tidlige og senere barndomsår, som var assosiert med høyere nivåer av aggresjons- og atferdsproblemer ('delinquency') i senere barne- og ungdomsår. Videre viste resultatene at lavere selvregulering hos adoptivbarn i tidlige barndomsår var assosiert med en økning i sensitiv foreldrestil hos adoptivmødre ved 14- års alder, som videre var signifikant assosiert med lavere nivåer av problematferd ved samme tidspunkt. Disse sammenhengene indikerer at adoptivbarns grad av selvregulering er en vesentlig faktor i utviklingen av aggressiv og problematisk atferd i barne- og ungdomsårene, men at høye nivåer av sensitivitet hos adoptivforeldre likevel kan bidra til å redusere slik problematferd. Resultatene antyder også at lav selvregulering hos adoptivbarn heller ser ut til å kunne utløse en sensitiv oppdragelsesstil hos adoptivmødre, fremfor mer negativ og kontrollerende responser. Forfatterne antyder at dette kan skyldes at adoptivforeldre kan være mer tilbøyelige til å anvende støttende og strukturerende oppdragelsesstrategier hos barn med reguleringsvansker, enn ikke-adoptivforeldre. Dette kan være fordi mange adoptivforeldre har deltatt på pre-adoptive foreldrekurs som har forberedt dem på slike utfordringer.

En påfølgende studie av van der Voort et al. (2014; n = 160) undersøkte sammenhengen mellom sensitiv foreldrestil hos adoptivmødrene og adoptivbarns grad av sjenanse (begge målt ved tolv, 18, 30 måneder, samt ved syv og 14 års alder) og internaliserende vansker

(målt ved syv og 14 års alder). Sjenanse hos adoptivbarna ble målt ved spørsmål fra et validert temperamentsmål om hvorvidt barnet er sjenert og trekker seg tilbake ved nye og ukjente situasjoner og personer. Internaliserende vansker ble målt ved spørsmål fra the CBCL om forekomst av engstelig og depressiv atferd hos barnet. Begge målene var mødrerapportert. Resultatene viste at høyere nivå av sensitivitet hos adoptivmødre i både tidlig (tolv til 30 måneder) og senere barndom (syv år) var direkte assosiert med en reduksjon i sjenanse hos adoptivbarna ved 14 års alder. Sensitivitet var også indirekte assosiert med lavere grad av internaliserende vansker hos adoptivbarna ved 14 års alder via sin assosiasjon med lavere sjenanse ved 14 år. Disse sammenhengene ble tolket dithen at en sensitiv og støttende oppdragelsesstil kan fungere som en beskyttende faktor mot risikoen for at tilbaketrukne og sjenerte barns utvikler internaliserende vansker.

Studien av Jaffari-Bimmel et al. (2006; n = 160) undersøkte sammenhengen mellom sensitivitet hos adoptivmødre og adoptivbarns tilknytning, temperament og sosiale utvikling over tid. Sensitivitet hos adoptivmødre og adoptivbarnas temperament rapportert av adoptivmor (en høyere skåre indikerte at barnets temperament ble oppfattet som vanskelig på områder knyttet til blant annet sosiabilitet, utholdenhet, tilpasningsevne og humør) ble målt ved henholdsvis tolv, 18 og 30 måneder og ved syv og 14 års alder. Adoptivbarnas tilknytning ble målt når adoptivbarna var tolv måneder, mens adoptivbarnas sosiale utvikling (prososial kompetanse, sosial aksept, kompetanse og selvfølelse) ble målt ved syv og 14 års alder. Resultatene viste både direkte og indirekte sammenhenger mellom variablene. Høyere sensitivitet hos adoptivmødre da barna var syv år var assosiert med mindre grad av vanskelig temperament hos adoptivbarna ved 14 års alder. Samtidig viste resultatene at både høyere grad av sosial utvikling og vanskelig temperament hos adoptivbarna ved syvårsalder var assosiert med en økning i sensitivitet hos adoptivmødre da barna var 14 år. Videre viste resultatene fra de indirekte analysene at høyere grad av sensitivitet hos adoptivmødrene i spedbarnsalderen (tolv til 30 måneder), var indirekte assosiert med adoptivbarnas sosiale utvikling ved 14-årsalderen via mødrenes økning i sensitivitet på samme tidspunkt. Høyere grad av sensitivitet hos adoptivmødrene ved barnas syvårsalder ble også funnet å bidra til en reduksjon i vanskelig temperament hos barna ved 14-årsalder, noe som igjen hadde en positiv innvirkning på adoptivbarnas sosiale utvikling på samme tidspunkt. På bakgrunn av disse funnene konkluderte forfatterne med at adoptivmødres grad av sensitivitet virker å være av betydning for adoptivbarnas tilpasning, både samtidig og over tid, og at sensitiviteten tilpasset seg barnets behov/grad av vansker.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom utvikling av adoptivforeldres oppdragelsesstil og følelse av mestring av foreldrerollen over tid, og utviklingsveiene til temperamentsstrekket grad av negative følelser hos adoptivbarn (Lipscomb et al., 2011). Utvalget (N = 382, gjennomsnittsalder ved adopsjon var tre dager, SD = 5 dager) ble målt over tre tidspunkt med målinger foretatt ved henholdsvis ni, 18 og 27 måneders alder som ble utgangspunkt for vekstkurver. Adoptivforeldrenes oppdragelsesstil ble målt med spørsmål om hvorvidt foreldrene anvendte overreaktive strategier (sint, streng, irritabel), mens deres grad av mestring ble målt ved spørsmål om hvorvidt og hvordan de taklet ulike aspekter ved foreldrerollen (begge selvrapporterte). Negative følelsesuttrykk hos adoptivbarna ble målt ved spørsmål (foreldrerapportert) om hvor ofte barnet gråter og er opprørt, viser frykt og engstelse, samt hvor lett det lar seg trøste. Resultatene viste at høyere nivåer av negative følelsesuttrykk hos adoptivbarn ved første måling var assosiert med høyere nivåer av overreaktiv foreldrestil samt lavere mestringsfølelse hos adoptivforeldre på samme tidspunkt. Videre viste resultatene at større stigning i negative følelsesuttrykk hos

adoptivbarn over tid var assosiert både med en sterkere reduksjon i adoptivforeldres mestringsfølelse, samt en større stigning i deres bruk av over-reaktiv oppdragelsesstil over de tre tidspunktene. Studien evner ikke å si noe om retningen av innflytelse mellom adoptivforeldre og barn, da den kun ser på assosiasjoner mellom variablene. Resultatene antyder likevel at utviklingen av egenskaper hos adoptivbarna, og responser og oppdragelsesstil hos adoptivforeldre, synes å samvarierte på en systematisk måte over tid.

En britisk studie undersøkte sammenhengen mellom grad av sensitivitet hos adoptivforeldrene og foreldre-barn-forholdet og tilknytningen ett år etter adopsjon. Det ble kontrollert for pre-adoptive faktorer hos adoptivbarna (alder, emosjonelt misbruk) og barnas grad av atferdsvansker (over-aktivitet, atferd- eller emosjonelle vansker) (Dance et al., 2002). Utvalget bestod av 63 adoptivbarn som var mellom fem og 11 år ved adopsjon (gjennomsnittsalder = 7,8 år, SD = 1,75) og deres adoptivforeldre. Grad av sensitivitet hos adoptivforeldrene ble målt ved henholdsvis én og tolv måneder etter adopsjon, og foreldre-barn relasjonen og tilknytningen ble målt ett år etter adopsjon. Det ble kontrollert for pre-adoptive faktorer hos adoptivbarna, og grad av atferdsvansker ble målt ved begge tidspunktene. Både sensitivitet hos foreldrene, forholdet og tilknytningen ble målt gjennom bruk av et semi-strukturert intervju. Sensitivitet hos adoptivforeldrene ble vurdert som den følelsesmessige tonen i foreldrenes beskrivelser av barnet samt deres håndtering og forståelse av barnet. Forholdet og tilknytningen mellom adoptivbarn og foreldre ble målt ved spørsmål om adoptivforeldrenes grad av tilfredshet med, og følelse av, tilknytning til adoptivbarnet. Resultatene viste at adoptivmødres grad av sensitivitet, målt en måned etter adopsjon, ikke var signifikant relatert til grad av foreldre-barn tilknytningen målt 11 måneder senere. Lav sensitivitet målt ett år etter adopsjon var assosiert med en negativ adoptivforeldre-barn-tilknytning på samme tidspunkt, mer overaktivitet hos adoptivbarna og adoptivforeldres følelse av at adoptivbarnet uttrykte falsk og påtvunget kjærlighet mot dem. På dette grunnlaget konkluderte forfatterne med at sensitivitet hos adoptivforeldre synes å endre seg i tråd med deres erfaringer med adoptivbarnet over tid, fremfor å være en stabil og iboende egenskap.

En oppfølgingsstudie som benyttet det samme utvalget som beskrevet over (N = 61, mellom fem og ni år) undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldres emosjonelle responser mot barnet og deres grad av tilfredshet med adoptivbarnet og adoptivbarnas tilknytning og tilpasning (Rushton et al., 2003). Dataene ble hentet inn med et semi-strukturert intervju en og tolv måneder etter adopsjon. Adoptivforeldrene ble spurt om i hvilken grad de var fornøyde med barnet, om foreldre-barn-forholdet, hvorvidt de følte barnet hadde knyttet seg til dem og om forekomst av følelsesmessige-, hyperaktivitet- og/eller atferdsproblemer hos barnet. Basert på opptak av disse intervjuene ble deretter adoptivforeldrenes grad av varme, responsivitet og sensitivitet mot barnet vurdert av observatørene. I tillegg til intervjuene, besvarte adoptivforeldrene et spørreskjema ved begge tidspunktene, om adoptivbarnas sosiale atferd, grad av uttrykte positive og/eller negative følelser, deres villighet til å akseptere trøst og omsorg fra adoptivforeldrene, samt barnas kapasitet til å vise tillit og omsorg. Resultatene viste at 73 % av adoptivforeldrene rapporterte at deres adoptivbarn hadde dannet et tilkynningsforhold til en eller begge foreldrene tolv måneder etter adopsjon. Videre viste resultatene at blant flertallet av de ikke-tilknyttede adoptivbarna (27 %) virket fraværet av et positivt foreldre-barn-forhold å være gjensidig; hverken adoptivbarnet eller adoptivforelderen rapporterte å ha dannet et positivt forhold til hverandre. Kun i noen få tilfeller var dette forholdet av ensidig art, hvor kun adoptivbarnet hadde dannet et forhold til voksen, eller hvor kun den voksne hadde dannet et forhold til adoptivbarnet. I tillegg rapporterte adoptivforeldre av de ikke-tilknyttede adoptivbarna at de hadde store problemer med å

samhandle med barnet på en varm, responsiv og sensitiv måte en måned etter adopsjon. Dette ble ytterligere forverret mot slutten av det første året..

4.3.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Til sammen vil 19 genetiske informative studier om betydningen av genetikk og miljøfaktorer for adoptivbarn og -foreldre bli beskrevet nedenfor. Samtlige av studiene har utvalg som består av både innenlands- og utenlandsadopterte. Fjorten av disse studiene omhandler adoptivbarn i småbarnsalderen (fra ni måneder til ni år) mens fem studier omhandler adoptivbarn i ungdomsalderen og tidlig voksen alder (mellom elleve og 32 år). De 14 studiene som omhandler småbarnsalderen benytter utvalg fra den amerikanske 'Early Growth and Development Study' (EGDS; Leve et al., 2013). Studien har fulgt opp til 561 triader bestående av adoptivbarn (71 % kaukasiske, 11 % afroamerikanere, 7 % latinamerikanske, 2 % asiatiske), deres adoptivforeldre samt biologiske foreldre fra barna var ni måneder og frem til syvårsalderen (Elam et al., 2014; Fearon et al., 2015; Hajal et al., 2015; Hyde et al., 2016; Leve, Griffin, et al., 2019; Leve et al., 2009; Lipscomb et al., 2012; Natsuaki et al., 2010; Natsuaki et al., 2013; Reuben et al., 2016; Sellers et al., 2019; Stover et al., 2012; Van Ryzin et al., 2015). To av studiene som omhandler ungdomsperioden er fra den amerikanske 'The National Longitudinal Study of Adolescent Health' (Add Health; Harris et al., 2003) bestående av opp imot 15 000 ikke-adopterte og opp til 286 adoptert ungdommer (66 % kaukasiske, 19 % afroamerikanske, 15 % annen etnisitet) og deres familier som ble fulgt over fire tidspunkt frem mot voksen alder (Beaver et al., 2014; Beaver et al., 2015). De resterende tre studiene er basert på data fra den amerikanske 'Sibling Interaction and Behavior Study' (SIBS; McGue et al., 2007) hvor utvalget består av 285 familier med to genetisk urelaterte adoptivbarn, 208 familier med to biologiske (genetisk relaterte) barn, samt 124 familier med et biologisk og et adoptivbarn (Klahr, McGue, et al., 2011; Klahr, Rueter, et al., 2011; Samek et al., 2015). 143 av de totalt 586 adoptivbarna var adoptert innenlands (76 % kaukasiske) mens 425 av adoptivbarna var adoptert fra andre land (89 % øst-asiatiske).

EGDS- studien har undersøkt både direkte og indirekte assosiasjoner, samt interaksjonseffekter i sammenhengene mellom atferd og egenskaper hos adoptivbarna, deres biologiske foreldre og adoptivforeldrene. Studier som illustrerer direkte og indirekte sammenhenger vil bli beskrevet først, og deretter vil studier som har identifisert interaksjonseffekter bli presentert.

En studie av Elam et al. (2014) undersøkte sammenhengen mellom genetiske faktorer hos biologiske mødre (grad av sosial motivasjon), sosial motivasjon hos adoptivbarn og grad av fiendtlighet i adoptivforeldres oppdragsstil ved 27 måneders alder. Adoptivbarnas grad av problematisk atferd i samhandling med jevnaldrende ble målt ved 4,5 års alder (N = 361). Sosial motivasjon hos biologiske mødre ble målt ved 4,5 år, med spørsmål om deres tilbøyelighet til å respondere på positive hendelser, være målorienterte, opptre spontant og engasjere seg i nye aktiviteter (selvrapportert). Sosial motivasjon hos adoptivbarna ble målt med spørsmål om i hvilken grad barnet tilnærmer seg, responderer på og oppsøker sosial kontakt med adoptivforeldrene. Problematisk atferd blant jevnaldrende ble målt med spørsmål om hvorvidt adoptivbarnet starter krangler med andre barn eller ødelegger andres lek. Begge målene som omhandlet barna, var foreldrerapportert. Resultatene viste både direkte og indirekte sammenhenger mellom variablene. Lav sosial motivasjon hos biologiske mødre (genetisk sårbarhet) var assosiert med lav sosial motivasjon hos adoptivbarn ved 27- måneders alder. Lav sosial motivasjon hos adoptivbarn var videre signifikant assosiert med høy grad av fiendtlig oppdragsstil (hyppig krangling med og kritikk av barnet) hos adoptivforeldre ved

samme tidspunkt. Det var også en signifikant direkte assosiasjon mellom lav sosial motivasjon hos biologiske mødre og høy fiendtlighet i adoptivforeldrenes oppdragelsesstil. Videre fant man at lav sosial motivasjon hos adoptivbarna predikerte en økning i fiendtlig oppdragelsesstil hos adoptivforeldrene ved 27 måneders alder, som igjen var signifikant assosiert med økende grad av problematisk atferd med jevnaldrende hos adoptivbarn ved 4,5 års alder. Forfatterne tolket resultatene dithen at adoptivbarn som har en genetisk sårbarhet for lav sosial motivasjon kan fremkalle høyere grad av fiendtlighet i adoptivforeldrenes måte å forholde seg til barnet på. Dette kan igjen ha innvirkning på adoptivbarnas sosiale kompetanse og atferd i form av problematisk og aggressiv interaksjon med andre barn.

En studie av Stover et al. (2012) undersøkte sammenhengen mellom fiendtlighet i parforholdet hos adoptivforeldre, grad av fiendtlighet i deres foreldrestil, genetisk sårbarhet hos biologisk mor (antisosial atferd, målt mellom tre til seks og 18 måneder post-adoptsjon) og aggresjonsnivåer hos 361 adoptivbarn. Studien kontrollerte for grad av antisosialitet hos adoptivforeldrene (målt ved 18 måneders alder). Adoptivforeldrenes grad av fiendtlig oppdragelsesstil mot adoptivbarna ble også målt ved 27- måneders alder ved tilsvarende spørsmål som ble brukt til å måle fiendtlighet i parforholdet, men som her var orientert mot barna (både selvrappport og rapport for partner). Aggresjon hos adoptivbarna ble målt ved 18 og 27- måneders alder med spørsmål om aggressiv atferd hos adoptivbarnet (CBCL; spørsmålsledd ikke nærmere definert, foreldrerapportert). Fiendtlighet i adoptivforeldrenes foreldrestil var signifikant relatert til høyere aggresjon hos adoptivbarna ved 27- måneders alder, kontrollert for antisosiale trekk hos biologisk mor. Antisosiale trekk hos biologisk mor var derimot ikke signifikant relatert til aggresjonsnivå hos barna. Resultatene viste videre at høyere aggresjonsnivå hos adoptivbarn ved 18-måneders alder var signifikant og positivt assosiert med høyere fiendtlighet i adoptivforeldrenes oppdragelsesstil ved 27- måneders alder. Resultatene indikerer dermed at sammenhengen mellom adoptivforeldres oppdragelsesstil og adoptivbarns atferd kan være av gjensidig art. Videre understrekte forfatterne funnet som viste at både høyere grad av fiendtlighet i adoptivforeldres parforhold og oppdragelsesstil, var nært knyttet opp til høyere nivåer av antisosiale trekk hos adoptivforeldrene. Forfatterne mente dette kunne indikere at adoptivpersonlighet kan være en bakenforliggende faktor som påvirker både samspillet adoptivforeldrene imellom og samspillet de har med barna.

Flere av EGDS- studiene har også identifisert interaksjonseffekter mellom genetiske faktorer hos adoptivbarnas biologiske foreldre og miljøfaktorer ved adoptivforeldrene.

En studie av Fearon et al. (2015) undersøkte sammenhengen mellom genetisk sårbarhet hos biologiske mødre, graden av negativ oppdragelsesstil hos adoptivforeldre og tilpasningsvansker hos adoptivbarna. Det ble kontrollert for kvaliteten på parforholdet, adoptivforeldrenes økonomiske situasjon og grad av angst og depresjon (n = 561). Genetisk sårbarhet ble målt ved å sjekke om biologisk mor hadde diagnostisert eksternaliserende eller internaliserende psykisk lidelse når barnet var 18 måneder. Negativ oppdragelsesstil ble målt ved bruk av tre skalaer, henholdsvis; *over-reaktivitet*, målt ved spørsmål om adoptivforeldrenes tilbøyelighet til å respondere med sinne, irritasjon og streng disiplin på negativ barneatferd; *mestring av foreldrerollen*, målt ved spørsmål om hvorvidt man føler seg kompetent til å forstå og dekke barnets behov; og *barnerelatert stress*, målt ved spørsmål om graden av stress knyttet til den daglige interaksjonen med barnet samt det å være forelder (selvrapportert). Dette ble målt når barnet var ni, 18 og 27 måneder gammelt. Tilpasningsvansker hos adoptivbarna ble målt ved 27 måneders alder med spørsmål om internaliserende (engstelig) og

eksternaliserende (slår, ulydig) vansker (CBCL; foreldrerapportert). Resultatene antydte at genetisk sårbarhet hos biologiske mødre i form av utagerende vansker, var signifikant assosiert med en økt tilbøyelighet hos adoptivmødre til å anvende en negativ og streng foreldrestil, samt til å føle seg maktesløse og stresset i foreldrerollen. Dette gjaldt imidlertid kun dersom adoptivforeldrene også rapporterte om problemer og stress i parforholdet, og effekten var ikke til stede for internaliserende vansker. Videre fant man at negativ foreldrestil hos adoptivmødre i stor grad bidro til å forklare denne sammenhengen. Samlet indikerer resultatene at adoptivforeldre med høyere nivåer av stress i parforholdet, kan være tilbøyelige til å oppfatte adoptivbarn med genetisk sårbarhet for utagerende vansker som overveldende og vanskelige. Dette kan videre utløse negative foreldrer responser og dermed påvirke en uheldig utvikling hos adoptivbarna. Samtidig antyder resultatene at adoptivforeldre som har en mer harmonisk parrelasjon derimot kan oppfatte adoptivbarn med genetisk sårbarhet som engasjerende og livlige. Dette kan igjen utløse mer positive foreldrer responser som således kan fungere som en beskyttende faktor mot at barnet utvikler tilpasningsvansker.

Interaksjon mellom genotype og miljø ble undersøkt i en studie om sammenhengen mellom sosial fobi hos biologiske mødre (genetisk sårbarhet), oppdragelsesstil hos adoptivforeldre (responsivitet) og utviklingen av sosial sjenanse og angst hos adoptivbarn. Det ble kontrollert for grad av angstsymptomer hos adoptivforeldrene (Natsuaki et al., 2013). Utvalget bestod av 275 adoptivbarn som ble målt ved 18 og 27 måneders alder. Sosial fobi hos biologiske mødre ble vurdert ved hjelp av diagnostiske intervju. Grad av responsivitet hos adoptivforeldrene ved 18 måneders alder ble målt i form av observasjon av foreldres vokale respons og emosjonelle tone i foreldre-barn samspillet. Sosial sjenanse og angst hos barnet ved 18 og 27 måneders alder ble målt ved bruk av observasjon av hvordan barnet responderer på tilnærming fra ukjente mennesker og på nye sosiale situasjoner. Resultatene viste at adoptivbarn med genetisk sårbarhet (sosial fobi hos biologiske mødre) hadde høyere nivåer av sosial sjenanse og angst ved 27 måneders alder, men kun dersom deres adoptivmødre hadde lavere nivåer av emosjonell og verbal responsivitet ved 18 måneders alder. Forfatterne konkluderte med at sensitivitet og responsivitet hos adoptivmødre kan synes å ha en forebyggende effekt for adoptivbarn som har en genetisk sårbarhet for å utvikle sosial sjenanse og angst.

Betydningen av samspillet mellom genetisk sårbarhet hos barnet (antisosial atferd hos biologisk mor) og adoptivforeldres oppdragelsesstil (positiv forsterkning) for adoptivbarns grad av antisosiale utvikling (N = 561) ble undersøkt i en studie av Hyde et al. (2016). Antisosial atferd hos biologiske mødre ble målt ved hjelp av et diagnostisk intervju når adoptivbarna var mellom tre og seks måneder. Positiv forsterkning hos adoptivmødre ved 18-måneders alder, ble målt i form av observasjon av adoptivmødres grad av positive tilbakemeldinger på barnas innsats i en oppryddingssituasjon. Antisosial utvikling hos adoptivbarn ved 27 måneders alder, ble målt med spørsmål om hvorvidt barnet viser empatiske eller fiendtlige og ufølsomme tendenser i møte med andre ('Callous-unemotional'; CBCL). Resultatene viste at høyere grad av positiv forsterkning hos adoptivmødre ved 18 måneders alder var assosiert med lavere nivåer av antisosialitet hos adoptivbarna ved 27 måneders alder, selv når antisosial atferd hos biologisk mor og tidligere nivåer av adoptivbarnas antisosialitet ble kontrollert for. Videre fant man at sammenhengen mellom høyere antisosialitet hos biologisk mor og høyere antisosialitet hos adoptivbarna, kun var signifikant ved lave nivåer av positiv forsterkning hos adoptivmødre. Dette viser at den genetiske sårbarheten hos barna (effekten av å ha en biologisk mor med antisosiale tendenser) kun slår ut på barnets atferd der adoptivmor gir lite positiv forsterkning. Hos adoptivbarn med lav genetisk sårbarhet (lav antisosialitet

hos biologisk mor) var det ingen sammenheng mellom grad av positiv forsterkning hos adoptivmor og antisosialitet hos adoptivbarna. På bakgrunn av disse resultatene argumenterte forfatterne for at en positiv oppdragsstil hos adoptivmødre synes å kunne bidra til å forhindre at adoptivbarn med en genetisk sårbarhet for antisosial atferd utvikler et negativt sosialt interaksjonsmønster.

En studie av Leve et al. (2009) undersøkte sammenhengen mellom genetisk sårbarhet hos biologisk mor, adoptivforeldres oppdragsstil og adoptivbarns tilpasning ved 18-måneders alder, kontrollert for temperament hos adoptivbarna (grad av frykt, takle dårlig begrensninger) ved 9- måneders alder (N = 290). Genetisk sårbarhet ble målt mellom tre og seks måneders alder i form av hvorvidt biologisk mor hadde symptomer på psykiske lidelser (BAI, BDI), utviste antisosiale trekk eller brukte rusmidler (selvrapport). Adoptivforeldrenes grad av strukturerende oppdragsstil ved 18- måneders alder ble målt i form av observasjon av adoptivmødres instruksjon og tilbakemeldinger på barnas innsats i en oppryddingssituasjon. Tilpasning hos adoptivbarna ved 18- måneders alder ble målt ved spørsmål om internaliserende (engstelig) og eksternaliserende (slår, ulydig) vansker, slått sammen til ett samlemål på tilpasningsvansker (CBCL; foreldrerapportert). Resultatene viste at høyere grad av strukturerende oppdragsstil hos adoptivforeldrene var assosiert med færre tilpasningsvansker hos adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet, men med flere tilpasningsvansker hos adoptivbarn med lav genetisk sårbarhet. På bakgrunn av disse resultatene antydte forfatterne at det kan være fordelaktig for barn med høy genetisk sårbarhet at adoptivforeldrene anvender en klar og strukturerende oppdragsstil, mens for barn med lav genetisk sårbarhet kan denne oppdragsstilen derimot være mindre hensiktsmessig.

En studie av Natsuaki et al. (2010) undersøkte også betydningen av interaksjonen mellom genetisk sårbarhet hos biologisk mor og responsiv oppdragsstil hos adoptivforeldre, for adoptivbarns sosiale utvikling målt i form av vanskelig temperament (N = 281). Genetisk sårbarhet ble målt ved å se hvorvidt biologisk mor hadde blitt diagnostisert med klinisk depresjon. Responsiv oppdragsstil ble målt med spørsmål om adoptivforeldres evne til å reagere emosjonelt adekvat på adoptivbarns atferd ved ni måneders alder (selvrapportert). Nivå av vanskelig temperament ble målt ved spørsmål om hvorvidt adoptivforeldrene opplevde barnet som utfordrende, irritabelt og følelsesmessig reaktivt ved ni og 18- måneders alder. Resultatene viste at adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet ble rapportert å ha vanskeligere temperament ved 18- måneders alder, dersom deres adoptivmødre hadde mindre responsivitet ved ni måneders alder, kontrollert for tidligere nivåer av vanskelig temperament. Adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet, men hvor adoptivmødre hadde god responsivitet på barnets atferd, hadde derimot ikke høyere nivåer av vanskelig temperament. Hos adoptivbarn med lav genetisk sårbarhet var det ingen sammenheng mellom adoptivmødres grad av responsivitet og adoptivbarns grad av vanskelig temperament. I lys av disse resultatene konkluderte forfatterne med at en positiv oppdragsstil hos adoptivforeldre synes å kunne bidra til å forhindre at adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet for tilpasningsvansker utvikler slike vansker.

En studie av Van Ryzin et al. (2015) undersøkte også sammenhengen mellom genetiske faktorer (grad av sosiabilitet) hos biologisk mor (og biologisk far, om tilgjengelig) målt ved 18- måneders alder, oppdragsstil (sensitivitet/responsivitet) hos adoptivforeldre målt ved 27- måneders alder og adoptivbarns sosiale kompetanse ved seks års alder (N = 361). Grad av sosiabilitet hos biologiske foreldre ble målt med et spørreskjema om temperament, der en subskala under ekstroversjon ble trukket ut. Det gis ikke eksempler på videre operasjonalisering. Sensitivitet/responsivitet hos adoptivforeldrene ble målt ved observasjon av adoptivforeldrenes evne til å respondere adekvat når barnet søker

kontakt, samt evne til å gi positive tilbakemeldinger til barnet. Sosial kompetanse hos adoptivbarn ble målt med spørsmål om barnets evne til samarbeid, selvkontroll, ansvarsfølelse og kommunikasjon i samspill med voksne og barn (kombinasjon av foreldre- og lærerrapportert). Resultatene viste at sosial kompetanse var signifikant lavere hos adoptivbarn med både en genetisk sårbarhet og hvor oppdragelsesstilen til adoptivmor var preget av lavere sensitivitet og responsivitet. Hos adoptivbarn uten genetisk sårbarhet (høy sosiabilitet hos biologisk mor) hadde derimot lav sensitivitet og responsivitet hos adoptivmødre ingen signifikant betydning for adoptivbarnas nivå av sosial kompetanse. Ifølge forfatterne kan denne interaksjonseffekten indikere at høy sosiabilitet hos biologiske mødre kan fungere som en form for nedarvet resiliens som verner adoptivbarn mot den negative påvirkningen av lav sensitivitet og responsivitet hos adoptivforeldre. På tilsvarende vis indikerer resultatene at høyere grad av sensitivitet og responsivitet hos adoptivforeldrene kan fungere som en beskyttende faktor mot den negative påvirkningen av genetisk sårbarhet. Adoptivforeldrenes sensitivitet og responsivitet kan dermed ha en positiv påvirkning på den sosiale kompetansen til adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet.

Lipscomb et al. (2012) undersøkte sammenhengen mellom en over-reaktiv oppdragelsesstil hos adoptivforeldre, genetisk sårbarhet hos biologiske mødre og utvikling av temperamentstrekket negativ emosjonalitet og utagerende vansker hos 358 adoptivbarn. Over-reaktivitet hos adoptivforeldre ble målt ved barnets ni-måneders alder, med spørsmål om i hvilken grad foreldrene hever stemmen eller ei når barnet viser dårlig oppførsel, samt hvorvidt man er tilbøyelig til å konstant pirke og mase på barnet under stress (selvrapportert). Genetisk sårbarhet hos biologisk mor, ble målt ved 18 måneders alder med spørsmål om negative følelser, som grad av frustrasjon, tristhet, frykt, og generell misnøye (selvrapportert). Negativ emosjonalitet hos adoptivbarna ble målt ved 9, 18 og 27 måneders alder, med spørsmål om hvor lett barnet gråter, viser frykt, skifter humør samt hvor lett eller vanskelig barnet er å trøste. Utagerende vansker hos adoptivbarna ble målt ved 27 måneders alder, med spørsmål om problemer med regulering av emosjoner, oppmerksomhet og atferd (CBCL; foreldrerapportert). Resultatene viste at høyere grad av over-reaktivitet hos adoptivmødre og fedre når barnet var ni måneder, hadde en indirekte innvirkning på utagerende vansker hos adoptivbarna ved 27 måneders alder, via sin innvirkning på negativ emosjonalitet hos adoptivbarna ved 18 måneders alder. Resultatene viste videre at det forelå en interaksjonseffekt mellom adoptivforeldrene og barnas biologiske mødre. Genetisk sårbarhet hadde en direkte innvirkning på høyere grad av negativ emosjonalitet, og en indirekte innvirkning for senere utagerende vansker hos adoptivbarn, kun når adoptivforeldrene rapporterte lavere nivåer av over-reaktivitet. Disse resultatene står i kontrast til samtlige av de andre funnene vedrørende interaksjonseffekter i EGDS- studien. Andre studier finner at betydningen av genetisk sårbarhet i hovedsak synes å bli forsterket under negativ og fiendtlig oppdragelse, men at denne risikoen også kan reduseres dersom adoptivforeldre anvender mer positive og harmoniske oppdragelsesstrategier. Resultatene i denne studien indikerer derimot at genetisk sårbarhet for utvikling av negativ emosjonalitet også kan være til stede selv når det ellers foreligger lav risiko i barnets familiemiljø (lav over-reaktivitet). Forfatterne mente dette kunne støtte påstanden om at betydningen av genetikk har størst innvirkning i lav-risiko-miljøer (bioøkologisk modell; Bronfenbrenner & Ceci, 1994, referert i Lipscomb et al., 2012). Samtidig er det viktig å påpeke at genetisk sårbarhet, over-reaktiv oppdragelsesstil og interaksjonen mellom disse faktorene, kun redegjorde for rundt 5 % av variasjonen i negativ emosjonalitet hos adoptivbarna. Forfatterne mener dette kan indikere at andre faktorer, inklusive høy stabilitet i

temperament, kan være av større betydning for utviklingen av negativ emosjonalitet, enn de faktorene som ble undersøkt i denne studien.

En studie av Reuben et al. (2016) undersøkte om det forelå en interaksjonseffekt mellom genetiske faktorer hos biologisk mor og oppdragelsesstil hos adoptivforeldremålt ved 27-måneders alder for utviklingsutfall (problematferd) hos adoptivbarn målt ved seks til syvårs alder (N = 225), kontrollert for temperamentsregulering hos adoptivbarna målt ved 27- måneder. Genetiske faktorer hos biologisk mor ble målt med selvrapportering om utagerende vansker (spørsmål om forekomst av rusmiddelbruk, spenningssøking, lovbrudd og utagerende atferd). Oppdragelsesstil hos adoptivforeldre ble målt ved bruk av to skalaer som omhandler henholdsvis grad av varme (kjærlig og omsorgsfull atferd mot barnet) og over-reaktivitet (sinne, irritasjon og streng disiplin), begge selvrapportert. Utagerende vansker hos adoptivbarna ble målt ved spørsmål om hvorvidt barnet er aggressivt og bryter regler (TRF, lærerrapportert). Resultatene viste at det ikke forelå noen signifikant sammenheng mellom utagerende vansker hos biologisk mor og utagerende vansker hos adoptivbarna. Det var heller ingen sammenheng mellom over-reaktiv foreldrestil i tidlig barndom og utagerende vansker hos adoptivbarna i skolealder. Derimot viste resultatene at både høyere nivåer av varm oppdragelsesstil hos adoptivforeldre og høyere evne til selvregulering hos adoptivbarna ved 27- måneders alder, var begge relatert til lavere grad av utagerende vansker hos adoptivbarna fem år senere. Det ble også funnet en interaksjonseffekt i sammenhengen mellom disse faktorene; høyere nivåer av varm foreldrestil hos adoptivmødre (men ikke fedre) var assosiert med lavere nivåer av utagerende vansker hos barn med lav selvregulering, men ikke hos barn med høy selvregulering. I lys av disse resultatene antydte forfatterne at en varm og støttende oppdragelsesstil, kan fungere som en beskyttende faktor mot risiko for utvikling av utagerende vansker hos adoptivbarn som har lavere evne til selvregulering.

En studie av Harold et al. (2013) undersøkte sammenhengen mellom symptomer på ADHD og fiendtlighet mot barnet hos adoptivmor, og tegn på ADHD hos barna. Studien hadde to ulike utvalg av barn som hadde ulik biologisk- og adoptivmor. Det ene utvalget besto av barn som ble adoptert bort ved fødsel (n = 320, barnet var seks år gamle på testtidspunkt), adoptiv- og biologisk mor. Dette utvalget var en del av EGDS- studien som fulgte familier og barn over flere år, og disse dataene var derfor longitudinelle og innhentet over flere testtidspunkt (Leve et al., 2013). Det andre utvalget besto av mødre og deres barn som hadde blitt til gjennom egg- eller embryo donasjon, slik at sosial mor/adoptivmor og barn ikke hadde felles genetikk (n= 160, barnas alder på testtidspunkt var fem til åtte år). Dette utvalget var del av en tversnittstudie og hadde både engelske og amerikanske deltagere. Symptomer på ADHD hos biologisk- og adoptivmor ble målt med spørreskjema som målte impulsivitet, hyperaktivitet og uoppmerksomhet i løpe av de tolv siste månedene (for eksempel fikler med hender eller føtter eller vrir seg på setet). Biologiske mødre i EGDS- studien fylte også ut et spørreskjema om eget temperament og evne til å kontrollere oppmerksomhet. Fiendtlighet hos adoptivmor i oppdragelsen av barnet ble målt med selvrapportert spørreskjema med spørsmål som; hvor ofte blir du sint på han/henne og hvor ofte krangler du med han/henne når dere er uenige om noe. Barnas impulsivitet og adferd ble målt med foreldrerapportering på tre ulike spørreskjema, med spørsmål som; haster ofte inn i en aktivitet uten å tenke seg om, spørsmål om hvor aktivitets- og belønningssøkende barnet er, samt symptomer på ADHD. Resultatene viste en signifikant assosiasjon mellom ADHD-symptomer hos adoptivmor, fiendtlighet i oppdragelsen hos adoptivmor og ADHD-symptomer hos barnet i begge utvalgene. Forfatterne viser til at

siden adoptivmor og barn ikke har felles genetikk, må assosiasjonene være et resultat av en interaksjon mellom adoptivmor og adoptivbarn. I utvalget som var adoptert ved fødsel og som hadde longitudinelle data, viste resultatene fra path-modelling at ADHD-symptomer hos biologisk mor hadde en effekt på fiendtlighet hos adoptivmor, via mer impulsivitet eller aktivering hos barna. Fiendtlig oppdragelse og forstyrrende adferd var assosiert med senere ADHD-symptomer hos barnet, kontrollert for ADHD-symptomer hos adoptivmor. Dette kan, ifølge forfatterne, indikere at en genetisk sårbarhet og mer impulsivitet/aktivitet hos barnet kan fremprovosere en mer fiendtlig oppdragsstil hos adoptivmor.

I studien til Sellers et al. (2019) bygget de videre på resultater tidligere publisert i Harold et al. (2013) og brukte nesten samme mål og studiedesign. I den nye studien så de nærmere på sammenhengen mellom en genetisk sårbarhet for oppmerksomhetsvansker hos adopterte barn og adoptivforeldres fiendtlige reaksjon på barnets akademiske prestasjoner. Dette for å undersøke betydningen av omgivelsene for utvikling av ADHD. Utvalget besto av 345 adoptivfamilier med barn, mor og far, i tillegg til barnets biologiske mor og -far, som ble fulgt longitudinelt over flere måletidspunkt. Symptomer på ADHD hos biologisk mor ble målt med spørreskjema som målte impulsivitet, hyperaktivitet og uoppmerksomhet i løpet av de tolv siste månedene (for eksempel fikler med hender eller føtter eller vrir seg på setet). Fiendtlighet hos adoptivforeldre i oppdragelsen av barnet ble målt med selvrapportert spørreskjema med spørsmål som; hvor ofte blir du sint på han/henne og hvor ofte krangler du med han/henne når dere er uenige om noe. Barnas impulsivitet, adferd og symptomer på ADHD ble målt med foreldrerapportering på tre ulike spørreskjema. Impulsivitet og adferd ble målt med blant annet spørsmål som; haster ofte inn i en aktivitet uten å tenke seg om, spørsmål om hvor aktivitets- og belønningssøkende barnet er. Barnets akademiske prestasjoner ble målt i form av lese- og matematikknivå. På samme måte som i artikkelen av Harold et al. (2013), ble det funnet at ADHD-symptomer hos biologisk mor predikerte tidlig impulsivitet og aktivitet hos barna. Videre så en at barnets impulsivitet og aktivitet ved 4,5 år utløste fiendtlighet i foreldrenes oppdragelse, som igjen var assosiert med symptomer på ADHD ved seksårs alder. Fiendtlighet hos foreldrene bidro til vansker med matematikkferdigheter ved syvårsalder, gjennom ADHD symptomer ved seksårsalder. Det ble ikke funnet sammenheng med lesing.

Hajal et al. (2015) undersøkte i hvilken grad utløsende faktorer knyttet til barnet, adoptivforeldrenes eget temperament eller kvaliteten på adoptivforeldrenes parforhold kunne forklare forekomsten av negativ oppdragsstil hos adoptivforeldre. Studien benyttet data fra EGDS- studien (Leve et al., 2013), og inkluderte 503 triader; barn, adoptivforeldre og biologiske foreldre. Barna ble i gjennomsnitt adoptert bort da de var 6,2 dager gamle. Biologiske foreldre deltok tre til seks måneder etter fødsel, mens adoptivforeldrene deltok ni måneder etter fødsel. Negativ oppdragsstil ble målt gjennom selvrapportert spørreskjema til både adoptivmor og -far. Spørreskjemaet besto av syv spørsmål om overreaktiv foreldrestil («når mitt barn er ulydig...»), som ble besvart på en syv-punkts Likert skala («håndterer jeg det uten å bli oppbrakt», til «blir jeg så frustrert og sint at barnet mitt kan se at jeg er opprørt»). Videre besvarte både biologiske og adoptivforeldre et spørreskjema om eget temperament, som gav mål på to ulike domener; belønningsavhengig («Jeg liker å snakke om mine opplevelser åpent med venner, heller enn å holde det for meg selv») og ubehagsunnnvikende («Jeg føler meg ofte anspent og bekymret i ukjente situasjoner, selv når andre føler det er lite å være bekymret

for»). Kvaliteten på adoptivforeldrenes parforhold ble målt gjennom en 20 minutters økt, der de fikk ulike kort med tema hvor de skulle diskutere positive og negative sider ved deres parforhold. Interaksjonen ble tatt opp på video og vurdert, og hver av foreldrene fikk en individuell skåre på varme/støtte, fiendtlighet, og en samleskåre for kvalitet på parforhold. Adoptivforeldre fylte ut et spørreskjema om adoptivbarnets temperament, som var ment å måle de samme domenene som hos foreldrene, men tilpasset barnets alder (smil og latter, usikkerhet i nye situasjoner, frustrasjon). Negativ oppdragelse hos adoptivfedre var omvendt relatert til biologisk mor sitt positive temperament og kvalitet på parforhold. Adoptivforeldres negative temperament var relatert til negativ oppdragsstil hos både mødre og fedre.

En amerikansk studie som var del av den longitudinelle EGDS- studien tidligere beskrevet i Leve, Neiderhiser, et al. (2019); og Leve et al. (2013), undersøkte assosiasjon mellom fiendtlighet i oppdragelse hos foreldre og problemer med relasjoner til jevnaldrende hos barn ved syv og 9,5 års alder (Leve, Griffin, et al., 2019). Utvalget besto av 177 søskenpar (329 barn totalt), hvorav 138 var barn som var adopterte og 191 var biologiske søsken som vokste opp hos den adoptertes biologiske familie. Barnas evne til å inhibere responser ble målt med spørsmål om deres evne til å planlegge og undertrykke upassende responser etter beskjed, eller i nye eller usikre situasjoner. Fiendtlighet hos adoptivforeldre i oppdragelsen av barnet ble målt med selvrapportert spørreskjema med spørsmål som; hvor ofte kritiserer du han/henne eller hans/hennes ideer. Problemer med relasjoner til jevnaldrende ble undersøkt med to ulike spørreskjema til foreldre. Ett målte sosial adferd med spørsmål om barna tilbyr seg å hjelpe venner når de trenger det, eller om de lett får venner. Det andre skjemaet var underskalaen om relasjoner til jevnaldrende fra SDQ, med spørsmål som 'leker barnet ofte alene', 'har barnet minst en god venn' og 'barnet blir ofte likt av andre barn'. Genetisk sårbarhet for psykiske lidelser ble målt gjennom spørreskjema til biologisk mor og omfattet spørsmål om internaliserende og utagerende vansker, som tok i betraktning symptomer, alder ved oppstart av symptomer og familiær risiko for psykiske lidelser. Resultatene antydte at internaliserende vansker hos biologisk mor var assosiert med svakere evne hos barna til å inhibere responser, hvilket igjen var assosiert med mer fiendtlighet i oppdragelsen hos foreldrene og vansker hos barnet i relasjoner til jevnaldrende.

Add Health studiene. To studier av Beaver og kollegaer (2014, 2015) undersøkte betydningen av ulike oppdragsstiler og utdanningsnivå hos adoptivforeldre, for henholdsvis verbal intelligens hos ungdom (gjennomsnittsalder = 16.25 år, SD = 1.69) og kriminalitet hos unge voksne (mellom 24 og 32 år). Studiene benyttet to utvalg bestående av adopterte ungdommer (N = 286) og et representativt utvalg av ikke-adopterte ungdommer (N > 14.000). I begge studiene ble oppdragsstilen til adoptivmødrene og -fedrene vurdert hver for seg av adoptivungdommene, ved bruk av fire skalaer: grad av tilstedeværelse (varme, uttrykt kjærlighet, kvalitet på foreldre-barn forholdet); tilknytning til adoptivforeldrene (nærhet i forholdet, hvor mye foreldrene bryr seg); involvering (hvor mye kvalitetstid de tilbringer sammen); og ettergivenhet (grad av overvåking, veiledning og autonomi gitt til ungdommene). Dette ble målt når ungdommene var 16 år gamle. Resultatene i den første studien (Beaver et al., 2014) viste at for ikke-adopterte ungdommer, var høyere grad av involvering, ettergivenhet og utdanning hos adoptivforeldrene positivt assosiert med verbal intelligens hos ungdommene på begge tidspunktene. Sammenhengene var imidlertid ytterst små. I utvalget av adopterte

ungdommer var det kun høyere utdanningsnivå hos adoptivforeldrene som var av betydning for ungdommenes verbale intelligens. Resultatene fra den andre studien (Beaver et al., 2015) viste at for ikke-adopterte var det kun lav tilstedeværelse hos mødre og manglende tilknytning til fedre, som var assosiert med sannsynligheten for kriminell atferd hos de unge voksne. Det var ikke signifikante sammenhenger mellom adoptivforeldrenes oppdragelsesstil og kriminell atferd hos unge voksne i utvalget av adopterte. Til sammen indikerer disse to studiene at oppdragelse ikke synes å ha særlig innvirkning hverken på variasjonen i ungdoms intelligens, eller på hvorvidt de involverer seg i kriminell atferd i ungdomsårene og tidlig voksen alder. Samtidig argumenterer forfatterne for at mangelen på signifikante sammenhenger muligens kan skyldes at utvalget besto av ungdom fremfor yngre barn. Miljøfaktorer, som for eksempel foreldres oppdragelsesstil er antatt å kunne ha større påvirkningskraft på barns kognitive evner tidligere i utviklingen enn i ungdomsårene. I ungdomsårene avtar gradvis foreldrenes innflytelse, til fordel for andre faktorer som jevnaldrendes påvirkning eller genetisk påvirkning.

IBS studiene. En studie av Samek et al. (2015) undersøkte sammenhengen mellom grad av involvering hos foreldre og bruk av rusmidler hos ungdom, målt over to tidspunkt med rundt tre års mellomrom. Studien benyttet to utvalg av ungdommer (mellom elleve og 21 år ved første måling), bestående av henholdsvis 258 adoptivsøskenpar som ikke var i slekt og 206 søskenpar som var i slekt. Grad av involvering hos mødre og fedre ble målt separat, med spørsmål om hvorvidt ungdommene føler de kan snakke med forelderen om problemer og bekymringer, samt hvorvidt forelderen vet hvordan ungdommen tilbringer fritiden sin. Rusbruk hos ungdommene ble målt med spørsmål om hvorvidt ungdommen benytter alkohol, tobakk og/eller marihuana (selvrapportert). Resultatene viste at høyere grad av involvering hos foreldre ved første tidspunkt, var assosiert med mindre bruk av rusmidler blant ungdom ved andre måletidspunkt. Graden av ungdommers bruk av rusmidler ved første tidspunkt, var derimot ikke assosiert med grad av foreldreinvolvering ved andre tidspunkt. Disse sammenhengene var også tilnærmet like på tvers av søskengruppene som var i slekt og ikke, og på tvers av mødre og fedre. På dette grunnlaget konkluderte forfatterne med at foreldreinvolvering synes å være en viktig miljømessig faktor for ungdoms rusmiddelbruk, som virker å være uavhengig av genetisk innflytelse.

To studier av Klahr og kollegaer (Klahr, McGue, et al., 2011; Klahr, Rueter, et al., 2011) anvendte samme utvalg som i studien beskrevet over, for å undersøke sammenhengen mellom grad av konflikt i foreldre-barn-forholdet, og grad av henholdsvis antisosial atferd hos ungdom ved 14 års alder (mellom elleve og 19 år) og atferdsvansker ved 14 og 18 års alder (aldersspenn = 14 - 24 år). Foreldre-barn-forholdet ble målt ved å kombinere observasjon av samspillet mellom foreldre og barn, med bruk av spørreskjema med spørsmål om grad av konflikt (kritiserer, krangler) mellom foreldre og barn (foreldrerapportert). Observatøren så en videofilmet middagssituasjon, og registrerte hvorvidt foreldrene brukte makt, trusler, fiendtlige kommentarer og negativ kontroll ovenfor ungdommene. Antisosial atferd hos ungdommene, ble også målt ved å kombinere observasjon med bruk av spørreskjema med spørsmål om forekomst av utagerende atferd (skulke skole, slåsskamp; selvrapportert). Observatøren registrerte hvorvidt ungdommene var fiendtlige, aggressive og viste forakt mot sine foreldre. I den første studien (Klahr, Rueter, et al., 2011) viste resultatene fra tverrsnittsanalysene at høyere konflikt i foreldre-barn-forholdet, var signifikant, men moderat, assosiert med høyere grad av antisosial atferd hos ungdommene. Denne sammenhengen var lik på tvers av utvalgene av adopterte (N = 406 adoptivsøskenpar som ikke var i slekt) og ikke-adopterte søskenpar

(n = 204 som var de biologiske barna til foreldrene) ungdom, uavhengig av hvilken type informant (selv-rapportert, foreldre-rapportert, uavhengige observatører) som ble anvendt i analysene. I den andre studien (Klahr, McGue, et al., 2011) brukte forfatterne kun utvalget av genetisk urelaterte adoptivsøskenpar (n = 672 ungdommer i 405 adoptivfamilier) for å undersøke om det var en gjensidighet i sammenhengen mellom konflikt i forholdet mellom adoptivforeldre- og barn, og atferdsvansker hos adoptivbarn ved henholdsvis 14 og 18 år. Resultatene fra de prospektive analysene viste at høyere konflikt i forholdet mellom foreldre og adopterte ungdom predikerte en økning i atferdsvansker hos ungdommene fire år senere. Ungdommenes atferdsvansker ved første måling predikerte derimot ikke økning i foreldre-barn konflikt over de fire årene. Disse to studiene antyder at miljøfaktorer, i form av et dårlig forhold mellom foreldre og ungdommer, har sammenheng med ungdommers utvikling av antisosial og problematisk atferd over tid. Samtidig må disse resultatene tolkes med forsiktighet ettersom studiene kun inkluderte henholdsvis ett og to måletidspunkt, og at man heller ikke hadde informasjon om slike sammenhenger på tidligere tidspunkt. Resultatene kan da ikke generaliseres på tvers av aldersgrupper, ettersom de primært omhandler ungdomsårene. Studiene har videre kun kontrollert for betydningen av genetikk på en indirekte måte ved å se på sammenhenger på tvers av genetisk relaterte søsken og genetisk urelaterte adoptivsøsken, fremfor en direkte kontroll ved å inkludere informasjon om adoptivbarnas biologiske foreldre.

4.3.3 Oppsummering og diskusjon

Samlet indikerer de longitudinelle studiene en sammenheng mellom adoptivforeldres oppdragelsesstil og adoptivbarns sosiale og emosjonelle utvikling og atferd over tid. Videre tyder resultatene på at disse sammenhengene også kan være gjensidige i sin påvirkning, selv om det kun er noen få studier som har undersøkt om det faktisk foreligger slike bidireksjonale assosiasjoner. Flertallet av studiene har som hypotese, og som resultat, at påvirkningen virker å gå fra egenskaper og responser hos adoptivforeldrene til utfall hos adoptivbarna. Særlig synes adoptivmødres sensitivitet og følelsesmessige tilgjengelighet å ha en positiv sammenheng med trygg tilknytning, og positiv sosial- og kognitiv utvikling hos adoptivbarna. Mer negative oppdragelsesstiler, som inkluderer disiplin og lavere sensitivitet, er assosiert med dårligere tilpasning hos adoptivbarna over tid. Samtidig foreligger det også et par studier som viser at det like fullt kan være egenskaper ved adoptivbarna som i stor grad påvirker adoptivforeldrenes oppdragelsesstil. Eksempelvis antyder funn at tilpasningsvansker hos adoptivbarna, som forsinkelser i kognitiv utvikling, høyere negativ emosjonalitet eller manglende tilknytning til adoptivforeldrene, er assosiert med at adoptivforeldre forholder seg til barna på mindre heldig måte. Mindre heldig oppdragelsesstil betyr i denne sammenhengen lavere grad av positiv responsivitet, mindre varme og sensitivitet, samt mer over-reaktiv, irritabel og streng oppdragelse. En styrke ved flere av studiene nevnt over, og særlig de nederlandske studiene, er at de benytter ulike informanter som kilder, fremfor kun foreldrerapport. Samtidig består utvalget hos flertallet av studiene primært av barn i førskolealder, noe som svekker muligheten til å vite hvorvidt de observerte sammenhengene holder seg over tid, samt hvorvidt man kan generalisere funnene på tvers av ulike aldersgrupper.

Generelt antyder resultatene fra de genetisk informative studiene at både genetikk og miljøfaktorer har sammenheng med adoptivbarns tilpasning og sosiale og emosjonelle utvikling. Eksempelvis viser flere av studiene, og særskilt de som favner om de tidlige barndomsårene (opptil fem år), at individuelle egenskaper hos biologiske mødre, som

antisosialitet, utagerende vansker og sosial forbi, er assosiert med henholdsvis antisosialitet, utagerende vansker og sosial sjenanse hos adoptivbarna. På tilsvarende måte finner flere av studiene at egenskaper hos adoptivforeldrene, som for eksempel fiendtlig, over-reaktiv eller streng oppdragelsesstil, har en direkte sammenheng med primært psykososiale utfallsmål hos adoptivbarna. Dette inkluderer aggresjon, utagerende vansker, temperamentsutvikling, samt hvorvidt adoptivbarna har problemer med sosial interaksjon. Disse sammenhengene vedvarer selv når man kontrollerer for genetisk sårbarhet fra adoptivbarnas biologiske mødre. Studien finner derimot ingen sammenheng mellom adoptivforeldres oppdragelsesstil og adoptertes intelligens eller involvering i kriminell aktivitet. Videre viser flere av studiene at egenskaper hos adoptivbarna også påvirker hvordan adoptivforeldre forholder seg til barna gjennom evokative mekanismer. Slike mekanismer foreligger når adoptivbarns genetisk betingede egenskaper (for eksempel lav sosial motivasjon eller høy aggresjon) fremkaller en bestemt respons hos adoptivforeldrene (fiendtlig eller over-reaktiv oppdragelsesstil) som samsvarer med barnets egenskap. Dette kan igjen forsterke barnets predisposisjoner til økt aggresjon og påvirke barnets atferd i form av problemer med jevnaldrende, og sosial og følelsesmessig tilpasning (aggresjon, antisosialitet). Samtidig er det noen studier som påpeker at personlighetsfaktorer hos adoptivforeldrene, som for eksempel fiendtlighet, muligens kan ligge under de observerte sammenhengene mellom adoptivforeldrenes oppdragelsesstil og utfall hos adoptivbarna. Et flertall av de genetisk informative studiene viser også at det foreligger interaksjonseffekter mellom egenskaper hos adoptivbarnas biologiske foreldre og egenskaper hos adoptivforeldre. Disse har betydning for adoptivbarns tilpasning og atferd, men i hovedsak kun for adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet/sårbarhet. Nærmere forklart viser flesteparten av studiene at høy genetisk sårbarhet (indirekte målt i form av egenskaper hos biologisk mor eller far) hos adoptivbarn, primært slår uheldig ut (atferdsvansker, negativ emosjonalitet) dersom adoptivforeldrene også anvender mindre adekvate oppdragelsesstiler (over-reaktivitet, lav sensitivitet). Anvendelse av en mer positiv oppdragelsesstil hos adoptivforeldre (høy responsivitet, sensitivitet og varme) synes derimot å bidra til å forhindre sannsynligheten for skjevutvikling hos adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet. Det er også interessant at mange av studiene finner at effekten av adoptivforeldres oppdragelsesstil på barnas atferds- og tilpasningsutfall hos adoptivbarn er avhengig av om barna har en genetisk sårbarhet eller ei.

Er det en sammenheng? Majoriteten av studiene om oppdragelsesstil finner en sammenheng mellom adoptivforeldres oppdragelsesstil og en rekke utfall hos adoptivbarn, som tilknytning, tilpasning, og sosial- og kognitiv utvikling. Disse sammenhengene blir funnet på tvers av ulike studiedesign. Mer spesifikt virker positiv oppdragelsesstil, inklusive høyere grad av sensitivitet, emosjonell tilgjengelighet, varme og omsorg hos adoptivforeldre, å være assosiert med god tilpasning og positiv sosioemosjonell utvikling hos adopterte. Mer negativt orienterte oppdragelsesstiler, inkludert over-reaktiv, streng og disiplinerende grensesetting, synes å være assosiert med mindre heldig tilpasning og utvikling hos adopterte. Dette gjelder selv når man kontrollerer for genetisk påvirkning fra adoptivbarnas biologiske foreldre.

Generelt synes disse sammenhengene å være gyldige på tvers av studier også med ulike aldersutvalg. Flesteparten av de presenterte studiene anvender utvalg av barn mellom spedbarnsalderen og skolealder, mens et fåtall omhandler ungdommer og unge voksne. Gyldigheten til disse funnene blir også styrket av at et flertall av studiene anvender ulike typer informanter, som observatører kombinert med foreldre og/eller lærer rapport. Resultatene støttes også av at funnene er like, uavhengig av om studiene kun bruker

adoptivforeldrene som informanter, eller en kombinasjon av observatører og foreldrerapportering.

Videre illustrerer flere av studiene at sammenhengene også kan være relativt dynamiske i kraft av å identifisere interaksjonseffekter som at adoptivforeldrenes oppdragelsesstil virker å ha særskilt betydning for tilpasning og utvikling hos adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet. I denne forstand synes en positivt orientert oppdragelsesstil hos adoptivforeldre særdeles viktig i form av å kunne forebygge skjevutvikling hos adoptivbarn klassifisert til å ha høy genetisk sårbarhet. Samtidig illustrerer en av studiene (Leve et al., 2009) at en og samme oppdragelsesstil kan være fordelaktig for adoptivbarn med økt genetisk sårbarhet, men derimot virke mer uhensiktsmessig for adoptivbarn med mindre genetisk sårbarhet. En av studiene finner også at adoptivbarn med høy genetisk sårbarhet har høyere grad av negativ emosjonalitet og utagerende vansker ved lavere nivåer av over-reaktiv oppdragelsesstil hos adoptivforeldre (Lipscomb et al., 2012). Dette funnet strider dermed mot resultatene til samtlige av de andre studiene som undersøker interaksjonseffekter i dette delkapittelet. Dette motstridende funnet kan muligens illustrere at interaksjonen mellom genetiske og miljøfaktorer for utfall hos adoptivbarn nok er mer kompleks og dynamisk enn antatt. Resultatene kan også avhenge av hvordan man definerer og måler genetisk sårbarhet. I tillegg illustrerer noen av studiene at sammenhengene mellom adoptivforeldrenes oppdragelsesstil og adoptivbarnas tilpasning og utvikling også kan skyldes andre underliggende faktorer ved enten adoptivforeldrene eller ved adoptivbarna. For eksempel kan fiendtlige og antisosiale tendenser hos adoptivforeldrene, samt dårlig parforhold hos foreldrene, ha en smitteeffekt ('spill-over') på hvordan de forholder seg til og responderer på adoptivbarna.

Hvem påvirker hvem? Både de longitudinelle studiene og de genetisk informative studiene viser at retning på påvirkning mellom adoptivforeldre og -barn, kan gå begge veier. Noen studier gir også en indikasjon på at det foreligger en gjensidig påvirkning mellom egenskaper hos adoptivbarn og adoptivforeldres oppdragelsesstil som forsterkes over tid. Spesielt genetisk informative studier kan måle slike sammenhenger. Samtidig viser flere av studiene som undersøker interaksjonseffekter at det ikke er gitt at adoptivforeldre vil respondere på adoptivbarnas egenskaper og atferd på en bestemt måte. Funn fra disse studiene indikerer heller at adoptivforeldre som evner å utvise positive oppdragelsesstiler (sensitivitet, følelsesmessig tilgjengelighet, varme) fremfor mer negative oppdragelsesstiler (over-reaktivitet), kan bidra til å forebygge et negativt utviklingsløp hos barna. Dette gjelder spesielt hos for de barna som har høy genetisk sårbarhet for skjevutvikling.

Retningen på sammenhengene virker videre å variere noe avhengig av hvilken aldersgruppe man studerer. Mens studiene som omhandler yngre barn finner at påvirkning kan gå både fra adoptivbarnas egenskaper til responser hos adoptivforeldrene og vice versa, finner studiene som favner om ungdomsårene derimot at påvirkning primært synes å gå fra egenskaper hos adoptivforeldrene til atferds- og tilpasningsutfall hos de adopterte ungdommene. Disse studiene kan likevel ikke utelukke at atferd og egenskaper hos adoptivbarna kan ha påvirket eller utløst adoptivforeldrenes responser på et tidligere tidspunkt.

4.4 Foreldrestress

Foreldrestress (parenting stress) er et begrep som omfatter i hvilken grad foreldre opplever stress knyttet til foreldrerollen og i forholdet til sine barn. Denne typen stress kan måles med ulike skalaer. En skala som ofte er brukt i adoptivstudier er instrumentet

'The Parenting Stress Index' (PSI; Abidin, 1983), som enten kan anvendes i sin helhet med 120 utsagn, eller i kort versjon med 36 utsagn (PSI-Short Form; Abidin, 1995). Begge kan deles opp i de tre følgende underskalaene; 'Parental Distress', 'Dysfunctional Parent-Child Interaction' og 'Difficult Child'. Anvendt i sin helhet, måler den totale PSI-skalaen det overordnede stressnivået forbundet med foreldrerollen, mens stress knyttet til andre områder i livet (økonomi, jobb og lignende) er utelatt. De tre underskalaene er mer spesifikt orienterte mot ulike aspekter av foreldrestress ved å fokusere på 1) i hvilken grad foreldre opplever uro og stress forbundet med foreldrerollen, inkludert hvordan de takler og mestrer barnerelaterte utfordringer ('Parental Distress'), 2) hvorvidt foreldre finner foreldre-barn relasjonen som utilfredsstillende, samt opplever at barnet ikke lever opp til deres forventninger ('Parent-Child Dysfunctional Interactions'), og 3) foreldrenes oppfatning av om barna er vanskelige å oppdra og forholde seg til ('Difficult Child'). Det varierer hvorvidt ulike studier anvender den totale PSI-skalaen eller om de anvender de tre underskalaene. Flere av utsagnene i PSI-skalaen favner bredt, og overlapper dermed også til en viss grad med andre foreldreskapsrelaterte fenomener som behandles i andre kapitler i denne rapporten. Dette gjelder både barnas tilknytning, adoptivforeldrenes egen tilknytningsevne og forekomst av ulike typer problemer hos foreldrene (som deres mentale helse). På bakgrunn av dette, kan det dermed være vanskelig å identifisere hvilke av de ulike aspektene ved PSI-målet som er virksomme i forbindelse med tilpasning hos adoptivbarna. Samtidig kan målets brede fokus også være nyttig, fordi det gir en mer overordnet indikasjon på hvordan adoptivforeldre opplever og takler stressende familiesituasjoner. Foreldrestress kan være av særskilt betydning for barns psykososiale utvikling, ettersom høy grad av stress hos foreldre er antatt å påvirke hvordan de forholder seg til og samhandler med barna sine. Eksempelvis kan høyt stressnivå medføre en økt tilbøyelighet til å benytte uheldige og lite konstruktive oppdragsstiler preget av kontroll, disiplin og lav sensitivitet til barnas behov (Tan et al., 2015). Samtidig er det også her slik at på samme måte som stress påvirker barna, så påvirker også tilstedeværelsen av vansker hos barna foreldrenes stressnivå. Det er få studier som har klart å tydelig skille disse effektene fra hverandre. Studiene skiller seg heller i hva de velger å ha som utfallsmål. Vi vil først presentere studier som undersøker effekten av foreldrestress på barna. Deretter vil vi presentere studiene som undersøker hvilken effekt faktorer ved familien, foreldre, og barn har på graden av foreldrestress hos foreldrene.

4.4.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte fire tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom foreldrestress og tilpasning hos adoptivbarn (Farr et al., 2010; Santos-Nunes et al., 2017; Tan et al., 2012; Tan et al., 2015) og fire longitudinelle studier (Canzi, Rosnati, & Miller, 2018; Farr, 2017; Katzenstein, LeJeune, & Johnson, 2016; McGlone, Santos, Kazama, Fong, & Mueller, 2002).

Tabell 13. Foreldrestress

Referanse		A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Canzi, Rosnati et al. (2018) Italia	28 barn	U	L	Foreldre: foreldrestress (PSI)	Barn: fysiologisk vekst (høyde, vekt, hodeomkrets)	NS
Farr (2017), oppfølgingsstudie	96 foreldrepar, 3 år (1 - 5 år)	I	L	Foreldre: foreldrestress (PSI)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL) etter 5 år	+

Referanse		A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
av Farr, Forssell et al. (2010) USA						
Farr, Forssell et al. (2010) USA	106 barn/foreldrepar, 36,1 mnd. (13 - 72 mnd.)	I	T	Foreldre: foreldrestress (PSI)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL)	+
Katzenstein, Lejeune et al. (2016) USA	46 barn, 32,4 mnd. (24 - 42 mnd.)	U	L	Foreldre: foreldrestress (PSI)	Barn: kognitiv og språklig utvikling (T1, T2)	NS
McGlone, Santos et al. (2002) USA	35 barn/50 foreldre, 5 år (1 - 12 år)	I	L	Foreldre: foreldrestress (PSI) (T1, T2)	Barn: tilpasning internaliserende og eksternaliserende vansker (T2)	+
Santos-Nunes, Narciso et al. (2017) Portugal	135 foreldre med barn, 8,5 år (6 - 12 år)	I	T	Barn: tilknytningsstil, Foreldre: foreldrestress	Barn: positive og negative følelser (foreldrerapp.)	+
Tan et al. (2015) USA	651 jenter/503 mødre, 9,3 år (6 - 17,8 år)	U	T	Foreldre: stress: familieliv, økonomi, arbeidsliv, parforhold, barnet	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL)	+
Tan et al. (2012) USA	133 barn/mødre, 5,2 år (2,3 - 5,9 år)	U	T	Foreldre: stress: familieliv, økonomi, arbeidsliv, parforhold, barnet; og oppdragelsesstil X foreldre: oppdragelsesstil	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL)	+

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

4.4.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

4.4.2.1 Tverrsnittstudier

Tre tverrsnittstudier har undersøkt sammenhengen mellom foreldrestress og tilpasning hos adoptivbarn, hvorav en omhandler utenlandsadopsjon (Tan et al., 2012) og to omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Farr et al., 2010; Santos-Nunes et al., 2017).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom stress knyttet til familielivet hos adoptivforeldre og grad av tilpasningsvansker hos adoptivbarna, samt om sammenhengen potensielt kunne skyldes adoptivforeldrenes oppdragelsesstil. Studien inkluderte et utvalg bestående av 133 jenter adoptert fra Kina, mellom ca. to og seks år (gjennomsnittsalder ved måling = 5,2 år, SD = 0,7) (Tan et al., 2012). Stress hos adoptivforeldrene ble målt i form av en samleskala ('Social Problem Questionnaire', foreldrerapport). Denne hadde spørsmål om problemer knyttet til ulike aspekter ved familielivet, inklusive bolig, økonomi, arbeidsliv og parforhold, samt problemer knyttet til håndtering av barnet. Oppdragelsesstil ble målt med spørsmål om adoptivforeldrenes tendens til å anvende ettergivende (lite struktur), positiv autoritativ (omsorgsfull og varm, men med klar grensesetting) eller negativ autoritær oppdragelse (klar grensesetting og disiplin, men lite omsorgsfull). Tilpasningsproblemer hos

adoptivbarna ble målt ved spørsmål om grad av internaliserende (eks., klengete) og eksternaliserende (for eksempel aggresjon) vansker (CBCL, foreldrerapport). Resultatene viste en positiv sammenheng mellom høyere nivåer av familierelatert stress hos adoptivforeldrene, og høyere grad av internaliserende og utagerende vansker hos adoptivbarna. Videre viste resultatene at adoptivforeldre som rapporterte høyere grad av familiestress, også hadde en tendens til å anvende en autoritær foreldrestil som vektlegger kontroll, disiplin og føyelighet. Denne foreldrestilen forklarte sammenhengen mellom familiestress og adoptivbarnas tilpasningsproblemer.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En portugisisk studie undersøkte sammenhengen mellom foreldrestress og adoptivbarns grad av positive og negative følelser, og hvorvidt sammenhengen kunne forklares av barnas tilknytningsstil (Santos-Nunes et al., 2017). Studien kontrollerte for en rekke demografiske faktorer (barnets kjønn, alder ved måling og ved adopsjon), samt foreldrenes oppdragelsesstil (emosjonell varme, avvisende, kontrollerende). Utvalget bestod av 322 foreldre med barn mellom seks og tolv år (gjennomsnittsalder = 8,5 år, SD = 1,8), hvorav 135 var adoptivforeldre og 187 var ikke-adoptivforeldre. Foreldrestress ble målt med spørsmål om barna hadde uttrykt positive (glede og lykke) eller negative følelser (nervøsitet, oppbrakthet) de siste to ukene (foreldrerapportert). Tilknytningsstil hos barna ble kartlagt i form av spørsmål om barna uttrykte trygg (kan stole på sine venner), utrygg-engstelig (bekymret over om de blir akseptert av andre) eller utrygg-unnvikende tilknytning (foretrekker å ikke være avhengig av andre). Resultatene viste at høyere grad av foreldrestress var signifikant relatert til høyere grad av negative følelser, og til lavere grad av positive følelser hos barn i begge typer familier. Samtidig var det noen sammenhenger som kun gjaldt for adoptivfamilier. Resultatene fra de indirekte analysene, viste at adoptivbarnas tilknytningsstil forklarte den tidligere observerte sammenhengen mellom foreldrestress og økt negative følelser hos adoptivbarna. Mer spesifikt var høyere grad av foreldrestress hos adoptivforeldre assosiert med både mindre trygg tilknytning og mer utrygg-engstelig tilknytning hos adoptivbarna, som begge igjen var assosiert med økt grad av negative følelser hos adoptivbarna. På tilsvarende måte var lavere grad av foreldrestress assosiert med økning i trygg tilknytning hos adoptivbarna, noe som igjen var signifikant assosiert med økning i positive følelser hos adoptivbarna. Denne forskjellen på tvers av familietyper, illustrerer at sammenhenger observert blant biologiske familier ikke automatisk kan overføres til adoptivfamilier.

En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom foreldrestress blant 106 adoptivforeldrepar (med blandet seksuell legning) og tilpasning hos adoptivbarn mellom 13 og 72 måneder gamle (gjennomsnittsalder = 36,1 måneder, SD = 15,7), kontrollert for adoptivforeldrenes oppdragelsesstil (målt med et spørreskjema om foreldrenes emosjonelle reaktivitet ved disiplinering, i hvilken grad foreldre lar være å irettesette når de ser at barna gjør noe galt, eller om de bruker trygging, oppmuntring eller lange forklaringer som disiplinering) og kvaliteten på deres parrelasjon (spørreskjema om tilfredshet, samhold og hengivenhet i parforholdet) (Farr et al., 2010). Tilpasning hos adoptivbarna ble målt ved spørsmål om internaliserende (virker ulykkelig uten særlig grunn) og utagerende vansker (slår andre) målt med CBCL, mens foreldrestress ble målt ved bruk av PSI- Short Form totalskalaen. Resultatene viste at høyere grad av foreldrestress var signifikant assosiert med høyere grad av både internaliserende og utagerende vansker hos adoptivbarna, kontrollert for de andre variablene, og at dette resultatet var gjeldende uavhengig av adoptivforeldrenes seksuelle legning. Resultatene viste også at høyere grad av foreldrestress var positivt assosiert med økt bruk av disiplin i oppdragelsen av barna, samt negativt assosiert med kvaliteten på parrelasjonen. Samtidig

var hverken adoptivforeldrenes oppdragelsesstil (disiplin) eller adoptivforeldrenes parrelasjon signifikant assosiert med tilpasningsvansker hos barna når man kontrollerte for grad av foreldrestress i analysene. Foreldrestress virker dermed å være av større betydning for tilpasning hos adoptivbarn, enn kvaliteten på adoptivforeldres oppdragelsesstil eller parforhold. Resultatene illustrerer også at sammenhengen mellom foreldrestress og barnas tilpasning ikke kan forklares ved at stress fører til en mer dysfunksjonell oppdragelsesstil eller større konflikter i ekteskapet.

4.4.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte fire longitudinelle studier om betydningen av foreldrestress for tilpasning og kognitiv utvikling hos adoptivbarn, to som omhandler utenlandsadopsjon (Canzi et al., 2018; Katzenstein et al., 2016) og to som omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Farr, 2017; McGlone et al., 2002).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte betydningen av foreldrestress hos adoptivforeldre for kognitiv og språklig utvikling over to måletidspunkt (tolv måneder mellom) hos 46 adoptivbarn mellom 24 og 42 måneder (gjennomsnittsalder = 32.4 måneder, SD = 4,9, adoptert fra Kina (n = 31), Russland (n = 7), Guatemala (n = 6), Sør-Korea (n = 1), Kasakhstan (n = 1)), kontrollert for adoptivforeldrenes oppdragelsesstil (målt med spørreskjema med spørsmål om for eksempel hvor raskt foreldrene slår ned på dårlig oppførsel og type disiplin), funksjonsnivå i familien (spørreskjema om blant annet kommunikasjon, mestring og helse i familien, og sosial støtte fra utvidet familie. Det gis ikke eksempel på spørsmål) samt demografiske faktorer som kjønn, alder ved adopsjon samt type pre-adoptive boforhold (Katzenstein et al., 2016). Måling av adoptivbarnas kognitive og språklig utvikling ('catch-up'; hvorvidt de tar igjen jevnaldrende som ikke er adoptert, målt med testnormer) ble først foretatt mellom fem og 14 måneder etter adopsjon, og deretter tolv måneder senere, med en standardisert test av grov- og finmotorikk, visuell persepsjon, samt forståelse og bruk av språk ('Mullen Scales of Early Learning'). Foreldrestress hos adoptivforeldrene ble kun målt på siste tidspunkt ved bruk av den totale PSI- skalaen. Resultatene viste at kun tidligere nivåer av kognitiv funksjon hos adoptivbarna var relatert til deres kognitive utvikling tolv måneder senere. Grad av foreldrestress hos adoptivforeldrene bidro ikke signifikant til den forklarte variansen i modellen, og synes dermed ikke å ha særskilt sammenheng med adoptivbarnas kognitive utvikling.

En italiensk studie undersøkte betydningen av foreldrestress for ulike indikatorer på fysiologisk (høyde, vekt, hodeomkrets) og kognitiv utvikling (IQ) hos nylig ankomne adoptivbarn (N = 28, alder og opprinnelsesland ikke nevnt) over tid, kontrollert for adoptivforeldrenes alder, sivilstatus og utdanning samt adoptivbarnas pre-adoptive erfaringer (Canzi et al., 2018). Fysiologisk vekst ble kartlagt to, seks og tolv måneder etter adopsjon, mens kognitiv vekst/bedring og foreldrestress ble målt ved henholdsvis to og 12 måneder post-adopsjon. Foreldrestress ble målt ved bruk av PSI- Short Form totalskalaen. Resultatene viste at høyere grad av foreldrestress hos adoptivmødre var signifikant relatert til mindre fysiologisk vekst hos adoptivbarna mellom første og tredje måling mens høyere grad av foreldrestress hos adoptivfedre var assosiert med mindre kognitiv vekst hos adoptivbarna over tidspunktene. Samtidig forsvant majoriteten av disse sammenhengene når man kontrollerte for alder ved adopsjon og hvor lenge barna hadde vært plassert på barnehjem i analysene. Det forelå ingen informasjon om adoptivbarnas alder ved måletidspunktene eller adoptivforeldrenes stressnivå før adopsjon. Endring i adoptivbarnas fysiologiske og kognitive vekst over tid ble kun vurdert det første året etter

adopsjon, som gjør det vanskelig å si noe om den senere utviklingen og hvilke faktorer i miljøet som kan påvirke slike endringer over lengre tid.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. Farr (2017) fulgte opp utvalget som ble anvendt i studien av Farr et al. (2010), beskrevet i avsnittet om tverrsnittstudier over, for å undersøke den mer langsiktige betydningen av foreldrestress for tilpasning hos adoptivbarn. Adoptivforeldrepårene hadde ulik seksuell legning (N = 96), og adoptivbarna var mellom ett og fem år (gjennomsnittsalder ved første måling var tre år) på første måletidspunkt. Andre måletidspunkt var fem år senere (gjennomsnittsalder åtte år). I analysene ble det kontrollert for kvaliteten på adoptivforeldrenes parrelasjon samt generell familiefungering (om man kommer overens med hverandre). Som i studien fra 2010, ble tilpasning hos adoptivbarna målt ved spørsmål om internaliserende (virker ulykkelig uten særlig grunn) og utagerende vansker (slår andre) hentet fra CBCL, og foreldrestress målt ved bruk av PSI- Short Form totalskalaen. Resultatene viste at tidligere nivåer av både internaliserende og utagerende vansker hos adoptivbarna og foreldrestress var signifikant relatert til en økning i internaliserende og utagerende vansker hos adoptivbarna fem år senere. Disse resultatene var gyldige uavhengig av adoptivforeldrenes seksuelle legning. Denne studien rapporterte derimot ikke hvorvidt tilpasningsvansker hos adoptivbarna ved første måling var signifikant relatert til endring i foreldrestress ved andre måling, kontrollert for tidligere nivåer av stress hos adoptivforeldrene. Dette selv om resultatene viste at det var en sammenheng mellom disse faktorene på hvert måletidspunkt, når man ikke kontrollerte for hverken tidligere nivåer eller de andre variablene i studien. Dette betyr at man ikke kan si noe om hvorvidt og i hvilken grad tilpasningsvansker hos adoptivbarna bidrar til endring i adoptivforeldrenes stressnivå.

En amerikansk studie undersøkte betydningen av foreldrestress for familiens fungering og tilpasning hos adoptivbarn (McGlone et al., 2002). Utvalget bestod av 50 adoptivforeldre og 35 barn. Barna var mellom ett og tolv år (N = 35, median alder ved første måling = 5 år), og ble målt over to måletidspunkt, med ett års mellomrom. Foreldrestress ble målt ved bruk av både den totale stress indeksen, samt de tre underskalaene fra PSI- Short Form. Familiens fungering ble målt ved spørsmål om grad av samhold i familien, og i hvilken grad familien hadde blitt påvirket av og tilpasset seg adopsjonen. Begge skalaene ble målt henholdsvis rundt tre og tolv måneder etter adopsjon. Tilpasning hos adoptivbarna ble målt ved bruk av spørsmål om internaliserende (nervøs, nedfor) og utagerende vansker (lyver, plager andre) tolv måneder etter adopsjon. Resultatene viste at lavere grad av familiefungering var assosiert med høyere foreldrestress (både totalskala og hver av underskalaene) ved første tidspunkt. Videre viste resultatene at tre av fire mål på foreldrestress (PSI- totalskalaen og underskalaene 'parent-child relations' og 'difficult child') ved første måling var signifikant assosiert med høyere grad av internaliserende vansker hos adoptivbarna målt ett år senere. To av disse målene (PSI- underskalaene 'parent-child relations' og 'difficult child') ved første måling var også signifikant assosiert med høyere grad av utagerende vansker hos adoptivbarna ved andre måling. Det var ikke kontrollert for tidligere tilpasning hos adoptivbarna i disse analysene, og man kan dermed ikke vite hvorvidt stress hos adoptivforeldrene var assosiert med endring i tilpasningsvansker hos adoptivbarna over tid. Resultatene må også tolkes med forsiktighet ettersom utvalget var relativt lite og det var stort frafall i antall adoptivbarn og foreldre som deltok fra første til andre tidspunkt (fra 35 til 15 barn).

Tilsvarende som i sin studie fra (2012), som er nærmere beskrevet tidligere i dette delkapittelet, undersøkte Tan og kollegaer (2015) sammenhengen mellom stress knyttet til ulike aspekter ved familielivet hos adoptivforeldre og grad av tilpasningsvansker hos

adoptivbarn. De undersøkte også om sammenhengen potensielt kunne skyldes adoptivforeldrenes oppdragelsesstil. Denne gangen hadde de et litt større og eldre utvalg, bestående av 651 adopterte jenter fra Kina mellom seks og 17,8 år (gjennomsnittsalder ved måling = 9,3 år, SD = 2,7, gjennomsnittsalder ved adopsjon = 15,6 måneder, SD = 13,9). Stress hos adoptivforeldrene ble målt i form av en samleskala (Social Problem Questionnaire), som inkluderte spørsmål om problemer knyttet til bolig, økonomi, arbeidsliv og parforhold, samt problemer knyttet til håndtering av barnet. Adoptivforeldrenes oppdragelsesstil ble målt med spørsmål om foreldrenes tendens til å anvende ettergivende (lite struktur), positiv autoritativ (omsorgsfull og varm, men med klar grensesetting) eller negativ autoritær oppdragelse (klar grensesetting og disiplin, men lite omsorgsfull). Tilpasningsproblemer hos adoptivbarna målt ved spørsmål om grad av internaliserende (for eksempel klengete) og eksternaliserende (for eksempel aggresjon) vansker fra CBCL. I tråd med studien fra 2012, viste resultatene at høyere grad av familiestress var signifikant assosiert med høyere grad av både internaliserende og eksternaliserende vansker hos adoptivbarna, kontrollert for tidligere nivåer av internaliserende og utagerende vansker. På samme måte som i den forrige studien, viste resultatene videre at en autoritær oppdragelsesstil forklarte sammenhengen mellom økt grad av familiestress og økningen i adoptivbarnas eksternaliserende og internaliserende vansker i løpet av de siste to årene.

4.4.3 Oppsummering og diskusjon

Er det en sammenheng? Samtlige av de fire tverrsnittstudiene og to av de longitudinelle studiene finner en sammenheng mellom grad av familie- og foreldrestress hos adoptivforeldre og tilpasning hos adoptivbarna: Et høyere stressnivå hos foreldrene er assosiert med høyere grad av internaliserende og utagerende vansker hos barna. De to andre longitudinelle studiene som har fysiologisk vekst og kognitiv/språklig utvikling som utfall finner ingen signifikant sammenheng. Dette kan tyde på at det er en sterkere sammenheng mellom foreldrestress og barnas psykiske vansker, enn mer kognitive vansker. Det finnes imidlertid for få studier til å kunne konkludere.

I alle studiene er det foreldrene som rapporterer både om egen opplevd stress og barnas vansker. Det er derfor usikkert i hvilken grad sammenhengen heller kan skyldes at stressende foreldre opplever barna som mer vanskelige enn mindre stressede foreldre. I tillegg antyder flere av studiene at bakenforliggende egenskaper hos foreldrene eller barna, eller ulike mekanismer i foreldre-barn samspillet, muligens kan forklare sammenhengen mellom adoptivforeldrenes stressnivå og adoptivbarnas tilpasning. Spesielt adoptivforeldrenes oppdragelsesstil, da særlig en autoritær væremåte, fremmes som en mulig bakenforliggende variabel som synes å kunne forklare hvorfor, og på hvilken måte, adoptivforeldrenes stressnivå kan påvirke adoptivbarna. Det er mulig å anta at den observerte sammenhengen mellom stressnivå og utfall hos adoptivbarna, er mye mer kompleks og dynamisk enn det som er forespeilet og undersøkt i studiene i dette avsnittet. Denne antakelsen har utgangspunkt i mulige underliggende faktorer som kan ligge til grunn for den observerte sammenhengen, samt at målet på foreldrestress favner såpass bredt over ulike aspekter ved det å være forelder. I tillegg består utvalget i de fleste studiene av adoptivbarn under fem år (aldersspenn = ett til tolv år), noe som videre begrenser muligheten for å generalisere funnene til eldre utvalg av adopterte og deres foresatte. Det unge utvalget av adoptivbarn medfører også at studiene primært har benyttet adoptivforeldre som informanter, både på egenskaper målt hos både seg selv og hos barna. Mangelen på ulike kilder til informasjon, kan videre bidra til å svekke tilliten til

om det faktisk eksisterer en sammenheng mellom adoptivforeldrenes stressnivå og adoptivbarns tilpasning.

Hvem påvirker hvem? Hverken tverrsnittstudiene eller de longitudinelle studiene kan gi informasjon om i hvilken grad det er stress hos adoptivforeldrene som påvirker hvordan det går med adoptivbarna, eller om det er egenskaper ved adoptivbarna som bidrar til økt stressnivå hos adoptivforeldrene. Det er nærliggende å tenke at det er stressende for foreldre at barna deres har det vanskelig. Det ingen av studiene som måler adoptivforeldrenes grad av stress før adopsjon. Videre er det kun én av de longitudinelle studiene som har målt både adoptivforeldrenes stress og adoptivbarnas tilpasning, ved samtlige av tidspunktene. Denne studien viser at adoptivforeldrenes stress på et tidspunkt er assosiert med adoptivbarnas tilpasning ved påfølgende tidspunkt, men nevner ikke hvorvidt det også foreligger assosiasjoner mellom tilpasning hos adoptivbarna ved første måling og foreldrestress ved andre måling. Samtidig viser en rekke studier med foreldrestress som utfallsvariabel, at egenskaper hos adoptivbarn, særlig utagerende vansker, tilknytningsproblemer og utfordrende atferd, er signifikant assosiert med økning i adoptivforeldrenes stressnivå, både målt samtidig og over tid (Canzi, Ranieri, Barni, & Rosnati, 2017; Chisholm, 1998; Eanes & Fletcher, 2006; Judge, 2003). Det er dermed plausibelt at det kan foreligge en gjensidig påvirkning mellom tilpasningsvansker hos adoptivbarna og adoptivforeldrenes stressnivå, som potensielt forsterker hverandre over tid.

4.5 Forløpere til foreldrestress

Delkapittelet over handler om hvilke konsekvenser foreldrestress kan få for barna. Dette delkapittelet handler om hva som kan være årsaken til at foreldre opplever slik stress. I dette delkapittelet vil fokuset være på studier som belyser om det er egenskaper ved adoptivbarna, adoptivforeldrene, i adoptivfamilien generelt eller i det utvidete miljøet, som kan påvirke foreldrestress hos adoptivforeldre. Både fokuset og oppbygningen i dette delkapittelet vil dermed være noe annerledes enn i tidligere kapitler.

4.5.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte ni tverrsnittstudier om sammenhengen mellom ulike barne-, foreldre- og familierelaterte faktorer og foreldrestress hos adoptivforeldre, (Belanger, Copeland, & Cheung, 2008; Canzi et al., 2017; Chisholm, 1998; Eanes & Fletcher, 2006; Judge, 2003, 2004; Salcuni et al., 2015; Sanchez-Sandoval & Palacios, 2012; Tornello et al., 2011) og tre longitudinelle studier (Goldberg & Smith, 2014; Nadeem et al., 2017; Viana & Welsh, 2010).

Tabell 14. Forløpere til foreldrestress

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Belanger, Copeland et al. (2008) USA	113 foreldrepar, 8,7 år (0 - 18 år)	I	T	Foreldre: religiøsitet	Foreldre: foreldrestress (PSI, Difficult Child, Parent Distress)	-
				Foreldre: foreldrestress (PSI, Difficult Child)	Foreldre: foreldrestress (PSI, foreldrekompetanse)	+

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Canzi, Ranieri et al. (2017) Italia	56 foreldrepar, 4 år ved adopsjon (10 - 132 mnd.), 1 år post adopsjon	IU	T	Foreldre: kvalitet på parforholdet, Barn: følelsesmessig og atferdsmessige vansker (foreldrerapp), høy alder ved adopsjon	Foreldre: foreldrestress (PSI)	+ (mer for mor)
Eanes & Fletcher (2006) USA	72 mødre, 11 år (4 - 19 år)	?	T	Barn: internaliserende, eksternaliserende vansker	Foreldre: foreldrestress (PSI): Difficult Child og foreldrekompetanse	NS
				Barn: oppmerksomhetsproblemer	Foreldre: foreldrestress (PSI): Difficult Child og foreldrekompetanse	+
				Foreldre: foreldrestress (PSI): Difficult Child	Foreldre: foreldrestress (PSI): foreldrekompetanse	+
Goldberg & Smith (2014) USA	148 barn/familier, 2.49 år	I	L	Foreldre: depressivitet, dårlig kvalitet på parforhold, lite opplevd sosial støtte fra familie og venner (T1)	Foreldre: foreldrestress (PSI, T2)	+
				Barn: alder ved adopsjon, utviklings-/kognitive vansker (foreldrerapp, T2)	Foreldre: foreldrestress (PSI, T2)	+
Judge (2003) USA	109 barn/foreldrepar, 3 år	U	T	Barn: atferdsvansker	Foreldre: foreldrestress (PSI)	+
				Foreldre: depressive symptomer, kompetent forelder	Foreldre: foreldrestress (PSI)	+ kun mor
				Barn: medisinske problemer og utviklingsforsinkelser	Foreldre: foreldrestress (PSI)	+ kun far
Judge (2004) USA	124 barn/foreldre, 2 år (4 - 64 mnd.)	U	T	Barn: usikker tilknytning (telefonintervju foreldre)	Foreldre: foreldrestress (PSI): barn og foreldrerollen	+
Nadeem, Waterman et al. (2017) USA	82 barn/69 familier, 4,3 år (0 - 8 år), T1: 2 mnd. post-adopsjon, T2: 12 mnd. post-adopsjon, T3 - T7: årlig frem til 5 år post-adopsjon	I	L	Barn: alder ved adopsjon >4 år	Foreldre: foreldrestress (PSI, Difficult Child, T1-T7)	+
				Barn: pre-adopsjon omsorgssvikt, antall omplasseringer		NS
Salcuni, Miconi et al. (2015) Italia	90 barn/foreldrepar, 6,52 år (3 - 10 år)	U	T	Foreldre: kvalitet parforhold	Foreldre: foreldrestress (PSI)	+ kun mor
				Foreldre: tilknytningsstil	Foreldre: foreldrestress (PSI)	+
Sanchez-Sandoval & Palacios (2012) Spania	156 foreldrepar, 15 år	I	T	Familie: tror adoptivbarn og -familier har ulike behov og bekymringer enn biologiske / ikke-adoptive, søskenadopsjon, hyppig bruk av støtteapparatet, positiv oppdragsstil	Foreldre: foreldrestress: barn, foreldrerollen, barn-foreldre forholdet	+
Tornello, Farr et al. (2011) USA	351 barn/230 fedre, 7 år	I	T	Barn: alder ved adopsjon, barns alder	Foreldre: foreldrestress (PSI)	+
				Familie: sosial støtte fra venner og familie, åpenhet rundt homofil identitet og seksuell legning	Foreldre: foreldrestress (PSI)	-

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Viana & Welsh (2010) USA	143 barn/mødre, 1,37 år	U	L	Barn: følelsesmessige problemer, Mor: depressivitet, antall barn	Mor: foreldrestress (PSI, T2)	+
				Familie: sosial støtte fra familie og venner, antall barn, barnets vansker	Mor: foreldrestress (PSI, T2)	NS

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

4.5.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

4.5.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte ti tverrsnittstudier om sammenhengen mellom ulike barne-, foreldre- og familierelaterte faktorer og foreldrestress hos adoptivforeldre, hvorav fem omhandler utenlandsadopsjon (Canzi et al., 2017; Chisholm, 1998; Judge, 2003, 2004; Salcuni et al., 2015) og fem omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Belanger et al., 2008; Eanes & Fletcher, 2006; Sanchez-Sandoval & Palacios, 2012; Tornello et al., 2011).

Utenlandsadopsjon. En kanadisk studie undersøkte sammenhengen mellom tilknytning hos barn og foreldrestress, kontrollert for tilpasning hos barna og sosioøkonomisk status hos foreldrene (Chisholm, 1998). Utvalget bestod av tre grupper av barn og deres foreldre: 43 rumenske adoptivbarn mellom fire og ni år, som hadde tilbrakt minst åtte måneder i barnehjem (tidligere barnehjemsbarn), 30 rumenske adoptivbarn mellom fire og fem år, som hadde blitt adoptert før fire måneders alder og 43 kanadiske ikke-adopterte barn mellom fire og ni år som ble anvendt som kontrollgruppe. Tilknytning hos barna ble målt ved både tilknytningsintervju (foreldrerapportert), samt ved observasjon av barnas responser i en separasjon-gjenforeningsprosedyre (hvor adoptivforeldrene først forlater barnet i et rom med en fremmed og deretter kommer tilbake). Foreldrestress ble målt ved bruk av PSI, totalskala. Resultatene viste at adoptivforeldrene til tidligere barnehjemsbarn med utrygg tilknytning, rapporterte signifikant høyere nivåer av foreldrestress, enn adoptivforeldre til tidligere barnehjemsbarn med trygg tilknytning. Selv om forfatteren anerkjenner at studiedesignet ikke gjør det mulig å kunne si noe om retning, argumenteres det for at tilpasningsvansker hos de tidligere barnehjemsbarna kan ha ført til mer opplevd stress hos adoptivforeldrene.

En italiensk studie undersøkte sammenhengen mellom en rekke barne- foreldre- og familierelaterte faktorer og grad av foreldrestress ett år etter adopsjon (Canzi et al., 2017). Utvalget bestod av 112 adoptivforeldre med rundt fire år gamle adoptivbarn (SD = 2,9 år, aldersspenn fra ti til 132 måneder, fra ulike land). Barnerelaterte faktorer inkluderte alder ved adopsjon, tid tilbrakt ved institusjon, somatisk sykdom ved adopsjon, samt følelsesmessige og atferdsmessige vansker (målt med SDQ) (foreldrerapportert). Foreldre- og familierelaterte faktorer ble målt via spesifikke spørreskjemaer for hver faktor (foreldrerapportert), og inkluderte foreldrenes grad av depressive symptomer, fornøydhet med parforholdet, samt sosial støtte fra venner og familie. Foreldrestress ble målt ved bruk av PSI- kortversjon. Resultatene viste at høyere alder på adoptivbarnet ved adopsjon og adoptivforeldres oppfattelse av høyere grad av følelses- og atferdsmessige

vansker hos adoptivbarna, var signifikant relatert til høyere grad av foreldrestress. Resultatene viste videre at kvaliteten på parforholdet, indeksert ved grad av krancling, omsorg og seksualitet, også var av betydning for adoptivforeldrenes opplevelse av stress. Den sistnevnte sammenhengen var sterkere for adoptivmødrene enn for adoptivfedrene.

En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom barnerelaterte faktorer (tid tilbrakt ved barnehjem, atferdsvansker, medisinske problemer, forsinket utvikling), demografiske faktorer (alder på adoptivforeldre, antall barn/adoptivbarn i familien) og foreldrestress (Judge, 2003). Utvalget bestod av 109 adoptivforeldrepar og deres rundt tre år gamle adoptivbarn (SD = 33,1 måneder, gjennomsnittsalder ved adopsjon = 31,5 måneder, SD = 33, aldersspenn fra fem måneder til tolv år) med opprinnelse fra Øst-Europa. Foreldrestress ble målt med de tre underskalaene til PSI. Atferdsvansker hos adoptivbarna, ble målt med spørsmål om barnas karakteristiske væremåte, som grad av tilbaketrekning, impulsivitet, trassighet og reguleringsproblemer. Medisinske problemer og utviklingsforsinkelser i motorikk, språk, lærevansker, og følelsesmessig og sosial modenhet, ble kartlagt i form av spørsmål til foreldre om forekomst av slike problemer på adopsjonstidspunktet. Resultatene viste forskjeller mellom adoptivmødre og -fedre i type og grad av foreldrestress. Adoptivfedre rapporterte høyere grad av stress knyttet til problemer med barnets følelser, humør og problemer med sosial isolasjon, enn adoptivmødrene. Adoptivmødrene, rapporterte derimot høyere grad av stress knyttet til problemer med depressive symptomer og følelsen av å være en kompetent forelder, enn adoptivfedrene. Videre viste resultatene at kun høyere grad av atferdsvansker hos adoptivbarna, var signifikant relatert til høyere grad av foreldrestress hos både adoptivmødre og -fedre. Selv om tid tilbrakt ved barnehjem før adopsjon ikke ble funnet å være relatert til adoptivforeldrenes stressnivå, argumenterte artikkelforfatteren for at atferdsvansker hos adoptivbarna kunne tenkes å stamme fra barnas erfaringer og opplevelser under barnehjemsoppholdet. Denne hypotesen ble ikke testet. Studien evner heller ikke å si om det er atferdsvansker hos adoptivbarna som medfører økt stress hos adoptivforeldre, eller om det er stressnivået hos adoptivforeldrene som bidrar til atferdsvansker hos adoptivbarna.

Judge (2004) anvendte flere av deltakerne fra samme utvalg som beskrevet over, for å undersøke sammenhengen mellom tilknytning, atferdsvansker, utviklingsforsinkelser og foreldrestress hos adoptivforeldrene. Utvalget bestod av 124 adoptivbarn mellom fire og 64 måneder, som tidligere hadde vært plassert i øst-Europeiske barnehjem (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 20,7 måneder, SD = 15,3, gjennomsnittsalder ved måling = 2 år, SD = 26,9 måneder). Atferdsvansker og utviklingsforsinkelser hos adoptivbarna og foreldrestress hos adoptivforeldrene, ble målt på lik måte som i studien beskrevet over. Adoptivbarnas tilknytningsmønster ble målt med spørsmål om hvorvidt barnet viser trygg (bruker adoptivforeldrene som en trygg base for utforskning av omgivelsene) eller utrygg tilknytningsatferd (er krevende og utålmodig mot foreldrene), gjennom telefonintervju med foreldrene. Resultatene viste at adoptivforeldre (både mødre og fedre) til adoptivbarn med utrygg tilknytning, rapporterte om mer stress knyttet til både adoptivbarna og forelderrollen, enn adoptivforeldre av adoptivbarn med trygg tilknytning. Selv om denne studien ikke evner å si noe om retning på påvirkning mellom faktorene, argumenterer artikkelforfatteren for at disse resultatene kan reflektere en syklus. Egenskaper hos adoptivbarna som oppfattes som problematiske (tilbaketrekning), kan medføre økt stress hos adoptivforeldrene, som påvirker adoptivforeldrenes evne til å respondere på en sensitiv og adekvat måte på barnas behov. Dette kan videre påvirke barnas tilknytningsmønster, som igjen kan føre til mer tilbaketrukket og trassig atferd hos barna. Det blir videre argumentert for at resultatene antyder at det kreves over

gjennomsnittet gode oppdragelsesferdigheter hos adoptivforeldre for å fremkalle trygg tilknytning hos adoptivbarn som tidligere har vært plassert i barnehjem, og som dermed har økt risiko for ulike vansker.

En italiensk studie undersøkte sammenhengen mellom kvaliteten på parforholdet og grad av foreldrestress, samt hvorvidt denne sammenhengen kunne forklares av adoptivforeldrenes tilknytningsmønster. Det ble kontrollert for adoptivforeldrenes sosioøkonomiske status og tilpasningsvansker hos adoptivbarna (Salcuni et al., 2015). Utvalget bestod av 90 foreldrepar og deres adoptivbarn som var mellom tre og ti år (gjennomsnittsalder = 6,5 år, SD = 2,4). Kvaliteten på parforholdet ble målt med spørsmål om grad av fornøydhets med parforholdet, positiv atferd mot partner, likhet i mål og motiver, samt uttrykk for kjærlighet. Adoptivforeldrenes tilknytning ble kartlagt ved spørsmål om i hvilken grad de uttrykte unnvikende (foretrekker å ikke vise andre hvordan jeg føler det) eller engstelig tilknytningsstil (ønsker å komme nær andre, men det skremmer dem ofte vekk). Foreldrestress ble målt ved bruk av PSI-kortversjonen. Resultatene viste signifikante forskjeller i sammenhengene for mødre og fedre. Det ble funnet en signifikant direkte sammenheng mellom høyere kvalitet på parforholdet og lavere grad av foreldrestress hos adoptivmødre, men ikke hos adoptivfedre. Resultatene viste videre at hos mødre var et bedre parforhold relatert til lavere grad av engstelig tilknytningsstil, som videre var relatert til lavere nivåer av stress. Hos fedre var et bedre parforhold relatert til lavere grad av unnvikende tilknytning, som igjen var relatert til mindre stress. Disse forskjellene indikerer at adoptivmødre og fedre kan ha ulike behov, erfaringer og følelser knyttet til adopsjon av et barn. Disse resultatene understreker dermed den potensielle nytten av å undersøke sammenhenger mellom barne-, foreldre- og familiefaktorer separat for mødre og fedre.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En spansk studie undersøkte sammenhengen mellom en rekke barne- (alder ved adopsjon, pre-adoptive erfaringer, hvorvidt det var søskenadopsjon eller spesielle behov), foreldre- (oppdragelsesstil, utdanningsnivå) og familierelaterte faktorer (følelse av ulikhet/likhet med biologiske familier, bruk av støtteapparat) og grad av foreldrestress (Sanchez-Sandoval & Palacios, 2012). Utvalget bestod av 156 adoptivforeldrepar og deres adopterte ungdommer. Ungdommene var i snitt var 15 år (SD = 3,98 år) ved måling og hadde i gjennomsnitt bodd hos sine adoptivforeldre i 12 år. I utvalget var det 18 % søskenadopsjoner og 10 % hadde spesielle behov. Foreldrene rapporterte på de inkluderte spørreskjemaene. Foreldrestress ble målt ved bruk av tre skalaer som inneholdt spørsmål om henholdsvis; 1) utfordrende egenskaper ved de adopterte ungdommene (humør, tilpasning, personlighet), 2) utfordringer ved det å være forelder (partnersamarbeid, mestring) og 3) utfordringer knyttet til kvaliteten på foreldre-barn-forholdet. Oppdragelsesstil hos adoptivforeldrene ble kartlagt i form av adoptivforeldrenes anvendelse av positivt (affeksjon, kommunikasjon) og negativt orienterte (disiplin, kontroll) oppdragelsesstrategier. Følelse av likhet eller ulikhet med ikke-adoptivforeldre, ble målt med spørsmål om hvorvidt de trodde adoptivbarn og -familier har ulike behov og bekymringer, enn biologiske barn og familier. Resultatene viste at søskenadopsjon, adoptivforeldrenes annerkjennelse av egen familie som annerledes enn biologisk-relaterte familier, samt hyppigere anvendelse av støtteapparat var relatert til mer foreldrestress. Bruk av positivt orienterte oppdragelsesstiler var derimot relatert med mindre foreldrestress, kontrollert for samtlige av de andre faktorene.

En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom en rekke barne- og familierelaterte faktorer for foreldrestress, kontrollert for utdanning og inntekt (Tornello et al., 2011). Utvalget bestod av 230 homofile adoptivfedre og deres adoptivbarn på rundt

syv år (gjennomsnittsalder ved adopsjon ca. to år, aldersspredning = 0 - 18 år). Barnerelaterte faktorer inkluderte alder ved adopsjon, alder ved måling og kjønn, mens familierelaterte faktorer inkluderte sosial støtte fra venner og familie, homofil identitet og åpenhet rundt seksuell legning. Foreldrestress ble målt ved bruk av PSI-kortversjon. Resultatene viste at høyere alder på barnet ved adopsjon og ved måling, mindre grad av positivitet knyttet til homofil identitet, samt lavere grad av sosial støtte fra venner, var signifikant relatert til høyere grad av foreldrestress.

En annen amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom tilpasningsvansker hos adoptivbarn, foreldrestress og følelse av foreldrekompetanse hos 72 adoptivmødre (Eanes & Fletcher, 2006). Adoptivbarna var mellom fire og 19 år (gjennomsnittsalder elleve år). Studien kontrollerte for adoptivforeldrenes alder, utdanning, etnisitet og for hvorvidt adoptivbarna hadde spesielle behov. Tilpasningsvansker ble målt med spørsmål til foreldrene om adoptivbarna hadde internaliserende- (klengete, avhengig) eller utagerende vansker (ødelegger andres ting, lyver) og problemer med oppmerksomhet (evne til konsentrasjon, holde fokus) målt med CBCL. Foreldrestress ble målt ved spørsmål fra den ene underskalaen til PSI ('Difficult Child') som måler stress knyttet til adoptivbarnets humør samt til hvor krevende barnet oppleves. Adoptivforeldrenes følelse av foreldrekompetanse ble målt ved spørsmål om hvorvidt adoptivmødrene føler de mestrer og takler foreldrerollen og oppdragelse av barnet (skulle ønske jeg ikke ble så fort utålmodig med barnet/ jeg er fornøyd med mine oppdragelsesevner). Resultatene viste både direkte og indirekte sammenhenger mellom faktorene, samt interaksjonseffekter. Kun høyere grad av oppmerksomhetsproblemer hos barna, var direkte signifikant assosiert med høyere grad av barne-relatert stress og lavere følelse av foreldrekompetanse hos adoptivmødrene. Det var også en signifikant assosiasjon mellom høyere grad av stress og lavere følelse av å være kompetent som forelder hos adoptivmødrene. De indirekte analysene viste at høyere grad av oppmerksomhetsproblemer hos adoptivbarna, var assosiert med høyere grad av barne-relatert stress hos adoptivforeldrene, som igjen var assosiert med lavere følelse av foreldrekompetanse. Resultatene fra interaksjonsanalysene viste at sammenhengen mellom høyere grad av internaliserende vansker hos adoptivbarna og lavere følelse av foreldrekompetanse hos adoptivmødrene, var sterkere når adoptivmødrene også rapporterte høyere nivåer av stress. På denne måten fungerte høye stressnivåer hos mødrene som en underliggende mekanisme, som forklarte sammenhengen mellom oppmerksomhetsproblemer hos adoptivbarnet og lavere følelse av å være en kompetent forelder. Samtidig intensiverte også høye stressnivåer sammenhengen mellom internaliserende problemer hos barna og følelsen av inkompetanse i foreldrerollen hos adoptivmødrene.

Nok en amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom grad av religiøsitet hos adoptivforeldre og deres grad av opplevd stress knyttet til adoptivbarnas atferd og egenskaper samt til foreldrerollen (Belanger et al., 2008). Utvalget bestod av 113 adoptivforeldrepar (n = 226, aldersspenn hos barnet fra null til 18 år, gjennomsnittsalder = 8,7 år). Religiøsitet hos adoptivforeldrene ble målt ved spørsmål om hvor viktig religion var i deres liv, hvor ofte de deltok i kirkeaktiviteter, samt i hvor stor grad religion hadde påvirket deres ønske om og motivasjon til å adoptere. Stress knyttet til foreldrerollen ble målt ved bruk av to av underskalaene til PSI ('Difficult Child' og 'Parent Distress'). Resultatene viste at høyere grad av opplevd vanskelighet med å oppdra og forholde seg til barnet ('Difficult child'), var assosiert med høyere grad av stress knyttet til rollen som forelder ('Parent distress'). Høyere grad av religiøsitet var relatert med lavere grad av stress knyttet til foreldrerollen, kontrollert for barnets atferd. Det må derimot påpekes at

disse sammenhengene må tolkes i lys av at deltakerne var rekruttert som et beilelighetsutvalg. Majoriteten av deltakerne tilhørte en religiøs menighet som deltok ukentlig på religiøse tilstelninger, som i stor grad kan ha påvirket variasjonen og skjevfordeling i grad av religiøsitet, og dermed også sammenhengene mellom variablene i denne studien.

4.5.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte videre tre longitudinelle studier om betydningen av ulike barne-, foreldre- og familierelaterte faktorer for foreldrestress, hvorav en omhandler utenlandsadopsjon (Viana & Welsh, 2010), og to omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Goldberg & Smith, 2014; Nadeem et al., 2017).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte betydningen av en rekke barne-, foreldre- og familierelaterte faktorer for grad av foreldrestress, med målinger foretatt før adopsjon og seks måneder etter adopsjon (Viana & Welsh, 2010). Utvalget bestod av 143 adoptivmødre og deres adoptivbarn, der barna var i gjennomsnitt 1,4 år ved adopsjon (SD = 1,5 år). Barnerelaterte (alder, kjønn, spesielle behov), foreldrerelaterte (alder, utdanning, inntekt, depressive symptomer, forventninger om potensielle helse-, utviklings- og/eller atferds- og følelsesmessige problemer hos adoptivbarnet, samt om barnet vil bli akseptert i næromgivelsene) og familierelaterte faktorer (sosial støtte fra familie og venner, antall barn) ble målt ved begge tidspunktene (foreldrerapportering utfylt av mor). Foreldrestress ble målt ved bruk av PSI-kortversjon seks måneder etter adopsjon. Adoptivbarnas grad av problemer knyttet til helse, utvikling, atferd, tilpasning samt aksept i nærmiljøet ble målt seks måneder etter adopsjon. Resultatene viste at høyere grad av depressive symptomer hos adoptivmødrene, antall barn i familien og mødrenes forventninger om følelsesmessige/atferdsproblemer hos adoptivbarnet målt før adopsjon, var signifikant assosiert med høyere grad av foreldrestress hos adoptivmødre målt seks måneder etter adopsjon. Derimot ble hverken grad av sosial støtte fra omgivelsene, adoptivbarnets kjønn, spesielle behov eller adoptivmødrenes forventninger til helse- og utviklingsproblemer før adopsjon, funnet å være signifikante forløpere til senere nivåer av stress hos adoptivmødrene. Videre ble det funnet at høyere grad av depressive symptomer, samt forekomst av følelsesmessige/atferdsproblemer hos adoptivbarna målt samtidig med foreldrestress (seks måneder etter adopsjon), også var signifikant relatert til høyere grad av foreldrestress hos adoptivmødre, utover bidragene til de pre-adoptive faktorene. Disse funnene ble tolket dithen at både den tidligere og nåværende depressive symptomer hos adoptivmødre, samt deres tidligere forventning om, og det nåværende nærværet av følelsesmessige og atferdsproblemer hos adoptivbarna, synes å være av relativ betydning for adoptivmødrenes subjektive opplevelse av foreldrestress.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom utvikling av tilpasningsvansker hos adoptivbarna og grad av foreldrestress hos adoptivforeldrene over tid (Nadeem et al., 2017). Studien undersøkte også betydningen av adoptivforeldrenes utdanning, samt en rekke pre-adoptive biologiske og miljømessige risikofaktorer for denne utviklingen. Studien fulgte 82 tidligere fosterhjemsbarn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 4,3 år, aldersspredning = 0 - 8 år) og deres adoptivforeldre fra to måneder etter adopsjon frem til fem år etter adopsjon. Biologisk risiko inkluderte mål på prenatal eksponering til rusmidler, prematur fødsel og fødselskomplikasjoner, mens miljømessig risiko inkluderte grad av pre-adoptiv omsorgssvikt, antall omplasseringer og alder ved adopsjon. Tilpasningsvansker hos adoptivbarna ble målt med CBCL (foreldrerapportering), med spørsmål om

internaliserende (angst, depressive symptomer) og utagerende vansker (aggresjon, hærværk). Foreldrestress ble målt med PSI ('Child domain'), med spørsmål om stress knyttet til hvorvidt barnet oppfattes som lett eller vanskelig å forholde seg til (humør, tilpasningsdyktighet, krevende, hyperaktivitet). Begge disse faktorene ble målt ved henholdsvis to og tolv måneder etter adopsjon, og deretter på en årlig basis frem til fem år etter adopsjon. Resultatene viste at alder ved adopsjon var den eneste faktoren som hadde betydning for utvikling av foreldrestress hos adoptivforeldre over tid. Adoptivforeldre til barn som ble adoptert etter de var fire år, rapporterte jevnt over et høyere stressnivå ved første måling, enn adoptivforeldre til barn som var under fire år ved adopsjon. Adoptivforeldre som adopterte eldre barn hadde en rask reduksjon i stress frem mot tolv måneder etter adopsjon, etterfulgt av en gradvis og jevn reduksjon i stress over resten av måletidspunktene. Adoptivforeldre som adopterte yngre barn hadde på tilsvarende vis først en rask nedgang i stressnivå frem mot tolv måneder etter adopsjon. I motsetning til adoptivforeldre til eldre barn hadde de deretter en jevn stigning i stress over de påfølgende tidspunktene, selv om stigningskurven likevel konsekvent lå under nivået av stress hos adoptivforeldre til eldre adoptivbarn. Tilsvarende utviklingsmønstre ble funnet for utagerende vansker, hos henholdsvis eldre (over fire år) og yngre (under fire år) adoptivbarn over tid. Forfatterne argumenterte for at disse utviklingsmønstrene kan reflektere at adopsjonens innvirkning på familielivet blir gradvis mer positiv over tid, eller kan reflektere en positiv effekt av at adoptivfamilien mottar bistand fra støtteapparat etter adopsjon.

En amerikansk studie undersøkte betydningen av en rekke barne-, foreldre- og familierelaterte faktorer for både nivå og utvikling i grad av foreldrestress målt postadopsjon (Goldberg & Smith, 2014). Studien fulgte et utvalg av 148 adoptivforeldrepar med ulik seksuell legning og deres adoptivbarn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 5,6 måneder, SD = 10,3, gjennomsnittsalder ved siste måling = 2,5 år, SD = ,85) over fire målinger, fra tiden før adopsjon og frem til to år etter adopsjon. Pre-adoptive faktorer målt i perioden før barnets ankomst, inkluderte depressive symptomer hos adoptivforeldrene, kvaliteten på deres parforhold samt opplevd sosial støtte fra venner og familie. Tre måneder etter adopsjon ble adoptivforeldrene spurt om hvorvidt adoptivbarnet hadde følelsesmessige og/eller atferdsvansker (separasjonsangst, søvnproblemer, hyperaktivitet, utagering), samt utviklingsrelaterte/kognitive vansker (problemer med språk, sansing og motorikk). Foreldrestress ble målt tre måneder, ett år og to år etter adopsjon ved bruk av PSI- kortversjon. Resultatene viste at foreldrestress hos adoptivforeldrene i snitt økte markant (med to standardavvik) over de tre målingene. Av foreldrerelaterte faktorer, var høyere grad av depressive symptomer, dårligere kvalitet på parforholdet, samt mindre sosial støtte fra venner og familie målt før adopsjon, signifikant relatert til høyere grad av stress hos adoptivforeldrene tre måneder etter adopsjon. Det samme var tilfellet for barnefaktorene, høyere alder ved adopsjon og mer atferdsvansker målt tre måneder etter adopsjon. Resultatene viste også at mer utviklingsvansker hos adoptivbarna, målt tre måneder postadopsjon, var relatert til en økning i foreldrestress over tid. Mer atferdsvansker tre måneder postadopsjon var relatert til en reduksjon i adoptivforeldrenes stressnivå over de tre målingene. Sistnevnte funn ble forklart med at stressnivået til adoptivforeldre til adoptivbarn med atferdsvansker tre måneder etter adopsjon, var mye høyere enn nivået til andre adoptivforeldre. Reduksjonen i utviklingen av stress over tid kan derfor reflektere enten at de tidlige atferdsvanskene mer eller mindre løste seg over tid, eller at adoptivforeldrene ble vant til atferdsvanskene med tiden.

4.5.3 Oppsummering og diskusjon

På overordnet nivå viser resultatene fra både tverrsnittstudiene og de longitudinelle studiene, at det er flere egenskaper ved adoptivbarna, adoptivforeldrene og ved det ytre og indre miljøet knyttet til adoptivfamilien, som synes å påvirke adoptivforeldres opplevelse av foreldrestress. Flere av studiene viser at høyere alder ved adopsjon og ulike typer problemer hos adoptivbarna som atferdsvansker, oppmerksomhetsproblemer, utviklingsforsinkelser og utrygg tilknytning, er assosiert med høyere stressnivåer hos både adoptivmødre- og fedre. Videre finner noen av studiene at også høyere grad av depressive symptomer, dårligere kvalitet på parforholdet og mindre sosial støtte fra venner og familie, også målt før adoptivbarnets ankomst, er relatert til høyere nivåer av foreldrestress hos adoptivforeldre etter adopsjon. I tillegg viser noen få av studiene at foreldrestress kan ligge under sammenhengen mellom problemer hos adoptivbarna og følelsen av inkompetanse hos adoptivforeldrene, og påvirke styrken på denne sammenhengen.

Noen studier antyder også at det kan foreligge forskjeller i disse sammenhengene for adoptivmødre- og fedre. Spesielt stressnivået synes i større grad å være påvirket av kvaliteten på parforholdet for adoptivmødre, sammenlignet med adoptivfedre. Videre viste resultatene at det synes å foreligge forskjeller mellom adoptivmødrene og -fedrene i deres rapporteringer om foreldrestress. Adoptivfedre rapporterte mer stress knyttet til problemer med barnets følelser, humør og problemer med sosial isolasjon enn adoptivmødrene. Adoptivmødrene rapporterte på sin side om mer stress knyttet til problemer med depressive symptomer og med følelsen av å være en kompetent forelder. Samtidig foreligger det ikke nok studier til å kunne konkludere om hvorvidt det eksisterer systematiske forskjeller, når det gjelder sammenhengene for adoptivmødre- og fedre.

Er det en sammenheng? Selv om de ovennevnte resultatene i det store og hele synes å gjelde på tvers av foreldre til barn i ulike aldersgrupper (aldersspenn for barnet fra null til 29 år) og på tvers av ulike studiedesign, er det likevel en svakhet ved de fleste studiene at de bruker foreldre som informanter på samtlige av målene. Det kan dermed være vanskelig å vite hvorvidt sammenhengene primært reflekterer foreldrenes subjektive oppfatninger av seg selv og adoptivbarnet. Det er også en mulighet for at flere av de observerte sammenhengene ikke lenger ville vært til stede, dersom studiene hadde kontrollert for effekten av andre nærliggende faktorer. Eksempler på slike faktorer er adoptivforeldrenes personlighet, egen tilknytningsevne og tidligere nivåer av foreldrenes stress, gjerne målt før adoptivbarnets ankomst. Samtidig er det visse aspekter ved målet på foreldrestress som er direkte knyttet til opplevelsen av å ha omsorgen for et adoptivbarn, inklusive barnas egenskaper og kvaliteten på foreldre-barn-forholdet. Det hadde ikke vært logisk eller mulig å måle disse aspektene før adoptivbarnets ankomst til familien.

Hvem påvirker hvem? Hovedvekten av de ovennevnte studiene er tverrsnittstudier. Det er for få studier som kontrollerer for tidligere nivåer av stress, til å kunne konkludere om retning på påvirkning. Samtidig er det en styrke ved noen av de longitudinelle studiene at de har målt visse faktorer ved adoptivforeldrenes egenskaper og miljø før adoptivbarnets ankomst til familien, og dermed før eventuelle problemer hos barnet har rukket å utøve noen påvirkning på foreldrenes stressnivå. I lys av resultatene er det mulig å tenke seg at problemer på en eller flere fronter, som depressive symptomer, dårlig kvalitet på parforholdet og mindre sosial støtte, kan bidra til å forsterke adoptivforeldres stressnivå i etterkant av adoptivbarnets ankomst. Dette gjelder kanskje spesielt dersom det er kjent at barnet har ulike vansker. Dessverre er det ingen av studiene som direkte undersøker

hvorvidt det kan foreligge en gjensidig påvirkning mellom egenskaper hos adoptivbarna og adoptivforeldrenes stressnivåer over tid. Samtidig argumenterer flere av artikkelforfatterne for at det er sannsynlig at en slik gjensidighet eksisterer. Her er argumentet at potensielle utfordringer hos adoptivbarna kan bidra til at foreldrene føler seg mindre kompetente i foreldrerollen, som kan bidra til økt stressnivå. Dette økte stressnivået kan bidra til å redusere adoptivforeldrenes tålmodighet med barna og forringe hvordan de samhandler med barna, som igjen kan komme til å påvirke adoptivbarnas utvikling, trivsel i familien og tilpasning. Foreldre som har problemer på andre arenaer, kan være særlig sårbare for slike negative kaskader.

5 Adopsjonsrelaterte temaer

I denne delen inngår kapitler som beskriver studier som omhandler forhold som er unikt for adoptivfamilier. I forbindelse med dette prosjektet har vi lest igjennom intervjuguider fra flere land som brukes ved vurdering av adoptivforeldre. Felles for intervjuguidene er en generell antagelse om at det er viktig at adoptivforeldre har et positivt syn på at barna ønsker å vite mer om sin kulturelle bakgrunn, at de forbereder barna på mulig rasisme, at foreldrene legger til rette for at barna skal få lære om sitt opprinnelseslands kultur (ved utenlandsadopsjon eller adopsjon av barn fra en annen etnisk gruppe enn en selv) da man antar at dette vil styrke barnas identitet. Det er samtidig en generell antagelse om at det er viktig at foreldrene er positive til å snakke med barna om at de er adopterte. Vi valgt å legge studiene av betydningen av adoptivforeldrenes realistiske forventninger til adoptivbarna under dette delkapittelet, da det ofte er de samme studiene som omhandler alle disse temaene.

5.1 Kulturformidling

For at utenlandsadopterte adoptivbarna skal få kunnskap om og ett positivt forhold til egen etniske og kulturelle bakgrunn, er de avhengige av foreldrenes kulturformidling (Hughes et al., 2006). En slik prosess blir ofte omtalt som etnisk og kulturell sosialisering i litteraturen. Dette kan for eksempel dreie seg om i hvor stor grad adoptivforeldre aktivt tilegner seg kunnskap om adoptivbarnets kultur, legger til rette for at adoptivbarna skal lære om sin etniske bakgrunn, jobber med å styrke barnets etniske identitet og formidler informasjon som støtter dette (Hughes et al., 2006). Vi har derfor benyttet disse begrepene i omtale av studiene. I praksis kan foreldrene bedrive kulturformidling gjennom å oppsøke informasjon om eller reise til barnets opprinnelsesland eller delta i sosiale grupper med felles etnisk opprinnelse. De kan også vise barna bøker, filmer og leker eller markere høytider og festdager fra kulturen i barnets opprinnelsesland. En sentral del av kulturformidlingen slik den beskrives i flere av studiene er at den også omhandler i hvilken grad adoptivforeldre forbereder adoptivbarna på at de kan møte rasisme, fordommer og diskriminering grunnet sin etniske bakgrunn. Å forberede barna på å møte og håndtere stigma, i kombinasjon med å fremme et positivt møte med kulturen og historien til sitt opprinnelsesland, blir i litteraturen ansett som en måte å støtte barnas identitetsutvikling og ruste dem for utfordringer i fremtiden.

5.1.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte åtte tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldrenes kulturelle og etniske sosialisering, og ulike tilpasningsutfall hos adoptivbarna (Ferrari, Ranieri, Barni, & Rosnati, 2015; Le Mare & Audet, 2014; Leigh, Smith, Hrapczynski, & Riley, 2013; Manzi, Ferrari, Rosnati, & Benet-Martinez, 2014; Mohanty, Keokse, & Sales, 2007; Mohanty & Newhill, 2011; Yoon, 2001, 2004), og to longitudinale studier (Hu, Zhou, & Lee, 2017; Johnston, Swim, Saltsman, Deater-Deckard, & Petrill, 2007), selv om studien av Johnston et al. (2007) er på grensen til å kunne kategoriseres som longitudinell.

Tabell 15. Kulturformidling

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Ferrari, Ranieri et al. (2015) Italia	127 barn/mødre, 18,52 år	U	T	Mor: etnisk/kulturell sosialisering (foreldrerapp.)	Barn: etnisk identitet (selvrapp.)	+
				Foreldre: forberede barna på rasisme (barnerapportert)	Barn: etnisk identitet (selvrapp.)	NS
Hu, Zhou et al. (2017) USA	116 barn/foreldre, T1: 9,37 år (7 - 13), T2: 16,3 år (13 - 20)	U	L	Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering (foreldrerapp. T1)	Barn: etnisk identitet (T2)	+
				Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering (foreldrerapp. T1)	Barn: etnisk/kulturell sosialisering med jevnaldrende (barnerapp., T2)	+
Johnston, Swim et al. (2007) USA	193 mødre, 8,9 år (3 - 20 år), T1 og T2 (8,9 år) med to års mellomrom	U	L	Mor: etnisk/kulturell sosialisering	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (CBCL, foreldrerapp.)	-
Le Mare & Audet (2014) Canada	80 barn, 15,7 år	U	T	Barn: eksponering for Romania-kultur	Barn: tilknytning (barnerapportering)	+
				Barn: eksponering for Romania-kultur	Barn: åpenhet å prate om adopsjon (barnerapp.)	NS
				Barn: eksponering for Romania-kultur	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (foreldrerapp.)	NS
Leigh, Smith et al. (2013) USA	59 barn/52 mødre, 7 fedre, 15,2 år (13 - 18 år)	I	T	Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering (foreldrerapp.)	Barn: rasisme/diskrimineringsrelatert stress (siste året, selvrapp)	NS
Manzi, Ferrari et al. (2014) Italia	384 barn, 19,01 år	U	T	Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering (foreldrerapp.)	Barn: etnisk identitet (selvrapp.)	+
				Barn: etnisk identitet (selvrapp.)	Barn: kulturkonflikt (selvrapp.)	-
				Barn: selvopplevd kultur/identitetskonflikt (selvrapp.)	Barn: eksternaliserende vansker	-
Mohanty & Newhill (2011) USA	100 barn, 20,09 år (14 - 26 år)	U	T	Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering	Barn: marginalisering: lite tilhørighet til nåværende bostedsland + følte seg forskjellig og isolert fra majoriteten på bakgrunn av være adoptert	NS

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
				Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering	Barn: selvfølelse	NS
				Foreldre: forberede barna på rasisme	Barn: selvfølelse	+
				Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering	Barn: marginalisering	-
Mohanty, Keokse et al. (2007) USA	82 barn, 29,03 år (18 - 44 år)	U	T	Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering (barnerapportert)	Barn: nærhet til foreldre og samhørighet med familiemedlemmer	+
				Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering	Barn: føler seg annerledes fra majoriteten i kraft av være adoptert (selvrapportert)	-
				Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering	Barn: etnisk identitet: stolthet for og følelser rundt sin kulturelle og etniske bakgrunn	NS
Yoon (2004) USA	241 barn/familier, 14 år (12 - 19 år)	U	T	Familie: foreldre-barn-relasjon (barnerapp.)	Barn: etnisk identitet (selvrapp.)	+
				Foreldre: etnisk/kulturell sosialisering (barnerapp.)	Barn: selvfølelse (barnerapp.)	NS

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

5.1.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

5.1.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte åtte studier som undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldrenes anvendelse av kulturell og etnisk sosialisering, og ulike tilpasningsutfall hos adoptivbarna. Flertallet av studiene omhandlet utenlandsadopsjon (Ferrari et al., 2015; Le Mare & Audet, 2014; Manzi et al., 2014; Mohanty et al., 2007; Mohanty & Newhill, 2011; Yoon, 2001, 2004), mens en av studiene var en kombinasjon av innenlands- og utenlandsadopterte (Leigh et al., 2013).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom (kaukasiske) adoptivforeldres bruk av kulturell sosialisering og adoptivbarnas selvfølelse. Studien undersøkte også hvorvidt de adoptertes følelse av tilhørighet, etnisk identitet og marginalisering kunne forklare denne sammenhengen (Mohanty et al., 2007). Utvalget bestod av 82 voksne adopterte fra Asia, mellom 18 og 44 år (gjennomsnittsalder = 29,0 år, SD = 5,96, fra Korea (60 %), Vietnam (23 %), India/Bangladesh (9 %) og de øvrige var fra andre land). Kulturell sosialisering ble målt ved spørsmål om hvorvidt de adopterte mente adoptivforeldrene hadde gitt dem mulighet til å lære mer om kulturen og tradisjoner i sitt opprinnelsesland, samt bistått i utvikling av en positiv etnisk identitet. Tilhørighet ble målt med spørsmål om følt nærhet til adoptivforeldre og samhørighet med familiemedlemmer. Etnisk identitet ble målt med spørsmål om de adoptertes grad av stolthet for og følelser rundt sin kulturelle og etniske bakgrunn, mens marginalisering ble målt med spørsmål om hvorvidt man føler seg annerledes fra majoriteten i kraft av å være

adoptert. Resultatene viste både direkte og indirekte sammenhenger. Høyere grad av kulturell sosialisering hos adoptivforeldre var positivt assosiert med følelse av tilhørighet, og negativt assosiert med marginalisering hos de voksne adopterte. Det var derimot ikke signifikant relatert til de adoptertes etniske identitet. Følelse av tilhørighet og marginalisering, men ikke etnisk identitet, forklarte sammenhengen mellom kulturell sosialisering hos adoptivforeldre og selvfølelse hos adopterte. Kulturell sosialisering var i dette henseende positivt assosiert med sterkere følelse av tilhørighet, og mindre følelse av marginalisering. Mindre marginalisering var positivt assosiert med selvfølelse.

Ved bruk av omtrent tilsvarende utvalg og problemstillinger som i studien over undersøkte Mohanty and Newhill (2011) sammenhengen mellom (kaukasiske) adoptivforeldres bruk av etnisk sosialisering og selvfølelse hos adopterte ungdommer, samt hvorvidt deres følelse av marginalisering ville forklare (mediere) denne sammenhengen. Utvalget bestod av 100 adopterte asiatiske ungdommer og unge voksne mellom 14 og 26 år (gjennomsnittsalder = 20,1 år, SD = 3,21). Etnisk sosialisering hos adoptivforeldrene ble målt ved spørsmål om de adoptertes opplevelser av hvorvidt foreldrene hadde eksponert dem for sitt opprinnelige språk og kultur. De fikk videre spørsmål om i hvilken grad foreldrene hadde forberedt dem på realiteten av å oppleve rasisme, fordommer og diskriminering på bakgrunn av etnisitet. Følelse av marginalisering hos adoptivbarna ble målt med spørsmål om i hvilken grad de følte tilhørighet til sitt nåværende bostedsland, eller om de følte seg forskjellig og isolert fra majoriteten på bakgrunn av å være adoptert. Selvfølelse ble målt ved spørsmål om de adoptertes følelse av egenverdi og grad av fornøydhet med seg selv. Resultatene viste at etnisk sosialisering var positivt assosiert med selvfølelse og negativt assosiert med marginalisering, mens kulturell sosialisering ikke var signifikant assosiert med noen av disse utfallene. Videre viste resultatene at etnisk sosialisering hos adoptivforeldrene var relatert til svakere følelse av marginalisering, som videre var assosiert med sterkere grad av selvfølelse. På bakgrunn av disse resultatene understreket forfatterne viktigheten av at adoptivforeldre anvender etnisk sosialisering, da dette synes å være positivt forbundet med sterkere selvfølelse og redusere adoptivbarns følelse av marginalisering.

En kanadisk studie undersøkte sammenhengen mellom tilpasningsproblemer hos adopterte ungdommer, tilknytning til adoptivforeldrene, eksponering for opprinnelseskultur, samt adopterte og adoptivforeldres grad av åpenhet i sin kommunikasjon om det å være adoptert/ha et adoptivbarn (Le Mare & Audet, 2014). Studien kontrollerte også for lengde av preadoptiv plassering og grad av deprivasjon. Utvalget bestod av 80 ungdommer (gjennomsnittsalder ved måling = 15,7 år, SD = 2,25) som var adoptert fra Rumenske barnehjem (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 18 måneder, SD = 16,63). Foreldrerapportert tilpasning (målt med CBCL) hos adoptivungdommene ble målt med spørsmål om internaliserende (angst, sosial tilbaketrukkethet) og utagerende vansker (aggressivitet, antisosial atferd). Tilknytning ble målt ved spørsmål om hvorvidt forholdet mellom foreldre og barn, medførte positive følelser hos foreldrene (foreldrerapportert) og i hvilken grad adoptivbarna følte seg trygge og sikre på adoptivforeldrene (barnerapportert). Åpenhet rundt adopsjon ble målt med spørsmål om hvor komfortable adoptivforeldrene og ungdommene var med å prate om de adoptertes bakgrunn og om sine biologiske foreldre (barnerapportert). Eksponering til rumensk kultur ble målt med spørsmål om hvor ofte adoptivbarna hadde blitt presentert for bøker og filmer om Romania eller for å lære det rumenske språket (barnerapportert). Resultatene viste en positiv sammenheng mellom høyere grad av eksponering for rumensk kultur hos adoptivbarna, og deres tilknytning til både adoptivmor og far. Jevnlig

eksponering til rumensk kultur var derimot urelatert til samtlige av de andre variablene i studien, inkludert adoptivungdommenes tilpasning.

En italiensk studie undersøkte sammenhengen mellom bruk av kulturell sosialisering hos adoptivforeldre, etnisk og nasjonal identitet, samt utagerende vansker hos adopterte ungdom og unge voksne mellom 15 og 25 år ($n = 284$, gjennomsnittsalder = 19,0 år, $SD = 3,19$) (Manzi et al., 2014). Barna var adoptert fra latinamerikanske land: Brasil (45 %), Chile (23 %), Colombia (16 %), Bolivia (9 %), Peru (3 %) og Mexico (1 %). Studien undersøkte også hvorvidt de adoptertes grad av integrert tokulturell identitet kunne forklare disse sammenhengene. Kulturell sosialisering hos adoptivforeldre ble målt med spørsmål om hvorvidt foreldrene hadde oppfordret barnet til å lære om sin opprinnelige kultur via bøker og filmer, samt foreldrenes holdninger og oppfatninger om barnets etniske bakgrunn (foreldrerapportert). Etnisk identitet hos adopterte ble målt med spørsmål om i hvilken grad de hadde utforsket og engasjert seg i tema knyttet til sin etnisitet, samt hvor sterkt de følte tilhørighet til sin etniske gruppe (selv-rapportert). Adoptertes grad av nasjonal identitet ble målt med spørsmål om følelse av tilhørighet til det italienske folket. Integrasjon av tokulturell identitet ble målt med spørsmål om i hvilken grad adopterte følte seg dratt mellom sin etniske og nasjonale identitet, og hvorvidt de anså disse to kulturelle identitetene som distinkte eller overlappende (selvrapportert). Utagerende vansker ble målt med selv- og foreldrerapportert SDQ. Resultatene viste at høyere grad av kulturell sosialisering hos adoptivforeldre var positivt assosiert med sterkere etnisk identitet hos adopterte ungdommer og unge voksne. Dette var videre positivt assosiert med de adoptertes integrasjon av tokulturell identitet, som igjen var assosiert med lavere grad av utagerende vansker.

Det samme utvalget som i studien beskrevet over, ble anvendt i en senere studie av Ferrari et al. (2015). Studien undersøkte sammenhengen mellom adoptivmødrenes ($n = 127$) kulturelle sosialiseringspraksiser, og etnisk identitet og selvfølelse hos deres adopterte ungdom eller unge voksne. De ble også undersøkt hvorvidt disse sammenhengene varierte med adoptivbarnas grad av italiensk identitet (Ferrari et al., 2015). Gjennomsnittsalder i utvalget var 18,52 år, $SD = 2,63$. Adoptivmødres bruk av kulturell sosialisering ble målt med to skalaer som omhandlet kulturell tilegnelse og forberedelser på stigma (foreldrerapportert). Kulturell tilegnelse ble målt med spørsmål om i hvilken grad foreldrene har tilegnet seg kunnskap, og videreformidlet denne til adoptivbarnet, om barnets etniske og kulturelle bakgrunn og praksiser. Forberedelser på stigma ble målt ved spørsmål om i hvilken grad mødre har oppfordret til bevissthet rundt diskriminering og rasisme. Etnisk og nasjonal identitet hos adoptivbarna ble målt på samme måte som i studien beskrevet ovenfor, mens selvfølelse ble målt med spørsmål om opplevd selvverd (selv-rapportert). Resultatene viste at høyere grad av kulturell sosialisering (men ikke forberedelse på stigma) hos adoptivmødre var positivt assosiert med etnisk identitet hos adoptivbarna, som videre var positivt assosiert med deres selvfølelse. Resultatene viste videre at assosiasjonen mellom etnisk identitet og selvfølelse hos adoptivbarna, var sterkere hos adopterte som hadde høy grad av nasjonal (italiensk) identitet.

En amerikansk studie av Yoon (2001) undersøkte sammenhengen mellom faktorer ved adoptivforeldrene (etnisk sosialisering, kvaliteten på foreldre-barn-forholdet), og adoptivbarnas tilpasning og etniske identitet. Studien anvendte et utvalg bestående av 241 ungdommer adoptert fra Korea (gjennomsnittsalder = 14 år, aldersspenn = 12 - 19) og deres adoptivforeldre. Alle målene som ble benyttet var barnerapporterte. Kvaliteten på forholdet mellom foreldre og barn ble målt ved spørsmål om grad av internaliserende vansker (angst, depresjon), trivsel og tilfredshet med livet. Resultatene viste at bedre kvalitet på forholdet mellom foreldre og barn var positivt assosiert med bedre tilpasning

hos adoptivbarna, men ikke relatert til adoptivbarnas etniske identitet. Mer etnisk sosialisering var positivt assosiert med etnisk identitet hos adoptivungdommene. Positiv etnisk identitet hos adoptivbarna var videre positivt assosiert med god tilpasning. Det ble derimot ikke funnet støtte for en indirekte sammenheng fra adoptivforeldres etniske sosialisering, til adoptivbarnas tilpasning, via positiv etnisk identitet.

Tilsvarende utvalg, variabler og problemstillinger ble anvendt i studien til Yoon (2004), men denne gangen kontrollerte analysene for en rekke demografiske variabler som foreldrenes alder, kjønn, inntekt og utdanning, samt etnisk sammensetting i nabolaget. Resultatene viste at det å vokse opp i et etnisk variert nabolag, god kommunikasjon med adoptivforeldrene, samt mer etnisk sosialisering, var assosiert med mer positiv etnisk identitet hos de adopterte ungdommene. Videre viste resultatene at høyere grad av trivsel (og lavere mistrivsel) hos adopterte ungdommer, var positivt assosiert med bedre forhold mellom foreldre og barn, samt en mer positiv etnisk identitet hos ungdommene. Selv om artikkelforfatteren mener at studien påviser at etnisk identitet hos adopterte kan fungere som et mellomledd mellom etnisk sosialisering hos adoptivforeldrene og adoptertes tilpasning, ble ingen analyser vedrørende slike indirekte sammenhenger utført.

Kombinasjon innenlands- og utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom etniske sosialiseringspraksiser hos adoptivforeldre, og eksponering for rasisme eller diskriminering, samt stress i forbindelse med denne eksponeringen (Leigh et al., 2013). Utvalget bestod av ungdom mellom 13 og 18 år ($n = 59$, gjennomsnittsalder = 15,2) hvorav samtlige representerte minoriteter (asiatiske, afroamerikanske, latin-amerikanske). I utvalget var 72% utenlandsadopterte, mens 28 % var innenlandsadopterte. Etnisk sosialisering hos adoptivforeldrene ble målt med spørsmål om i hvilken grad adoptivforeldrene anstrengte seg for å fremme etnisk stolthet, kultur og identitet hos adoptivbarna, samt forberedte dem på rasisme og diskriminering (foreldrerapportert). Opplevd rasisme/diskriminering hos adoptivbarna ble målt med spørsmål om hvor ofte de hadde opplevd rasistiske eller diskriminerende hendelser i løpet av det siste året, mens stress ble målt ved spørsmål om i hvor stor grad adoptivbarna opplevde stress som et resultat av denne eksponeringen (selvrapportert). Resultatene viste at oftere eksponering for rasistiske/diskriminerende hendelser hos adoptivbarna var signifikant assosiert med mer stress. Etnisk sosialisering hadde ikke en direkte sammenheng med adoptivbarnas grad av opplevd stress, men viste seg derimot å påvirke styrken på sammenhengen mellom opplevd rasisme/diskriminering og stress hos adoptivbarna. Sammenhengen mellom eksponering for rasisme/diskriminering og stress var svakere hos barn av adoptivforeldre som anvendte mer etnisk sosialisering, enn hos barn av adoptivforeldre som hadde gitt barna mindre etnisk sosialisering. Forfatterne tolket resultatene dithen at høyere grad av etnisk sosialisering synes å kunne fungere som en beskyttende faktor mot stress hos adoptivbarn som ofte blir utsatt for rasisme og diskriminering.

5.1.2.2 Longitudinelle studier

Kun to longitudinelle studier om betydningen av adoptivforeldres bruk av kulturell og etnisk sosialisering for tilpasningsutfall hos adoptivbarna ble identifisert i litteratursøket. Begge studiene omhandler utenlandsadopsjon (Hu et al., 2017; Johnston et al., 2007). Studien av Johnston et al. (2007) er på grensen til å kunne kategoriseres som longitudinell.

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom bruk av etnisk sosialisering hos adoptivforeldre, etnisk sosialisering blant jevnaldrende og adoptivbarnas utvikling av etnisk identitet (Hu et al., 2017). Studien fulgte et utvalg

bestående av 116 dyader av barn adoptert fra Sør-Korea (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 7,9 måneder, SD = 5,17) og én av deres adoptivforeldre. Dyadene ble fulgt over to måletidspunkt, med syv års mellomrom. Ved første måletidspunkt var adoptivbarna mellom syv og 13 år gamle (gjennomsnittsalder = 9,4 år, SD = 1,69) og ved andre måletidspunkt var barna mellom 13 og 20 år gamle (gjennomsnittsalder = 16,3 år, SD = 1,71). Etnisk sosialisering ble målt med spørsmål om i hvilken grad adoptivforeldrene eksponerte adoptivbarna for historien og kulturen i sitt opprinnelsesland (foreldrerapportert ved første måling, og foreldre- og barnerapportert ved andre måling). Etnisk sosialisering blant jevnaldrende ble målt med tilsvarende spørsmål, men tilpasset jevnaldrende (barnerapportert ved andre måling). Etnisk identitet hos adopterte ble målt med spørsmål om hvorvidt ungdommene hadde deltatt i aktiviteter knyttet til utforskning av sin etniske identitet, samt følelser rundt denne (ved andre måling). Resultatene viste at grad av etnisk sosialisering hos adoptivforeldrene ble redusert mellom de to tidspunktene, og ettersom adoptivbarna ble eldre. Videre viste resultatene at etnisk sosialisering hos adoptivforeldre ved det første måletidspunktet var positivt assosiert med både etnisk sosialisering hos jevnaldrende og etnisk identitetsutvikling hos adoptivungdommene syv år senere. Derimot var resultatene mindre entydige vedrørende hvilke variabler som fungerte som mellomliggende faktorer (mediator) i de indirekte sammenhengene. På den ene siden fungerte etnisk sosialisering hos jevnaldrende ved andre måling som et mellomledd i sammenhengen mellom etnisk sosialisering hos adoptivforeldre ved første måling, og etnisk identitet hos de adopterte ved andre måling. På den andre siden fungerte etnisk identitet hos adopterte ved andre måling som et mellomledd i sammenhengen mellom etnisk sosialisering hos adoptivforeldrene ved første måling, og etnisk sosialisering hos jevnaldrende ved første måling. Ettersom etnisk identitet kun ble målt på det siste tidspunktet, kan ikke denne studien si noe om retning for påvirkning mellom variablene, eller hvilke variabler som forklarer de direkte sammenhengene.

En amerikansk studie undersøkte betydningen av adoptivmødres bruk av etnisk og kulturell sosialisering, for tilpasning hos adoptivbarn, kontrollert for demografiske variabler (kjønn, alder ved adopsjon, adoptivmors inntekt) og adoptivmødres identifisering til amerikansk eller asiatisk-amerikansk kultur (Johnston et al., 2007). Studien fulgte et utvalg bestående av 193 (kaukasiske) adoptivmødre og deres adoptivbarn fra primært Kina og Korea mellom tre og 20 år (gjennomsnittsalder ved siste måling = 8,9 år, SD = 3,5) over to år. Demografiske faktorer ble målt ved første tidspunkt, mens de resterende faktorene kun ble målt ved siste tidspunkt to år senere. Kulturell og etnisk sosialisering ble målt i form av to underskalaer. Den første var en kulturell sosialiseringsskala som bestod av spørsmål om hvorvidt adoptivforeldrene engasjerte seg i og tilegnet seg kunnskap om tradisjoner, historie og kultur knyttet til adoptivbarnets etniske bakgrunn, samt la til rette for at adoptivbarnet omgås andre barn med samme etnisitet. Den andre omhandlet forberedelse på stigma, og omfattet forberedelse av barnet til forventninger og stigma knyttet til det å være asiatisk. Tilpasning hos adoptivbarna ble målt ved spørsmål om internaliserende og eksternaliserende vansker (foreldrerapportert med CBCL). Resultatene viste at adoptivmødre som i større grad identifiserte seg med asiatisk-amerikanere oftere anvendte etnisk og kulturell sosialisering. Videre viste resultatene at høyere frekvens av kulturell sosialisering var signifikant assosiert med færre eksternaliserende vansker hos adoptivbarna.

5.1.3 Oppsummering og diskusjon

Alle tverrsnittstudiene finner at adoptivforeldres kulturelle og etniske sosialisering har positiv sammenheng med ulike tilpasnings- og trivselsutfall hos adoptivbarn. Samtidig er

det sprikende funn på tvers av studiene. Dette gjelder spesielt hvorvidt sosialisering har en sammenheng med etnisk identitet hos adoptivbarna, og hvilken type sosialisering (kulturell eller etnisk) som har en signifikant assosiasjon med tilpasning hos adoptivbarna. På tross av dette antyder flere av studiene at det å forberede adoptivbarn (som er adoptert fra utlandet) på rasisme og diskriminering grunnet sin etniske bakgrunn, kan dempe den negative effekten av å bli utsatt for rasisme og diskriminering. Dette gjelder også det å engasjere seg i og gi barna mulighet til å lære mer om kulturen og tradisjoner i sitt opprinnelsesland. Det kan også fremme høyere selvfølelse, gjennom å øke adoptivbarns følelse av tilhørighet og integrert bi-kulturelle identitet. Samtidig kan det hende at andre underliggende faktorer kan forklare disse sammenhengene. Dette kan eksempelvis være den overordnede kvaliteten på foreldre-barn-forholdet, hvor nærhet og åpenhet mellom foreldre og barn kan ha en effekt, heller enn foreldrenes etniske og kulturelle sosialisering.

Begge de longitudinelle studiene som ble identifisert i litteratursøket, antyder at bruk av kulturell og etnisk sosialisering er av positiv betydning for adoptivbarnas etniske identitet og tilpasning. Samtidig er det ingen av studiene som kan si noe om retningen på årsakssammenhengene, ettersom den første studien ikke kontrollerer for tidligere nivåer av adoptivbarnas etniske identitet, mens den andre studien kun finner sammenhenger mellom variabler målt på samme tidspunkt.

Er det en sammenheng? Flertallet av studiene beskrevet i dette delkapittelet, indikerer at adoptivforeldres anvendelse av kulturell og etnisk sosialisering er assosiert med positiv tilpasning hos adopterte barn og unge, i form av høyere selvfølelse, lavere tilpasningsvansker og positiv etnisk identitet. Gyldigheten til denne sammenhengens styrkes av at resultatene gjelder på tvers av studiedesign, samt uavhengig av alder på de adopterte i utvalgene (aldersspenn fra tre til 44 år). Ettersom flesteparten av utvalgene omhandler adopterte ungdommer rundt 15-årsalder, følger det også naturlig at en stor andel av studiene benytter en kombinasjon av foreldrerapportering og adoptertes selvrapportering. Dette reduserer sannsynligheten for feilkilder og skjevrapportering. Samtidig er det en svakhet at flesteparten av studiene i dette delkapittelet ikke har kontrollert for andre faktorer som kan ligge under de observerte sammenhengene. Dette kan for eksempel være det overordnede samhandlingsklimaet innad i adoptivfamilien, grad av åpenhet i kommunikasjonen og nærhet i foreldre-barn-forholdet (for et unntak, se; Yoon, 2001). Her er det nærliggende å tenke seg at et godt familieklima, med nære og trygge forhold mellom adoptivforeldre og barn, bedre kan legge til rette for at foreldrene praktiserer kulturelle og etniske sosialiseringspraksiser, og fremmer god tilpasning og etnisk identitetsdannelse hos adoptivbarn og ungdom.

Hvem påvirker hvem? Ettersom majoriteten av studiene i dette delkapittelet består av tverrsnittstudier, foreligger det tynt grunnlag for å kunne si noe om retningen på påvirkningen. Det kan hende adoptivforeldrenes sosialiseringspraksis påvirker utfall hos barna, men det kan også hende at egenskaper ved barna kan påvirke hvorvidt adoptivforeldrene anvender etniske og kulturelle sosialiseringspraksiser. Eksempler på slike egenskaper ved barna, kan være hvilket land de kommer fra, hvorvidt barna allerede uttrykker sterk etnisk identitet eller om barna har et ønske om å vite mer om sitt opprinnelsesland. Samtidig viser funn at adoptivforeldre som i stor grad benytter seg av post-adopsjonsressurser, som etnisk-relaterte sosiale nettverk, støttegrupper, kurs og lignende, også i høyere grad engasjerer seg i adoptivbarnets etniske bakgrunn og benytter kulturell og etnisk sosialisering (Lee, Vonk, Han, & Jung, 2018; Vonk, Lee, & Crolley-Simic, 2010; Vonk & Massatti, 2008). I lys av dette kan man anta at adoptivforeldrenes engasjement i å tilegne både seg selv og barnet kunnskap om barnets opprinnelsesland og

kultur, kan avhenge av andre egenskaper hos adoptivforeldrene. Eksempelvis kan det hende at trekk som åpenhet for nye erfaringer, nysgjerrighet, altruisme og høyere utdanningsnivå, kan ligge til grunn for en økt tilbøyelighet til å bruke etnisk og kulturell sosialisering.

5.2 Åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon

Åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon er et bredt begrep som omfatter en rekke elementer. Brodzinsky (2005) beskriver flere aspekter som kan inngå i begrepet. Det kan innebære når, og på hvilken måte, adoptivforeldre informerer barnet om at det er adoptert, i hvilken grad adoptivforeldre fremmer dialog om adopsjonsrelaterte tema, og hvor villige de er til å snakke åpent om adopsjonen og om adoptivbarnets bakgrunn og biologiske familie. Det kan også inkludere hvorvidt adoptivforeldre er lydhøre og sensitive for barnets tanker og følelser rundt det å være adoptert, eller i hvilken grad adoptivforeldrene anerkjenner forskjeller som kan foreligge mellom adoptivbarnet og adoptivforeldrene, og ev. søsken (Brodzinsky, 2005). Det er også antatt at adoptivforeldre som i stor grad anerkjenner at deres familiekonstellasjon er annerledes fra ikke-adoptivfamilier, også i større grad aksepterer og snakker åpent om adopsjonsrelaterte tema. Et familieklima preget av høy grad av åpen og ærlig dialog rundt disse adopsjonsrelaterte temaene er således antatt å fremme positiv tilpasning hos adoptivbarn og unge, inkludert en positiv identitetsutvikling og selvfølelse (Grotevant, Perry, & McRoy, 2005; Hawkins et al., 2007).

5.2.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte seks tverrsnittstudier som undersøker sammenhengen mellom grad av åpenhet og kommunikasjon om det å være adoptert, og en rekke utfall for adopterte barn, ungdom og voksne (Farr, Grant-Marsney, & Grotevant, 2014; Horstman, Colaner, & Rittenour, 2016; Le Mare & Audet, 2011, 2014; Neil, 2009; Reppold & Hutz, 2009), og tre longitudinelle studier (Grotevant, Rueter, Von Korff, & Gonzalez, 2011; Hawkins et al., 2007; Von Korff & Grotevant, 2011).

Tabell 16. Åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Audet & Le Mare (2011) Canada	75 barn, T1: 11 mnd., T2: 5 år, T3: 11 år, T 4: 17 år	U	L	Foreldre: åpenhet rundt adopsjon(barnerapp.)	Barn: ønske om å snakke om adopsjon (barnerapp.)	+
Farr, Grant-Marsney et al. (2014) USA	167 barn (21 - 30)	I	T	Familie: åpenhet om adopsjon (barnerapp.)	Barn: tilknytning til mor og far (barnerapp.)	+
Grotevant, Rueter et al. (2011) USA	190 barn/familier, T1: 7.8 år (4 - 12 år), T2: 15,73 år, T3: 24,9 år	I	L	Familie: åpenhet rundt adopsjon (morsrapp., T2)	Barn: eksternaliserende vansker (foreldrerapp. T1, barne- og foreldrerapp. T2, T3)	NS
Hawkins, Beckett et al. (2007) Storbritannia	217 barn, T1: 11 år, T2: 14 år	IU	L	Familie: åpenhet rundt adopsjon. intervju med barn (T1, T2) og foreldre (T2)	Barn: selvfølelse (barnerapp. T1, T2)	+
Horstman, Colander et al. (2016) USA	143 barn, 34,4 år (18 - 72)	I	T	Familie: åpenhet rundt adopsjon	Barn: opptatt av det å være adoptert	+

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
				Familie: åpenhet rundt adopsjon	Barn: refleksiv identitet	NS
				Familie: åpenhet rundt adopsjon	Barn: selvfølelse	+
Le Mare & Audet (2011) Canada	80 barn, 15,7 år	U	T	Foreldre: åpenhet rundt adopsjon. (barnerapp.)	Barn: positive følelser for foreldre, positive følelser ved å være adoptert (barnerapp.)	+
Le Mare & Audet (2014) Canada	80 barn, 15 - 16 år	U	T	Familie: åpenhet rundt adopsjon (barnerapp.)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (foreldrerapp.)	-
Neil (2009) Storbritannia	62 barn/familier, 8,5 år (5 - 13 år)	I	T	Foreldre: åpenhet rundt adopsjon (intervju av foreldre)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (foreldrerapp.)	NS
Reppold & Hutz (2009) Brasil	68 barn, 14-15 år	I	T	Foreldre: oppdragelsesstil: autoritativ (barnerapp.)	Barn: tidspunkt når fikk vite at de var adoptert (barnerapportert): >12 år	+
				Foreldre: oppdragelsesstil: forsømmende (barnerapp.)	Senest alder, vite av andre	+
				Foreldre: oppdragelsesstil: autoritær (barnerapp.)	Ungdomsalder	+
				Barn: tidspunkt når fikk vite at de var adoptert	Barn: dårlig selvfølelse og depresjon (barnerapp.)	+
Von Korff & Grotevant (2011) USA	184 barn/familier, T1: 15,73 år, T2: 24,9 år	I	L	Familie: åpenhet rundt adopsjon. (T1)	Barn: identitet som adoptert (T1, T2)	+

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1 (2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

5.2.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet

5.2.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte seks tverrsnittstudier som undersøkte sammenhengen mellom grad av åpenhet og kommunikasjon om det å være adoptert i adoptivfamiliene, og en rekke utfall for adopterte barn, ungdom og voksne. To studier omhandler utenlandsadopsjon (Le Mare & Audet, 2011, 2014), mens fire omhandler innenlands- eller blandede adopsjoner (Farr et al., 2014; Horstman et al., 2016; Neil, 2009; Reppold & Hutz, 2009).

Utenlandsadopsjon. En kanadisk studie undersøkte sammenhengen mellom adopterte ungdommers opplevelse av hvor åpne de selv og adoptivforeldre var i kommunikasjonen rundt adopsjonen, de biologiske foreldrene, samt om det å være adoptert, kontrollert for hvor mye adopterte var eksponert til sin etniske kultur og bakgrunn (Le Mare & Audet, 2011). Utvalget bestod av 80 ungdommer (gjennomsnittsalder ved måling = 15,7 år, SD = 2,25) adoptert fra rumenske barnehjem (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 18 måneder, SD = 16,63) og deres adoptivforeldre. Åpenhet rundt adopsjonen ble målt ved spørsmål om hvor komfortable ungdommene opplevde at henholdsvis adoptivforeldrene og de selv

var med å snakke om adopsjonen, om deres bakgrunn og deres biologiske foreldre (barnerapportert). Deltagerne fikk også spørsmål om blant annet hvor mye de hadde vært eksponert for rumensk kultur eller språk, og om de hadde deltatt på rumenske kulturarrangement. Resultatene viste at et flertall av de adopterte ungdommene svarte at de var passe komfortable med å snakke om adopsjonsrelaterte temaer, et mindretall svarte at de ikke var komfortable i det hele tatt, mens ingen svarte at de var veldig komfortable med å snakke åpent om adopsjonen. Et flertall av de adopterte ungdommene følte imidlertid at adoptivforeldrene var veldig komfortable med å snakke åpent om adopsjonen. Resultatene viste videre at de adopterte ungdommenes opplevelse av mer åpenhet i adoptivforeldrenes kommunikasjon om adopsjonen var assosiert med mindre negative følelser for sin biologiske mor, samt med mer positive følelser rundt det å være adoptert. På bakgrunn av dette konkluderte artikkelforfatterne med at mer åpen og ærlig kommunikasjon rundt adopsjonen er positivt for adoptivbarns tilpasning og identitet som adoptivbarn.

Samme utvalg som beskrevet i studien over ble anvendt for å undersøke sammenhengen mellom ungdommene og deres adoptivforeldres grad av åpenhet i sin kommunikasjon om det å være adoptert fra Romania, de adoptertes tilknytning til sine adoptivforeldre, samt grad av tilpasningsproblemer (Le Mare & Audet, 2014). Denne studien kontrollerte for lengde på preadoptiv plassering (barnehjem, sykehus eller annen plassering) og deprivasjon, samt adoptivungdommenes grad av eksponering til rumensk kultur. Tilpasning hos adoptivungdommene ble målt ved foreldrerapport, med spørsmål om internaliserende (angst, sosial tilbaketrukkethet) og utagerende vansker (aggressivitet, antisosial atferd) (CBCL). Tilknytning ble målt ved spørsmål om hvorvidt foreldre-barn relasjonen medførte positive følelser hos foreldrene (foreldrerapportert), og i hvilken grad adoptivbarna følte seg trygge og sikre på adoptivforeldrene (barnerapportert). Åpenhet i kommunikasjonen rundt adopsjon hos både adoptivbarn og foreldre, ble målt på tilsvarende måte som i studien over (barnerapportert). Resultatene viste at høyere grad av tilknytning mellom adoptivbarna og adoptivforeldrene (både barne- og foreldrerapportert) og høyere grad av åpenhet rundt adopsjon hos adoptivforeldrene, var positivt assosiert med færre totale tilpasningsvansker (internaliserende og eksternaliserende vansker slått sammen). Sammenhengen med utagerende vansker var særlig sterk.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivfamiliens typiske kommunikasjonsmønster/klima, samt grad av åpenhet rundt adopsjon, selvfølelse og identitet knyttet til å være adoptert hos 143 adopterte voksne (gjennomsnittsalder = 34,4 år, SD = 14,7, aldersspenn = 18 - 72 år) (Horstman et al., 2016). Åpenhet rundt adopsjon i adoptivfamilien ble målt ved spørsmål om hvorvidt adopterte hadde oppfattet sine adoptivforeldre som åpne, ærlige og tilgjengelige i kommunikasjonen om adopsjonsrelaterte tema. Familiens typiske kommunikasjonsmønster ble kartlagt med spørsmål om de adopterte oppfattet dette som preget av orientering mot dialog (oppfordring til autonomi, å uttrykke sine meninger og følelser) eller mot konformitet (forventning om samstemthet om verdier og holdninger samt at barna skal være lydige). Selvfølelse hos de adopterte ble målt ved spørsmål om følelse av egenverdi, mens identitet som adoptert ble målt som i hvilken grad de reflekterte over 'reflective exploration' eller var opptatt 'preoccupied' av sin status som adoptert. Resultatene viste at mer orientering mot dialog i familien var assosiert med mer åpenhet rundt adopsjon. Mer åpenhet om adopsjon var igjen signifikant assosiert med å være mindre opptatt av sin status som adoptert, mens det ikke var relatert til adoptertes refleksjon rundt egen identitet som adoptert. Åpenhet rundt adopsjon forklarte dermed i

stor grad sammenhengen mellom mer orientering mot dialog innad i familien og et aspekt ved adoptertes identitet (i mindre grad opptatt av sin status som adoptert). Det ble også funnet at høyere grad av åpenhet rundt adopsjon var assosiert med høyere selvfølelse, og at denne sammenhengen ble forklart av mindre grad av opptatthet med sin status som adoptert. På bakgrunn av disse funnene konkluderte artikkelforfatterne med at kvaliteten på kommunikasjonsmønsteret i adoptivfamilier synes å påvirke i hvilken grad man snakker åpent om adopsjonsrelaterte tema, som igjen virker å ha implikasjoner for adoptertes selvfølelse og identitetsutvikling.

En brasiliansk studie undersøkte sammenhengen mellom når, og på hvilken måte, adoptivbarn fikk vite at de er adoptert, oppdragelsesstil hos adoptivforeldrene, og tilpasning (selvfølelse og depresjon) hos adoptivbarna. Utvalget omfattet 68 adoptivbarn mellom 14 og 15 år (Reppold & Hutz, 2009). De adopterte rapporterte på samtlige av målene. Adoptivforeldrenes oppdragelsesstil ble klassifisert som enten autoritativ (høye krav til barnet og høy sensitivitet til barnas emosjonelle behov), forsømmende (lave krav og lav sensitivitet), autoritær (høye krav, men lav sensitivitet) eller for tolerant (lave krav, men høy sensitivitet). Tidspunkt for når barna fikk vite at de var adoptert ble kategorisert til; tidlig, mellom seks og 12-års alder, ungdomsalder eller ble opplyst om dette fra andre enn adoptivforeldrene. Grad av selvfølelse og depressive symptomer hos de adopterte ungdommene, ble målt ved spørsmål om deres følelse av egenverdi og følelsesmessige tilstand. Resultatene viste at foreldre med en autoritativ oppdragelsesstil gjennomgående snakket om adopsjon med adoptivbarna fra tidlig av, mens adoptivforeldre med autoritær oppdragelsesstil tenderte til å vente til adoptivbarna var i ungdomsalderen. Videre viste resultatene at adoptivforeldre med forsømmende oppdragelsesstil holdt adopsjonen hemmelig fra barna lengre enn andre foreldre, og deres barn rapporterte også oftere at de hadde fått vite om adopsjonen fra andre kilder. Resultatene viste videre at adoptivbarn av autoritative adoptivforeldre rapporterte oftere at de hadde kontakt med sin biologiske familie enn adoptivbarn av autoritære adoptivforeldre. Adoptivbarn som hadde kontakt med sin biologiske familie, rapporterte om høyere selvfølelse og mindre depressive symptomer. Adoptivbarn som tidlig hadde blitt fortalt at de var adoptert hadde høyest selvfølelse, mens adoptivbarn som ble informert om at de var adoptert på et senere tidspunkt eller fikk vite om dette fra andre, hadde de laveste skårene på selvfølelse og de høyeste på depresjon. På bakgrunn av disse funnene konkluderte artikkelforfatterne med at tidspunktet for når adoptivforeldre informerer barnet om adopsjonen, ser ut til å være assosiert med tilpasning hos adoptivbarna, og virker også å være knyttet til adoptivforeldrenes oppdragelsesstil. Samtidig evner ikke denne tverrsnittstudien å si noe om hvorvidt graden av problemer hos barna kan ha påvirket både adoptivforeldres oppdragelsesstil, samt når, og i hvilken grad, adoptivforeldrene snakket åpent med sine adoptivbarn om adopsjonen.

En britisk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivforeldres grad av åpenhet rundt adopsjonen og barnas tilpasning, kontrollert for grad av kontakt med adoptivbarnas biologiske familie (Neil, 2009). Utvalget bestod av 62 adoptivbarn mellom fem og 13 år (gjennomsnittsalder = 8,5 år) som hadde blitt plassert for adopsjon før fire års alder. Grad av åpenhet rundt adopsjon ble målt ved bruk av et semistrukturert intervju, med spørsmål om adoptivforeldrenes villighet til å snakke om adopsjonsrelaterte tema, hvorvidt de promoterte kontakt med barnets biologiske familie, samt deres grad av toleranse for og empati med barnets følelser knyttet til adopsjonen. Tilpasning hos adoptivbarna ble målt med spørsmål om internaliserende (nervøs, tilbaketrukket) og utagerende vansker (lyver, ødelegger andres ting) (CBCL). Adoptivforeldrene rapporterte på samtlige av målene. Resultatene viste at grad av åpenhet rundt adopsjon var større i adoptivfamilier som

hadde direkte kontakt med adoptivbarnets biologiske familie, enn i adoptivfamilier hvor kontakten var begrenset til brev eller ikke-eksisterende. Resultatene viste samtidig at hverken åpenhet rundt adopsjon, eller grad av kontakt med biologiske familie, var signifikant relatert til adoptivbarnas tilpasning.

En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivfamiliens grad av kommunikasjon rundt adopsjon, tilknytning mellom de voksne adopterte (N = 167, gjennomsnittsalder = 25 år, aldersspenn = 21 - 30 år) og adoptivforeldrene (Farr et al., 2014). Studien så også på de adoptertes grad av kontakt med sine biologiske foreldre, og hvor fornøyde de var med denne kontakten. Adoptivfamiliens kommunikasjon rundt adopsjonen ble målt ved semistrukturert intervju og spørreskjema, med spørsmål om blant annet i hvilken grad de adopterte opplevde at adoptivforeldrene var lydhøre til tanker og følelser om det å være adoptert. Tilknytning mellom adoptivforeldre og adopterte ble målt ved spørsmål om adoptertes grad av tillit til, kommunikasjon med og følelse av nærhet til sine adoptivforeldre. Adoptertes grad av og fornøydhet med kontakt med sine biologiske foreldre ble kartlagt med semistrukturert intervju. Kun de adopterte rapporterte på samtlige av målene. Resultatene viste at mer åpenhet og sensitivitet i adoptivforeldrenes kommunikasjon rundt adopsjonen var signifikant assosiert med bedre tilknytning hos adopterte til både adoptivmødre og -fedre. Videre viste resultatene at både mer kommunikasjon rundt adopsjon, og bedre tilknytning til adoptivforeldrene, var positivt assosiert med høyere grad av fornøydhet med adoptertes kontakt med biologisk familie. Dette var uavhengig av hvorvidt slik kontakt forelå eller ikke. Det var derimot ingen signifikante sammenhenger mellom kommunikasjon rundt adopsjon, og frekvensen av kontakt med biologiske foreldre. På bakgrunn av disse resultatene foreslo forfatterne at adoptivbarn som har god tilknytning til sine adoptivforeldre, mest sannsynlig har vokst opp i familier som har hatt fokus på å snakke åpent med sine adoptivbarn om adopsjon i oppveksten.

5.2.2.2 Longitudinelle studier

Tre longitudinelle studier om betydningen av åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon ble identifisert i litteratursøket; en som omhandler både innenlands- og utenlandsadopsjon (Hawkins et al., 2007) og to som omhandler innenlandsadopsjon (Grotevant et al., 2011; Von Korff & Grotevant, 2011).

Kombinasjon innenlands- og utenlandsadopsjon. En britisk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivbarns og -foreldres grad av åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjonen og selvfølelse hos adoptivbarna, kontrollert for en rekke kognitive, sosiale og psykologiske (følelsesmessige/atferds) problemer hos barna (Hawkins et al., 2007). Studien fulgte to utvalg bestående av 165 ungdommer, som var adoptert fra rumenske barnehjem (aldersspenn ved adopsjon fra to uker til 42 måneder) og 52 ungdommer med britisk opprinnelse (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 2,4 måneder) og deres adoptivforeldre over to tidspunkt (elleve og 15 år). Grad av åpenhet rundt adopsjon ble målt via intervju med adoptivbarna (både ved elleve og 15 år) og foreldrene (kun ved 15-årsalder). Spørsmålene omhandlet hvor vanskelig det var å snakke om adopsjonsrelaterte tema innad i familien, tanker rundt barnets biologiske familie og hvorvidt barnet ønsket kontakt med biologiske foreldre. Selvfølelse hos adoptivungdommene ble målt på begge tidspunktene, med spørsmål om barnets opplevde egenverdi. Det ble også stilt spørsmål om barnets følelse av sin identitet som adoptert. Resultatene ved 15 årsalder viste at ungdommer som var fornøyd med hvor åpent det ble snakket om adopsjonsrelaterte tema i familien hadde høyere selvfølelse enn de som ikke var fornøyd med grad av åpenhet. Lavere grad av åpenhet rundt adopsjon var forbundet

med mer negative følelser og tanker rundt det å være adoptert. Dette gjaldt for begge utvalgene. Samtidig viste resultatene at i utvalget av adopterte fra Romania hadde barn med høyere grad av følelsesmessige vansker og atferdsvansker ved 11-årsalder, også større vanskeligheter med å snakke åpent om adopsjon ved 15-årsalder. Studien undersøkte derimot ikke om det var sammenheng over tid mellom adopterte ungdommers vurdering av åpenhet om adopsjon i familien og deres selvfølelse. Samtidig er det en styrke ved denne studien at den undersøker om vansker hos barna kan påvirke grad av åpenhet om adopsjon i kommunikasjonen mellom adoptivforeldre og barn, samt at den baserer seg på intervjudata fra både adoptivforeldre- og barn.

Innenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom adoptivfamiliens grad av åpen kommunikasjon rundt adopsjon og utagerende vansker hos adopterte, kontrollert for adoptivfamiliens kontakt med den adoptertes biologiske familie samt hvor fornøyde de var med denne kontakten (Grotevant et al., 2011). Studien fulgte et utvalg av 190 adoptivbarn og deres adoptivfamilier over tre tidspunkt fra skolealder (aldersspenn = 4 - 12 år, gjennomsnittsalder = 7,8, SD = 2,14), via ungdomsalder (aldersspenn = 11 - 20 år, gjennomsnittsalder = 15,7, SD = 2,08) til voksen alder (aldersspenn = 20 - 30 år, gjennomsnittsalder = 24,9, SD = 1,88). Utagerende vansker hos adoptivbarna ble målt ved samtlige tidspunkt med spørsmål om hvorvidt barnet for eksempel slåss, bryter regler og lyver (foreldrerapportert i skolealder, barne- og foreldrerapportert ved ungdoms- og voksen alder). Åpenhet rundt adopsjon ble kun målt ved det andre måletidspunktet (ungdomsalder). Dette ble målt med spørsmål til adoptivmødrene om hvor ofte de snakker med adoptivbarna om adopsjonen, hvorvidt de promoterer kontakt med barnets biologiske familie, samt deres grad av toleranse for og empati med barnets følelser knyttet til adopsjonen. Resultatene viste at hverken kontakt med barnets biologiske familie eller åpenhet rundt adopsjonen, var signifikant assosiert med utagerende vansker på noen av tidspunktene. Derimot viste resultatene at hvor fornøyd adoptivfamilien var med kontakten med barnets biologiske familie da den adopterte var i ungdomsalderen, var signifikant assosiert med lavere grad av utagerende vansker hos adopterte ungdommer på samme tidspunkt.

Det samme utvalget som beskrevet over (N = 184) ble anvendt i en studie av Von Korff and Grotevant (2011) for å undersøke betydningen av grad av kommunikasjon rundt adopsjon i adoptivfamilien for sammenhengen mellom adoptertes kontakt med biologisk familie og deres identitetsutvikling som adoptert. I denne studien ble kun to av de totalt tre måletidspunktene inkludert, henholdsvis ungdomsalder (aldersspenn = 11 - 20 år, gjennomsnittsalder = 15,7, SD = 2,08) og voksen alder (aldersspenn = 20 - 30 år, gjennomsnittsalder = 24,9, SD = 1,88). Adoptivforeldrenes tilrettelegging av kontakt med den adoptertes biologiske familie ble kun målt i ungdomsalderen ved spørsmål om både hyppighet av og type kontakt (telefonsamtaler, brev, ansikt-til-ansikt). Grad av kommunikasjon rundt adopsjon i adoptivfamilien ble målt i form av forekomst av adopsjonsrelaterte samtaler mellom adoptivforeldrene og adopterte i løpet av det siste året, også kun målt ved ungdomsalder (foreldre). Adoptertes identitet ble målt ved spørsmål om i hvilken grad adopterte reflekterte over sin status som adoptert, samt hvilke følelser de knyttet til adopsjonen og til sine biologiske foreldre (målt ved begge tidspunktene). Resultatene viste at mer frekvent kontakt med adoptertes biologiske familie var positivt assosiert med høyere grad av kommunikasjon om adopsjon i adoptivfamilien, begge målt ved ungdomsalder, som videre var positivt assosiert med identitet som adoptert i ungdomsalderen. Videre viste resultatene at høyere grad av kommunikasjon rundt adopsjon i adoptivfamilien også var positivt assosiert med adoptertes identitet i voksen alder via sin positive assosiasjon med adoptertes identitet i

ungdomsalderen. I lys av disse resultatene antyder forfatterne at god kommunikasjon rundt adopsjon ser ut til å ligge til grunn for sammenhengen mellom grad av kontakt med adoptertes biologiske familie og adoptertes identitetsutvikling. Samtidig kan det tenkes at disse sammenhengene skyldes god tilknytning mellom adoptivbarna- og foreldrene eller et generelt positivt samhandlingsmiljø innad i adoptivfamilien, heller enn at sammenhengene kun skyldes åpen kommunikasjon om adopsjon.

5.2.3 Oppsummering og diskusjon

Flesteparten av tverrsnittstudiene som ble gjennomgått viser at mer åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon er assosiert med en rekke positive tilpasningsutfall som god tilknytning til adoptivforeldrene og høyere selvfølelse hos adopterte barn, unge og voksne. Videre antyder flere av studiene at en bakenforliggende faktor for mange av disse sammenhengene kan være kvaliteten på kommunikasjonsmønsteret og den generelle samhandlingen mellom medlemmene innad i adoptivfamilien. Et positivt og åpent familiemiljø synes på denne måten å kunne påvirke i hvilken grad adoptivforeldrene snakker åpent om adopsjonsrelaterte tema, som videre har implikasjoner for adoptertes trivsel og tilpasning. Samtidig kan det tenkes at påvirkningen også kan gå andre veien. Veltilpassede adoptivbarn bidrar kanskje til å skape godt miljø i adoptivfamilien, som kan gjøre adoptivforeldrene mindre engstelige for å snakke åpent med barnet om adopsjonen.

De longitudinelle studiene antyder på mange måter de samme funnene som tverrsnittstudiene. Høyere grad av åpenhet og dialog rundt adopsjon virker å være positivt assosiert med både frekvensen av kontakt med adoptertes biologiske familie, samt med positiv identitetsutvikling og selvfølelse hos adopterte. Samtidig virker ikke åpenhet å være relatert til utagerende vansker hos adoptivbarna. Ingen av de longitudinelle studiene beskrevet over kan si noe særlig om retning på sammenhengene. Dette enten fordi de kun har målinger av variablene ved ett tidspunkt, eller fordi de ikke fullt ut har utnyttet potensialet som ligger i å kunne undersøke sammenhengen mellom samtlige variabler over tid. Samtidig gir også de longitudinelle studiene noen indikasjoner på at også vansker eller egenskaper hos adoptivbarna, kan virke inn på hvorvidt det er en åpen kommunikasjon om adopsjon innad i adoptivfamilien.

Er det en sammenheng? Generelt indikerer studiene som ble gjennomgått, at det foreligger en sammenheng mellom mer åpenhet og kommunikasjon om adopsjonsrelaterte temaer i adoptivfamilien, og adoptertes tilpasning, selvfølelse og identitet. Det er derimot litt mer usikkert hvorvidt det eksisterer en sammenheng mellom åpen kommunikasjon rundt adopsjon i familien og utagerende vansker hos adopterte, selv om én studie fant at høyere åpenhet rundt adopsjon var relatert til færre tilpasningsvansker (internaliserende og utagerende vansker slått sammen). Det er også interessant å merke seg at det er funn som antyder at adoptivforeldrene virker å være mer komfortable med å snakke åpent om adopsjon, enn adoptivbarna er selv (Le Mare & Audet, 2011).

Selv om flere av studiene måler grad av åpenhet rundt adopsjon relativt likt, er det også noen variasjoner som bidrar til å styrke resultatene, ettersom de presenterer relativt like funn. Det er også en styrke at flertallet av studiene benytter både adoptivforeldre og -barn som informanter, samt at resultatene trekker i samme retning på tvers av aldersgrupper (aldersspenn fra fire til 35 år). Samtidig er det flere av studiene som antyder at det ikke nødvendigvis er den åpne kommunikasjonen rundt adopsjon i seg selv som er av betydning for hvordan det går med adoptivbarna. Det er mulig at åpenhet heller kan reflektere tilstedeværelsen av et positivt familieklima og god tilknytning mellom foreldre

og barn, som videre kan ligge til grunn for at det er større rom for å snakke åpent om adopsjon innad i familien.

Hvem påvirker hvem? Studiene til Hawkins et al. (2007) og Hutz (2009) viser at det ikke nødvendigvis er slik at retning på påvirkning går fra adoptivforeldrene til utfall hos adoptivbarna. Det kan også tenkes at egenskaper og vansker hos adoptivbarna, er med på å påvirke hvorvidt adoptivforeldrene føler de kan snakke åpent om adopsjon med barna. Eksempelvis antyder studien til Reppold and Hutz (2009) at adoptivbarn med flere problemer kan komme til å utløse mer negative responser (e.g., autoritær oppdragelse) hos adoptivforeldrene. Det kan videre medføre et dårligere samhandlingsklima og mindre åpen dialog om adopsjon innad i familien. Det er derfor ikke nødvendigvis slik at høyere grad av åpenhet gir veltilpassede adoptivbarn. Det er heller sannsynlig at det foreligger en gjensidighet i påvirkningen mellom foreldre og barn, som både avhenger av den overordnede kvaliteten på familiemiljøet, samt av hvorvidt foreldrene anser barna som mottakelige for å ha en åpen dialog rundt adopsjonen. Uavhengig av retning, reflekterer de observerte sammenhengene beskrevet i dette delkapittelet, at adoptivfamilier med god kommunikasjon og veltilpassede barn også har lettere for å snakke åpent og ærlig om adopsjon.

5.3 Realistiske forventninger til barnets utvikling og ferdigheter

Det at adoptivforeldrene skal ha realistiske forventninger til barnet har vært et viktig tema i vurderingen av potensielle adoptivforeldre og forberedelsen til adopsjon. Begrepet defineres ofte som foreldrenes forventninger om deres adopterte barns' sosiale, kognitive, utdanningsrelaterte og atferdsmessige utviklingspotensial (Viana & Welsh, 2010). Dette begrepet favner bredt og kan også inkludere forventninger om i hvilken grad barnet vil ha midlertidige problemer (utfordringer knyttet til søvn, hygiene eller mat), eller utvikle mer alvorlige og kroniske medisinske eller psykiske problemer, som funksjonshemming eller atferdsvansker. Det kan også omfatte forventninger til i hvilken grad barnet vil knytte seg til adoptivforeldrene, eller passe inn i familien og i vennekretsen. Realistiske forventninger hos adoptivforeldre til hvilke livsaspekter adoptivbarna vil mestre og ikke mestre, er et viktig tema i screeningintervjuene, sannsynligvis fordi det antas at slike forventninger kan ha betydning for hvordan det går med adoptivbarna. Implisitt regner man med at det er realistisk å forvente at barna vil ha mer vansker enn andre barn. Og at det å ha realistiske forventninger gjør adoptivforeldrene mer mentalt forberedt. Vi fant imidlertid svært få studier som så på sammenhengen mellom graden av realistiske forventninger, og utviklingen til barna.

5.3.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte én tverrsnittstudie om betydningen av forventninger hos adoptivforeldre (Foli et al., 2012), to longitudinelle studier (Tan et al., 2017; Viana & Welsh, 2010), og én genetisk informativ studie (Johnson et al., 2007b).

Tabell 17. Realistiske forventninger til barnets utvikling og ferdigheter

Referanser	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Foli, South & Lim (2012) USA	300 mødre, 4,6 år	I	T	Barn: spesielle behov X Foreldre: kjennskap til spesielle behov hos barnet før adopsjon	Foreldre: mor depressive symptom (om <u>ikke</u> kjente til spesielle behov i forkant)	+
					(om kjente til spesielle behov i forkant)	NS
Johnson, McGue et al. (2007) (SIBS) USA	409 familier, 10 - 22 år	I	G	Foreldre: forventet lengde på barnets utdanning	Barn: skoleprestasjoner (via barns intelligens)	+
Tan, Kim et al. (2017) USA	184 barn	I	L	Foreldre: utdanningsrelaterte forventninger	Barn: Lese- og matteferdigheter (T1 - T3)	+
Viana & Welsh (2010) USA	143 barn/mødre, 1,37 år	U	L	Foreldre: forventninger om vansker ved barnet: helse, lære, psyk., tilpasningsproblemer i familien (foreldrerapp., T1)	Foreldre: foreldrestress (T2)	+

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1 (2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

5.3.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

5.3.2.1 Tverrsnittstudier

Det ble funnet en tverrsnittstudie i litteratursøket (Foli et al., 2012).

Innenlands- eller blandede adopsjoner.

En amerikansk studie undersøkte blant annet hvorvidt forventninger til foreldrerollen og forventninger om barnet var assosiert med depresjon i etterkant av adopsjon (Foli et al., 2012). Deltagerne var mødre som hadde adoptert et barn i løpet av de siste ett til to årene (n = 300). Mødrene var i gjennomsnitt 40,5 år gamle (SD = 7,1), mens barna var i gjennomsnitt 4,6 år gamle (SD = 4,4). Utvalget var en blanding av innenlands- og utenlandsadopsjon. Symptomer på depresjon hos mødre ble målt med spørreskjema beregnet på befolkningen generelt, samt to skjema spesifikt rettet mot å fange opp risikofaktorer knyttet til depressive symptomer etter fødsel (ordlyd ble tilpasset studiens formål). Både bånd til barnet og fornøydhet med parforhold ble målt med selvrapportert spørreskjema. Mødrene rapporterte videre om bakgrunnsinformasjon som blant annet inkluderte barnets alder ved adopsjon, etnisitet, om barnet hadde spesielle behov, spørsmål om adopsjonsprosessen, forventninger til foreldrerollen, samt begge foreldrenes tidligere og nåværende helsestatus. Resultatene viste at hvis mødre visste at barnet hadde spesielle behov forut for adopsjon, var det ingen korrelasjon mellom spesielle behov hos barnet og symptomer på depresjon. Hvis mor derimot hadde fått informasjon om at barnet ikke hadde spesielle behov, men det etter adopsjon likevel viste seg at barnet

hadde spesielle behov, var det større sannsynlighet (korrelasjon) for at mor hadde depressive symptomer.

5.3.2.2 Longitudinelle studier

Det systematiske litteratursøket identifiserte to longitudinelle studier om sammenhengen mellom forventninger hos adoptivforeldre og utfall hos adoptivbarna; én om utenlandsadopsjon hvor utfallsvariabelen omhandlet adoptivforeldre (Viana & Welsh, 2010) og én om innenlands- eller blandede adopsjoner hvor utfallsvariabelen omhandlet adoptivbarna (Tan et al., 2017).

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte sammenhengen mellom ulike typer forventninger hos adoptivforeldre (N = 143) målt før adopsjon, og grad av foreldrerelatert stress målt seks måneder etter adopsjon (Viana & Welsh, 2010). De kontrollerte for barnas alder (gjennomsnittsalder = 1,4 år, SD = 1,53, fra Kina, Korea, Latin America, Øst-Europa etc.), kjønn og grad av funksjonshemming, samt adoptivforeldrenes utdanning og inntekt, grad av sosial støtte og depressive symptomer. Fire typer forventninger ble målt; om hvorvidt adoptivbarna ville ha 1) milde til alvorlige helseproblemer; 2) utviklingsproblemer (språk- og lærevansker); 3) atferds- og følelsesmessige vansker (inkludert tilknytningsvansker); og 4) i hvilken grad adoptivbarna ville passe inn i familien og nærmiljøet (foreldrerapportert). Foreldrestress ble målt ved bruk av PSI- Short Form. Resultatene viste at høyere forventninger hos adoptivforeldrene om potensielle atferds- og følelsesmessige vansker hos adoptivbarna før adopsjon, var signifikant assosiert med høyere grad av foreldrerelatert stress seks måneder etter adopsjon. Forfatterne fant dette resultatet noe merkelig og i kontrast til antakelsen om at det å ha realistiske forventninger er forbundet med positive adopsjonsutfall. Samtidig påpeker de at størrelsen på disse sammenhengene var relativt små.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte betydningen av foreldres forventninger til (samt deres grad av involvering i) barnas skoleprestasjoner, for utvikling av matte og lese-ferdigheter hos barna (Tan et al., 2017). Studien fulgte et utvalg bestående av adopterte (N = 184) og ikke-adopterte barn (N > 13.000) over tre tidspunkt, fra det siste året i barnehagen til slutten av det første året på barneskolen. Adoptivforeldrenes utdanningsrelaterte forventninger ved første måletidspunkt ble målt ved spørsmål om 1) deres forventninger til hvilket utdanningsnivå barna ville oppnå (fra videregående til doktorgrad) samt 2) hvor mye foreldrene vektla barnas sosiale og kognitive ferdigheter for fungering i barnehagealder (evne til å vente på tur, sitte stille og følge med, kunne bokstaver og tall). Adoptivforeldrenes grad av investering i barnas kognitive utvikling ble målt med spørsmål om hvor ofte de leser bøker for, synger sanger med og forteller historier til barna. Barnas utvikling i lese- og matteferdigheter over de tre måletidspunktene (høst og vårsemesteret siste året i barnehagen og vårsemesteret i første klasse på barneskolen) ble kartlagt ved bruk av en-til-en vurderinger (observatør) av barnas utvikling i lese- og språkkunnskaper, samt evne til matematisk tenkning. Resultatene viste at det ikke var noen vesentlig forskjell mellom adopterte og ikke-adopterte i leseferdigheter, hverken ved første måling eller over tid. Adoptivbarna hadde imidlertid lavere matteferdigheter enn ikke-adoptivbarna ved de siste to måletidspunktene. Denne forskjellen forsvant når man i analysene kontrollerte for barnets kjønn, etnisitet, alder ved barnehagestart, spesielle helsebehov, familiens sosioøkonomiske status og lærer-rapportert evne til å følge med i undervisningen. Videre ble de ulike forventningene og grad av investering hos adoptivforeldre funnet å ha sammenheng med både nivå og vekst i barnas lese- og matteferdigheter, dog i ulik grad.

Foreldrenes forventninger om hvilket utdanningsnivå barnet ville oppnå var positivt assosiert med høyere nivå i lese- og matteferdigheter i barnehagen. Høyere grad av investering i barnas kognitive utvikling var assosiert med økt vekst i barnas matteferdigheter over tid. Høyere grad av vektlegging av betydning av barnas kognitive og sosiale ferdigheter hos foreldrene var assosiert med høyere nivå på både lese- og matteferdigheter i barnehagen samt med økning i vekst i begge disse ferdighetene over tid. På bakgrunn av disse funnene argumenterte forfatterne for at foreldre som legger stor vekt på betydningen av kognitive og sosiale ferdigheter hos barna, kan være tilbøyelige til å aktivt gå inn for at barna skal tilegne seg slike ferdigheter. De mente også at disse foreldrene mest sannsynlig er tilbøyelige til å kunne justere sine forventninger til barnets akademiske prestasjoner, etter å ha observert i hvilken grad barnet viser interesse for og evne til læring av lese- og matteferdigheter over tidspunktene.

5.3.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Kun én genetisk informativ studie om betydningen av foreldreforventninger ble identifisert i litteratursøket (Johnson et al., 2007b).

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte betydningen av foreldrenes forventninger til hvor høy utdanning barna vil oppnå for barnas faktiske skoleprestasjoner, kontrollert for variabler som kjønn og intelligens (Johnson et al., 2007b). Studien anvendte et utvalg fra 'The Sibling Interaction and Behavior Study' (SIBS) som består av 409 adoptivfamilier med genetisk urelaterte adoptivsøsken og 208 ikke-adoptivfamilier med genetisk relaterte (biologiske) søsken (aldersspenn = 10 - 22 år ved måling). Skoleprestasjoner ble målt i form av gjennomsnittlig skolekarakter basert på fag som matte, språk, samfunnsfag med mer, mens foreldrenes forventninger til barnas utdanningsnivå ble målt ved et spørsmål om forventet lengde på barnets utdanning (kun videregående, lavere grad høyskole/universitet, høyere grad høyskole/universitet). Resultatene viste at det ikke var noen forskjell i grad av forventninger til barnas fremtidige utdanningsnivå mellom adoptiv- og biologiske foreldre. Videre viste resultatene at høyere grad av forventninger til barnas utdanningsnivå hos foreldre var assosiert med høyere gjennomsnittlig skolekarakter hos barna, og at denne sammenhengen i stor grad ble forklart av barnas intelligens. Samtidig antydte resultatene at assosiasjonen mellom foreldres forventninger til barnas utdanningsnivå og barnas intelligens var signifikant sterkere hos adoptivbarna enn hos de biologiske barna. Forfatterne tolket denne forskjellen dithen at adoptivforeldre i større grad enn biologiske foreldre kan komme til å justere sine forventninger om barnets fremtidige oppnåelse av utdanning mer i tråd med hvordan adoptivbarnet faktisk gjør det på skolen samt med barnets mentale kapasitet. De antok at dette skyldes at adoptivforeldre har mindre grunn enn biologiske foreldre til å forvente at barnet vil være lik foreldrene på skole-relaterte prestasjoner.

5.3.3 Oppsummering og diskusjon

Det var få studier som ble identifisert innenfor dette temaet, men de er likevel verdt å merke seg. To av studiene omhandler forventninger til at barna skal ha vansker. Den ene studien viste at om mødrene visste at barnet hadde spesielle behov forut for adopsjon, var det ingen korrelasjon mellom spesielle behov hos barnet og symptomer på depresjon. Hvis adoptivmor derimot hadde fått informasjon om at barnet ikke hadde spesielle behov, men det etter adopsjon likevel viste seg at barnet hadde spesielle behov, var det større sannsynlighet for at mor hadde depressive symptomer. Dette kan tyde på at det er viktig

med realistiske forventninger, eller kanskje heller sikker kunnskap, om hvilke vansker man kan forvente at barnet har. Den andre longitudinelle studien viste at foreldre som før de adopterer forventet å få barn med problemer opplevde mer stress forbundet med foreldrerollen. Dette kan antagelig forklares ved at det å forvente problemer antagelig er et indirekte mål på nevrotisme og engstelse, og dermed ikke bør karakteriseres som realistiske forventninger, men heller egenskaper ved foreldrene.

De to andre studiene omhandlet forventninger til barnas skolemessige ferdigheter. Den ene studien viste at foreldres utdanningsrelaterte forventninger var assosiert med bedre prestasjoner på skolen hos barna, mens den andre studien tydet på at denne sammenhengen i stor grad styres av at flinke barn fører til større forventninger hos foreldrene.

Samlet sett viser studiene at «realistiske forventninger» er et vanskelig begrep som krever mye mer komplekse studier enn det vi har funnet før man kan si noe om det er bra eller ikke for barna at foreldrene har realistiske forventninger. For hva er realistisk å vente seg? Om man på bakgrunn av tidligere studier forventer mye problemer hos barna og svake skoleprestasjoner, kan dette påvirke barna negativt. Om man derimot har helt urealistiske positive forventninger kan dette også være negativt for barna. Tidligere har vi presentert studier som viser at urealistiske positive forventninger til barna kan være en av grunnene til en større forekomst av selvmord og psykoser hos adoptivbarn med foreldre med svært høy utdanning. Det er derfor positivt at det kan se ut til at foreldrenes forventninger om barnas skoleprestasjoner styres av barnas evner, heller enn foreldrenes egenskaper. Der foreldrene har for store forventninger om at barnet vil få vansker eller vil streve på skolen, selv om dette kanskje er realistisk å forvente seg i mange tilfeller, kan dette indirekte være et tegn på at foreldrene er pessimistiske og depressive, noe som ikke er positivt for barna.

6 Adopsjon av eldre barn og søsken

Det er antatt at det å adoptere eldre barn (over 5 år) og det å adoptere søsken stiller spesielt store krav til adoptivforeldrene. Hensikten med dette kapittelet var å undersøke om det finnes studier som sier noe om hvilke egenskaper ved foreldrene som er spesielt viktige ved adopsjon av flere barn adopsjon av søsken og adopsjon av eldre barn. Vi har ikke funnet studier av adoptivfamilier som har undersøkt dette.

Det vi vil gjøre i dette kapittelet er derfor heller å diskutere (1) i hvilken grad det er grunnlag for å anta at eldre barn er mer utfordrende på grunn av mer eller andre typer vansker, og (2) i hvilken grad det er grunnlag for å anta at det å adoptere søsken eller det å adoptere et barn når man har egne barn fra før av er mer utfordrende for barna.

6.1 Adoptivbarnas alder ved adopsjon

I adopsjonslitteraturen foreligger det en generell antakelse om at å adoptere barn som er eldre på tidspunktet for adopsjon, kan være ekstra krevende for adoptivforeldre og dermed også kan være relatert til negative utfall hos både adoptivbarn og adoptivforeldre.

En antatt årsak til dette er at barn som er eldre ved adopsjon kan ha flere negative og potensielt traumatiserende erfaringer bak seg fra tiden før adopsjon. For eksempel har de ofte flere plasseringer, lengre tid tilbrakt ved lite optimale institusjoner eller mer eksponering for ulike typer omsorgssvikt fra enten biologiske foreldre, fosterforeldre eller ved institusjoner. Studier har vist at barn som er lenge på institusjon har forsinkede kognitive- og språklige ferdigheter, sammenlignet med jevnaldrende ikke-adopterte barn. Dette skyldes mest sannsynlig den generelle mangelen på språklig og kognitiv stimulans i slike institusjoner (Glennen & Bright, 2005). På denne måten er høy alder ansett som en indirekte indikator på omfanget av pre-adoptiv deprivasjon som barna kan ha vært utsatt for (Balenzano et al., 2018), som videre er antatt å henge sammen med økt risiko for skjevutvikling og negative utfall hos adoptivbarna (Barcons et al., 2014; Raaska et al., 2015).

En annen grunn til at man tenker det er mer utfordrende å adoptere eldre barn er at tilknytningsprosessen mellom foreldre og barn er mer krevende enn ved adopsjon av yngre barn. Dette gjør at det å adoptere eldre barn er mer utfordrende uavhengig om barnet har mer vansker eller ikke, og uavhengig av om barnet har flere traumatiske opplevelser og brudderfaringer bak seg. Det er dermed en antagelse om at høy alder ved adopsjon vil føre til mer vansker hos barna i form av større forekomst av vansker.

Vi vil i oppsummeringen prioritere studier som undersøker betydningen av barnas alder ved adopsjon, som samtidig tar høyde for adoptivbarnas tidligere erfaringer og grad av pre-adoptiv deprivasjon.

6.1.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte åtte tverrsnittstudier (Balenzano et al., 2018; Canzi et al., 2017; Gleitman & Savaya, 2011; Judge, 2004; Liu & Hazler, 2017; Niemann & Weiss, 2012; Segal et al., 2015; Vandivere & McKlindon, 2010), syv longitudinelle studier (Barone et al., 2017; Dance & Rushton, 2005; Katzenstein et al., 2016; Matthews et al., 2016; Nadeem et al., 2017; Rushton et al., 2003; Tan & Marfo, 2016) og tre register studier (Dalen et al., 2008; Lindblad, Ringbäck Weitof, & Hjern, 2010; Odenstad et al., 2008; Vinnerljung et al., 2010) som i tillegg til betydningen av alder ved adopsjon også til en viss grad har kontrollert for pre-adoptive faktorer.

Tabell 18. Adoptivbarnas alder ved adopsjon

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res.
Balenzano, Coppola et al. (2018) Italia	59 barn, 11 - 24 år	I	T	Barn: alder ved adopsjon (kontrollert for pre-adoptive risikofaktorer og erfaringer)	Barn: mistrivsel/lav selvfølelse	+
Barone, Lionetti et al. (2017) Storbritannia	48 barn, 3 - 5 år	I	L	Barn: alder ved adopsjon	Barn: eksternaliserende vansker to år postadoptive	+
				Barn: alder ved adopsjon	Barn: tilknytningsstil	NS
Canzi, Ranieri et al. (2017) Italia	184 barn/52 foreldrepår, 4 år ved adopsjon (10 - 132 mnd.)	I	T U	Barn: alder ved adopsjon	Foreldre: foreldrestress	+

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res
Dalen, Hjern et al. (2008b) (oppfølgingsstudie) Sverige	2338 barn f. 1968 - 1976	U	R	Barn: alder ved adopsjon	Barn: utdanningsnivå (mediert av IQ)	-
Dance & Rushton (2005) Storbritannia	99 barn, 13,8 år	I	L	Barn: alder ved adopsjon	Familie: adopsjonsbrudd	+
Gleitman & Savaya (2011) Israel	169, 15,4 år	I	T	Barn: alder ved adopsjon	Barn: internaliserende/eksternaliserende/skole	NS
Judge (2004) USA	124 barn/familier, 2 år (4 - 64 mnd.)	U	T	Barn: alder ved adopsjon. Gjsn. 2 år (4-64 mnd.)	Barn: sikker tilknytning.	NS
				Barn: tid ved institusjon. Gjsn. 18.4 mnd. (3.64 mnd.)	Barn: sikker tilknytning.	NS
Katzenstein, LeJeune et al. (2016) USA	46 barn, 24 - 42 mnd.	U	L	Barn: alder ved adopsjon	Barn: forbedring i kognitive og lingvistiske ferdigheter (T1 - T2)	+
Lindblad, Ringbäck Weitoft et al. (2010) Sverige	16 134 barn, nasjonalt register, f. 1985 - 2000, 6 - 21 år	U	R	Barn: alder ved adopsjon	Barn: ADHD medisin, reseptregister	+
Liu & Hazler (2017) USA	92 foreldre, gjsn. ved adopsjon: 19 mnd.	U	T	Barn: alder ved adopsjon, gjsn. 19 mnd.	Barn: tilknytning til adoptivforeldre	NS
Matthews. Tirella et al. (2016) USA	88 barn, 15 - 25 år	U	L	Barn: alder ved adop (T1)	Barn: selvfølelse (T2, T3)	NS
Nadeem, Waterman et al. (2017) USA	-barn n = 82 / 4.3 år (0 - 8 år) / - familier n = 69	I	L	Barn: alder ved adopsjon	Barn: internaliserende og eksternaliserende problemer rett etter adopsjon	+
				Barn: alder ved adopsjon	Barn: endring i internaliserende/eksternaliserende problemer over tid	-
				Barn: alder ved adopsjon	Foreldre: foreldrerelatert stress	+
				Barn: alder ved adopsjon	Foreldre: endring i foreldrerelatert stress	-
Odenstad, Hjern et al. (2008a) Sverige	2294 barn, 330 986 ikke-adopterte, f. 1968 - 1976	U	R	Barn: alder ved adopsjon	Barn: intelligens, militærsesjon	-
Rushton, Mayes et al. (2003) Storbritannia	61 barn, 5 - 9 år	I	L	Barn: alder ved adopsjon	Barn: tilknytning	NS
Segal, tan et al. (2015) USA	84 barn (42 tvillingpar), 6,17 år	U	T	Barn: alder ved adopsjon. Gjennomsnittlig 1.29 år	Barn: utvikling av internaliserende/eksternaliserende vansker	NS
Tan & Marfo (2016) USA	1285 barn, 4,89 år	U	L	Barn: alder ved adopsjon (kontrollert for pre-adoptive erfaringer)	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker (T1 - T4)	NS
Vandivere & McKlindon (2010) USA	2089 barn, 0 - 17 år	I	T	Barn: alder ved adopsjon (Kontrollert for	Barn: skole, atferd og tilknytningsvansker	+

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirknings-faktorer	Utfall	Res
				pre-adop traumer/vansker)		
Vinnerljung, Lindblad et al. (2010) Sverige	6448 barn, 533 søsken av -barn (mors biologiske), 13 - 16 år	U	R	Barn: alder ved adopsjon (Kontrollert for kjønn, alder, SØS)	Barn: skolekarakterer, registerbasert	-

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik. T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

6.1.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

6.1.2.1 Tverrsnittstudier

Litteratursøket identifiserte fem studier om utenlandsadopsjon (Canzi et al., 2017; Judge, 2004; Liu & Hazler, 2017; Niemann & Weiss, 2012; Segal et al., 2015) og tre studier om innenlands- eller blandede adopsjoner (Balenzano et al., 2018; Gleitman & Savaya, 2011; Vandivere & McKlindon, 2010) som i tillegg til betydningen av alder ved adopsjon også til en viss grad har kontrollert for pre-adoptive faktorer.

Utenlandsadopsjon. En italiensk studie fant at høyere alder ved adopsjon, samt høyere grad av foreldre-rapporterte følelsesmessige problemer og atferdsproblemer hos adoptivbarna, var signifikant relatert til høyere nivåer av foreldrestress hos både adoptivmødre og fedre, kontrollert for tid tilbragt i institusjon (Canzi et al., 2017). Utvalget bestod av 112 adoptivforeldre og deres adoptivbarn som i snitt hadde blitt adoptert ved fire-års alder (SD = 2,85), og hvor majoriteten av barna (88 %) hadde vært institusjonalisert (gjennomsnittlig lengde av institusjonalisering 29,5 måneder (SD = 23,75).

En amerikansk studie fant derimot at hverken alder ved adopsjon, tid tilbragt hos adoptivforeldre eller adoptivbarnas tidligere institusjonserfaringer (tid ved institusjon, vekt ved adopsjon) var relatert til adoptivbarnas tilknytning til sine adoptivforeldre (Liu & Hazler, 2017). Utvalget i denne studien bestod av 92 adoptivforeldre og deres adoptivbarn (alder ikke oppgitt), som gjennomsnittlig hadde tilbrakt rundt fem år i adoptivfamilien og i snitt ankommet familien ved 19- måneders alder (SD = ,22).

På samme vis fant heller ikke en annen amerikansk studie noen signifikant sammenheng mellom alder ved adopsjon eller tid tilbragt ved institusjon, og grad av trygg tilknytning til adoptivforeldrene (Judge, 2004). Denne studien benyttet et utvalg av 124 adoptivfamilier og deres rundt to år gamle adoptivbarn. Barna var ved ankomst mellom fire og 64 måneder gamle (Snitt = 20,7 måneder, SD = 15,32), og hadde i snitt tilbragt 18,4 måneder ved institusjon (tidsspenn = 3 – 64 måneder).

En amerikansk studie med et utvalg av 22 adoptivmødre og deres adoptivbarn, som i gjennomsnitt var 13 måneder gamle ved adopsjon (SD = 5,35), viste tilsvarende funn (Niemann & Weiss, 2012). Studien fant at hverken alder ved adopsjon eller lengde og kvalitet på pre-adoptivt barnetilsyn, var relatert til adoptivbarnas tilknytningsstatus.

Derimot var antall pre-adoptive plasseringer, samt adoptivbarnas stressnivå ved adopsjon, negativt assosiert med trygg tilknytningsstil målt seks måneder etter adopsjon.

Nok en amerikansk studie fant at alder ved adopsjon hverken hadde sammenheng med grad av pre-adoptiv deprivasjon eller med utvikling av internaliserende og utagerende vansker, kontrollert for pre-adoptive faktorer (Segal et al., 2015). Utvalget bestod av 42 sett med kinesiske tvillinger, som i snitt var adoptert ved 1,29 år ($SD = ,96$) og som var 6,17 år ($SD = 2,64$) ved deltakelse i studien. Indikasjon på pre-adoptiv deprivasjon ble målt ved barnets ankomst til familien ved å måle barnets grad av fysiske symptomer, forsinket utvikling, tilpasning, samt kognitive, motoriske, og sosiale ferdigheter.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En italiensk studie fant at høyere alder ved adopsjon var signifikant relatert til mistrivsel og lavere selvfølelse hos de adopterte (Balenzano et al., 2018). Utvalget bestod av 59 deltakere som var adoptert da de var mellom fem og ni år gamle. På tidspunkt for deltakelse var 37 av deltakerne mellom 11 og 18 år, og 22 var mellom 18 og 24 år. Studien kontrollerte for pre-adoptive risikofaktorer og erfaringer, som tidlige fysiske og seksuelle overgrep, rusmisbruk hos biologiske foreldre og institusjonalisering.

En amerikansk studie fant også en negativ sammenheng mellom høyere alder ved adopsjon og tilpasningsmål (Vandivere & McKlindon, 2010). Studien hadde et utvalg av 2089 barn mellom 0 og 17 år som enten var adoptert fra utlandet ($n = 545$), fosterhjem ($n = 763$) eller via private nasjonale ordninger (781). Høyere alder var signifikant assosiert med lavere sannsynlighet for å gjøre det bra på skolen og høyere sannsynlighet for å ha sosiale atferdsproblemer, samt ha blitt diagnostisert med en tilknytningsforstyrrelse. Studien kontrollerte for hvorvidt adoptivforeldrene mistenkte at adoptivbarna hadde vært utsatt for ulike typer av forsømmelse, mishandling eller overgrep før adopsjon. Det er imidlertid grunn til å sette spørsmålsteget ved validiteten på disse foreldre-rapporterte antakelsene, ettersom disse kan være preget av skjevheter. Dette i form av at adoptivforeldre med barn som var adoptert ved høyere alder eller opplevde flere problemer, også var mer tilbøyelige til å rapportere at barna hadde vært utsatt for mishandling.

En israelsk studie undersøkte hvorvidt alder ved adopsjon og preadoptive risikofaktorer var assosiert med ungdommers tilpasning (Gleitman & Savaya, 2011). Utvalget i studien besto av 169 innenlandsadopterte ungdommer, som på tidspunktet for deltakelse i studien var mellom 11 og 19 år gamle, gjennomsnittlig 15,4 år ($SD = 2,3$). Halvparten av barna ble adoptert da de var mellom tre dager og to år gamle, mens den andre halvparten var adoptert mellom to og ni år. Blant barna var det 44 (26 %) som var søsken, 18 var biologiske søsken og 26 var adoptivsøsken. Tilpasning hos ungdommene ble målt med flere ulike selv-rapporterte mål: selvtillit (jeg føler at jeg har flere gode egenskaper), problematferd (YSR; internaliserende og utagerende vansker), relasjoner til foreldre og jevnaldrende, bruk av vanedannende stoffer, kommunikasjon i familien (åpen kommunikasjon, preget av problemer) og spørsmål om skole (om de går på skolen, hvilken type skole). Preadoptive risikofaktorer ble hentet fra adopsjonsdokumentene, som hadde opplysninger om totalt antall livshendelser barnet hadde vært utsatt for, antall plasseringer før adopsjon, skadelige stoffer barnet hadde vært eksponert for under svangerskapet, opphold i institusjon eller misbruk. Det ble ikke funnet noen sammenhenger mellom ulike mål på tilpasning og alder ved adopsjon, eller preadoptive risikofaktorer.

6.1.2.2 Longitudinelle studier

Litteratursøket identifiserte tre longitudinelle studier om utenlandsadopsjon (Katzenstein et al., 2016; Matthews et al., 2016; Tan & Marfo, 2016) og tre studier om innenlands- eller blandede adopsjoner (Barone et al., 2017; Dance & Rushton, 2005; Nadeem et al., 2017; Rushton et al., 2003), som alle til en viss grad inkluderer informasjon om alder ved adopsjon.

Utenlandsadopsjon. En amerikansk studie undersøkte grad av forbedring i kognitive og lingvistiske ferdigheter over to tidspunkt (tolv måneder mellom) blant 46 adoptivbarn mellom 24 og 42 måneder gamle ($M = 32,4$, $SD = 4,9$) (Katzenstein et al., 2016). Barna var i snitt 13,9 måneder gamle ($SD = 5,7$) ved adopsjon og 76% av barna hadde tilbrakt mellom seks og 25 måneder ($M = 12,3$, $SD = 4,4$) i institusjoner som barne- eller fosterhjem. Resultatene viste at adoptivbarna i snitt hadde en signifikant forbedring i kognitive og lingvistiske ferdigheter over de to tidspunktene, og at grad av forbedring var uavhengig av type pre-adoptiv institusjon. Høyere alder ved adopsjon var relatert til størst grad av forbedring i kognitive ferdigheter over en ettårs periode, uten at dette kunne forklares ved at de lå lavest i utgangspunktet.

En amerikansk studie med et utvalg av 88 adoptivbarn (mellom 15 og 25 år) undersøkte sammenhengen mellom en rekke pre-adoptive faktorer målt ved ankomst, kvaliteten på boforholdene før adopsjon og hvordan adoptivbarna rangerte seg på psykososiale og akademiske utfall i ungdoms- og tidlig voksen alder (Matthews et al., 2016). Pre-adoptive faktorer inkluderte alder ved adopsjon (gjennomsnittlig alder ved adkomst = 56 måneder, $SD = 3,5$ år, aldersspenn fra null til 15 år), barnas psykiske og fysiske tilstand, samt kognitiv- og språklig utvikling. Kvaliteten på preadoptive boforhold ble målt ved grad av tilgang på mat, leker, fysisk miljø og psykisk omsorg. Resultatene viste at alder ved adopsjon ikke var av signifikant betydning for ungdommenes selvfølelse, men derimot at høyere kvalitet på preadoptive boforhold var positivt relatert til både generell og domenespesifikk selvfølelse (akademisk, kroppsbilde, sosial) senere i livet.

En amerikansk studie undersøkte utviklingen av internaliserende og eksternaliserende problemer over en periode på seks år, og hvorvidt alder ved adopsjon og preadoptive erfaringer før adopsjon predikerte denne utviklingen (Tan & Marfo, 2016). Utvalget bestod av 1285 adopterte barn fra Kina som i gjennomsnitt var 16 måneder gamle ($SD = 15,40$) ved adopsjon, og som var gjennomsnittlig 4,89 år ($SD = 2,96$) ved den første av totalt fire målinger. Resultatene viste en sammenheng mellom høy alder ved adopsjon, og grad av eksternaliserende og totale vansker ved første måling. Imidlertid var denne ikke lenger signifikant når pre-adoptive erfaringer, definert som grad av fysiske symptomer på deprivasjon, forsinket normalutvikling, og avvise eller klengete atferd, ble innlemmet i analysene. Videre viste resultatene at de pre-adoptive faktorene, og ikke alder ved adopsjon, predikerte både atferdsproblemer hos adoptivbarna ved første måling, samt økningen i nivået på atferdsproblemene over tid.

Innenlands- eller blandede adopsjoner. En amerikansk studie undersøkte utviklingen av internaliserende og utagerende vansker og utvikling av foreldrestress hos deres adoptivforeldre over en femårs periode, samt hva som hang sammen med denne utviklingen (Nadeem et al., 2017). Utvalget bestod av 82 adoptivbarn som i gjennomsnitt var fire år ved adopsjon ($SD = 2,2$, fra null til åtte år). Resultatene viste at barn som var mer enn fire år ved adopsjon, hadde høyere grad av både eksternaliserende og internaliserende vansker i den første tiden etter adopsjon, enn barn som var yngre enn fire år ved adopsjon. Samtidig viste resultatene at barna med høyest alder ved adopsjon, hadde en gjennomgående reduksjon i utagerende vansker over femårsperioden, mens de

barna som var adoptert ved lavere alder derimot hadde en markant økning i slike vansker over tid. På samme måte viste adoptivforeldre til barn med høyere alder ved adopsjon høyere grad av foreldrerelatert stress tidlig, men disse nivåene sank deretter betraktelig. Adoptivforeldre med barn som var adoptert før fireårsalder rapporterte derimot en økning i foreldrerelatert stress over tid.

En britisk studie undersøkte hvilke faktorer ved adoptivbarn og deres adoptivfamilie som kunne øke eller redusere sannsynligheten for at adoptivbarna ble værende hos adoptivfamilien eller ei (Dance & Rushton, 2005). Utvalget bestod av 99 adoptivbarn som var mellom fem og elleve år gamle ved adopsjon ($M = 6,9$ år, $SD = 1,59$). Resultatene viste at høyere alder ved adopsjon, mangel på tilknytning til adoptivmor, samt å ha tilbrakt lengre tid i fosterhjem eller ved institusjoner bidro (unikt) til økt risiko for at adopsjonen brøt sammen.

En britisk studie undersøkte tilknytningsevne hos et utvalg av 61 sent adopterte barn. Barna var mellom fem og ni år, og ble sammen med sine adoptivforeldre fulgt opp det første året etter adopsjon (Rushton et al., 2003). Et flertall av adoptivforeldrene (73 %) rapporterte at barna hadde dannet et tilknytningsforhold til én eller begge foreldrene i løpet av et år. Hverken alder ved adopsjon, antall plasseringer i ulike institusjoner/fosterhjem, lengde på opphold i institusjoner/fosterhjem, eller grad av pre-adoptiv forsømmelse og opplevd seksuelt eller fysisk misbruk hadde sammenheng med hvorvidt barna var tilknyttet eller ei. Derimot var det å ha opplevd aktiv avvisning fra sine biologiske foreldre negativt assosiert med adoptivbarnas evne til å danne tilknytningsrelasjoner til sine adoptivforeldre.

En annen britisk studie undersøkte også sammenheng mellom alder ved adopsjon, adoptivbarnas atferdsvansker og tilknytningsstil hos barn og foreldre (Barone et al., 2017). Utvalget bestod av 48 adoptivbarn som hadde blitt adoptert mellom tre og fem år ($M = 46,52$ måneder, $SD = 11,52$) og deres adoptivforeldre, og de ble fulgt over en toårsperiode. Resultatene viste at høyere alder ved adopsjon bidro til økt risiko for utagerende vansker to år etter adopsjon. Samtidig viste resultatene at alder ikke hadde betydning for sannsynligheten for at adoptivbarna ville få et trygt tilknytningsforhold til adoptivforeldrene. En trygg tilknytningsstil hos adoptivforeldrene, og særlig hos adoptivmor, var derimot forbundet med økt sannsynlighet for en trygg tilknytningsstil hos adoptivbarna.

6.1.2.3 Register- eller genetisk informative studier

Av de genetisk informative eller registerbaserte studiene identifiserte litteratursøket fire studier som inkluderte utvalg av både innenlands- og utenlandsadopsjon (Dalen et al., 2008; Lindblad et al., 2010; Odenstad et al., 2008; Vinnerljung et al., 2010).

Fire svenske studier benyttet registerdata for å undersøke betydningen av alder ved adopsjon for psykososiale, akademiske og kognitive utfall hos både nasjonalt og internasjonalt adopterte barn. I noen av disse studiene er det skilt mellom koreanske og ikke-koreanske adoptivbarn ettersom Korea har vært kjent for å yte god kvalitet på den pre-adoptiv omsorgen i form av velfungerende barnehjem med høyt kvalifiserte og helseutdannede ansatte. Koreanske adoptivbarn er dermed antatt å ha opplevd mindre grad av pre-adoptiv deprivasjon enn adoptivbarn fra andre land. De fire registerstudiene blir nærmere beskrevet i det påfølgende avsnittene.

Lindblad et al. (2010) koblet et utvalg av 16134 internasjonalt adopterte mellom seks og 21 år trukket ut fra det nasjonale registeret av innbyggere i Sverige født mellom 1985 og

2000 opp mot det svenske reseptregisteret. Resultatene viste at høy alder ved adopsjon (>to år) økte sannsynligheten for bruk av ADHD medisin, spesielt blant adopterte gutter fra øst-Europeiske land ved ti til 15- årsalder.

Vinnerljung et al. (2010) koblet et utvalg av 1434 koreanske adoptivbarn og 5014 ikke-koreanske adoptivbarn fra det nasjonale registeret av samtlige svensker født mellom 1973 og 1977, med informasjon om skolekarakterer fra niende klasse utledet fra det nasjonale skoleregisteret i Sverige. Resultatene viste at høy alder ved adopsjon var signifikant assosiert med lavere karakterer i fagene engelsk og matte, både i gruppen av koreanske og ikke-koreanske adopterte. Studien kontrollerte for kjønn, fødselsår og sosioøkonomiske indikatorer (mødres utdanning, sosioøkonomisk status, sivilstatus og bosted).

Odenstad et al. (2008) koblet informasjon om samtlige mannlige innbyggere i Sverige født mellom 1968 og 1976 (n = 601 863) fra det svenske nasjonalregisteret opp mot det nasjonale militærregisteret. Studien undersøkte betydningen av alder ved adopsjon for kognitive evner (generell og verbal IQ) målt ved militærsesjon. De delte utvalget i tre ulike grupper bestående av adopterte fra Sør-Korea (n = 746), adopterte fra ikke-vestlige land (n = 1548) og ikke-adopterte svensker (n = 330 986). Resultatene viste at høy alder ved adopsjon (> fire år) hadde negativ sammenheng med både verbal og generell IQ i gruppen av adopterte fra ikke-vestlige land, men dette ble ikke funnet blant adopterte fra Sør-Korea.

I en oppfølgingsstudie av samme register-baserte fødselskohort undersøkte Dalen et al. (2008) om sammenhengen mellom alder ved adopsjon og IQ-skårer ved militærsesjon kunne ha betydning for senere utdanningsutfall målt ved 25 - 34 årsalder hos de koreanske adopterte (n = 780) og ikke-koreansk adopterte (n = 1558) guttene. Høyere alder ved adopsjon reduserte sannsynligheten for å oppnå høyere utdanning i gruppen av ikke-koreansk adopterte, og denne sammenhengen ble også i stor grad forklart (mediert) av lavere IQ- skårer målt ved militærsesjon. Hos de koreanske adopterte, derimot, hadde høyere alder ved adopsjon ingen betydning for deres sannsynlighet til å oppnå høyere utdanning. Forfatterne antok at dette kunne skyldes forskjeller mellom Korea og andre land i form av type og kvalitet på den pre-adoptive omsorgen. På denne måten kan det virke som om høy alder ved adopsjon ikke nødvendigvis fungerer som en indikator på omfanget av pre-adoptiv deprivasjon på samme måte hos adopterte fra Korea som hos adopterte fra andre land.

6.1.3 Oppsummering og diskusjon

Det er tre ulike spørsmål man her må stille seg. For det første var vi interessert i å vite om det er grunnlag for å hevne at barn som er adoptert i høy alder har mer vansker enn andre barn. For det andre ønsket vi å vite om det er det å bli adoptert i høy alder er en risikofaktor i seg selv, utover de vanskene de har med seg når de kommer inn i familien. Det er en antagelse om at barn som adopteres i høy alder vil ha større problemer med å knytte seg til sin nye familie, og dermed ha mer tilknytningsvansker. For det tredje ønsker vi å vite i hvilken grad studiene sier noe om barn som er adoptert i høy alder utgjør en større belastning for sine foreldre, og det derfor er grunnlag for å si at disse barna trenger foreldre med flere ressurser og mer erfaring enn andre adoptivbarn.

Studiene gir ikke ett entydig svar på om barnets alder er assosiert med mer *vansker hos barna*. Noen studier finner at høyere alder hos adoptivbarn ved adopsjon er assosiert med lavere selvfølelse og verbal intelligens, dårligere skoleprestasjoner og større grad av tilpasningsvansker hos adopterte. Imidlertid finner et flertall av studiene ikke slike

sammenhenger. Et par av studiene indikerer at barn som er eldre ved adopsjon raskt evner å ta igjen jevnaldrende når det gjelder kognitive evner, og har raskere nedgang i atferdsvansker over tid sammenlignet med barn adoptert ved tidligere alder. Samtidig kan det tenkes at disse resultatene reflekterer seleksjonseffekter, hvor eldre adoptivbarn kan ha dratt nytte av å ha blitt plassert hos de mest ressurssterke og erfarne adoptivforeldrene, i lys av antakelsen om at disse barna har flere utfordringer enn andre adoptivbarn.

På tvers av studiene presentert i dette delkapittelet er det en antydning til at resultatene er ulike avhengig av om de omhandler *innenlands- eller utenlandsadopsjon*. Mer spesifikt er det en tendens til at sammenhengen mellom høyere alder på barna ved adopsjon og hvordan det går med barna som regel kun er signifikant i utvalg bestående av innenlandsadopterte, mens kun et fåtall av studiene om utenlandsadopsjon finner tilsvarende sammenhenger. En ofte nevnt årsak til disse forskjellene er at adoptivforeldre til utenlandsadopterte barn i gjennomsnitt tenderer til å ha flere sosioøkonomiske og sosiale ressurser å lene seg på for å kunne takle potensielle utfordringer hos adoptivbarna, enn fosterforeldre og adoptivforeldre av innenlandsadopterte (Vandivere & McKlondon, 2010).

På den andre siden ser det ut til at omfang og lengde av pre-adoptive erfaringer ikke er av like avgjørende betydning for adoptivbarnas *evne til å knytte seg til sine adoptivforeldre*. Flere av studiene indikerer at det heller synes å være kvaliteten på boforhold og omfanget av deprivasjon i tiden før adopsjon som kan ha betydning for tilpasningsvansker hos barna. Antall pre-adoptive plasseringer og erfaringer med å bli aktivt avvist av sine biologiske foreldre synes dermed å kunne forringe adoptivbarns tilknytning til adoptivforeldre.

Flere av studiene viser også at resultatene synes å avhenge av *hvilke land* adoptivbarna kommer fra ettersom noen land, og spesielt Sør-Korea, synes å ha bedre kvalitet på sin pre-adoptive omsorg enn andre. Det foreligger indikasjoner på at det kan være store forskjeller i kvaliteten på den pre-adoptive omsorgen fra land til land. For eksempel viser noen av studiene at alder ved adopsjon ikke fungerer som indikator på deprivasjon hos koreanske adoptivbarn, men at dette muligens er mer gjeldende for adoptivbarn fra øst-europeiske land. En mulig årsak til de inkonsistente funnene om betydning av alder ved adopsjon på tvers av studiene om utenlandsadopterte, kan derfor skyldes at utvalget av adoptivbarn i studiene stammer fra ulike land. Forskjeller i praksis og kvalitet på den pre-adoptive omsorgen kan dermed skjule en eventuell effekt av dårlig omsorg. Dessverre blir slike forskjeller mellom land sjelden målt eller tatt høyde for i forskning.

Tre av studiene viser at alder ved adopsjon er assosiert med mer *foreldrestress og større sannsynlighet for adopsjonsbrudd*. Som tidligere nevnt er det ikke nødvendigvis slik at det er høyere alder i seg selv som er av betydning for utfall hos adoptivforeldrene, men hva barna har rukket å erfare før de ble plassert for adopsjon. Det kan tenkes at barn med negative erfaringer og/eller forsinkelser i sin kognitive og språklige utvikling grunnet lengre opphold ved institusjoner og barnehjem kan påvirke hvordan adoptivforeldrene takler foreldrerollen, som videre kan påvirke hvordan det går med adoptivbarna. Ettersom ingen av studiene i dette delkapittelet undersøker hvorvidt slik gjensidig påvirkning foreligger, er det vanskelig å si noe om retning på påvirkning. Samtidig antyder noen av de longitudinelle studiene at høyere stressnivå hos adoptivforeldre som adopterte eldre barn sank relativt raskt sammen med barnas grad av vansker, mens stressnivåene til adoptivforeldre av barn som ble adoptert i tidlig alder derimot steg jevnt over tid (Nadeem et al., 2017). Slike resultater indikerer at adoptivforeldre av barn adoptert ved

høyere alder kan ha iboende ressurser og egenskaper som i første omgang hjelper dem å takle utfordringer hos adoptivbarna på en adekvat måte, og som videre kan bidra til å hindre skjevutvikling hos disse adoptivbarn. Ingen av studiene i dette delkapittelet gir derimot noen antydninger om hvilke egenskaper dette kan være.

6.2 Søskenedopsjon eller det å ha egne barn før adopsjon

En av hensiktene med litteraturgjennomgangen var å se om det er grunnlag for å konkludere med at noen egenskaper ved barna/adopsjonen setter spesielt strenge krav til adoptivforeldrene, og om det er noen studier som kan peke på hvilke egenskaper ved foreldrene som da er viktige. Det å adoptere søsken er antatt å være spesielt utfordrende, og mange land stiller derfor ekstra strenge krav til foreldrene. Tanken er at det å skulle ta seg av to nye barn samtidig gjør at man får mindre tid til hver av barna. Det er også antatt at søskenerivalisering kan gjøre det mer utfordrende å være foreldre.

Det er samtidig grunn til å anta at søskenedopsjon er positivt for adoptivbarna, og derfor ønskelig. Ikke minst av hensyn til barna selv. Adoptivsøsken kan fungerer som en trygg havn for hverandre og kan bidra til å forme hverandres utvikling og opplevelser av adopsjonen, som kan bidra til god tilpasning. Derimot kan barn som blir adoptert inn i en familie hvor det allerede er biologiske eller tidligere adopterte barn tenkes å oppleve denne sameksistensen som både stressende og utfordrende. Tilstedeværelsen av tidligere barn i adoptivfamilien kan være en utfordring for adoptivbarna, både fordi det er færre ressurser til å ta seg av barnet, samt at de kan føle seg som mindre «ekte» barn. På bakgrunn av disse sammenhengene er det videre antatt at det å adoptere søsken og det å allerede ha barn (biologiske og/eller adoptivbarn) i husstanden vil kunne ha motstridende implikasjoner for adoptivforeldre. På den ene siden er det antatt at det å adoptere flere barn samtidig kan utgjøre en belastning for foreldrene. På den andre siden er det antatt at foreldre med barn fra før har mer erfaring med og kunnskap om barn, og dermed er bedre rustet til å takle barnerelaterte utfordringer. Derfor kan adoptivforeldre uten barn fra før oppleve mer stress forbundet med adopsjonen.

Dette delkapittelet vil først presentere studier som belyser hvorvidt det å adoptere søsken er mer utfordrende for adoptivforeldrene enn å adoptere ett barn, for deretter å se nærmere på om det å ha tidligere barn (biologiske og/eller adoptivbarn) er en fordel eller en ulempe for foreldre og barn.

6.2.1 Identifiserte studier

Litteratursøket identifiserte ingen studier som undersøkte hvorvidt det å adoptere søsken hadde en positiv innvirkning på adoptivbarnet. To tverrsnittstudier om innenlands- eller blandede adopsjoner hadde imidlertid undersøkt betydningen av å adoptere søsken for utfall hos adoptivforeldre (Leung & Erich, 2002; Sanchez-Sandoval & Palacios, 2012). Videre ble det funnet seks studier om betydningen av tidligere barn i adoptivfamilien, både biologiske og adoptivbarn, for utfall hos både adoptivbarn- og foreldre. To var tverrsnittstudier av utenlandsadopsjon (Matthews et al., 2016; Vonk & Massatti, 2008), tre var tverrsnittstudier av innenlands- eller blandede adopsjoner (Averett et al., 2009; Bird et al., 2002; Santos-Nunes et al., 2018), mens én studie var longitudinell og omhandlet utenlandsadopsjon (Martin et al., 2016; Viana & Welsh, 2010).

Tabell 19. Søskenadopsjon eller det å ha egne barn før adopsjon

Referanse	Utvalg	A	D	Påvirkningsfaktorer	Utfall	Res.
Averett et al. (2009) USA	1384 barn, 1,5 - 18 år	I	T	Adopteres som del av en søskengruppe	Barn: internaliserende og eksternaliserende vansker	+
Bird, Peterson et al. (2002) USA	18 mnd. (0 - 10 år)	I	T	Familie: antall adoptivbarn	Foreldre: nivå av mistilpasning	+
Leung & Erich (2002) USA	117 barn, 4,5 år ved adopsjon (0 - 10 år) / 52 foreldrepar	I	T	Familie: adopterte søsken vs. ett adoptivbarn	Familie: nivå av familiefunksjon (samhold, positiv affektiv tone), foreldrerapportert	+
Matthews, Tirella et al. (2016) USA	88 barn, 17 år (15 - 25)	U	T	Familie: tidligere barn ved adopsjonstidspunkt	Barn: selvfølelse	NS
				Familie: tidligere barn ved adopsjonstidspunkt	Foreldre: opplevd mestring	+
Sanchez-Sandoval & Palacios (2012) Spania	156 mødre/107 fedre, 15 år	I	T	Familie: adopterte søsken vs. ett adoptivbarn	Foreldre: opplevd stress pga. barns temperament, forhold til partner, opplevd foreldrekompetanse og foreldre-barn-forhold	+
Santos-Nunes, Narciso et al. (2018) Portugal	237 familier, 8,5 år (6 - 12 år)	I	T	Familie: antall barn i familien (adopterte og egne)	Barn: prososial atferd	-
				Familie: antall barn i familien (adopterte og egne)	Foreldre: foreldrestress	NS
Viana & Welsh (2010) USA	143 barn/mødre, 1,37 år	U	L	Familie: antall barn før adopsjon	Foreldre: foreldrestress, seks måneder etter adopsjon	+
Vonk & Massatti (2008) USA	1233 barn, 0 - 29 år, 912 adoptivmødre og fedre	I,U	T	Foreldre: biologiske barn før adopsjon	Foreldre: fokus på adoptivbarnas kulturelle bakgrunn	-

Note. A: adopsjonstype, biol.mor: biologisk mor, D: forskningsdesign, f.: født, for.: foreldre, G: genetisk informativ studie, I: innenlands- eller blandede adopsjoner, L: longitudinell studie, mnd.: måneder. NS: ikke signifikant, R: registerstudie, Res: resultater, SD: standardavvik T: tverrsnittstudie, T1 (2,3 osv.): testtidspunkt 1(2,3 osv.), U: utenlandsadopsjon, ?: ikke oppgitt, +: positiv statistisk signifikant sammenheng, -: negativ statistisk signifikant sammenheng.

6.2.2 Beskrivelse av studiene

Videre følger en gjennomgang av hver enkelt studie som ligger til grunn for dette delkapittelet.

6.2.2.1 Er det å adoptere søsken mer utfordrende for foreldrene?

Litteratursøket identifiserte imidlertid to studier, begge tverrsnittstudier, vedrørende innenlands- eller blandede adopsjoner, som omhandler betydningen av å adoptere søsken for utfall hos adoptivforeldre (Leung & Erich, 2002; Sanchez-Sandoval & Palacios, 2012). En spansk studie fant at adoptivforeldre som hadde adoptert søsken, rapporterte om høyere nivåer av totalt opplevd stress sammenlignet med adoptivforeldre med kun ett adoptivbarn (Sanchez-Sandoval & Palacios, 2012). Totalt stress var summen av stressindekser på domenene ungdommenes temperament, forhold til partner, opplevd foreldrekompetanse og foreldre-barn-forhold. Utvalget bestod av 156 adoptivfamilier hvor adoptivbarna i snitt var 15 år ved måling (SD = 3,98) og hvorav 18% hadde blitt adoptert sammen med sine søsken.

En amerikansk studie fant at adoptivforeldre som hadde adoptert søskenpar rapporterte lavere nivåer av familiefungering (samhold, positiv affektiv tone) enn adoptivforeldre som hadde adoptert kun ett barn (Leung & Erich, 2002). Studien hadde et utvalg av 52 adoptivforeldrepar med deres innenlandsadopterte barn ($N = 117$, gjennomsnittsalder ved adopsjon = 4,5, aldersspenn fra null til ti år, $SD = 3,55$ år), hvor 38% var adoptert sammen med søsken. Flesteparten var klassifisert til å ha ulike typer vansker eller utfordringer som lærevansker, fysisk funksjonsnedsettelse, psykisk diagnose, eller en utviklingshemming. Barna hadde i gjennomsnitt 2,25 tidligere plasseringer før adopsjon. Forfatterne forklarte resultatet med at flere adoptivbarn førte til større belastning og krav til adoptivforeldrene, noe som igjen kan tenkes å forringe kvaliteten på familiens fungering.

6.2.2.2 Er det å ha tidligere barn (biologiske og/eller adoptivbarn) en fordel eller en ulempe for foreldre og barn?

Litteratursøket identifiserte seks studier om betydningen av tidligere barn i adoptivfamilien, både biologiske og adoptivbarn, for utfall hos både adoptivbarn og -foreldre. To er tverrsnittstudier vedrørende utenlandsadopsjon (Matthews et al., 2016; Vonk & Massatti, 2008), tre er tverrsnittstudier vedrørende innenlands- og blandede adopsjoner (Bird et al., 2002; Santos-Nunes et al., 2018) og én longitudinell studie om utenlandsadopsjon (Martin et al., 2016; Viana & Welsh, 2010).

Kun to av studiene inkluderte utfallsmål på barna. En amerikansk tverrsnittstudie fant at det å ha barn fra før, ikke var assosiert med adoptivbarnas senere selvfølelse (Matthews et al., 2016). Utvalget bestod av 88 utenlandsadopterte barn som ved måling var mellom 15 og 25 år gamle (Gjennomsnittsalder = 17 år, gjennomsnittsalder ved adopsjon = 56 måneder, aldersspenn = 0-15 år, $SD = 3,5$ år). Av adoptivforeldrene var det 36 % som hadde barn fra før ved adopsjonen, hvorav 49 % var adopterte, 42 % var biologiske barn og de resterende var fosterbarn.

En portugisisk tverrsnittstudie fant at flere barn i familien var negativt assosiert med prososial atferd hos barna målt med foreldrerapportert SDQ (Santos-Nunes et al., 2018). Studien anvendte et utvalg av 237 foreldrepar med innenlandsadopterte barn hvorav 102 av foreldreparene hadde kun adoptivbarn, 33 hadde både adoptivbarn og biologiske barn og 102 hadde kun biologiske barn (Gjennomsnittsalder = 8,5 år, $SD = 1,83$, aldersspenn = 6 - 12 år).

I en amerikansk studie av Averett et al. (2009), ble omfanget av eksternaliserende og internaliserende vansker hos innenlandsadopterte barn sammenlignet ut fra foreldrenes seksuelle legning. Utvalget besto av 155 barn som hadde homofile foreldre og 1229 barn som hadde heterofile foreldre. Barna var i aldersspennet 1,5 - 5 år ($n = 380$, hvorav 23 % hadde homofile foreldre) og 6 - 18 år ($n = 1004$, hvorav 7 % hadde homofile foreldre). Barnas eksternaliserende og internaliserende vansker ble målt med CBCL (foreldrerapportert). Å bli adoptert som del av en søskengruppe, var assosiert med signifikant høyere nivå av internaliserende- og utagerende vansker hos barn mellom 1,5 og fem år.

De neste studiene omhandler sammenhengen mellom det å ha flere barn før adopsjon og foreldrenes fungering som foreldre etter adopsjon. En amerikansk tverrsnittstudie fant at adoptivforeldre som hadde ett eller flere barn fra før ved adopsjon, hadde høyere nivå av mestring, målt med 'Family Crisis Oriented Personal Evaluation Scales' (F-COPES) ved

måletidspunktet, sammenlignet med foreldre uten tidligere erfaring med barn (Matthews et al., 2016). Utvalget bestod av 88 familier med utenlandsadopterte barn som ved deltakelse var mellom 15 og 25 år gamle (Gjennomsnittsalder = 17 år, gjennomsnittsalder ved adopsjon = 56 måneder ved adopsjon, aldersspenn = 0-15 år, SD = 3.5 år). Av adoptivforeldrene var det 36 % som hadde barn fra før ved adopsjonen, hvorav 49 % var adopterte, 42 % var biologiske barn og de resterende var fosterbarn.

En portugisisk tverrsnittstudie fant derimot ingen sammenheng mellom antall barn i familien og foreldrestress (Santos-Nunes et al., 2018). Studien anvendte et utvalg av 237 adoptivforeldrepar med innenlandsadopterte barn hvorav 102 av foreldreparene hadde kun adoptivbarn, 33 hadde både adoptivbarn og biologiske barn og 102 hadde kun biologiske barn (Gjennomsnittsalder = 8,5 år, SD = 1,83, aldersspenn = 6 - 12 år).

Andre studier finner imidlertid en negativ sammenheng mellom det å ha flere barn, og ulike mål på foreldrenes fungering. En amerikansk tverrsnittstudie fant at de som hadde biologiske barn fra før rapporterte om mindre grad av kulturell kompetanse enn adoptivforeldre med biologiske barn (Vonk & Massatti, 2008). Kulturell kompetanse ble operasjonalisert som grad av kontakt med, og interesse for, barnets opprinnelige kultur, å støtte opp rundt barnets etniske identitet, samt å forberede barnet på fordommer og diskriminering. Utvalget bestod av 1233 utenlands adopterte barn fra henholdsvis Kina (n = 441) og Korea (n = 792) mellom null og 29 år ved måling og deres 912 amerikanske adoptivforeldre, hvorav 35 % hadde biologiske barn fra før. Forfatterne påpekte at en mulig forklaring på denne forskjellen kunne være at adoptivforeldre med barn fra før fant det utfordrende og tidkrevende å balansere de ulike behovene til både sine biologiske og adopterte barn.

En amerikansk tverrsnittstudie fant at høyere antall adoptivbarn i familien var signifikant relatert til høyere nivåer av emosjonelle vansker hos adoptivforeldrene (målt med et spørreskjema om hvor ofte i løpet av den siste måneden foreldrene hadde opplevd symptomer på blant annet angst og depresjon) (Bird et al., 2002). Utvalget bestod av 99 foreldre og deres innenlandsadopterte barn, hvorav 36 % av foreldrene hadde kun ett adoptivbarn, 53 % hadde to adoptivbarn og 11 % hadde 3 adopterte barn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 18 måneder, aldersspenn fra null til ti år, SD = 28 måneder).

En amerikansk longitudinell studie undersøkte sammenhengen mellom en rekke pre-adoptive faktorer og foreldrestress målt (ved bruk av PSI) seks måneder etter adopsjon (Viana & Welsh, 2010). Utvalget bestod av 143 adoptivmødre og deres utenlandsadopterte barn (gjennomsnittsalder ved adopsjon = 1,37 år, SD = 1,53). Resultatene viste at over 60 % av adoptivforeldrene hadde barn fra før (ikke spesifisert om det var biologiske eller adoptivbarn) og at høyere antall barn i familien før adopsjon var assosiert med høyere grad av foreldrestress seks måneder etter adopsjon.

6.2.3 Oppsummering og diskusjon

Generelt bekrefter gjennomgangen at det å adoptere søsken og det å ha flere adoptivbarn innebærer mer stress og belastning for adoptivforeldrene. En studie finner også at foreldre som har biologiske barn fra før, har mindre kulturell kompetanse om adoptivbarnets bakgrunn, og således mindre mulighet til å støtte opp om adoptivbarnets behov for kunnskap om egen bakgrunn. Vi fant ingen studier som kan si entydig om det er mer belastende for foreldrene å ha biologiske- eller adoptivbarn fra før, utvalget i de ulike

studiene var for små til å konkludere. Dette viser at det er grunnlag for å anta at det å adoptere søsken eller det å adoptere et ekstra barn i tillegg til tidligere barn, er en merbelastning for foreldrene, noe som må tas hensyn til når man vurderer adopsjonssøkerne. Når det gjelder konsekvenser for barna er det for få studier til å konkludere. Men det er viktig å påpeke at det at foreldrene opplever mer stress ved søskenadopsjon betyr ikke nødvendigvis at barna har det vanskeligere. Barna kan oppleve mye støtte av hverandre som betyr mer for utviklingen til barna enn de eventuelle ulempene det er for barna å ha foreldre som opplever mye stress.

Potensiell ekstrabelastning ved å ha flere barn må imidlertid også sees opp mot eventuelle fordeler. En av studiene viste at adoptivforeldre med barn fra tidligere, rapporterte om mer foreldrerelatert mestringsfølelse. Her mangler vi imidlertid flere studier før vi kan si noe mer om en slik positiv effekt.

7 Konklusjon

FHI har på oppdrag fra Bufdir gjennomgått forskning som kan brukes til å underbygge kriteriene som i dag anvendes ved vurdering av søkere til adopsjon. For å kunne gjøre en god og forsvarlig vurdering, er det nødvendig med oppdatert forskningskunnskap om hvilke faktorer som har betydning for adoptivforeldres evne til å ivareta et adoptivbarns omsorgsbehov. Vi er ikke kjent med at det tidligere er laget noen tilsvarende systematisk oversikt over hvilke egenskaper ved adoptivforeldre som har betydning for adoptivbarnas trivsel, helse og utvikling, hverken nasjonalt eller internasjonalt.

Når man skal vurdere foreldre som ønsker å adoptere et barn er det viktig med forskningsbasert kunnskap på særlig tre områder:

- 1) *Hvilke egenskaper ved adoptivforeldrene har betydning for barnas helse og utvikling?*
- 2) *Hvilke egenskaper ved barna og foreldrene har betydning for foreldrenes evne til å håndtere foreldrestress, og dermed ivareta barna i vanskelige perioder?*
- 3) *Er det grunnlag for å si at det å adoptere eldre barn og søsken omsorgsbehov krever særegne egenskaper ved foreldrene?*

Med bakgrunn i disse spørsmålene har vi gjennomført et litteratursøk hvor vi har identifisert 146 relevante adoptivstudier. Studiene er blitt plassert og vurdert under temaer som tilsvarer kriterier som i dag anvendes ved vurdering av søkere til adopsjon. De fleste studiene er relevante for flere enn ett tema. Hvert tema er blitt til et delkapittel i denne rapporten hvor vi har presentert de relevante studiene og oppsummert deres resultater, etterfulgt av en diskusjon av det samlede forskningsfeltets styrker og svakheter. Til slutt har vi gjort en vurdering av i hvilken grad forskningslitteraturen gir grunnlag for å si noe om sammenhengen mellom egenskapen ved foreldrene og barnas utvikling i adoptivfamilier, samt i hvilken grad det er sannsynliggjort at det er foreldrene som påvirker barna, og ikke motsatt.

7.1 Oppsummering av resultatene av litteraturgjennomgangen

Som en oversikt over hva som var konklusjonen i gjennomgangen i de ulike delkapitlene, presenterer vi her en tabell som svarer på spørsmålet vi stilte i begynnelsen: *Er det forskningsmessig belegg for å si at den gitte egenskapen ved adoptivforeldrene eller adoptivfamilien påvirker barnas helse og utvikling?* Det er viktig å påpeke at vi i vår gjennomgang kun har inkludert studier av adoptivbarn og adoptivforeldre. Der det ikke finnes relevante studier vil det være naturlig å se til studier basert på biologisk relaterte familier. Dette har imidlertid vært utenfor rammene av denne gjennomgangen. Oversikten under bør sees i lys av det som står i oppsummeringene i delkapitlene. Tabellen skal ikke leses som en oversikt over hvilke kriterier som bør anvendes på fremtidige adoptivsøkere. Valg av kriterier er et mye mer komplekst tema som vil bli behørig diskutert i neste delrapport.

Tabell 20: Er det forskningsmessig belegg for å si at følgende egenskaper ved adoptivforeldrene påvirker barnas helse og utvikling?

	Ja	Nei	For få studier
Foreldres ressurser og egenskaper			
Alder		X	
Sosioøkonomisk status		X	
Enslig forsørger		X	
Likekjønnede adoptivforeldre			X
Vandel, rusmisbruk, og kriminalitet hos adoptivforeldre			X
Psyriske helse	X		
Tilknytningsevne	X		
Parforhold	X		
Sosiale nettverk og sosial støtte		X	
Familedynamikk			
Skolestøttende atferd		X	
Familiemiljø		X	
Oppdragelsesstil	X		
Foreldrestress		X	
Adopsjonsrelaterte temaer			
Kulturformidling			X
Betydning av åpenhet og kommunikasjon rundt adopsjon		X	
Foreldres (realistiske) forventninger til barnets utvikling og ferdigheter			X
Adoptivbarnas alder ved adopsjon		X	
Adoptere søsken		X	

- Som vi ser av tabellen over mangler det relevante studier på flere områder. Dette gjelder spesielt betydningen av hvordan foreldre velger å forholde seg til adoptivbarnas *etniske og kulturelle bakgrunn*, og i hvilken grad de har

realistiske forventninger til barna. Dette er viktige temaer hvor man trenger mer forskning for å bedre kunne veilede foreldrene.

- Litteraturgjennomgangen viser videre at det er høyst uklart i hvilken grad adoptivforeldrenes **alder, utdanning, økonomi, og sivilstatus** i seg selv har betydning for barnas helse og utvikling. Adoptivforeldre er i utgangspunktet selektert på flere av disse kriteriene, noen som gjør at det er vanskelig å vite konsekvensen for barna av at adoptivforeldrene har få økonomiske og utdanningsmessige ressurser, eller høy alder.
- En av hensiktene med litteraturgjennomgangen var å identifisere studier som kan si noe om det er spesielle foreldreegenskaper som er viktig ved **adopsjon av søsken**, og adopsjon av **eldre barn**. Det fant vi ikke. Det litteraturgjennomgangen imidlertid tyder på er at barn som blir adoptert i eldre alder (vanligvis eldre enn fem år) oftere har alvorligere vansker idet de blir adoptert, men at alderen ikke i seg selv trenger å være en risikofaktor for barnets kognitive, psykologiske og relasjonelle utvikling.
- Videre ser vi at barna ser ut til å fungere bedre psykologisk og kognitivt i familier der foreldrene opplever stor grad av **sosial og institusjonell støtte**, der **familiemiljøet** er positivt, og der foreldrene **støtter godt oppunder barnas lesning og skolearbeid**. Litteraturgjennomgangen tyder imidlertid på at man ikke kan utelukke at det heller er andre kjennetegn ved barna og foreldrene som samvarierer med forholdene nevnt over, som heller er med på å forklare denne sammenhengen. En like stor innvending til disse studiene er at man ikke klarer å undersøke i hvilken grad det heller er barnas kognitive evner og grad av vansker som påvirker foreldrenes atferd og familiemiljøet negativt, heller enn motsatt. Flere studier tyder på at dette er tilfelle.
- Resultatene fra litteraturgjennomgangen viser at det er størst sikkerhet knyttet til konsekvensene for barna av **foreldrenes egen tilknytningsevne, psykiske helse, kvaliteten på parforholdet**, og deres **oppdragelsesstil**. Gjennomgangen tyder på at det er enkelte sider ved forelderens personlighet som både direkte og indirekte påvirker barna negativt. Foreldre med generelle svake evner til å inngå stabile, nære og tillitsfulle relasjoner til andre mennesker, med en generell tilbøyelighet til å reagere med fiendtlighet og aggresjon overfor sine omgivelser, samt med utpregede depressive tanker og negative emosjoner, har større sannsynlighet for å få barn som utvikler seg i negativ retning. Foreldre med disse egenskapene er også mer tilbøyelige til å utvise dysfunksjonelle oppdragelsesstrategier som en respons på at barna utvikler vansker. Studiene klarer ikke helt å identifisere i hvilken grad det startet med at barna påvirket sine foreldre, eller motsatt. Studiene viser imidlertid at egenskapene nevnt over øker sannsynligheten for en gjensidig negativ utvikling som leder til en økning av barnas vansker. Den negative påvirkningen av barna blir ytterligere forsterket hos de barna som bærer med seg en genetisk sårbarhet for å utvikle vansker, det vil si der de biologiske foreldrenes har psykiske vansker/lidelser og/eller viser utagerende og aggressiv atferd.

7.2 Litteraturgjennomgangens relevans for kunnskap generelt om den gjensidige påvirkningen mellom foreldre og barn

Resultatene av litteraturgjennomgangen er relevant for alle som skal vurdere foreldreferdigheter. Resultatene vil imidlertid også være relevant for alle som er interessert i hvordan foreldre og barn generelt påvirker hverandre, også i ikke-adoptiv familier. En utfordring ved tidligere forskning på hvordan foreldre påvirker sine barn er at man ikke har kunnet identifisere hvilke likheter mellom foreldre og barn som skyldes foreldrenes påvirkning, og hvilke likheter som skyldes felles genetikk. Man klarer heller ikke og fastslå om likheten mellom foreldre og barn skyldes at foreldre påvirker sine barn, eller om barna påvirker sine foreldre. Adoptivfamilier skiller seg fra andre familier ved at barna ikke deler de samme genene som deres adoptivforeldre. Dette gjør at studier av adoptivfamilier i økende grad blir brukt som et forskningsdesign for å undersøke hvordan foreldre og barn påvirker hverandre fordi man da har fjernet effekten av felles genetikk. I studier i gjennomgangen hvor man inkluderer informasjon om barnas biologiske foreldre kan man også identifisere retningen på påvirkningen mellom foreldre og barn. Dette betyr at resultatene av denne gjennomgangen er høyst relevant for alle som er interessert i å forstå hvordan barn og foreldre gjensidig påvirker hverandre. Vi vil ikke her ha en fullstendig gjennomgang hvor vi sammenligner resultatene fra adoptivstudiene med resultater fra andre tidligere studier av biologisk relaterte familier. Men det er noen poeng det er viktig å merke seg.

- Flere av studiene viser at barna påvirker sine adoptivforeldre like mye som adoptivforeldrene påvirker sine barn. I enkelte tilfeller finner man at hele sammenhengen mellom foreldre og barn kan forklares ved at barna påvirker sine foreldre. Barnas oppførsel og grad av vansker påvirker både foreldrenes psykiske helse, deres oppdragelsesmønster, familiemiljøet, og forholdet mellom adoptivforeldrene. Dette er viktig å ha i mente når man vurderer resultatene fra andre studier basert på biologisk relaterte familier.
- Gjennomgangen viser at adoptivbarnas genetiske sårbarhet er med på å bestemme i hvilken grad barna påvirkes av sine adoptivforeldres atferd. Et eksempel på dette er studiene som viser at foreldrenes oppdragelsesstil kun hadde en effekt på barnas nivå av vansker om barnet hadde med seg en genetisk sårbarhet, det vil si at de hadde biologiske foreldre med psykiske vansker/lidelser. I enkelte tilfeller fant man at om de biologiske foreldrene ikke hadde slike vansker var det ingen sammenheng mellom adoptivforeldrenes vansker og oppdragelsesstil, og barnas vansker. Dette betyr at om man studerer sammenhengen mellom foreldrenes atferd og barnas vansker i et utvalg med få alvorlige vansker hos foreldrene vil man kanskje ikke finne en sammenheng. Dette betyr også at man kan forvente en ekstra sterk sammenheng mellom foreldres atferd og barns vansker i lavressursfamilier, der forekomsten av psykiske vansker hos foreldrene er større enn i den generelle befolkningen.
- Vi fant svake eller ingen sammenhenger mellom foreldres atferd og barnas utvikling på områder der man vet at felles genetikk betyr mest: konsekvenser av

foreldres utdannelsesnivå på barnas kognitive evner og ferdigheter. Samtidig fant vi sammenhenger mellom foreldres atferd og barns utvikling på områder der vi ville forvente svakere sammenhenger på grunn av kontroll for felles genetikk, som ved betydningen av foreldrenes tilknytningsevne, oppdragelsesstil, og foreldrenes aggresjonsnivå og fiendtlighet. Dette viser at det å kunne kontrollere for felles genetikk også kan få frem tydeligere sammenhenger enn man hadde forventet.

- Til sist er det viktig å påpeke at vi også må være åpne for at resultatene fra adoptivfamilier ikke alltid kan overføres til biologisk relaterte familier. Det kan være sider ved familiene og relasjonen mellom foreldre og barn som er helt adoptivspesifikke som man ikke er klar over, og som kan påvirke assosiasjonene.

7.3 Begrensninger ved litteraturgjennomgangen

Helt til slutt vil vi gjerne trekke fram noen begrensninger ved litteraturgjennomgangen som det er verd å være klar over.

- De fleste studiene er basert på familier med *ynge barn*. Det kan hende det er andre forhold som er viktige når barna kommer i puberteten og i ungdomsalderen. Viktige temaer i denne perioden er løsrivelse fra foreldrene og spørsmål om egen identitet. Dette kan gjøre at det er andre egenskaper ved foreldrene som er viktige enn det man ser når barna er små. Her trengs flere studier.
- Utenlandsadopterte barn kommer fra *mange land* som i ulik grad har klart å ivareta barnas basale behov før adopsjon. I ulike tider har det kommet barn fra ulike land. Systematiske forskjeller mellom barn fra ulike adoptivland kan være med på å forklare variasjonene i resultatene mellom studiene. De siste årene er det også en økende tendens til at adoptivbarna har til dels store vansker, spesielt ved utenlandsadopsjon. Det at dette er et mer nytt fenomen gjør at mange av de tidligere studiene kanskje ikke favner godt nok utfordringene til fremtidens adoptivfamilier med til dels store omsorgsoppgaver knyttet til barna.
- I flere av kapitlene konkluderer vi med at vi ikke vet i hvilken grad det er *foreldrene som påvirker barna eller om det er motsatt*. Det er viktig å ha in mente at dette er veldig vanskelig å undersøke. Det viktigste å ta med seg er at barn og foreldre påvirker hverandre gjensidig. Dette gjør at man aldri kan forutsi helt hvordan foreldrene vil reagere på ulike type atferd hos barn, eller hvilke egenskaper som gjør at foreldre vil kunne ivareta alle typer barn.
- Til sist er det viktig å ha in mente at selv om vi ikke finner grunnlag for å si at én egenskap hos foreldrene, eller én måte å være på, direkte fører til mer eller mindre psykiske vansker eller andre problemer hos barna, kan slike forskjeller hos potensielle adoptivforeldre likevel være viktige for barnas trivsel og utvikling. De aller fleste studiene er opptatt av omfanget av problemer hos barna. Svært få studier har livskvalitet, trivsel, eller andre mål på velfungering hos barna som utfallsmål. Det at vi ikke finner en statistisk sammenheng betyr ikke at det ikke er viktig for barna.

8 Referanser

- Abidin, R. R. (1983). *Parenting Stress Index: Manual*. Charlottesville, VA: Pediatric Psychology Press.
- Abidin, R. R. (1995). The Parenting Stress Index Short Form: Test Manual. In. Charlottesville, VA: Pediatric Psychology Press.
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716. doi:10.1037/0003-066X.44.4.709
- Allen, J. P., McElhaney, K. B., Land, D. J., Kuperminc, G. P., Moore, C. W., O'Beirne-Kelly, H., & Kilmer, S. L. (2003). A secure base in Adolescence: Markers of attachment security in the mother-adolescent relationship. 74(1), 292-307. doi:10.1111/1467-8624.t01-1-00536
- Amato, P. R., & Cheadle, J. E. (2008). Parental Divorce, Marital Conflict and Children's behavior Problems: A Comparison of Adopted and Biological Children. *Social Forces*, 86(3), 1139-1161. doi:10.1353/sof.0.0025
- Arnold, D. S., O'Leary, S. G., Wolff, L. S., & Acker, M. M. (1993). The Parenting Scale: A measure of dysfunctional parenting in discipline situations. *Psychological Assessment*, 5(2), 137-144. doi:10.1037/1040-3590.5.2.137
- Audet, K., & Le Mare, L. (2011). Mitigating effects of the adoptive caregiving environment on inattention/overactivity in children adopted from romanian orphanages. *International Journal of Behavioral Development*, 35(2), 107-115. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/864938790?accountid=172179>
- Averett, P., Nalavany, B., & Ryan, S. (2009). An Evaluation of Gay/Lesbian and Hetrosexual Adoption. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 129-151. doi:<https://doi.org/10.1080/10926750903313278>
- Balenzano, C., Coppola, G., Cassibba, R., & Moro, G. (2018). Pre-adoption adversities and adoptees' outcomes: The protective role of post-adoption variables in an italian experience of domestic open adoption. *Children and Youth Services Review*, 85, 307-318. doi:10.1016/j.childyouth.2018.01.012
- Barcons, N., Abrines, N., Brun, C., Sartini, C., Fumado, V., & Marre, D. (2014). Attachment and adaptive skills in children of international adoption. *Child & Family Social Work*, 19(1), 89-98. doi:10.1111/j.1365-2206.2012.00883.x
- Barone, L., & Lionetti, F. (2012). Attachment and emotional understanding: a study on late-adopted pre-schoolers and their parents. *Child: Care, Health & Development*, 38(5), 690-696. doi:10.1111/j.1365-2214.2011.01296.x
- Barone, L., Lionetti, F., & Green, J. (2017). A matter of attachment? How adoptive parents foster post-institutionalized children's social and emotional adjustment. *Attachment & Human Development*, 19(4), 323-339. doi:10.1080/14616734.2017.1306714
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244. doi:10.1037/0022-3514.61.2.226
- Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2007). Temperament, Parenting, and Socialization. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 153-177). New York: Guilford.
- Beaver, K. M., Schwartz, J. A., Al-Ghamdi, M. S., Kobeisy, A. N., Dunkel, C. S., & van der Linden, D. (2014). A closer look at the role of parenting-related influences on verbal intelligence over the life course: Results from an adoption-based research design. *Intelligence*, 46, 179-187. doi:10.1016/j.intell.2014.06.002

- Beaver, K. M., Schwartz, J. A., Connolly, E. J., Al-Ghamdi, M. S., & Kobeisy, A. N. (2015). The role of parenting in the prediction of criminal involvement: findings from a nationally representative sample of youth and a sample of adopted youth. *Developmental Psychology*, 51(3), 301-308. doi:10.1037/a0038672
- Beckett, C., Maughan, B., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., . . . Sonuga-Barke, E. J. (2006). Do the effects of early severe deprivation on cognition persist into early adolescence? Findings from the English and Romanian adoptees study. *Child Development*, 77(3), 696-711. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med5&AN=16686796>
- Beijersbergen, M. D., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van, I. M. H. (2012). Remaining or becoming secure: parental sensitive support predicts attachment continuity from infancy to adolescence in a longitudinal adoption study. *Developmental Psychology*, 48(5), 1277-1282. doi:10.1037/a0027442
- Belanger, K., Copeland, S., & Cheung, M. (2008). The role of faith in adoption: achieving positive adoption outcomes for African American children. *Child Welfare*, 87(2), 99-123. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med6&AN=18972934>
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83-96. doi:10.2307/1129836
- Biblarz, T. J., & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? , 72(1), 3-22. doi:10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x
- Bird, G. W., Peterson, R., & Miller, S. H. (2002). Factors associated with distress among support-seeking adoptive parents. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 51(3), 215-220. doi:10.1111/j.1741-3729.2002.00215.x
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Attachment*. New York, NY: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, vol. II: Separation*: Basic Books.
- Bretherton, I. (2005). In pursuit of the internal working model construct and its relevance to attachment relationships. In K. E. Grossmann, K. Grossmann, & E. Waters (Eds.), *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies* (pp. 13-47). New York, NY, US: Guilford Publications.
- Brodzinsky, D. M. (2003). *Adoption by lesbians and gays: A national survey of adoption agency policies, practices, and attitudes*. New York, NY: : Evan B. Donaldson Institute.
- Brodzinsky, D. M. (2005). Reconceptualizing Openness in Adoption: Implications for Theory, Research, and Practice. In D. M. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological issues in adoption: Research and practice*. (pp. 145-166). Westport, CT: Praeger.
- Brooker, R. J., Neiderhiser, J. M., Leve, L. D., Shaw, D. S., Scaramella, L. V., & Reiss, D. (2015). Associations between infant negative affect and parent anxiety symptoms are bidirectional: Evidence from mothers and fathers. *Frontiers in Psychology*, 6, 1875. doi:10.3389/fpsyg.2015.01875
- Canzi, E., Ranieri, S., Barni, D., & Rosnati, R. (2017). Predictors of parenting stress during early adoptive parenthood. *Current Psychology*. doi:10.1007/s12144-017-9657-x
- Canzi, E., Rosnati, R., & Miller, L. C. (2018). Growth recovery in newly arrived international adoptees in Italy: relation to parenting stress. *Minerva Pediatrica*, 12, 12. doi:10.23736/S0026-4946.18.05155-1
- Chisholm, K. (1998). A three year follow-up of attachment and indiscriminate friendliness in children adopted from Romanian orphanages. 69(4), 1092-1106. doi:doi:10.1111/j.1467-8624.1998.tb06162.x
- Colvert, E., Rutter, M., Beckett, C., Castle, J., Groothues, C., Hawkins, A., . . . Sonuga-Barke, E. J. (2008). Emotional difficulties in early adolescence following severe early deprivation: findings from the English and Romanian adoptees study. *Development & Psychopathology*, 20(2), 547-567. doi:10.1017/S0954579408000278

- Crea, T. M., Chan, K., & Barth, R. P. (2014). Family environment and attention-deficit/hyperactivity disorder in adopted children: associations with family cohesion and adaptability. *Child: Care, Health & Development*, 40(6), 853-862. doi:10.1111/cch.12112
- Croft, C., O'Connor, T. G., Keaveney, L., Groothues, C., & Rutter, M. (2001). Longitudinal change in parenting associated with developmental delay and catch-up. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42(5), 649-659. doi:10.1111/1469-7610.00760
- Dalen, M., Hjern, A., Lindblad, F., Odenstad, A., Ramussen, F., & Vinnerljung, B. (2008). Educational attainment and cognitive competence in adopted men — A study of international and national adoptees, siblings and a general Swedish population. *Children and Youth Services Review*, 30(10), 1211-1219. doi:10.1016/j.childyouth.2008.03.006
- Dance, C., & Rushton, A. (2005). Predictors of outcome for unrelated adoptive placements made during middle childhood. *Child & Family Social Work*, 10(4), 269-280. doi:10.1111/j.1365-2206.2005.00357.x
- Dance, C., Rushton, A., & Quinton, D. (2002). Emotional abuse in early childhood: relationships with progress in subsequent family placement. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 43(3), 395-407. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med4&AN=11944881>
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496. doi:10.1037//0033-2909.113.3.487
- Deater-Deckard, K., & Scarr, S. (1996). Parenting stress among dual-earner mothers and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology*, 10(1), 45-59. doi:10.1037/0893-3200.10.1.45
- Eanes, A. Y., & Fletcher, A. C. (2006). Factors associated with perceived parenting competence among special needs adoptive mothers. *Families in Society*, 87(2), 249-258, 158-159. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/230172812?accountid=172179>
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Development*, 70(2), 513-534. doi:10.1111/1467-8624.00037
- Elam, K. K., Harold, G. T., Neiderhiser, J. M., Reiss, D., Shaw, D. S., Natsuaki, M. N., . . . Leve, L. D. (2014). Adoptive parent hostility and children's peer behavior problems: examining the role of genetically informed child attributes on adoptive parent behavior. *Developmental Psychology*, 50(5), 1543-1552. doi:10.1037/a0035470
- Elliott, A., & McMahon, C. (2011). Anxiety among an Australian sample of young girls adopted from China. *Adoption Quarterly*, 14, 161-180. doi:10.1080/10926755.2011.560792
- Elmund, A., Lindblad, F., Vinnerljung, B., & Hjern, A. (2007). Intercountry adoptees in out-of-home care: a national cohort study. 96(3), 437-442. doi:10.1111/j.1651-2227.2006.00149.x
- Erich, S., Kanenberg, H., Case, K., Allen, T., & Bogdanos, T. (2009). An empirical analysis of factors affecting adolescent attachment in adoptive families with homosexual and straight parents. *Children and Youth Services Review*, 31(3), 398-404. doi:10.1016/j.childyouth.2008.09.004
- Erich, S., & Leung, P. (1998). Factors contributing to family functioning of adoptive children with special needs: A long term outcome analysis. *Children and Youth Services Review*, 20(1), 135-150. doi:10.1016/S0190-7409(97)00070-4
- Farr, R. H. (2017). Does parental sexual orientation matter? A longitudinal follow-up of adoptive families with school-age children. *Developmental Psychology*, 53(2), 252-264. doi:10.1037/dev0000228

- Farr, R. H., Forssell, S. L., & Patterson, C. J. (2010). Parenting and child development in adoptive families: Does parental sexual orientation matter? *Applied developmental science*, 14(3), 164-178. doi:10.1080/10888691.2010.500958
- Farr, R. H., Grant-Marsney, H. A., & Grotevant, H. D. (2014). Adoptees' contact with birth parents in emerging adulthood: the role of adoption communication and attachment to adoptive parents. *Family Process*, 53(4), 656-671. doi:10.1111/famp.12069
- Fearon, R. M., Reiss, D., Leve, L. D., Shaw, D. S., Scaramella, L. V., Ganiban, J. M., & Neiderhiser, J. M. (2015). Child-evoked maternal negativity from 9 to 27 months: Evidence of gene-environment correlation and its moderation by marital distress. *Development & Psychopathology*, 27(4 Pt 1), 1251-1265. doi:10.1017/S0954579414000868
- Feeney, J. A., Passmore, N. L., & Peterson, C. C. (2007). Adoption, attachment, and relationship concerns: A study of adult adoptees. *Personal Relationships*, 14(1), 129-147. doi:10.1111/j.1475-6811.2006.00145.x
- Ferrari, L., Ranieri, S., Barni, D., & Rosnati, R. (2015). Transracial adoptees bridging heritage and national cultures: Parental socialisation, ethnic identity and self-esteem. *International Journal of Psychology*, 50(6), 413-421. doi:10.1002/ijop.12195
- Feuge, E. A., Cossette, L., Cyr, C., & Julien, D. (2018). Parental involvement among adoptive gay fathers: Associations with resources, time constraints, gender role, and child adjustment. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, No-Specified. doi:10.1037/sgd0000299
- Foli, K. J., South, S. C., & Lim, E. (2012). Rates and predictors of depression in adoptive mothers. Moving toward theory. *Advances in Nursing Science*, 35(1), 51-63. doi:10.1097/ANS.0b013e318244553e
- Garvin, M. C., Tarullo, A. R., Van Ryzin, M., & Gunnar, M. R. (2012). Postadoption parenting and socioemotional development in postinstitutionalized children. *Development and Psychopathology*, 24(1), 35-48. doi:10.1017/S0954579411000642
- Gleitman, I., & Savaya, R. (2011). Adjustment of adolescent adoptees: The role of age of adoption and exposure to pre-adoption stressors. *Children and Youth Services Review*, 33, 758-766. doi:10.1016/j.childyouth.2010.11.020
- Glennen, S., & Bright, B. J. (2005). Five years later: language in school-age internationally adopted children. *Seminars in Speech & Language*, 26(1), 86-101. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med5&AN=15731973>
- Glidden, L. M. (1991). Adopted children with developmental disabilities: Post-placement family functioning. *Children and Youth Services Review*, 13(5), 363-377. doi:10.1016/0190-7409(91)90026-E
- Glidden, L. M. (2000). Adopting children with developmental disabilities: A long-term perspective. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 49(4), 397-405. doi:10.1111/j.1741-3729.2000.00397.x
- Goldberg, A. E., & Smith, J. Z. (2014). Predictors of parenting stress in lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents during early parenthood. *Journal of Family Psychology*, 28(2), 125-137. doi:10.1037/a0036007
- Gorter, B., Helder, E. J., Oh, Y. I., & Gunnoe, M. L. (2017). Are disinhibited social behaviors among internationally adopted children mediated by the attachment environment or by children's difficulties with inhibitory control? *Adoption Quarterly*, 20(4), 291-308. doi:<https://doi.org/10.1080/10926755.2017.1349699>
- Grotevant, H. D., Perry, Y. V., & McRoy, R. G. (2005). Openness in adoption: Outcomes for adolescents within their adoptive kinship networks. In D. M. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological issues in adoption: Research and practice*. (pp. 167-186). Westport, CT: Praeger.
- Grotevant, H. D., Rueter, M., Von Korff, L., & Gonzalez, C. (2011). Post-adoption contact, adoption communicative openness, and satisfaction with contact as predictors of

- externalizing behavior in adolescence and emerging adulthood. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 52(5), 529-536. doi:10.1111/j.1469-7610.2010.02330.x
- Gärtner, K., & Heggland, J. E. (2013). Adopterte barn, ungdom og voksne : en kunnskapsoppsummering om kognitiv kompetanse, psykisk helse og bruk av hjelpetjenester. In: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Hajal, N., Neiderhiser, J., Moore, G., Leve, L., Shaw, D., Harold, G., . . . Reiss, D. (2015). Angry responses to infant challenges: parent, marital, and child genetic factors associated with harsh parenting. *Child Development*, 86(1), 80-93. doi:<https://dx.doi.org/10.1111/cdev.12345>
- Harold, G. T., Leve, L. D., Barrett, D., Elam, K., Neiderhiser, J. M., Natsuaki, M. N., . . . Thapar, A. (2013). Biological and rearing mother influences on child ADHD symptoms: revisiting the developmental interface between nature and nurture. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 54(10), 1038-1046. doi:<https://dx.doi.org/10.1111/jcpp.12100>
- Harris, K. M., Florey, F., Tabor, J., Bearman, P. S., Jones, J., & Udry, R. J. (2003). *The National Longitudinal Study of Adolescent Health: Research design [www document]*. Retrieved from <http://www.cpc.unc.edu/projects/addhealth/design>
- Hawkins, A., Beckett, C., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., . . . Sonuga-Barke, E. (2007). Communicative openness about adoption and interest in contact in a sample of domestic and intercountry adolescent adoptees. *Adoption Quarterly*, 10(3-4), 131-156. doi:10.1080/10926750802163220
- Hein, S., Tan, M., Rakhlin, N., Doyle, N., Hart, L., Macomber, D., . . . Grigorenko, E. L. (2017). Psychological and sociocultural adaptation of children adopted from russia and their associations with pre-adoption risk factors and parenting. *Journal of Child and Family Studies*, No-Specified. doi:10.1007/s10826-017-0782-9
- Hjern, A., Lindblad, F., & Vinnerljung, B. (2002). Suicide, psychiatric illness, and social maladjustment in intercountry adoptees in Sweden: a cohort study. *The Lancet*, 360(9331), 443-448. doi:10.1016/S0140-6736(02)09674-5
- Horstman, H. K., Colaner, C. W., & Rittenour, C. E. (2016). Contributing factors of adult adoptees' identity work and self-esteem: Family communication patterns and adoption-specific communication. *Journal of Family Communication*, 16(3), 263-276. doi:10.1080/15267431.2016.1181069
- Hu, A. W., Zhou, X., & Lee, R. M. (2017). Ethnic socialization and ethnic identity development among internationally adopted Korean American adolescents: A seven-year follow-up. *Developmental Psychology*, 53(11), 2066-2077. doi:10.1037/dev0000421
- Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E. P., Johnson, D. J., Stevenson, H. C., & Spicer, P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: A review of research and directions for future study. *Developmental Psychology*, 42(5), 747-770. doi:10.1037/0012-1649.42.5.747
- Hyde, L. W., Waller, R., Trentacosta, C. J., Shaw, D. S., Neiderhiser, J. M., Ganiban, J. M., . . . Leve, L. D. (2016). Heritable and nonheritable pathways to early callous-unemotional behaviors. *American Journal of Psychiatry*, 173(9), 903-910. doi:10.1176/appi.ajp.2016.15111381
- Jaffari-Bimmel, N., Juffer, F., van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Mooijjaart, A. (2006). Social development from infancy to adolescence: longitudinal and concurrent factors in an adoption sample. *Developmental Psychology*, 42(6), 1143-1153. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med5&AN=17087548>
- Ji, J., Brooks, D., Barth, R. P., & Kim, H. (2010). Beyond preadoptive risk: The impact of adoptive family environment on adopted youth's psychosocial adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(3), 432-442. doi:10.1111/j.1939-0025.2010.01046.x

- Johnson, W., McGue, M., & Iacono, W. G. (2007a). How parents influence school grades: Hints from a sample of adoptive and biological families. *Learning & Individual Differences*, 17(3), 201-219. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=medp&AN=19081831>
- Johnson, W., McGue, M., & Iacono, W. G. (2007b). Socioeconomic status and school grades: Placing their association in broader context in a sample of biological and adoptive families. *Intelligence*, 35(6), 526-541. doi:10.1016/j.intell.2006.09.006
- Johnston, K. E., Swim, J. K., Saltsman, B. M., Deater-Deckard, K., & Petrill, S. A. (2007). Mothers' racial, ethnic, and cultural socialization of transracially adopted Asian children. 56(4), 390-402. doi:10.1111/j.1741-3729.2007.00468.x
- Judge, S. (2003). Determinants of parental stress in families adopting children from Eastern Europe. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 52(3), 241-248. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00241.x
- Judge, S. (2004). Adoptive families: The effects of early relational deprivation in children adopted from Eastern European orphanages. *Journal of Family Nursing*, 10(3), 338-356. doi:10.1177/1074840704266763
- Juffer, F., & van Ijzendoorn, M. H. (2005). Behavior problems and mental health referrals of international adoptees: a meta-analysis. *JAMA*, 293(20), 2501-2515. doi:<https://doi.org/10.1001/jama.293.20.2501>
- Katzenstein, J. M., LeJeune, B. C., & Johnson, K. E. (2016). The role of parenting and family factors in the developmental catch-up for children adopted internationally. *Adoption Quarterly*, 19(3), 224-236. doi:10.1080/10926755.2016.1201710
- Kendler, K. S., Turkheimer, E., Ohlsson, H., Sundquist, J., & Sundquist, K. (2015). Family environment and the malleability of cognitive ability: a Swedish national home-reared and adopted-away cosibling control study. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 112(15), 4612-4617. doi:10.1073/pnas.1417106112
- Kerr, D. C. R., Leve, L. D., Harold, G. T., Natsuaki, M. N., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., & Reiss, D. (2013). Influences of biological and adoptive mothers' depression and antisocial behavior on adoptees' early behavior trajectories. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41(5), 723-734. doi:10.1007/s10802-013-9711-6
- Kirkpatrick, R. M., McGue, M., & Iacono, W. G. (2009). Shared-environmental contributions to high cognitive ability. *Behavior Genetics*, 39(4), 406-416. doi:10.1007/s10519-009-9265-0
- Klahr, A. M., McGue, M., Iacono, W. G., & Burt, S. A. (2011). The association between parent-child conflict and adolescent conduct problems over time: results from a longitudinal adoption study. *Journal of Abnormal Psychology*, 120(1), 46-56. doi:10.1037/a0021350
- Klahr, A. M., Rueter, M. A., McGue, M., Iacono, W. G., & Burt, S. A. (2011). The relationship between parent-child conflict and adolescent antisocial behavior: confirming shared environmental mediation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(5), 683-694. doi:10.1007/s10802-011-9505-7
- Kreppner, J. M., Rutter, M., Beckett, C., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., . . . Sonuga-Barke, E. J. S. (2007). Normality and impairment following profound early institutional deprivation: A longitudinal follow-up into early adolescence. *Developmental Psychology*, 43(4), 931-946. doi:10.1037/0012-1649.43.4.931
- Lawler, J. M., Koss, K. J., & Gunnar, M. R. (2017). Bidirectional effects of parenting and child behavior in internationally adopting families. *Journal of Family Psychology*, 31(5), 563-573. doi:10.1037/fam0000309
- Le Mare, L., & Audet, K. (2011). Communicative openness in adoption, knowledge of culture of origin, and adoption identity in adolescents adopted from Romania. *Adoption Quarterly*, 14(3), 199-217. doi:10.1080/10926755.2011.608031

- Le Mare, L., & Audet, K. (2014). Behavior problems in postinstitutionalized Romanian adoptees: Explanatory parameters in the adaptive home. *Merrill-Palmer Quarterly*, 60(3), 245-273. doi:10.13110/merrpalmquar1982.60.3.0245
- Lee, J., Vonk, M. E., Han, J., & Jung, S. (2018). A path analysis of a cultural and racial socialization model in international transracial adoption: Racial awareness, self-efficacy, and socialization practices. *Children and Youth Services Review*, 85, 333-340. doi:10.1016/j.chilyouth.2018.01.002
- Leigh, A. L., Smith, J. R., Hrapczynski, K. M., & Riley, D. (2013). Racial socialization in transracial adoptive families: Does it help adolescents deal with discrimination stress? *Family Relations*, 62(1), 72-81. doi:10.1111/j.1741-3729.2012.00744.x
- Lengua, L. J., Honorado, E., & Bush, N. R. (2007). Contextual risk and parenting as predictors of effortful control and social competence in preschool children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 28(1), 40-55. doi:10.1016/j.appdev.2006.10.001
- Leung, P., & Erich, S. (2002). Family functioning of adoptive children with special needs: Implications of familial supports and child characteristics. *Children and Youth Services Review*, 24(11), 799-816. doi:10.1016/S0190-7409%2802%2900240-2
- Leve, L. D., Griffin, A. M., Natsuaki, M. N., Harold, G. T., Neiderhiser, J. M., Ganiban, J. M., . . . Reiss, D. (2019). Longitudinal examination of pathways to peer problems in middle childhood: A siblings-reared-apart design. *Development and Psychopathology*, 31(5), 1633-1647. doi:10.1017/s0954579419000890
- Leve, L. D., Harold, G. T., Ge, X., Neiderhiser, J. M., Shaw, D., Scaramella, L. V., & Reiss, D. (2009). Structured parenting of toddlers at high versus low genetic risk: two pathways to child problems. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 48(11), 1102-1109. doi:10.1097/CHI.0b013e3181b8bfc0
- Leve, L. D., Kerr, D. C., Shaw, D., Ge, X., Neiderhiser, J. M., Scaramella, L. V., . . . Reiss, D. (2010). Infant pathways to externalizing behavior: evidence of Genotype x Environment interaction. *Child Development*, 81(1), 340-356. doi:10.1111/j.1467-8624.2009.01398.x
- Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Ganiban, J. M., Natsuaki, M. N., Shaw, D. S., & Reiss, D. (2019). The early growth and development study: A dual-family adoption study from birth through adolescence *Twin Research and Human Genetics*, 22, 716-727. doi:10.1017/thg.2019.66
- Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Ge, X., Scaramella, L. V., Conger, R. D., Reid, J. B., . . . Reiss, D. (2007). The early growth and development study: a prospective adoption design. *Twin Research & Human Genetics: the Official Journal of the International Society for Twin Studies*, 10(1), 84-95. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=m edc&AN=17539368>
- Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Ganiban, J., Natsuaki, M. N., & Reiss, D. (2013). The Early Growth and Development Study: A prospective adoption study from birth through middle childhood. *Twin Research and Human Genetics*, 16(1), 412-423. doi:10.1017/thg.2012.126
- Leve, L. D., Scaramella, L. V., & Fagot, B. I. (2001). Infant temperament, pleasure in parenting, and marital happiness in adoptive families. *Infant Mental Health Journal*, 22(5), 545-558. doi:10.1002/imhj.1017
- Lindblad, F., Ringbäck Weitoft, G., & Hjern, A. (2010). ADHD in international adoptees: a national cohort study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 19(1), 37-44. doi:10.1007/s00787-009-0038-3
- Lionetti, F. (2014). What promotes secure attachment in early adoption? The protective roles of infants' temperament and adoptive parents' attachment. *Attachment & Human Development*, 16(6), 573-589. doi:10.1080/14616734.2014.959028
- Lipscomb, S. T., Leve, L. D., Harold, G. T., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Ge, X., & Reiss, D. (2011). Trajectories of parenting and child negative emotionality during infancy

- and toddlerhood: a longitudinal analysis. *Child Development*, 82(5), 1661-1675. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01639.x
- Lipscomb, S. T., Leve, L. D., Shaw, D. S., Neiderhiser, J. M., Scaramella, L. V., Ge, X., . . . Reiss, D. (2012). Negative emotionality and externalizing problems in toddlerhood: overreactive parenting as a moderator of genetic influences. *Development & Psychopathology*, 24(1), 167-179. doi:10.1017/S0954579411000757
- Liskola, K., Raaska, H., Lapinleimu, H., & Elovainio, M. (2018). Parental depressive symptoms as a risk factor for child depressive symptoms; testing the social mediators in internationally adopted children. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 12, 12. doi:10.1007/s00787-018-1154-8
- Liu, Y., & Hazler, R. J. (2017). Predictors of attachment security in children adopted from China by US families: Implication for professional counsellors. *Asia Pacific Journal of Counselling and Psychotherapy*, 8(2), 115-130. doi:10.1080/21507686.2017.1342675
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. 51(1), 1-27. doi:10.1146/annurev.psych.51.1.1
- Mannerling, A. M., Harold, G. T., Leve, L. D., Shelton, K. H., Shaw, D. S., Conger, R. D., . . . Reiss, D. (2011). Longitudinal associations between marital instability and child sleep problems across infancy and toddlerhood in adoptive families. *Child Development*, 82(4), 1252-1266. doi:<https://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01594.x>
- Manzi, C., Ferrari, L., Rosnati, R., & Benet-Martinez, V. (2014). Bicultural identity integration of transracial adolescent adoptees: Antecedents and outcomes. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(6), 888-904. doi:10.1177/0022022114530495
- Martin, N. G., Rosenhauer, A. M., & Greco, M. G. (2016). Maternal marital satisfaction during the first six months following international adoption. *Adoption & Fostering*, 40(4), 362-377. doi:10.1177/0308575916669269
- Matthews, J. A. K., Tirella, L. G., Germann, E. S., & Miller, L. C. (2016). International adoptees as teens and young adults: Family and child function. *Early Child Development and Care*, 186(9), 1453-1465. doi:10.1080/03004430.2015.1100379
- McAdams, T. A., Rijdsdijk, F. V., Neiderhiser, J. M., Narusyte, J., Shaw, D. S., Natsuaki, M. N., . . . Eley, T. C. (2015). The relationship between parental depressive symptoms and offspring psychopathology: evidence from a children-of-twins study and an adoption study. *Psychological Medicine*, 45(12), 2583-2594. doi:<https://dx.doi.org/10.1017/S0033291715000501>
- McEachern, A. D., Fosco, G. M., Dishion, T. J., Shaw, D. S., Wilson, M. N., & Gardner, F. (2013). Collateral benefits of the family check-up in early childhood: Primary caregivers' social support and relationship satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 27(2), 271-281. doi:10.1037/a0031485
- McGlone, K., Santos, L., Kazama, L., Fong, R., & Mueller, C. (2002). Psychological stress in adoptive parents of special-needs children. *Child Welfare*, 81(2), 151-171. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med4&AN=12014464>
- McGue, M., Keyes, M., Sharma, A., Elkins, I., Legrand, L., Johnson, W., & Iacono, W. G. (2007). The environments of adopted and non-adopted youth: evidence on range restriction from the Sibling Interaction and Behavior Study (SIBS). *Behavior Genetics*, 37(3), 449-462. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med5&AN=17279339>
- Meunier, J. C., Bisciglia, R., & Jenkins, J. M. (2012). Differential parenting and children's behavioral problems: Curvilinear associations and mother-father combined effects. *Developmental Psychology*, 48(4), 987-1002. doi:10.1037/a0026321
- Mohanty, J., Keokse, G., & Sales, E. (2007). Family cultural socialization, ethnic identity, and self-esteem: Web-based survey of international adult adoptees. *Journal of Ethnic &*

- Cultural Diversity in Social Work: Innovation in Theory, Research & Practice*, 15(3-4), 153-172. doi:10.1300/J051v15n03_07
- Mohanty, J., & Newhill, C. E. (2011). Asian adolescent and young adult adoptees' psychological well-being: Examining the mediating role of marginality. *Children and Youth Services Review*, 33(7), 1189-1195. doi:10.1016/j.childyouth.2011.02.016
- Nadeem, E., Waterman, J., Foster, J., Paczkowski, E., Belin, T. R., & Miranda, J. (2017). Long-term effects of pre-placement risk factors on children's psychological symptoms and parenting stress among families adopting children from foster care. *Journal of Emotional & Behavioral Disorders*, 25(2), 67-81. doi:10.1177/1063426615621050
- Natsuaki, M. N., Ge, X., Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Conger, R. D., . . . Reiss, D. (2010). Genetic liability, environment, and the development of fussiness in toddlers: the roles of maternal depression and parental responsiveness. *Developmental Psychology*, 46(5), 1147-1158. doi:10.1037/a0019659
- Natsuaki, M. N., Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Scaramella, L. V., Ge, X., & Reiss, D. (2013). Intergenerational transmission of risk for social inhibition: the interplay between parental responsiveness and genetic influences. *Development & Psychopathology*, 25(1), 261-274. doi:10.1017/S0954579412001010
- Neil. (2009). Post-adoption contact and openness in adoptive parents' minds: Consequences for children's development. *British Journal of Social Work*, 39(1), 5-23. doi:10.1093/bjsw/bcm087
- Neiss, M., & Rowe, D. C. (2000). Parental education and child's verbal IQ in adoptive and biological families in the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Behavior Genetics*, 30(6), 487-495. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med4&AN=11523707>
- Niemann, S., & Weiss, S. (2012). Factors affecting attachment in international adoptees at 6 months post adoption. *Children and Youth Services Review*, 34(1), 205-212. doi:10.1016/j.childyouth.2011.10.001
- O'Conner, T. G., Marvin, R. S., Rutter, M., Olrick, J. T., & Britner, P. A. (2003). Child-parent attachment following early institutional deprivation. *Development and Psychopathology*, 15(1), 19-38. doi:10.1017/S0954579403000026
- O'Connor, T. G., Jenkins, J. M., Hewitt, J., DeFries, J. C., & Plomin, R. (2001). Longitudinal connections between parenting and peer relationships in adoptive and biological families. *Special Issue: Gene-environment processes in social behaviors and relationships: Part II*, 33(2-3), 251-271. doi:10.1300/J002v33n02_07
- Odenstad, A., Hjern, A., Lindblad, F., Rasmussen, F., Vinnerljung, B., & Dalen, M. (2008). Does age at adoption and geographic origin matter? A national cohort study of cognitive test performance in adult inter-country adoptees. *Psychological Medicine*, 38(12), 1803-1814. doi:10.1017/S0033291708002766
- Pace, C. S., Di Folco, S., Guerriero, V., Santona, A., & Terrone, G. (2015). Adoptive parenting and attachment: association of the internal working models between adoptive mothers and their late-adopted children during adolescence. *Frontiers in Psychology*, 6, 1433. doi:10.3389/fpsyg.2015.01433
- Pace, C. S., Zavattini, G. C., & D'Alessio, M. (2012). Continuity and discontinuity of attachment patterns: a short-term longitudinal pilot study using a sample of late-adopted children and their adoptive mothers. *Attachment & Human Development*, 14(1), 45-61. doi:10.1080/14616734.2012.636658
- Palacios, J., Roman, M., Moreno, C., & Leon, E. (2009). Family context for emotional recovery in internationally adopted children. *International Social Work*, 52(5), 609-620. doi:10.1177/0020872809337679
- Pearlmutter, S., Ryan, S. D., Johnson, L. B., & Groza, V. (2008). Romanian adoptees and pre-adoptive care: A strengths perspective. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 25(2), 139-156. doi:10.1007/s10560-008-0117-1

- Pemberton, C. K., Neiderhiser, J. M., Leve, L. D., Natsuaki, M. N., Shaw, D. S., Reiss, D., & Ge, X. (2010). Influence of parental depressive symptoms on adopted toddler behaviors: an emerging developmental cascade of genetic and environmental effects. *Development & Psychopathology*, 22(4), 803-818. doi:10.1017/S0954579410000477
- Piermattei, C., Pace, C. S., Tambelli, R., D'Onofrio, E., & Di Folco, S. (2017). Late adoptions: Attachment security and emotional availability in mother-child and father-child dyads. *Journal of Child and Family Studies*, 26(8), 2114-2125. doi:10.1007/s10826-017-0732-6
- Raaska, H., Elovainio, M., Lapinleimu, H., Matomaki, J., & Sinkkonen, J. (2015). Changes in attachment-related behavioural problems of internationally adopted toddlers in Finland: Results from the FinAdo study. *Infant and Child Development*, 24(1), 79-93. doi:10.1002/icd.1876
- Reilly, T., & Platz, L. (2004). Post-adoption service needs of families with special needs children: Use, helpfulness, and unmet needs. *Journal of Social Service Research*, 30(4), 51-67. doi:10.1300/J079v30n04_03
- Reppold, C. T., & Hutz, C. S. (2009). Effects of the history of adoption in the emotional adjustment of adopted adolescents. *Spanish Journal of Psychology*, 12(2), 454-461. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med6&AN=19899647>
- Reuben, J. D., Shaw, D. S., Neiderhiser, J. M., Natsuaki, M. N., Reiss, D., & Leve, L. D. (2016). Warm parenting and effortful control in toddlerhood: Independent and interactive predictors of school-age externalizing behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(6), 1083-1096. doi:10.1007/s10802-015-0096-6
- Rhoades, K. A., Leve, L. D., Harold, G. T., Mannering, A. M., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., . . . Reiss, D. (2012). Marital hostility and child sleep problems: direct and indirect associations via hostile parenting. *Journal of Family Psychology*, 26(4), 488-498. doi:<https://dx.doi.org/10.1037/a0029164>
- Rhoades, K. A., Leve, L. D., Harold, G. T., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., & Reiss, D. (2011). Longitudinal pathways from marital hostility to child anger during toddlerhood: genetic susceptibility and indirect effects via harsh parenting. *Journal of Family Psychology*, 25(2), 282-291. doi:10.1037/a0022886
- Rueter, M. A., & Koerner, A. F. (2008). The effect of family communication patterns on adopted adolescent adjustment. *Journal of Marriage and Family*, 70(3), 715-727. doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00516.x
- Rushton, A., Mayes, D., Dance, C., & Quinton, D. (2003). Parenting late-placed children: The development of new relationships and the challenge of behavioural problems. *Special Issue: Adoption and Fostering*, 8(3), 389-400. doi:10.1177/1359104503008003008
- Salcuni, S., Miconi, D., Altoe, G., & Moscardino, U. (2015). Dyadic adjustment and parenting stress in internationally adoptive mothers and fathers: the mediating role of adult attachment dimensions. *Frontiers in Psychology*, 6, 1279. doi:10.3389/fpsyg.2015.01279
- Samek, D. R., Rueter, M. A., Keyes, M. A., McGue, M., & Iacono, W. G. (2015). Parent involvement, sibling companionship, and adolescent substance use: A longitudinal, genetically informed design. *Journal of Family Psychology*, 29(4), 614-623. doi:10.1037/fam0000097
- Sanchez-Sandoval, Y., & Palacios, J. (2012). Stress in adoptive parents of adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34(7), 1283-1289. doi:10.1016/j.childyouth.2012.03.002
- Santos-Nunes, M., Narciso, I., Vieira-Santos, S., & Roberto, M. S. (2017). Parenting and emotional well-being of adoptive school-aged children: The mediating role of attachment. *Children and Youth Services Review*, 81, 390-399. doi:10.1016/j.childyouth.2017.08.026

- Santos-Nunes, M., Narciso, I., Vieira-Santos, S., & Roberto, M. S. (2018). Adoptive versus mixed families: Child adjustment, parenting stress and family environment. *Journal of Child and Family Studies*, No-Specified. doi:10.1007/s10826-018-1019-2
- Schoenmaker, C., Juffer, F., van, I. M. H., Linting, M., van der Voort, A., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2015). From maternal sensitivity in infancy to adult attachment representations: a longitudinal adoption study with secure base scripts. *Attachment & Human Development*, 17(3), 241-256. doi:10.1080/14616734.2015.1037315
- Segal, N. L., Tan, T. X., & Graham, J. L. (2015). Twins and virtual twins: Do genetic (as well as experiential) factors affect developmental risks? *Journal of Experimental Child Psychology*, 136, 55-69. doi:10.1016/j.jecp.2015.03.008
- Sellers, R., Harold, G. T., Smith, A. F., Neiderhiser, J. M., Reiss, D., Shaw, D., . . . Leve, L. D. (2019). Disentangling Nature from Nurture in Examining the Interplay Between Parent-Child Relationships, ADHD, and Early Academic Attainment. *Psychological Medicine*, 18, 1-8. doi:10.1017/S0033291719003593
- Smith, G. C., & Palmieri, P. A. (2007). Risk of psychological difficulties among children raised by custodial grandparents. *Psychiatric Services* 58(10), 1303-1310. doi:10.1176/ps.2007.58.10.1303
- South, S. C., Foli, K. J., & Lim, E. (2013). Predictors of relationship satisfaction in adoptive mothers. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(5), 545-563. doi:10.1177/0265407512462681
- Stams, G. J., Juffer, F., & van IJzendoorn, M. H. (2002). Maternal sensitivity, infant attachment, and temperament in early childhood predict adjustment in middle childhood: the case of adopted children and their biologically unrelated parents. *Developmental Psychology*, 38(5), 806-821. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med4&AN=12220057>
- Stover, C. S., Connell, C. M., Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Scaramella, L. V., . . . Reiss, D. (2012). Fathering and mothering in the family system: linking marital hostility and aggression in adopted toddlers. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 53(4), 401-409. doi:10.1111/j.1469-7610.2011.02510.x
- Tan, T. X., Camras, L. A., Deng, H., Zhang, M., & Lu, Z. (2012). Family stress, parenting styles, and behavioral adjustment in preschool-age adopted chinese girls. *Early Childhood Research Quarterly*, 27(1), 128-136. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/964179303?accountid=172179>
- Tan, T. X., Gelley, C. D., & Dedrick, R. F. (2015). Non-child-related family stress, parenting styles, and behavior problems in school-age girls adopted from China. *Journal of Child and Family Studies*, 24(10), 2881-2891. doi:10.1007/s10826-014-0092-4
- Tan, T. X., Kim, E. S., Baggerly, J., Mahoney, E. E., & Rice, J. (2017). Beyond adoption status: Post-adoptive parental involvement and children's reading and math performance from kindergarten to first grade. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(3), 337-346. doi:10.1037/ort0000216
- Tan, T. X., & Marfo, K. (2016). Pre-adoption adversity and behavior problems in adopted Chinese children: A longitudinal study. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 42, 49-57. doi:10.1016/j.appdev.2015.11.006
- Taraban, L., Shaw, D. S., Leve, L. D., Natsuaki, M. N., Ganiban, J. M., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2018). Parental depression, overreactive parenting, and early childhood externalizing problems: Moderation by social support. *Child Development*, 0(0). doi:10.1111/cdev.13027
- Tienari, P., Wynne, L. C., Sorri, A., Lahti, I., Laksy, K., Moring, J., . . . Wahlberg, K.-E. (2004). Genotype-environment interaction in schizophrenia-spectrum disorder: Long-term follow-up study of Finnish adoptees. *The British Journal of Psychiatry*, 184(3), 216-222. doi:10.1192/bjp.184.3.216

- Tornello, S. L., Farr, R. H., & Patterson, C. J. (2011). Predictors of parenting stress among gay adoptive fathers in the United States. *Journal of Family Psychology, 25*(4), 591-600. doi:10.1037/a0024480
- Tung, I., Norona, A. N., Lee, S. S., Langley, A. K., & Waterman, J. M. (2018). Temperamental sensitivity to early maltreatment and later family cohesion for externalizing behaviors in youth adopted from foster care. *Child Abuse & Neglect, 76*, 149-159. doi:10.1016/j.chiabu.2017.10.018
- Van Den Dries, L., Juffer, F., Van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Alink, L. R. (2012). Infants' responsiveness, attachment, and indiscriminate friendliness after international adoption from institutions or foster care in China: application of Emotional Availability Scales to adoptive families. *Development & Psychopathology, 24*(1), 49-64. doi:10.1017/S0954579411000654
- van der Voort, A., Linting, M., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., Schoenmaker, C., & van Ijzendoorn, M. H. (2014). The development of adolescents' internalizing behavior: longitudinal effects of maternal sensitivity and child inhibition. *Journal of Youth & Adolescence, 43*(4), 528-540. doi:10.1007/s10964-013-9976-7
- van der Voort, A., Linting, M., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van Ijzendoorn, M. H. (2013). Delinquent and aggressive behaviors in early-adopted adolescents: Longitudinal predictions from child temperament and maternal sensitivity. *Children and Youth Services Review, 35*(3), 439-446. doi:10.1016/j.chilyouth.2012.12.008
- van Londen, W. M., Juffer, F., & van Ijzendoorn, M. H. (2007). Attachment, cognitive, and motor development in adopted children: short-term outcomes after international adoption. *Journal of Pediatric Psychology, 32*(10), 1249-1258. doi:10.1093/jpepsy/jsm062
- Van Ryzin, M. J., Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Natsuaki, M. N., & Reiss, D. (2015). Genetic influences can protect against unresponsive parenting in the prediction of child social competence. *Child Development, 86*(3), 667-680. doi:10.1111/cdev.12335
- Vandivere, S., & McKlindon, A. (2010). The well-being of U.S. children adopted from foster care, privately from the United States and internationally. *Adoption Quarterly, 13*(3-4), 157-184. doi:10.1080/10926755.2010.524871
- Veríssimo, M., & Salvaterra, F. (2006). Maternal secure-base scripts and children's attachment security in an adopted sample. *Attachment & Human Development, 8*(3), 261-273. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/68790084?accountid=172179>
- Viana, A. G., & Welsh, J. A. (2010). Correlates and predictors of parenting stress among internationally adopting mothers: A longitudinal investigation. *International Journal of Behavioral Development, 34*(4), 363-373. doi:10.1177/0165025409339403
- Vinnerljung, B., Lindblad, F., Hjern, A., Rasmussen, F., & Dalen, M. (2010). School performance at age 16 among international adoptees: A Swedish national cohort study. *53*(4), 510-527. doi:10.1177/0020872809360037
- von Borczyskowski, A., Lindblad, F., Vinnerljung, B., Reintjes, R., & Hjern, A. (2011). Familial factors and suicide: an adoption study in a Swedish National Cohort. *Psychological Medicine, 41*(4), 749-758. doi:10.1017/S0033291710001315
- Von Korff, L., & Grotevant, H. D. (2011). Contact in adoption and adoptive identity formation: the mediating role of family conversation. *Journal of Family Psychology, 25*(3), 393-401. doi:10.1037/a0023388
- Vonk, M. E., Lee, J., & Crolley-Simic, J. (2010). Cultural socialization practices in domestic and international transracial adoption. *Adoption Quarterly, 13*(3-4), 227-247. doi:10.1080/10926755.2010.524875
- Vonk, M. E., & Massatti, R. R. (2008). Factors related to transracial adoptive parents' levels of cultural competence. *Adoption Quarterly, 11*(3), 204-226. doi:10.1080/10926750802421966

- Wadsworth, S. J., Corley, R. P., Hewitt, J. K., Plomin, R., & DeFries, J. C. (2002). Parent-offspring resemblance for reading performance at 7, 12 and 16 years of age in the Colorado Adoption Project. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 43(6), 769-774. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/72094099?accountid=172179>
- Wahlberg, K. E., Wynne, L. C., Hakko, H., Laksy, K., Moring, J., Miettunen, J., & Tienari, P. (2004). Interaction of genetic risk and adoptive parent communication deviance: longitudinal prediction of adoptee psychiatric disorders. *Psychological Medicine*, 34(8), 1531-1541. Retrieved from <http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&D=med5&AN=15724883>
- Werum, R., Davis, T., Cheng, S., & Browne, I. (2018). Adoption context, parental investment, and children's educational outcomes. *Journal of Family Issues*, 39(3), 720-746. doi:10.1177/0192513X16680010
- Whitten, K. L., & Weaver, S. R. (2010). Adoptive family relationships and healthy adolescent development: A risk and resilience analysis. *Adoption Quarterly*, 13(3-4), 209-226. doi:10.1080/10926755.2010.524873
- Wicks, S., Hjern, A., & Dalman, C. (2010). Social risk or genetic liability for psychosis? A study of children born in Sweden and reared by adoptive parents. *The American journal of psychiatry*, 167(10), 1240-1246. doi:10.1176/appi.ajp.2010.09010114
- Wydra, M. A., & O'Brien, K. M. (2018). Attachment, affective responsiveness, and cohesion in adoptive families: Child and parent perspectives. *Adoption Quarterly*, 21(1), 1-16. doi:10.1080/10926755.2017.1387208
- Yoon, D. P. (2001). Causal modeling predicting psychological adjustment of Korean-born adolescent adoptees. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 3(3-4), 65-82. doi:10.1300/J137v03n03_06
- Yoon, D. P. (2004). Intercountry adoption: The importance of ethnic socialization and subjective well-being for Korean-born adopted children. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work: Innovation in Theory, Research & Practice*, 13(2), 71-89. doi:10.1300/J051v13n02_04

9 Appendiks

TITTEL PÅ SØKET **Adoptivforeldre som mestrer familie/foreldrerollen**

Kontaktperson: Leila Torgersen

Søk: Nataliya Byelyey

Dublettsjekk i Før dublettkontroll: 6043

EndNote: Etter dublettkontroll: 4446

Database: **MEDLINE**

Dato: 12.09.19

Antall treff: 1439

1	exp ADOPTION/	4740
2	(adopt* adj1 (parent* or famil* or father* or mother* or maternal* or child*)).tw.	2372
3	((international or intercountry or transnational) adj1 adopt*).tw.	478
4	1 or 2 or 3	5829
5	MOTHER-CHILD RELATIONS/ or exp FATHER-CHILD RELATIONS/ or exp PARENT-CHILD RELATIONS/ or exp FAMILY RELATIONS/	89279
6	((parent* or famil* or father* or mother* or maternal* or child*) adj4 (attribut* or behavio* or characteristic* or practice* or skill* or style* or education* or economy or health* or mental*)).tw.	284538
7	((parent* or famil* or father* or mother* or maternal* or child*) adj3 (communication* or option? or relation* or influence or role or skill? or style or pattern?)).tw.	103303
8	(marital adj2 (relation* or adjustment or stress)).tw.	2727
9	(adopt* adj8 (well or knowledge or practic* or success* or opinion* or attitude* or experienc* or perce* or view* or impact or adjudgment or predictor?)).tw.	21865
10	5 or 6 or 7 or 8 or 9	424252
11	exp adolescent development/ or exp child development/	60829
12	((adolescen* or child* or teen* or toddler* or young* or youth or child* or preadolescent* or youngster* or youth* or infant*) adj3 (develop* or adjustment or behavio* or psychol* or satisfaction or dissatisfaction or functioning or wellbeing or well-being or resilien*)).tw.	152952

13	11 or 12	196195
14	10 or 13	547414
15	4 and 14	2668
16	limit 15 to yr="2000 - 2018"	1439

Database: PsycINFO

Dato: 12.09.19

Antall treff: 3433

1	exp adoptive parents/ or exp "adoption (child)"/	5582
2	(adopt* adj1 (parent* or famil* or father* or paternal* or mother* or maternal* or child*)).tw.	5160
3	((international or intercountry or transnational) adj1 adopt*).tw.	849
4	1 or 2 or 3	7235
5	exp Relationship Quality/	5810
6	exp MOTHER CHILD RELATIONS/ or exp FATHER CHILD RELATIONS/ or exp FAMILY RELATIONS/ or exp MARITAL RELATIONS/ or exp PARENT CHILD RELATIONS/	138483
7	((parent* or famil* or father* or paternal* or mother* or maternal* or child*) adj4 (attribut* or behavio* or characteristic* or practice* or skill* or style* or education* or economy or health* or mental*)).tw.	261376
8	((parent* or famil* or father* or mother* or maternal* or child*) adj3 (communication* or option? or relation* or influence or role or skill? or style or pattern?)).tw.	155703
9	(marital adj2 (relation* or adjustment or stress)).tw.	8493
10	(adopt* adj8 (well or knowledge or practic* or success* or opinion* or attitude* or experienc* or perce* or view* or impact or adjudgment or predictor?)).tw.	17148
11	5 or 6 or 7 or 8 or 9 or 10	425770
12	exp Early Childhood Development/ or exp Childhood Development/ or exp Infant Development/	100933
13	((adolescen* or child* or teen* or toddler* or young* or youth or child* or preadolescen* or youngster* or youth* or infant*) adj3 (develop* or adjustment or behavior* or psychol* or satisfaction or dissatisfaction or functioning or wellbeing or well-being or resilien*)).tw.	221100
14	12 or 13	272027

15	11 or 14	567249
16	4 and 15	5110
17	limit 16 to yr="2000 - 2018"	3433

Database: Social Services Abstracts og Sociological Abstracts

Dato:

Antall treff: 1171

((adoptive families) OR (adoptive families) AND (family relation*) OR (child develop))
AND (subt.exact("adoption") AND stype.exact("Scholarly Journals") AND pd(20000101-
20181231))

Utgitt av Folkehelseinstituttet

April 2021

Postboks 4404 Nydalen

NO-0403 Oslo

Telefon: 21 07 70 00

Rapporten kan lastes ned gratis fra

Folkehelseinstituttets nettsider

www.fhi.no